Літературно-Науковий

Вістник.

КНИЖКА XII. За грудень 1900 року

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-17 18:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зміст дванацятої книжки,

за грудень 1900 року.

РІЧНИК ТРЕТІЙ, ТОМ ДВАНАЦЯТИЙ.

Стор.

Нечестиве кохання. Уривки з лїричного роману на трохи декадентській підвалинї. Із сирийських згадок А. Кримського (I—XXVII) . . . 241—250

Без пуття. Оповіданє по декадентському Івана Левіцького (IV—V, конець) . . . . . 251—280

Перехресні стежки. Повість Івана Франка (LV—LX, конець) . . . . . 281—329

Кленові листки. Оповіданє Вас. Стефаника (I—IV) 330—337

Із оповідань Франсуа Копе:

Передмова М. Г. 338

I. Час спати! . . . . . 339—344

II. За столом . . . . . 344—350

III. Ходаки малого Вольфа . . . . . 350—354

Привид. Оповіданє Болеслава Пруса . . . . . 355—367

Із переспівів В. Милорадовича: I. Маврський халїф (із Гайне). II. Маврська журба (із іспанського) 368

На склонї віку. Розмова в ночи перед новим роком 1901, Івана Франка . . . . . 135—149

Панько Олелькович Кулїш. Огляд його дїяльности. Написав Осип Маковей (конець) . . . . . 150—169

З російської України, Гната Хоткевича:

I. Факт історичної вартости . . . . . 170—177

II. Ne quid nimis . . . . . 177—180

Хронїка і бібліоґрафія . . . . . 181—198

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

НЕЧЕСТИВЕ КОХАННЯ.

Уривки з ліричного роману на трохи декадентській підвалині.

Із сирийських згадок А. Кримського.*)

Посьвята Вс. Хв. Міллерови.

Не раз було: у Сириї далекій
Здобуду я Твій лист, — і серце задріжить,
Затуманію весь, мов Турок коло Мекки,
І нервная рука конверт розтеребить.
Viglietto dolce! — коло мене мова.
Я-ж паленіючи розгортую листки,
І пю нове життя з кожнісінького слова,
І перечитую прихильниї рядки.
Підводжу очи гень, на голубеє море...
На хвилях би помчавсь до Тебе, ясна зоре!
Зловив би погляд Твій, стиснув би щиро руку.
Ти віри додаєш у правду, у науку.

Із книжки першої.

I.

На душі якась трівога
Й полохливе почуття:
Щось немов давно знайоме
Виринає з забуття.

Серце жалібно тріпоче,
Наче пташка в полоні...
Ох, невже-ж таки кохання
Прокидаєть ся в мені!

---

*) Автобіографічного в сих віршах нема нічогісінько. Тут виведено одного европейського орієнталїста, з яким я товаришував у Сириї; а що він належав до типу декадентів, то й на моє писанне наліг деякий декадентський колїр. *А. К.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

II.

Я обірвав розмову...
В очах мені туман...
І тільки серце шепче:
„Уже собі не пан!“

Мовчу... А тихі очи
На мене підвелись,
Допитливо спинились,
Пронизують наскрізь.

III.

То не довгая була розмова
І була вона зовсім порожна. —
Дак чого-ж вона мене згубила,
Що й жить не можна?
Сподівати ся чогось — не сьмію,
Бо любов моя Тебе злякає. —
Дак чого-ж мій розум надо мною
Влади не має?

Розум зважив: се кохання — ма́рне,
Нерозумне, дивне тай мерзене. —
Дак чого-ж мене не хоче кинуть
Чуття шалене?
Ще учора був я наче люди,
Ще учора мав переконання. —
Дак чого-ж сьогодні мною крутить
Сліпе кохання?

IV.

Ні, ніколи од мене не вчуєш,
Що Тебе я люблю:
Ціле небо було-б захиталось
На ту сповідь мою.
Затемнилось би яснеє сонце,
Поспадали-б зірки;
Срібний місяць з такого-б нечестя
Розколовсь на шматки.

Ні, ніколи від мене не вчуєш,
Що Тебе я люблю:
Вся природа була би вжахнулась
На ту сповідь мою.
Застогнали-б могутнії кедри,
Розчахнулась земля,
І морськую безодню збурлило-б
Нечестиве чуття.

V.

Ну, вже третая днина мина.
Затираєть ся слід від розмови.
Хоч у серці чогось не стає,
Та мабуть я утік од любови.
Вивітряєть ся з мозку нудьга,
Дозволяє вже дещо й робити,

Наче зуб, що на хвилю ущух,
Хоч ізнову ладе́н заболіти.
Тільки важко стрічать ся з людьми,
Бо не надто вони симпатичні.
Тривіяльні обличчя у всіх;
Їх розмови — дрібні, прозаїчні.

VI.

Я себе піддурював:
Тиждень проминув,
А Твойого образа
Я не призабув.
Божевільно хочеть ся
В ту сім'ю зайти,

Де сьогодні в вечері
Будеш певне Ти.
Серце пересилувать
Я не зміг ніяк:
Се не яблуко, що можна
Ти́скати в кулак.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

VII.

Я знаю: нечестиве те кохання,
Яке на мене отепер находе:
Злочин воно в очах людей,
Злочин воно в очах природи...
Та ні! воно в природи не злочин!
Його-ж мені вона сама натхнула,
До нечестивого чуття
Сама мене попхнула.
Як я родитись мав на білий сьвіт,
Дак не питавсь ніхто моєї згоди...
Я маю право все любить!
Отсе закон природи!

VIII.

Я пішов до тих знайомих...
Не застав Тебе я там
І занудив ся в розмовах
З паном дому і з madame.
„В нас кухарка — у-ух, злодійка!“
Шепче пані потайки:
„От сьогодні: вкрала серце
І гусячі печінки“.
Печінки гусячі вкрала...
Ще і серце... Бідна гусь!...
От і в мене вкрали серце,
Я-ж нікому не жалюсь.

IX.

Ох, мізерні жарти! не для мене ви!
Все скорботні думи йдуть до голови.
Слухаю я паню..., ба й відповідаю...
Але щó говорю — сам того не знаю.
Машинально губи подають одвіт,
Машинально очи кидають привіт,
Тискаю я руку кожному, хто входить...
Але дух не тутки, — він далеко бродить.
Бродить десь далеко... Іноді хиба
Вернеть ся до салї, де гуде юрба.
Там поміж гостями і моє єсть тіло, —
Дух увійде в нього і глядить несьміло;
Що за товариство? де я отепер?
Сон тепер, чи дійсність? Я живий, чи вмер?
Звідки се гудіння? Люди тут? чи бджоли?...
Ну, а Ти — чи прийдеш?... прийдеш?... чи ніколи?

X.

Ріже нерви мов пилою
Дзвоник у передпокою:
Хто з нових гостей прийде —
Дзвоник зараз загуде.
Біль у серцю... Сперло духа...
Вся моя істота слуха:
Хто-б се міг тепер прийти?
Може Ти?... Напевне Ти!
Трепет... страх... Та все заранї!
Йде якась поважна пані...
Вже в мені не кров моя, —
Їдовита течія!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

XI.

Притулив я лоб до шибки,
Задивив ся в темний шлях.
Хлюпав дощ, а тихе сьвітло
Меркотіло в ліхтарях.

То життя мого каганчик!
Догорає мабуть вік.
Гасне розум, гаснуть сили,
Гасне цілий чоловік...

XII.

Що за голос я почув!
Хто всю душу заторкнув,
Мов потяг до себе?
Я схопив ся, як від сна,
Одірвав ся від вікна
І гляджу... на Тебе!
Я помітив: погляд Твій —
Шановливо-привітний;
Та стискаю руку...
„Вже забрали ся у кут...
Пан-професор! в вас і тут
Думи про науку?“

Закипіло все в мені.
— Про науку? анї-нї!
Що се вам здаєть ся? —
„Ви-ж бо вчений чоловік,
Ви з книжками цілий вік...“
— І не маю серця?
„Пан-професор! ви слабі?“
— Не „професор“ я тобі!
Кинь таку шанобу!
Слухай: „Я тебе люблю,
За раба тобі стаю,
Буду раб до гробу!“

XIII.

Не забуду я ніколи
Довгий жах,
Що у тебе засьвітив ся
Ув очах.

Не забуду благородний,
Гордий вид,
Мовчазливую зневагу
І одхід.

Із книжки другої.

XIV.

Минає півгода́. Мене з'їдає мука.
Сиджу самітником і не знаходжу лік.
Не одвіча менї нї розум, нї наука,
Чи я деґенерат, чи просто чоловік.
Мене моїм чуттєм природа напоїла,
А я його таю, бо люди загудуть
І чистую любов, що дух заполонила,
Огидною розпустою назвуть.
Нудьга мене гризе, мов гадина стоуста,
І мозок виїда, і серце пригаша.
А хтось казати-ме, що се розпуста,
Тимчасом як болить примучена душа.
Нї! не розпустник я! Єдинеє бажаннє —
Щоб слухать тихую розмовоньку твою,
В щасливім забуттю затаювать диханнє
І чути щиреє: „Люблю тебе, люблю!“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

XV.

О півночи.

Стоя́ть зачаровані, сяйвом облиті
Сади ароматні, запашниї квіти.
Візьму-ж бо я лютню — і в тихій нуді
Ударю по струнах в нічній самоті.
Сріблисті потоки із місяця ллють ся,
Сріблистиї звуки зпід лютнї несуть ся.
Заслухались квіти, притихнув садок,
Ба навіть фонтан журкотливий примовк.
Нарештї у пальми листки застогнали:
„Не грай, чоловіче! усохнем з печали!“
Журливо стріпнула ся рожа-краса, —
Упала на мене пахуча сльоза.
Схилились плакучиї верби й маслини,
Шумлять кипариси і мирти й цитрини.
Маґнолія молить: „Ой, годї! не грай,
І нашого серця на смерть не вражай!“

XVI.

(На арабську тему).

З червоним блиском місяць згас,
Сховав ся за горою.
В плащі із гір глухая ніч
Схилилась надо мною.
Усе поснуло. Мовчки я
Сиджу у ме́ртвій тиші:
Журливий рій моїх думок
Повітря не колише.

Та впала зірка... Задріжав
На небі слїд вогненний.
Зомлїв я весь... Не зірка то!
То Ти летиш до мене!
І чую вже я шепіт Твій,
І пю Твоє дихання.
Одна лиш мить... І знов я сам,
І знов саме страждання.

XVII.

Переддо́сьвітня година. Померкає сьвітло зір.
Де-не-де цьвірінька пташка. Прохолода віє з гір.
Забілїв ся крайчик неба. На роботу йде гірняк;
Серед тиші городської він виспівує отак:

Тихий вітре з рідних гір!
Як дихнеш ти серед ночи,
То нудьга моя росте
І притихнути не хоче.
Прийде ранок. Заблищить
Сонце промінем чудовим.
Сива горличка турчить
В сьвіжім гиллячку лавровім.

Я-ж ридаю мов дитя, —
Не тверда я вже людина,
Що печаль свою слїзми
Виявляти не повинна.
Щоб кохану розлюбить,
Є в людей така наука:
„До несхочу в купі буть“;
Другий лїк на те — розлука.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Я гоївсь і так, і так, —
Не зробилось серцю легко.
Та скажу я, що любійш
Бути близько, ніж далеко.

Ба й із близости таки
Невелика користь буде,
Скоро милая свої
Всї обітниці забуде.

Терплю розлуку,
Важкую муку,
Газелько!
Красу кохаю,
Обнять бажаю,
Ох, зірко!

Дала ти слово,
Що прийдеш знову,
Та горе:
Не стрівсь з тобою,
Анї з марою
Я, зоре.

Пошлеш спитати
Про мене взнати,
Газелько:
„Ну, як живеть ся?
І як ведеть ся?...“ —
Ох, зірко!

Отак живеть ся,
Що враг сьміеть ся
На горе:
Тебе бажаю
Й давно не маю,
Ой, зоре!

Вільно ллеть ся тая пісня. Люди скажуть: „чарівна“,
Хоч нудьгу зовсїм зьвірячу нам виспівує вона.
А щоб я своє коханнє щиро вилив із душі,
То-б почув: „Деґенерате! замовчи і не гріши!“

XVIII.

Блиснуло сонце з-по-за гір в зеленому саду.
Дївочу пісню чую я, веселу, молоду:

Тихая долина,
Моріг зелененький.
Я стояла й визирала,
Чи не йде миленький.

Чоловік з верблюдом
Перейшов дорогу.
Я питаюсь: „Чи не бачив
Милого мойого?“

„Що ти за чудная!“
Каже він здумілий:
„Тут людей чимало ходить, —
Хто-ж із них твій милий?“

„Ох, такого парня
Цїлий сьвіт не має:
Серед тисячі народу
Всяк його пізнає.

„Постать — як у кедра;
Із залїза — груди.
Як погляне дївчинонька,
Спатоньки не буде.

„Снїгове обличчя,
Щоки — як ґранати.
Як погляне дївчинонька,
Схоче цїлувати.

„А що тії очи! —
Чорниї маслини! —
Як погляне дївчинонька,
То з любови згине.

„Гляне — мов застрілить,
Крикне — все заглохне.
Як погляне дївчинонька,
То з любови всохне.“

XIX.

Сияє сонце з-по-за гір в зеленому саду.
Новую пісню чую я, веселу, молоду:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вже достóялись маслини. Стала їх трусити.
Нахиляюсь, підбираю... Цілий кіш набитий.
Хочу взять
Кіш собі на плечі,
Чую крик:
„Дівко! не до речі!“
Оглядаюсь, хтó гукає. Гарний парубіка!
Широченні шаровари, пишная намітка;
Чорний вус
Ще темнійш від ночи.
Він моргнув, —
Я схилила очи.
Каже: „Кошик не легенький, — жаль на дівку гожу!
Дé-ж самій тобі піднести? Я тобі поможу.“
Взяв, завдав,
На плече поставив.
Я й кажу:
„Бог тебе направив!
„Бачу, серце, що і хлопці не усі ледачі:
„З нас, дівок, вони глузують, але-ж ти — добрячий.“ —
Так кажу,
Йду поміж скалами.
Кіш держу
Обома руками.
Він нарвав тоді инжиру з дерева близь кручі,
В пазуху мені накидав; а инжир — линючий!
„Навісний!“
Верещу на нього.
Він у сьміх:
„Поласуй, небого!“

XX.

Безсонная туга в кінці притомилась.
І я, закопавшись лицем у траву,
Лежу здеревілий, лежу тай не чую,
Чи ще я на сьвіті живу.
Шумить верховіттє оливного гаю, —
З мого забуття прокидає мене...
Ох, вітре з Лівану, не дми ти, не дихай;
Нехай моє лихо засне.
Не дми ти, не дихай, голубчику-вітре;
Зболілому серцю дай лік;
Затихни, затихни, щоб міг я заснути,
Незбудно заснути на вік.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

XXI.

Чи ні, вітрецю! ти виводь заколисню
Смутную, тужную, журливую пісню,
Привітно співай про могилу, про смерть.
Вже горя набігло у-щерть.
А ти, кипарисе, схили свої віти,
Шепчи, що не варто мені животіти.
Вколиш мою душу і втомляний ум.
Нехай він позбудеть ся дум.

XXII.

...Тьох-тьох! — залящав коло мене близенько
Веселий, гульливий співун-соловейко.
Розпустна пташино! Проклятте тобі!
Та дай же заснути журбі!
Одно лиш несеть ся з твойого співання:
Якесь наркотичне, палке почування.
Виспівуєш ти про утіхи, про рай,
Що серце спяняють у край.
Щебечеш мені про запашниї ночи...
Росистиї ранки... блискучії очи...
Бодай ти запав ся! бодай же ти зник!
Не жити я хочу, заснути на вік.

XXIII.

Закотило ся сонечко
В мутниї хмари.
Не судилось нам, се́рденько,
Бути до пари.
Олеандри над річкою
Хилять ся тужно.
Не судило ся, се́рденько,
Жити нам дружно.
Ніби мова загробная —
Шелест бамбуку:
„На що жити й відтерплювать
Вічную муку?“
З кипарису розносить ся
Запах могили, —
І душа розпливаєть ся,
Падають сили.
Раптом жаба заквакала
В сутіні ночи:
По душі моїй поминки
Правити хоче!

Із книжки третьої.

XXIV.

Ліван!... Щасливий, любий звук!
Сьвященнеє імя!...
На верхогірю вище хмар,
Осівсь на літо я.
Нема тут пальм і помараньч:
Природа снігова.
Лиш там, де сонце припіка, —
Роскішная трава.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З-під снїгу журкотить потік...
Отам я — цїлий день,
І від лїванських пастухів
Навчаюсь їх пісень.
Пильную з ними череди
Тай слухаю казок.
Часами хмизу принесу
В вогонь під казанок.
В ночи — у хатї зберемось.
Я — рідний для сім'ї;
Мене обсяде дїтвора,
Голублю я її.
Жартую з дїтьми, як дитя...
Луна' веселий сьміх...
Та от, буває, замовчу
І тихо лащу їх.
Тодї я чую від дїтей
Їх запит привітний:
„Чого часами, дядьку наш,
Ти робиш ся смутний?...“

XXV.

Забрав ся я на шпиль... В низу носились хмари...
Дививсь у далечінь: на море, на Бейрут.
Тут ґлетчери, зима, а там буяють чари...
Палючий, дивний край!... Чудовий, райський кут!
Лелїєть ся Бейрут... Блискучий сад тропічний,
Де пальма розрослась на килимі з лїлей!
І ллєть ся аромат гарячий, наркотичний
З пянючих тубероз, роскішних орхідей...
Дивлюсь і на Лїван... Там диме прохолода...
Зеленая лука... Пахучая роса...
Смолистий, сьвіжий лїс... Могутняя природа...
Рожевії гаї... Весняная краса!
А тут над хмарами, куди отсе я скрив ся,
Глибокії снїги та скелї ледяні.
І з-під тії кори синенький ряст пробив ся
Тай тихо-лагідно всьміхаєть ся менї.
Дужіща від кедрин ся квіточка блїденька:
Поборює зиму і крижаную лють.
Така — моя любов: горить собі тихенько
І не палаючи пропалює всю грудь.

XXVI.

Озриєць.*)

(З Гейне).

Кожним вечером царівна
Дивно-гарної уроди,
Похожала близь фонтана
Там, де плещуть ясні води.
І що вечір близь фонтана
Молодий стояв невольник
Там, де плещуть ясні води...
Він марнів-марнів, бездольник.

*) Вимовляти з А (»Азра«, »Азриєць«) — є непорозуміннє і помилка, бо се південно-арабське племя, уславлене із свого щирого кохання, звало ся Бану́-Озра, або Бану́-Узра.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

От, як стій, колись царівні
Забажало ся спитати:
„Як зовуть тебе, молодче?
Хто ти родом? звідкіля ти?“
Відказав на те невольник:
„Мохамедом прозивають.
Я з Ємену, з племя Озрів,
Що з любови помирають.“

XXVII.

(З Гайне).

Ну, годі! пора вже дурниці усякі
Прогнати умом-головою!
Я довго, немов би який кумед'янтщик,
Комедию грав із собою.
Були помальовані пишні кулїси
Під стиль романтичний-високий;
Виблискував золотом плащ мій лицарський,
Чуття-ж були тонко-глибокі.
Тепер божевільні дурниці отії
Я скидую з себе поволї.
А чуюсь погано, неначе я граю
Ізнов кумед'янтськії ролї.
Ох, Боже! Як добре сей жарт несьвідомий
Правдиві чуття вимовляє!
Я, носячи в грудях щирісїньку смерть,
Грав ролю борця, що вмирає.

Generated on 2015-07-17 18:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

БЕЗ ПУТТЯ.

ОПОВІДАННЄ ПО ДЕКАДЕНТСЬКОМУ

Івана Левіцького.

IV.*)

Настав умовляний день побачіння. Настуся ледви діждала тієї години і по обіді над вечір закуталась у пальто, завісила вид густим вуалем, скочила на звощика і полетіла на умовляне місце до Соломенки. Вона переїхала через широку пологу долину поточка Либеді і коло самої залізниці встала і пішла пішки.

— Ой коли-б швидче побачити його, бо в мене вже починає в голові туманіти! — думала Настуся. — Коли я сиджу сама дома, мене бере нудьга, але мій розум якось бува яснійший; а коли зійду ся з ним, побачу його, я неначе стаю божевільна від його очей. Ой коли-б швидче, коли-б швидче! Вже в мене тяма туманіє, голова морочить ся.

За насипаним полотном залізниці стремів Соломенський шпиль. Стежка на Соломенку вила ся попід мостом на насипу. Настуся почимчикувала тією стежкою і опинила ся під мостом.

— Як тутечки під мостом ориґінально і навіть гарно! Я ще з роду не була під мостом. Які важкі залізні скле-

*) Гл. кн. XI, стор. 137—157.

Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

піння! Які товсті попереплутувані залізні арки! Чисто так, наче у „Орфеї в пеклї“ в Оффенбаха! Гарно й поетично! „Орфей в пеклї“ — під мостом! Як ново!

По стежцї під мостом в ряди-годи проходили робітники з фабрик, то дуже вбогі міщанки з Соломенки з кошиками в руках, то обідрані Жидки.

— Тут менї безпечно. Жадної тїтки, жадної дядини сюди й ворон кости не занесе. Я тут вольна від знайомих, неначе на вулицях у Ґренадї або в Палєрмо, — подумала Настуся і підтюпцем підбігла через широкий Соломенський майдан у гору попід бідними міщанськими, неначе обскубляними хатами.

На соломенському шпилї вже заманячіли опрічні малесенькі халупки та землянки без дворів, без городів, неначе шпиль подекуди поріс здоровими грибами та опеньками. Поверх тих грибів та опеньків на самісінькому щолопочку шпиля манячіла та мріла в імлї чорна струнка постать.

— Він, він, мій коханий, — аж крикнула Настуся і попростувала навпростець до його по крутій горі просто по траві, збочивши з стежки.

— Се ти, та chere? Се ти, Настусю? — гукнув він зверха шпиля.

— Я, мій милий!

І вона відслонила вуаль і закрутила його кругом капелюха. Він збіг зо шпиля до неї на зустріч, подав їй руку і вивів на самісінький той Соломенський Мон-Блян.

І вони обоє, молоді та гарні, опинили ся на самісінькому верху шпиля недалеко від лїса, неначе дві подоби памятника, вирубані з чорного мармору і поставляні на щолопочку шпиля на памятку когось і чогось.

— От ми й на горі в імлї! От ми й на нашому Мон-Блянї! — сказав Павлусь, накинувши на віщось на ніс монокль, неначе-б він був на поготові виступити на сцену і відгравати ролю в якійсь комедиї або драмі.

Їй здавало ся, що вона знов налагодила ся грати в якісь чудернацькі ляльки, або перебирати ся за казкову, фантастичну царівну-жабу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ні, мій коханий! Мені здаєть ся, що ми тепериньки на мрійній Юнґфрау, на самісінькім вершечку в мрійній імлї, в прозорих мріях небесного туману. Тутечки ми на всій нашій волї! Тутечки нема нї лихих доглядачок-тїточок та дядин, нї заздрісних приятельок, нї жадних кузинок. Я неначе тепер в небі, лечу на хмарах, сама неначе легка хмарка, — сказала Настуся.

— Як менї тут гарно! Як легко тутечки дихати! — обізвав ся Павлусь.

— Ой, як тутечки ново, гарно, захватливо! Я коли могла-б — летїла-б усе в гору та в гору в ту сизу імлу з моїми мріями. Там повно мрій, неначе поетичних, ідеальних бджіл у пасїцї.

— Неначе ідеальних, поетичних мух у Спасівку, — сказав він. — Ми теперички далеко від людей! Ми поверх людей, поверх їх мізерних клопотів!

— Я почуваю себе неначе на самому вершечку Олїмпа на місцї давнїх богів. Нас тут нїхто не вглядить. Наша любов на вершечку гори і її нїхто не побачить, — сказала Настуся.

— Коли-б ще нас закутала імла, як Зевес на версї Олїмпа обкутав себе в-двох з Герою туманом і зробив з туману пишний палац. І туман сховав їх обох від очей людей й богів і Зевес виростив у одну мить постїль з рожевих, синїх та білих гіяцинтів і напахав палац солодкими пахощами, — сказав Павлусь.

І його слова були нїби слова могутнього Зевеса.

По розлогій долинї Либедї низом від Днїпра потягло туманом. Легкий туман покотив ся филями. Біла імла впала зверху на супротилежні Київські гори і обкутала верхи високих дзвінниць на горах. Верхи та банї неначе пірнули в хмари. На низу в долинї понад Либідю з високих димарів фабрик покотив ся важкими, чорними та темно-сизими клубками дим і неначе заплутував ся подекуди в сизім, білім, легкім туманї. А на горах ще було виразно видно будинки, золотоверхі банї церков та соборів, тополї, ледвиледви поняті білою імлою. Картина прийняла вигляд фантастичний.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— От моє бажаннє й справдилось! Сам давній Зевес закутує нас імлою, закутує й криє нашу любов від людських нечистих очей. Дивно й ориґінально! Неначе-б допотопній час! — крикнув Павлусь.

— Ми теперички ніби на допотопній землї! Дивись, як парує долина! Як опар з Либіді плутаєть ся і переплутуєть ся з чорним димом! Які просьвітки й ясні продухвини по горах над містом! Ми отсе з нашим коханнєм опинили ся на допотопній землї! Ой гарно! Ой як ориґінально й ново, ново! — кричала Настуся.

— Ми отсе будемо почувати допотопнє коханнє, Настусю! В мене вже стає допотопнє серце. Ми всолодимось не тільки коханнєм усїх віків і народів; ми тут на горі почувати-мемо любов велитнїх, допотопнїх мастодонтів, іхтиозаврів, палеозаврів, мамонтів... Яка пак була велика сила кохання в тих велитнїв, у тих здоровецьких животин!

— А справдї! Яка то була силенна любов у велитнїв, у тих животин, що були такі завбільшки, як сьогочасні кораблї! Ми тутечки всолодимось тим допотопнїм коханнєм: ми випємо той силенний допотопній напій до дна, — крикнула Настуся.

— Наша любов буде теперички вохка й мокра, як земля після потопу, — сказав Павлусь.

— І менї вже обридла суха любов, та гаряча, та палка любов. Я хочу вохкої, мокрої любови! Я бажаю вохких, мокрих мрій, як вохких та мокрих рож та жасмину після майських теплих дощів. Як солодко пахнуть ті майські вохкі квітки! — говорила Настуся.

— Коли-б пак нам хоч на одну хвилину почутити ту любов, котру почували велитнї та матонти та іхтиозаври!

— Коли-б хоч на одну мить! Я-б переднїйше почутила, а потім була-б ладна хоч зараз вмерти, вмерти від такого силенного кохання в одну мить! — сказала Настуся.

— Ми й почутимо те кохання. Ми вже тепериньки опинились на допотопній землї. Он глянь, моя мила! Чи то-ж пак іхтиозаври плавають по долинї в туманї, піднявши неначе лебідї довгі шиї з туману, такі завбільшки, як чорні труби-виводи фабрик! То на горах не поліцейські доми з пожежаними каланчами: то палеозаври та ма-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

стодонти примостили ся на суходолї. Чи тож пак на горах не допотопні кедри, що повстромлювали свої верхи в самісінькі хмари? Чи тож не велетнї, що стремлять по горах нїби чорні тополї? Ми почутимо їх любов у мрійному туманї, в пахучому туманї. Почутимо за першим поцїлунком. Я вже почуваю, що вже стаю іхтиозавром, що в мене шия довшає, стає така завдовшки, як труба в сахарнї. А ти?...

— Я ще не почуваю сього, але менї здаєть ся, що затого стану мокрою іхтиозаврою, бо на менї вся одежа вже змокріла.

На дворі було тихо й вохко. Потягло несподївано важким холодом. Насунулись хмари і посипала ся крупа по половинї з холодним дощем, а потім наглий дощ запіжив, аж захлющав.

— От і мої бажання справдились! Наша любов стає вже мокра. Чи чуєш, як торощить, як зашелестїло, як піжить дощ та крупа? — сказав Павлусь.

— Чую; се певно прелюдия до потопу, або що, — обізвалась Настуся, напинаючи зонтика.

— От ми й попробуємо тут під дощем любови амфібій. Се якесь дуже цїкаве й смачне, незвичайно поетичне коханнє, — сказав Павлусь.

— Певно крокодилї, жаби та черепахи кохають ся не по нашому. Яка-б я була щаслива, щоб почутити їх вохку, мокру любов? — сказала Настуся. — Вона певно приємнїйша від нашої гарячої та сухої.

— Чи ти вже гаразд змокла? — спитав Павлусь.

— Трохи змокла, але не дуже.

— А я вже став мокрий, як хлющ, бо дощ ллєть ся вже за комір по потилицї. Вже патьоки потекли по спинї і навіть по крижах.

— І в мене вже неначе ожеледицею пойняло вид, — сказала Настуся.

— Вже, вже й рожеві твої уста вкрили ся ожеледицею! Час приступати до першого поцїлунка! — крикнув Павлусь і вхопив її за шию і впив ся пявкою в її мокрі уста.

Але й мрійна ожеледиця не нахолодила її гарячих уст та його гарячої вдачі. Уста були гарячі, неначе роз-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

печене залізо. В Настусї заморочилась і закрутилась голова, повилась ніби туманом. Вона не почувала навіть на лиці його холодних, мокрих, мягких, неначе мокрий шовк здорових вусів і пила з його уст неначе якусь солодку, приємну отруту, що дає щастє й забиває ніби туманом памороки.

— Яка солоднеча в твоїх устах! Яке щастє я пю і не можу напитись, неначе солодкої, старої маляґи, — крикнув Павлусь.

— Я пю з твоїх уст, неначе з відра шампанське вино, захлипаюсь і не можу досить напитись, — обізвалась Настуся, цілуючи його в мокрі очи, в мокрі брови.

— Я пю неначе з бочки мрій, неначе з макітри гарячих почувань! — крикнув Павлусь.

— Чи се пак від тебе пашить пахощами хересу, чи то я нюхаю пахощі хересового винограду аж із Іспанії? — спитала Настуся.

— То ти, моя мила, чуєш дух винограду певно з Африки, де він теперички саме в цьвіту, — сказав Павлусь.

— Які райські пахощі нашого серця я почуваю в сей час! Якийсь либонь весняний, либонь екзотичний, солодкий дух неначе ллєть ся на мене десь з отого гаю, чи з Соломенки, чи з хмар. Чую, пахне весною. Яка шкода, що наша любов трапилась не весною, а в осени в листопаді! — сказала Настуся, притуливши свій мокрий вид до його щоки.

— Та тепер же по той бік екватора в південній Африці саме весна! В Капленді та в Трансваалї тепер саме цьвітуть лелії, рожі, фіялки, жасмин та резеда. Се все одно задля нас, що се все цьвіте буцім то і в нас оттутечки.

— Яке щастє, яке диво чинить натура для нас! Я чую носом весняні пахощі з Капленда через екватор, дійсно неначе через тин. Чую, неначе ті фіялки та троянди цьвітуть десь оттутечки поблизу в садку, а я нюхаю їх через тин, через тин Середземного моря — серця й уяви. Яке диво чинить нам наше серце, наша любов! — крикнула Настуся.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Для нас нема віддеглости, нема дурного простору, як для дурних иньших умирущих! Наша любов без землї й без моря, без простору й далекої далечини, — сказав Павлусь.

— Без дурної людської далечини й дурного простору! — крикнула Настуся.

— Наше коханнє в небесному просторі, в небесній мрійній безоднї, котрій і кінця нема. Наше коханнє серед зірок, серед сонць. Наша любов віковічня, невмируща! Ще вона була до потопа! — крикнув Павлусь.

— Віковічня й невмируща! Геть простір та далечінь ік нечистому! — сказала Настуся.

— Геть людські земляні ланцюхи! Се кайдани для серця! Геть людські звичаї! Я почуваю повну волю від землї! Моя шия все довшає, неначе в іхтиозавра! Я товщаю, неначе допотопний велитень. Я все вищаю та вищаю, росту в гору! Я почуваю свободу від землї, від усього людського. Нюхай весну, нюхай від серця рожі та фіялки через екватор із Трансвааля! Ми маємо силу й спроможність носом мрій та кохання доставати до південної Африки і пити, пити пахощі весни, впиватись пахощами рож та левкоїв у час нашого тутешнього листопаду, — говорив Павлусь.

— І я нюхаю поетичний Капленд, нюхаю пахучу Африку мого серця, — сказала Настуся.

— Нюхай, серце, і раюй, моя мила жабко, моя холодна черепахо!

— Нюхаю носом кохання і раюю, мій милий крокодиле, мій золотий іхтиозавре!

І він обняв її за стан. Пальто на нїй намокло, набрякло і замерзло, стало цупке, як луб.

— Ти вже, моя солодка ящірко мого серця, криєш ся черепками; на тобі вже наростає черепаша шкаралюща, — сказав він. — Яка поезия! Яка дивовижна річ! Наша любов холодна, мокра, з дощем та градом, і разом гаряча й весняна. І град, і сніг, і крупа уяви, і пахощі рож, лелїй та фіялок, — усе заразом! І любов людська, і любов середньовікова, і любов допотопня, велитенська, — усе заразом!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— І любов холодна та мокра, і любов суха та гаряча. Усе заразом! Як ново! Як ориґінально! — дивувалась Настуся.

— Нечувано ориґінально й ново! Ми звичайні, вмирущі, і заразом ми — боги! — сказав навіжено Павлусь.

На дворі вже сутеніло, а далї зовсїм смеркло. Крупа порощіла й торохтїла об мерзлу землю, дощ усе крапав по половинї з крупою. Холод став дуже почуткий та дошкульний, аж кусливий. Вони обоє таки добре померзли: їх наче кусали за ноги та за пальцї холодні черепахи та вужі.

— Час нам уже розстати ся, моя пахуча жабко! — сказав Павлусь. — Вже моя ніч сьвітає. Вже затого зійде моє сонце ночи.

І вони, побравшись попід руки, зійшли з шпиля, неначе з неба, в долину плачу та сліз, в долину либедську.

— Оттутечки мене не побачать нї тїточки, нї дядини. На прийдешнїй час я не прийду на Соломенку до тебе в-друге, бо... бо менї вже обридли мокра любов, ті амфибії та жаби, та іхтиозаври. Я знов хочу сухого кохання. Я прийду до тебе до дому після завтра, — сказала Настуся.

— Приходь, моя пахуча черепахо! Я сподївати-мусь тебе що години.

— Нехай собі тїтки гримають на мене! Нехай! Я зовсїм еманципована людина і нї кришки не вважаю на людський поговір. Я ставлю себе без міри вище за тутешнє суспільство. Я нехтую громадянською думкою. Там то менї клопоту!

— Ми вольні! Ми вищі від усяких забубонів! Ми вищі за людей! Не клопочись сим! — сказав Павлусь, кинувшись з розгоном на близшу доріжку.

Павлусь попрямував просто до клуба. Настуся вернулась до дому і застала тата за столом коло самовара.

— Де се ти, Настусю, так довго забарилась? — спитав батько.

— Не питай, тату, бо швидко старий станеш: се я так довго нюхала весняні квітки з південної Африки носом через екватор.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Отсе — але! Та й довгий же в тебе ніс! Чи ти божеволієш, чи се в тебе новомодня, символїстична, заграннична мова, чи ти просто дурієш з нудьги та від безробіття! — сказав батько, глянувши на її гострі, збентежені очи і вловивши її хоровито блискучий погляд ніби в гарячці.

— Може. Я й сама не маю про се жадного ясного втямку. Я й сама себе не втямлю гаразд. В мене голова в якомусь тумані і неначе ходором ходить.

Батько тільки зітхнув на два зводи і задумав ся, похнюпившись над чашкою чаю та насупивши густі брови. Важкі думи, сумні передчування заворушились у його душі...

— Я втеряю Настусю, як втеряв і її матїр, — майнула на одну мить у його думка.

V.

Другого дня Настуся ходила неначе непоміркована та непритомна, неначе в якомусь тумані блукала. Вона робила цілий день такі чудні та непомірковані вчинки, що стрівожила й батька і всю господу. Вона і очей не заплющувала цілу ніченьку, лежала на ліжку неначе черепаха в мочарі на сонці. А перед її очима все неначе стояв красунь Павлусь і не зводив із неї очей. Вона оглядала то його брови, то його мякенькі шовкові вуси та малинові уста з ямочками, милувалась його стрункою постатю, то знов пявками впивались її очи в високе біле чоло, в кучеряві васильки на випнутих висках. Вона простягала до його руки, ловила гарячими руками його милий привид, простягала хоробливо гарячі уста і цілувала свою обтїлену, обличчену пишну мрію, неначе справдешній, милий, живий вид живої людини.

Настуся пролежала цілу ніченьку і ледви діждалась, поки на дворі сьвінуло та розвиднїлось. Схопившись з ліжка вона вбрала ся і потаєнці, навшпинячки перебігла залю і вискочила на вулицю, з опалу та спохвату забувши навіть зачинити двері в прихожій.

Вона знала, що в таку ранню годину захопить Павлуся дома. І вона не помилилась. Павлусь тільки що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вернув ся з бенкету в ресторані, прогулявши цілу ніченьку і прогайнувавши сливе останні гроші. На столї стояв самовар, а на йому на комфорцї стремів чайник.

— Добридень тобі, Павлусю! Правда, я не помилилась, я добре гадала, коли саме тобі робити візит? — гукнула Настуся, вступаючи в покоїк.

— Не помилилась, моя мокра рибонько! Мій поетичний день саме отсе вечоріє. Я се вернув ся з ресторана і тільки що сїдаю за свій „вечірнїй чай“ по обідї. Сїдай і ти та напий ся зо мною чаю.

— Як поетично і незвичайно! Я пити-му свій вранїшнїй чай, а ти свій вечірнїй. І ми пити-мемо разом! — сказала Настуся, сїдаючи на стільцї і наливаючи дві склянки чаю.

— Ранок зійшов ся з вечером! Я зійшов ся з тобою! І обняв вечір пишний ранок! І поцїлував вечір росяний ранок в самісїньку вранїшню зірку, — сказав Павлусь. І він поцїлував її в блискучі очи, і вона поцїлувала його в чорні брови, в кучеряві васильки.

— Настусю, серце моє! Я цїлую твою вранїшню поетичну імлу, цїлую твою ранкову росу на рожах та фіялках, цїлую твій майський, прозорий, теплий туманець над лїсами, цїлую твої пахощі весни, пахощі маю моїми вечірнїми устами. Пю неначе бджола твою солодку росу на твоїх квітках, — се-б то на тобі, мій рожевий ранку!

— А я цїлую твоє гаряче, червоне, вечірнє небо, цїлую твоє синє чоло, засипане зірками; цїлую твій поетичний, гарячий, лїтнїй, вечірнїй сумерк, цїлую довгі ключі твоїх вечірнїх, гарячих, солодких мрій, неначе весняні довгі ключі журавлїв, вістовцїв поетичнього лїта; цїлую твою вечірню зорю та ясний повний місяць над водою; цїлую срібні місяцеві уста та золоте чоло і золоте проміннє твоє; цїлую самі червоні слїди гарячого заходу на теплій водї, слїди твої, мій милий, слїди мого пишного красуня — вечора.

І вона обцїлувала ввесь його пишний вид, і щоки, й чоло, й голову, й вуси й уста. Пила кохання, наче бджола медяну росу з кожної чурупки весняного цьвіту. Він був блїдий, з гарячими дикими очима. Вона була

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з несамовитим огнем у блискучих очах. Дві пари очей горіли навіженим блиском, неначе дві пари брилянтів, оправляних у кришталеву оправу. Вони намилувались собою і почали пити чай похапцем, сливе нахильці, неначе хапались, щоб не опізнитись на якусь службу ні на одну хвилину, неначе їх ждала велика відповідальність за спізнїння.

— А ми отсе в товаристві провели сей темний наш день пречудово. І подумай собі, трапилась нам така чудна оказия! Така пригода сьмішна, такий сьмішний випадок, що менї й доси сьмішно, — сказав Павлусь і нервово зареготав ся і захлинув ся часм.

Він реготав ся і кашляв. Чай і нервовий регіт душив його і він не міг нї проковтнути, нї викашлянути.

— Ми почали як звичайно по обідї випивати та бавитись. Мова мовилась про війну Анґлїйцїв у Трансваалї. Дехто встоював за Боерів, а дехто за Анґлїйцїв. Я обороняв від неправдивих нападів своїх коханих Анґлїйцїв, та розсердив ся, спахнув, вхопив Максимову гармату, націлив ся і шпурнув нею в Трансвааль. А їм, дурням, здалось, що я вхопив пляшку та пожбурив нею в піраміду з пляшок з винами на широкому прилавцї і влучив саме по серединї. Той Трансвааль так і луснув і розвалив ся, тільки загуло! Я тодї беру другу гармату і смальнув нею в Оранжеву республїку. Республїка тільки задзвенїла і від разу завалилась. Тим дурням здало ся, що я попер пляшкою в скляну шафу з пляшками. Підняв ся галас, крик! Позбігались усї слуги. Принесла лиха година й господаря. Виплигнула звідкілясь і господиня... Ґвалт! крик! галас!... Десь узялась полїция і мене, мене взнали за божевільного, вже хотїли везти до Кирилївського в божевільню. Я божевільний! Ото сьміх! Отсе так пригода!

І Павлусь зареготав ся, неначе й справдї божевільний.

— Але подумай тільки собі, Настусю! Від мене таки добре досталось Боерам! А вони мене роблять божевільним. Як би не той каторжний ресторатор — та не всунула свого носа полїция, я таки був би взяв Трансвааль, забрав би золоті та брилянтові копальнї і мав би тодї мілїярди! Та ба!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Се не диво. Бо й зо мною вчора в ранці трапилась така сама сьмішна пригода. Я причепурювалась коло дзеркала. Коли дивлюсь, десь подівались з туалетного столика чисто всі мої гребінці й щітки. Хоч пальцями причісуй ся! Горнишна десь зникла, бо вона все відникує від роботи. Я як стояла в пенюарі та в білих спідницях, так спохвату й майнула через вулицю до своєї приятельки Надіни позичати гребінців. Вбігаю до Надіни, прошу гребінців. Коли дивлюсь, до мене збігла ся трохи не вся господа: і Бурулькин, батько Надіни, і її сестри й брати, і слуги і навіть хатні собаки. Обступили мене навкруги, напали неначе в нас у Яблунівці собаки на Жида, повитріщали очи, ойкають, охкають... Я тільки дивлюсь на їх, вирячивши очи з дива. Сам старий взяв мене під руку і відвів до дому. За нами слідком біжить Надіна, біжить і її сестра. Слуги повибігали та дивлять ся з дверей. Бурулькин привів мене, побіг до тата в кабінет. Вони там на віщось зачинились. Усі чогось перешіптують ся кругом мене, скоса поглядають на мене. І чого? І з якої причини? Горнишна показує мені гребінці й щітки: дивлюсь, на столику перед самісіньким дзеркалом лежать і щітки й гребінці. Певно десь підкинула потім. І що тут їм усім навдивовижу? Хиба-ж я торік в Ментоні не гуляю було в ранці в самих білих спідницях поміж дачами та фільварками? І на гору лазила в білих спідницях та пенюарі. І ніхто не дивував ся і не витріщав на мене очей. А тут уже й справді якась дуже велика глушина! Занадто вже багато тих провінцияльних етикетів. І зробили з мене божевільну, як отсе й тебе вважають буцім за божевільного. Провінция! Глушина! Непросьвітність! От що! Через те й усякі забубони. Коли-б швидче втікти в Ментону. Але горенько! Папа каже, що сього року його господарська справа йде дуже погано. Нема за що їхати, і ми не поїдемо. Довгів сила!

— І в мене довгів сила! Та се ще не біда. В кого пак їх тепериньки нема! — сказав Павлусь. — Але що за сьмішний був у нас Трансвааль, то я й досі не можу забути. Ото наробили шелесту! А які були в усіх перелякані, дурні, сонні очи! Ну, тай нареготались же ми!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ти герой, мій милий, як я бачу.

— Я герой сього нашого темного дня! Усе громадянство в місті реготати-меть ся. Нехай регочеть ся! Життя наше таке скупе на сьміх, на радощі!

— А вже тієї нудьги тутечки в Київі хоч мішками бери, хоч лопатами греби! — сказала Настуся.

— Ми не тутешні люде, — сказав Павлусь, — тутечки не наше місце.

— Я сама вже давненько пересьвідчилась своїм власним досьвідом, що ми люде не тутешні: тато зве мене нестатковитою, божевільною людиною; каже, що я гайную його добро, сиплю гроші неначе в безодню, ображує повсякчасно моє самолюбство; тітки звуть мене свавольною, недосьвідною, нестатковитою, вередливою. Се все мені обридло, остогидло! Доки жила моя ненька, мене всї хвалили, аж покої лунали від хвали: хвалили мою красу, мої очи, мої брови таки мені в вічи, мою вдачу, мою вроду, мою вподобу, хвалили мої убори, усї мої вчинки. А тепер мене всї гудять, ганять та допікають мені, неначе найнялись мене гудити та кривдити. Усї мої переднїйші хваленики, як тільки померла моя ненька, стали моїми огудниками та осудниками в вічи й поза очи. Я й натуриста, і пещена, й мазана, й навісна, й божевільна, й розтратниця, й свавольна, й неслухняна, і сяка й така. Ой як надопекли мені оті противні тітки своєю порадою та напутїннями! Все хотять навести мене на якусь добру путь. Хиба-ж я збилась з пуття, чи що? Я довше не спроможусь видержати, — сказала Настуся і істерично заридала, потім згодом від разу перестала й замовкла, неначе її сльози й хлипання знесло одним подихом.

— Мене так ображають, так почутливо, так мені від сього шкульно, неначе я уся опечена, неначе я отсе тільки скинула з себе линовище, і мої нерви обголені і виставляні на болячі враження, на спеку й мороз. Тільки моя ненька не допікала мені та ти, мій пахучий, мій милий, бо тільки моя ненька любила мене щиро та ти. Як так жити та страждати, то ліпше зовсім не жити. Я либонь не сьогосьвітня людина. Не моє місце на сім сьвіті.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ти утворена з своєю гарною вродою, з своєю вдачею не для землї, не для людей, а для небесного простору, для неба. Тим-то ти така почутлива на серце, на душу, та вразлива. В тебе певно з роду підвисшена, пахуча почутливість нервів, неначе в духів. Ти вся дух, дух справдїшнїй, легкий, крилатий, повітряний, весь виснований з проміння й мрій, дух пахучий. Я вже тебе неначе бачу наскрізь.

— І ти не сьогосьвітня людина. Ти людина мрій, ти краса нічної доби; твоя поезия — се поезия не грубого сонця, не простацького дня, а тонких уявків та мрійности глупої півночи. Твоя вдача вся виткана з поетичних сутїнків вечора, з мрій чорної ночи, з темно-синього неба, засипаного золотими брилянтами. І ти сотворений не для землї.

— Нам треба-б змінити життя, перебратись на той сьвіт, кращий за сей сьвіт, — сказав Павлусь.

— І я маю таку гадку: нам треба й перебратись на кращу кватиру життя. Старомодня кватира сього паскудного сьвіта вже менї остогидла! — сказала Настуся.

— І ще гірше б остогидла, як би ти почула на свої вуха, що верз учора один якийсь дурисьвіт за вечерою в ресторанї. Він казав, що ми, се-б то такі, як ти та я, тільки дурно на сьвітї животїємо та хлїб марно збавляємо. А щоб ми запрацювали собі на харч, та віддали комусь якісь довги, — неначе ми напозичались у когось! За свій гаразд та просьвітність ми всї повинні стати до підмоги масам: учити їх або ремества, або науцтва, або буд-лї якого штучництва, щоб нїби-то підвисшити просьвітність темної маси. Отсе так справдї штука!

— То се виходить, що й я й ти повинні заходжуватись коло такої чудної працї?

— А тож! Казав, що ся праця незабаром буде обовязкова для всїх, хто вчив ся в школї, неначе якась повинність.

— Ой лишечко! Ой лелечко менї! — крикнула Настуся.

— Говорив, що всї просьвічені люде повинні завести якісь народні унїверситети, такі як у Анґлїї, Данїї, в Па-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

рижі та Швециї та в Америці та ще десь, либонь у Ґренляндиї чи що.

— Деж то такі університети за границею? Щось я не пригадаю. Може вони десь на картинах намальовані... в якомусь музеї, або в картинній ґалериї? Але я сього не бачила навіть між картинами в дрезденській ґалериї... Не пригадую...

— Які там намальовані? Будемо вчити народ реместв, як оті дві навіжені наші сусіди Топольські: поїхали в Фінляндию, вивчились там ткати полотна та вернулись у Полтавщину і десь у якомусь місті засіли за варстати і вчать за новими маленькими варстатами молодиць та міщанок. От що!

— Та сі-ж панії Топольські, се навіжені люде! Се якісь виродки! — крикнула Настуся. — То се певно вони й мене посадять за варстат, щоб я день і ніч торкала руками підніжки та гонила ногами уток з цівкою та клацала лядою об начиння, неначе вовк зубами?

— А тож!

— Ну, я сього не з'умію зробити. Як би вчити мужиків грати на роялї, або вчити їх якогось там штучництва, малярства, чи що, то я-б ще спромоглась. А того науцтва я й сама гаразд не втямила і не знала, та ще й забула.

— І я позабував геть до чиста! Спитай у мене, які річки та озера в Тихому океанї, або які острови в Сахарі, то я тобі сього з роду не скажу. Нї однієї річки в Тихому океанї не пригадаю!

— І я не пригадаю. Спитай мене, які гори в Німецькому морі, або які там народи живуть в Чорному та Білому морі, чи Неґри, чи Турки; в якій ґубернії живуть кити, а в якій моржі, то сього я тепер з роду не пригадаю! — сказала Настуся.

— І я не пригадаю! В мене вся наука давно стала в голові сторч, до гори ногами, — сказав Павлусь.

— Чи ми-ж учити-мемо мужиків французькою мовою? — спитала Настуся. — Бо я тільки-б і з'уміла вчити до пуття французькою мовою.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— А тож! бо то хоч сільський, мужицький університет, але-ж усе таки університет, а не якесь обідя та лубя, — сказав Павлусь.

— А якже-ж мужики втямлять? Вони певно мало що второпають.

— Мусіти-муть. Се можна зробити гіпнотизмом. Адже-ж як медиюм звелить, то та особистість, що спить у гіпнозї, говорить усякою мовою, якою звелить балакати гіпнотизер. Ми наведемо гіпноз на мужиків, і вони від разу втямлять нашу мову: сьогодня французьку, завтра турецьку. Якої хоч!...

— Якже ми вчити-мемо, коли й ми самі позабували те науцтво? — спитала Настуся.

— Доведеть ся сідати знов за книжки та вчити ся в-друге.

— То се й менї треба доконечне сідати за граматику та арифметику? — крикнула Настуся.

— А тож! Доведеть ся вчитись у-друге.

— І до мене знов приходити-муть учительки та всякі ґувернантки! — крикнула Настуся і схопилась з місця, як опечена.

— А певно. Ми з тим паскудним, нудним науцтвом і самі довго бичувались на гору, доки вивезли ту паровицю. А якісь виродки та дурисьвіти не припрягають коней до нашого дишля, а ще причіплюють до нашого воза з заду мілїони мужицьких паровиць! Тай тягни! Се справдї, нїде правди дїти, гарні супряжичі та спільники! Від такої супряги та спілки можна здохнути! От до чого ми дожились! Доживемось ми ще до злиднїв. Там десь у Данії чи в Ґренляндиї вже шістьдесять шість якихсь народнїх університетів, а в Анґлії та ще десь у Ісляндії чи що — по сорок. Та в Парижі їх чотирнацять. Про се я сам читав у ґазеті. Тай напружуй ся! тай вези! хоч лусни, та цуприкуй!

— Мілїони маж! мілїйони паровиць! Я лусну від напруги! Вчительки з переду, а мілїони паровиць із заду! Тай тягни! Ну, вже краще вмерти, нїж так жити! — кричала Настуся, бігаючи від кутка до кутка.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я-ж тобі казав, що краще вмерти, ніж так — не жити, а тільки животіти на сьвіті, коли вже й за границею з'явились якісь навісні виродки. А се вже і в нас заводять ся такі бакцилї та бактериї та всякі виплодки лиха. Коли там десь у якійсь Ґренляндиї люде скаженїють та дуріють, то нумо й ми! Овва! Се або пошесть, або якась найновомоднїйша мода. Я сього нїяк не второпаю, не втямлю нї на який спосіб! А ще ті дурисьвіти кажуть, що з нас користи для рідного краю, як з цапа молока!

— Се певно якісь страшні нові бакцилї, — сказала Настуся, ставши проти Павлуся і витріщивши на нього вже без тямки очи. — То коли-ж я мати-му час тебе любити, як я повсякчасно мусїти-му їздити по селах та вчити? Коли-ж я накохаюсь з тобою, надивлюсь на твої очи, намилуюсь тобою? — сказала Настуся і впала йому головою на плече, хлипаючи.

— Не плач, моє пахуче серденятко! Ми поженимось тай виїдемо десь далеко-далеко! Втїчемо від усяких дурисьвітів, від сїх тутешнїх бакциль та бактерий. Нїчого не вдїємо з ними!

— Не ожениш ся ти зо мною! Не будеш ти мій, а я твоя! Тато позавчора менї казав, щоб я і в голові собі не покладала виходити за тебе заміж; казав, що ти якийсь виродок колись славної, козацької сім'ї, що ти декадент, пяниця й шахрай, нї до якої працї нездатний, що ти гультяй, ледащо, що ти зовсїм нестатковита людина, що з тебе затого вийде якийсь торбохват, босяк, одним словом, що ти пропаща людина, як і твій „покійний банк", котрий промотав та програв сила грошей у Монако на рулєтцї. Казав що застрелить тебе, як ти прийдеш сватати мене, бо ти прийдеш до його, нїби злодій, красти мене в його.

— Сам він шахрай та злодій, а не я! — крикнув Павлусь як опечений і схопив ся зо стільця. — Се не твій тато, а кат для тебе й для мене!

Він завештав ся, заметушив ся, забігав по кімнатї, неначе пораняний лев. Гордовитість, ображене самолюбство, кривда в любови — все се збурило його душу до самого дна. Злість і помста заклекотїли в його серцї. Хоровите

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

самолюбство його нервової душі було збурене до самого дна. З ним трохи не стались корчі. Очи згасли в одну мить, стали ніби рибячі, потім знов зайнялись і заблищали.

— Я швидче застрелю й його, й себе, й тебе, ніж він мене! — кричав Павлусь. — Так знущатись надо мною, так кепкувати з мене! О, сього не буде ніколи! Не попущу! Не варто жити на такому паскудному, поганому сьвіті!

— Не варто! Ми вартнійші кращої долї, вищого життя з нашим кришталевим серцем, з нашою кришталевою любовю! Чи твоє-ж серце не кришталь? Чи твоя-ж душа не брилянт, котрому ніхто й ціни не складе? А він...

— Пху на сей опоганений сьвіт! Пху на твого дурного батька! Я скаженію, я швидко здурію! Не видержу довше. Мене душать чиїсь руки, якісь обценьки, якісь кліщі за саме горло. Умрім, серце! Умрім зараз, таки зараз!

— Умрім, мій коханий! Тільки перестань скаженіти, перестань ґедзкатись! Павлусю, щастя моє золоте, серце моє дияментове, заспокій ся. не галасуй, не муч себе! Я ладна зараз умерти з тобою й за тобою.

— Умрім! Умрім зараз! Смерть, се наше весіллє! Се не смерть, се буде наше велике урочисте сьвято! Се райське раюваннє. Я туманію від сього щастя, від сієї ідеї. Се свобода, золота свобода від усього!

— Се раювання! — крикнула Настуся.

— Се райська Нірвана нашого Будди! Ми перейдемо в справдішній сьвіт з сього земного нікчемного багна. Ми полинемо в-двох у небесний простір без границь, без кінця. Ми літати-мемо між зорями, між купами зірок. Ми побачимо, як шугає місяць кругом землї, як земля крутить ся кругом сонця, як вона гуде, шумить, гучить. Для нас загудуть, задзвенять усї зорі, загудуть усї планети, заспіває тоненьким сопраном вранїшня зоря, заведе небесним тенором Волосожар, заведе басом Юпітер, Сатурн, заверещать і запищать дрібні планетки, немов діти в хорі. Ми почуємо дивний і дивовижний концерт і слухати-мемо той концерт по віки вічні в повіквічній Нірванї.

— Сидіти-мемо в повіквічньому концертї. Сеж пишнота!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Не сидіти-мемо, а летіти-мемо в ефирі, наче на прогулянки; слухати-мемо сьвітовий концерт і заразом милувати-мемось усякими зірками, сонцями, усякими букетами зірок, дивовижними взорцями, сплетеними з сонць та зірок. Правда, буде гарно? — сказав Петрусь.

— Ой гарно! Сеж раювання для вуха й зору, для серця й душі! І в купі з тим ми кохати-мемось, дивитимемось одно на одного і нюхати-мемо пахучі букети з зірок, місяців та з сонць. Умираймо швидче! Кидаймо се багно з усякими тітками, шолудивими вчительками, з усяким ремеством, нудним науцтвом. Там ми спозирати-мемо тільки високе, чисте, прозоре штучництво і... раювати-мемо!

— І раювати-мемо тільки в штучництві... Які там картини небесного малярства! Які там пахучі симфонії! Які солодкі сонати! То не будуть тутешні смердючі ноктюрни! Не буде то тутешня смердяча, жовта та синя музика та людська любов! Вмираймо! Не гаймо надаремно часу! Полинемо на якусь планету. Знаєш, як у Флямаріона!

— Вмираймо швидче! Ой як мені заманулось умерти! Флямаріонови я йму віри! — сказала Настуся. — Бери рушницю та ходім, наймім нумер у гостинниці тай застрель мене, а я тебе, — сказала Настуся.

— Пхе! Се буде вже геть-то по міщанськи, зовсім не по модньому! З нас сьміяти-муть ся наші знайомі в Ментоні, в Ніцці, — сказав Павлусь. — Ще і в ґазетах обсьміють, опоганять і наглузують ся якісь письмаки.

— Твоя правда. В ґазетах тільки й читаєш, що якийсь пришелепуватий київський швець чи кравець найняв нумер з якоюсь прицуцуватою швендою тай позастрелювались обоє. Мадам Трюше в Ментоні лусне від сьміху, як прочитає про сей наш прозаїчний, буржуазний учинок у ґазетах. Краще буде отроїтись. Але... але доведеть ся довго попомордуватись? Ліпше-б чимсь гострим... щоб від разу шугнути до Будди на лоно. Без мук, без болісти, без мордування, в одну мить!...

— Або з моста та в Дніпро, — сказав Павлусь. — Пхе! Се вже буде зовсім по мужицьки: „з моста та в воду!“ Сеж так приказують жужики тутечки на Україні. Умрім на вершині Мон-Бляна, або Юнґфрау, або на Ріґі! Там

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

близько до неба! Тамечки ми вже будемо сливе в небі, за хмарами. Там ледники та сніг і бакциль уже нема: не наберемо їх на той сьвіт, у небо!

— Далеко, серце моє! В мене всього якийсь там десяток карбованців у кишені, бо як помер „мій банк“, то в мене стало порожньо в кишенях. Трохи шкода мого „покійного банку“, — сказав Павлусь.

— Тай у мене нема грошей. „Мій банк“ дає видавцем усе, навіть кухарови. „Мій банк“ скуповатий. То я продам потай від „свого банка“ мамині брилянти, тай поїдемо вмирати або на Мон-Блян, або на скляні, пахучі ледники в Ґренляндиї, бо там нема бакциль.

— Коли-ж і до Ґренляндиї добра буде промашка. Десь вона, здаєть ся, дуже далеко, — сказав Павлусь.

— Здаєть ся, аж за Австралією, туди десь ік полюсови, — сказала Настуся. — Далеко, дуже далеко! Туди треба довго їхати, а умерти зараз мені страх як бажаєть ся! Я-б бажала вмерти хоч тутечки, але серед поезиї, музики або квіток, як умерла коханка „аббата Муре“, дочка того садовника в садку Парадизї, як про се пише Золя. Ото так щира, правдива, поетична смерть серед квіток, котрих вона напелехала повне рядно, повний мішок, ще й перла приполом із садка в свою кімнатку, постелила собі ліжко з фіялок, гвоздиків, левкоїв, геліотропів, закидала підлогу резедою, настуриями, орґінїями, нагідками, королевим цьвітом, царською борідкою, вкрилась укривалом із рути, мяти, резеди та пахучого горошку тай... почимчикувала просто на небо в чаду поезиї, в захваті оберемків та приполів квіток та всякого зела, — марила Настуся.

— Ми вмремо на Мон-Блянї і серед оберемків квіток! — крикнув Павлусь. — Ми отсе зараз умремо на Лисій горі над самісіньким Дніпром. Quelle idee! Лиса гора, сеж наш київський Мон-Блян! І до неба близько!

— Невже! — крикнула Настуся. — Я там ніколи не була!

— Високо, чортом високо! І там живуть не люде, а духи. Сеж Броккен наш! Там же в ночи бенкетують духи, справляють гулянку відьми!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— А деж ми наберемо та нагарбаємо стільки квіток, щоб учадіти в поетичному весняному чаду? — спитала Настуся.

— Ми заберемо їх у Африці, бо теперечки там саме май! Ми їх перепремо в одну мить через екватор і набгаємо цілі вози, і встелимо всю Лису гору. Quelle idee!

— А справді, зробім так! — сказала Настуся.

— Ти ще мене, серце, не знаєш гаразд! Я скажу таке слово, і всї квітки з Капленда й Трансвааля так і перелетять на днищі на Лису гору в одну мить! Я скажу одно слово, і люде в місті вимруть у одну годину! Скажу друге слово, і вони пооживають! В менї велика, навдивовижу велика криєть ся сила! Схочу, і вона виявить ся уявки, як хоч і коли хоч; хоч зараз!

— Невже! А я сьому не була й досї відома! — сказала Настуся.

— Еге-ж пак! Не була відома... Так знай же теперечки. Схочу тільки, і від разу стану Нероном, розмовляти-му з премудрим Соломоном, побачу Савську красуню-царицю, буду з нею кохатись, цїлуватись, — от що!

— Сьому я йму віри, бо раз спирит у Марселї викликав тїнь моєї мами. Вона з'явилась у дверях другої темної кімнати, напнута чимсь білим, і промовила до мене: „Ти вмреш від кохання і... будеш повік щаслива“. Тепер я тобі йму віри, — сказала Настуся. — Тільки ти, серце, не цїлуй ся з Савською царицею. Се менї не до вподоби.

— Отже-ж рушаймо мерщій у дорогу, бо... бо... я вже знов почуваю, що більшаю, росту. Моя голова підвисшуєть ся. Я вже от-от незабаром доторкну ся головою до стелї. Мої руки довшають. Мої плечі ширшають. Я вже черкаюсь плечима об обидві супротилежні стїни. Я стаю, знов стаю допотопним іхтиозавром... Шия моя вже стала довга, неначе в зебри. А ти? — спитав Павлусь.

— І я неначе все більшаю та більшаю, — сказала Настуся.

— В мене знов неначе хтось барилами наливає кохання. Я почуваю в-друге вже велитенську любов іхтиозаврів. Моє серце стало таке завбільшки, як макітра пахучих вареників кохання, та ще й в сметанї. А ти?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— І моє серце вже стало, як барильце, — сказала Настуся. — В мене неначе хтось наливає кохання відрами, черпаками, дійницями. Наливає одекольону, духів, шампанського. Я сама стаю неначе здорове барило і от-от незабаром лусну від кохання: обручі на мені вже лущать.

— Мерщій тікаймо на Лису гору! Я вже знов став іхтиозавр. Шия моя розпирає стелю, плечі розпирають стіни. Я вже заповнив собою всю кімнату. Ой, незабаром рознесу собою ввесь дім, бо не зміщусь і в цілому домі. Тікаймо на широкий простір буд-лї куди!

— Тікаймо на простір, бо й мене рознесло: ми в-двох тут не помістимось з роду, з віку! — сказала Настуся. — Я вже стаю здоровою копицею квіток, а серце в мене вже таке завбільшки, як барило. Я швидко стану ожередом квіток. Мені місце десь на полї, на просторі, на Мон-Бляні, під хмарами.

— Тікаймо! Ой мені лихо! Чи ти бачиш, моя мила, крізь стіни? А я вже бачу крізь стіни, крізь доми, крізь мури. Ондечки твій тато тебе шукає... йде сюди, прямує просто до нас вулицею. В його за спиною теліпають ся Максимові гармати, а в руках він пре здорову гармату, вже зовсім набиту кулями. Сеж він торохне на мене з гармати і віднїме тебе в мене, забере тебе в полон і закине в тюрму в твердині... Я ввесь трушусь, хапаю дрижаки, неначе на лютому морозї.

— Невже тато простує таки сюди?

— Сюди. Я все бачу, все знаю. Для мене неначе відчинились усї стіни, відчинилась земля, відчинилось небо. Я бачу все піднебеся.

— Ой лишечко! Чи ти бачиш, ондечки на вулиці збіглись усї мої тітки, всї кузинки! Се вони певно мене вже шукають. Та якого їх багато! Та які вони люті та страшні! В їх на шиях голови з крокодилевими щелепами та пащеками, з страшними гострими зубами. А он дядини вже лїтають понад ними з такими пащеками та зубами, як у палеозаврів, а крила в їх неначе в кажанків. Як страшно клацають зубами. Як скрегочуть! Се вони мене шукають. Вони мене загризуть, зітруть у страшних зубах. А на мені вже линовище зсовуєть ся, спадає на ноги,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

неначе штани. Ось воно плутаєть ся на ногах! Диви! Стягни його з ніг, бо воно перебаранчає мені ступати й тікати. От-от ті зуби пявками повпивають ся в мої обголяні нерви! Ой! Тікаймо! Рятуй мене! Оборони мене!...

І Настуся крикнула диким, страшним голосом.

— Цить, навіжена, а то вони почують. І батько твій почує. Вилазьмо в двері боком. Може ще якось висунемось. Та тікаймо від їх на Лису гору, на Мон-Блян, на той сьвіт. Мерщій! — сказав Павлусь.

І він боком, одним плечем, потім другим висунув ся в двері.

— Я проліз вже. Певно й ти ще протовпиш ся в двері.

І вона боком висунулась у двері. І вони бігцем побігли на вулицю.

— Як-же отсе в сьвіті божому нас довезе звощик до гори, коли ми такі здоровецькі? Ми розвалимо воза. Які коні здужати-муть довезти нас? — спитала вона.

— Цить! Ондечки стоїть парний звощик, а в його в хуру запряжені два паристі й одноразні мамонти... Чи ти ба!... Які силенно здорові! Сї нас підвезуть. Сїдаймо! Швидчій, мерщій, бо ондечки тато вже близько з своїм цїлим арсеналом.

І вони скочили в фаетон і миттю добігли до переліска в сугорбах, коло Лисої гори над самісїньким Днїпром.

— Вставаймо-ж тут та ходїм швидче на гору, бо твої тїтки посїдали вже на днища і поперекидають ся незабаром відьмами тай прилинуть сюди, на гору. Тодї ми пропали. Онде вже вершини Лисої гори! Вже вона біла. Се певно в ночи випав снїг. А які здоровецькі там ледники з леду, з снїгу! Се Мон-Блян, се Мон-Блян!

— Слава Богу! Бакцилї позамерзають. Ми не занесемо на собі на той сьвіт сїх дивовищ. Шкода тільки, що не буде тропічних квіток, щоб нам тим поетичним чадом, як мостом, перейти в царство раювання, в простір на небо.

— Будуть і квітки! Я вже сказав, щоб вони там були. Моє слово всемогутнє. Для тебе, тільки для тебе я промовив се слово, слово всемогутнього допотопного іхтиозавра.

Вони вийшли на Лису гору, побравшись попід руки. Вона була блїда, неначе смерть, він страшнїйший від самої смерти.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Чи ти ба, яке диво! Усї ледники в квітках! — крикнула Настуся. — Яка цяця! Яка краса! Які клумби! Он клумба астр, фіялок, левкоїв! А ондечки грядки геліотропів, нарцизів, тюльпанів, датур, тубероз! А осьдечки вють ся жовтогарячі й червонясті красунї, спадають з білого леду ледників ґірляндами, фестонами, висять гнїздами. А ондечки на низ по кручі, по снїгу цьвіте червоний мак, та все смугами до самого долу, до самісїнького тобі берега Днїпра! А там смужки лелїй білих, жовтогарячих, аж над водою. Яка дивовижна пишнота! Гарно, нїби се все у снї! Який дух! Які пахощі! Неначе пахне, аж пахтить моя й твоя любов чадом тропічних африканських квіток! І се все ти вчинив задля мене, одним твоїм словом! Мій милий, мій золотий!

— Задля тебе, моя мила! Задля тебе ще покроплю сї усї квітки росою з брилянтів! Он дивись! Я тільки подумав, і вже на їх трусить ся брилянтова роса, неначе трусить ся порох або пил, або имжить снїжок.

— Бачу, бачу, моє серце мила! Я бачу й почуваю, що та брилянтова роса кохання обтрушує і мої коси, і мою голову, і моє серце. Я раюю до загину! Я вмру від кохання! От-от умру! Яке щастє, яка усолода! Коли-б тільки часом не нагодились оті противні тїтки, дядини та кузинки. Вони мене запагублять, занапастять, не дадуть менї випити отруту кохання до самісїнького дна, до останньої краплї солоднечі серця.

І вона впилась своїми блискучими, божевільними очима в його дикі, блискучі очи, пишні й солодкі в самій божевільности; впилась, як гаряче проміннє сонця всисаєть ся в чорний оксамит, а потім віссалась в його гарячкові уста і принялась неначе пявка і пила кохання до зомлїння, до втрати памороків.

— Я знов росту від кохання, — сказав шептом Павлусь, ледви відірвавши свої уста від її уст. — Я набираюсь сили й величини іхтиозавра. Моя шия довшає знов, стала така, як дзвінниця. Я вже почуваю, що сягаю головою до неба, а мої могутнї плечі поширшали до країв гори. Я певно наповню пів землї своєю величінню. Незабаром гора мене не знесе, не втримає. Час менї переходити в небесний

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

простір між планети. Тут менї чогось тїсно. Там менї буде просторнїйше. А в тебе... в тебе, любко? Яке диво я бачу! В тебе ростуть крила, вже виникли з плечей, неначе в горлички або в голубки... Вже крильця вбивають ся в палки! Та як швидко вони ростуть! Бачу на власні очи, як вони ростуть. От уже повисовувались із палок довгі пера. Та які білі, чудові! Неначе струсові, кучеряві, легенькі! От твої крила стають велитенські, сягають від сходу до заходу. Ти стаєш прозора. Я тебе бачу наскрізь. Бачу твоє серце, таке завбільшки, як барилце. В йому повно дивних ароматів. То аромат твого кохання. Я нюхаю аромати твоєї любови. В мене від їх забиває дух, паморочить менї тяму. Я чадїю від тих пахощів. Не видержу далї, вмру, от-от умру!

— Не вмирай, мій милий! Не кидай мене! — крикнула дико Настуся. — Мій голубе, мій соколе ясний, візьми мене з собою! Я боюсь, я трушусь, я чогось злякалась. Десь певно слїдком за нами гонять ся мої вороги. О, чи ти ба! Ондечки мої тїтки лїзуть на Лису гору, розпатлані, розкудлані, неначе відьми. Ой Боже мій! Се мабуть вони допитались, де се ми знаходимось. Та яка їх сила, яка безлїч! Цїлі полки тїток та кузинок. Цїла армія дядин. Усї наступають, лїзуть в гору, аж крокодилевими зубами клацають. А кузинки лїтають понад ними, неначе велитенські кажанки або зубаті палеозаври. А ондечки „мій лихий банк“ в їх за приводця. Він несе в руках здорову гармату, таку здорову, неначе труба коло сахарнї. Вони мене розшматують, роздеруть на шматочки моє тїло, стрїскають мене отими вищіреними зубами. Менї страшно! Ой страшно! Рятуй мене, моє серце! — Вона крикнула таким страшним, диким голосом, неначе хтось устромив їй ножа в серце, ще й тричи повернув.

— О, ти замахала крилами і хочеш втїкти в небо від мене. А я амфібія, мене тягне до води. Моя любов знов стала вохка й мокра, а твоя легка, прозора й суха. Я повинен перебратись у простір через Днїпрові безоднї... Не пущу тебе в небо! Летїм обоє в вохку безодню, мою природжену безодню! О, ти вже замахала крилами, тїкаєш

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

від мене. Не пущу, задушу, а таки не пущу! — І він ухопив її в обіймища і сторч кинув ся з нею з кручі.

Вони в купі покотились по кручі, притрушеній снїгом. Але незабаром наткнулись на корчаку старого пенька. Пеньок розлучив їх палку любов. Він покотив ся нарізно від неї на низ, неначе чорний корч. Вона покотилась окремо, нїби здоровецький клубок.

Вони котились і раювали. Вони були в небі, в небесному просторі, між пахучими зорями блискучого кохання. Він дригав ногами серця, вона метляла черевичками кохання, неначе клубок мрій.

Але він помилив ся. Круча не досягала до самої води. Попід кручею вив ся вузький шлячок, вибоїстий та бакаїстий. У бакаях стояли каламутні калюжі. По шляху в місто плюганились шкапами селяне і везли на продаж на торжок огородину: капусту, картоплю, цибулю та петрушку.

— Що то пак котить ся з кручі? — гомонїли чоловіки, порозявлявши роти на кручу. — Чи пастухи спускають ся та скобзають ся з гори, чи може пани на одному колесї спускають ся? Ото диво! Диви, бра', диви! То їздили на одному колесї по рівному, а се певно вигадали нову машину, на одному колесї спускатись із гори, неначе по саночках або на лубках.

Але незабаром Павлусь скотив ся до долу і плюснув спиною в калюжу. Вона догнала його і простяглась у бакаї поруч з ним.

— Чи ти вже вмерла? — спитав ся Павлусь, вглядївши поруч з собою свою милу.

— Вмерла. А ти, мій коханий?

— І я вже вмер.

— От і хвалити Бога! Тепер нам уже не страшні нї тїтки, нї бакцилї, нї дядини, нї кузинки, нї сам батько! Вони вже зістались позад нас далеко, на тому поганому, паскудному, грубому сьвітї, на поганій, паскудній, задрипаній землї.

— Теперечки ми в крузї чистих мрій, у небі, — сказав Павлусь. — Он дивись в гору: яке тут чудне та пишне небо, неначе виткане з здорових чурупок щільників. Одна чурупка рожева, друга червона, третя жовта, а там

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

далї щілинки блакитні, а ондечки синї, білі. Се небо мрійне. Се наше небо! Яка пишнота! Яка роскіш! Чи ти чуєш, як гуде місяць у свойому лету, як співають зорі? Се вони співають для нас весільні пісні.

Але чоловіки не дали їм довго балакати та всолоджуватись музикою небес. Вони забрали їх і посадили на віз поверх головок капусти та снопків хрону й петрушки і покалїчених повезли далї до міста.

— Се ми певно вже летимо десь у ефирі, в небесному просторі. Вже ми певно поминули місяць, бо щось дуже задзижчало, неначе ґедз коло мого вуха. Ми вже певно десь коло зірок Терезів або недалеко від Квочки, або й під Квочкою.

— Нї, серце! Ми отсе певно летимо проз сїм зірок Воза, бо ондечки менї привиджують ся нїби колеса й дишель, — сказала Настуся. — А оглянь ся, серце, та подивись, чи не женуть ся й тутечки за нами мої тїтки та кузинки, бо їх може і в небо принесе ледащо. Вони ладні й сюди прокласти залїзну дорогу та телеґраф. Вони таківські: доберуть і сього способу.

— Нї, нема! Ми тут безпечні від усього, від усякого лиха та напасти, — сказав Павлусь.

— А які тут аромати в небі! Яке пишне смугнасте небо! Одна смуга рожева, друга жовто-гаряча, третя червона, а там далї білі й золоті смуги. Та всї дріжать, неначе їх напала трясця кохання. Та всї до чиста пахнуть, ллють на мене якимись дивними ароматами. Ти не почуваєш тих ароматів? — спитала Настуся.

— Пахощі трохи нагадують менї нїби аромати либонь земної петрушки та капусти. Щось воно трохи підхоже до того, але багато краще й приємнїйше, — сказав Павлусь.

Селяне довезли їх до міста і здали поліцейським урядникам.

— Їх обох треба відвезти просто в божевільню в Кирилівське, а не до дому. Ми їх давно знаємо. Вже давно всї примітили, що вони обоє з якоюсь ґанжою в голові. Їм давно-б бути в божевільнї, — казали вони і посадили їх у фаетон тай попровадили просто до божевільнї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Чи ти ба! — сказав Павлусь. — Ось ми вже ніби в якомусь місті, чи що. Се вже ми певно прилетіли на Волосожар або на Юпітер. Певно Будда призначив для нашого проживання сю планету на житло.

— А які тутечки чудернацькі забудування? Яке все тут чудне! — сказала Настуся.

— Еге! І справді все якесь дивовижне. Он бачу — якісь високі дзвінниці поперехняблювались навкоси, неначе хотять полягати долї. От-от попадають! А доми тут усї до чиста понахилялись на один бік, неначе верби на здоровому вітрі. А люде! Чи ти ба! Геть чисто всї ходять до гори ногами! Ходять руками і стремлять ногами до гори. Як химерно дригають ногами, неначе жаби тодї, коли поринають на дно. Ой сьмішно! Ха-ха-ха!

І Павлусь реготав ся несамовито, аж дух йому забивало.

— А он, чи ти ба! Люде поприїзджали на торжок на червоних коровах та на зелених конях. Як гарно, як дивовижно!

— Нї, серце, то не корови. То вони поприїзджали на допотопних мамонтах та мастодонтах. Яка тут здоровецька худоба! — сказав Павлусь.

— А он я бачу якусь величезну браму, поцяцьковану ніби золотом. А за брамою якісь пишні палаци, вкриті золотом, а поверх їх золоті банї аж сяють, — сказала Настуся.

— І я бачу се диво. Се либонь палац Будди. Се ми летимо до його з поклоном. Се він тут пробуває. Які банї пишні, аж сяють золотом! А вікна обрямовані навкруги дияментами, неначе в палаці Гарун-аль-Рашида, в казках „Тисяча однієї ночи“. А яке тут диво на небі! От подивись! Небо неначе й хмарне, але по йому бігає з трицять місяців. Де там трицять! Певно з сотня. Одні срібні, другі золоті. Та як швидко йдуть, ніби вештають ся, ніби сновигають по небі, ніби в хрещика грають, ганяють ся один за одним. Пишне житло призначив нам Будда за нашу велику любов.

І вони обоє роздивлялись і раювали і були дуже й дуже щасливі...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— От і брама вже відчинилась. Он хтось вийшов до нас на зустріч, — сказала Настуся.

— Коли-б нам таки зараз дали тут обідати, бо я вже їсти хочу, аж шкура лущить. Як ми їхали на мамонтах на Лису гору ще на землї, то я відколупав шматок сирого гарбуза тай ззів, а потім проковтнув зо дві сирі картоплинї, та ще налапав і поглинув сире соснове поліно. Ото було і все. А дорога була не близька! — сказав Павлусь.

— А я таки тодї крадькома налапала головку капусти тай проковтнула від разу, а потім налапала під собою сирого буряка та згризла потаєнцї, щоб зірки не бачили та не сьміялись з мене, але почуваю, що гаразд не наїлась у смак.

— То ми в небесному просторі їли небесну манну зірок та бурякову амброзію кохання.

— Чи ти ба! От ми вже і в палацї. Які силенно здорові тут покої та всї в золотї та сріблї! Як тут хорошо, як гарно! А люде! Які тут чудні жильцї! От придивись! Зовсїм не такі, як ми. Он дивись, никають від кутка до кутка в другому здоровому покої. В їх, як я бачу, нема нї рук, нї ніг, а тільки голови на тулубах. Неначе тюленї або моржі поставали на хвостах, неначе вони обкутані білими хламидами. І ходять вони хвостами тай не ходять, а либонь стрибають на хвостах нїби сороки. Як чудно та дивовижно! А які в їх чудні голови! Дивись, дивись! У всїх голови гострі неначе шапочки; волося на їх нема, тільки китички теліпають ся зверху, не сказати-б чубки. Вони лепечуть, щось белькочуть, деякі скрегочуть, наче сороки. Дивно! А може то буддийські сьвяті в довгих хламидах свої походеньки тут справляють. Але цить! Ондечки відчинились двері. Певно вийде сам Будда, — сказала Настуся. — Дивись, усї якось заметушились, почали щулитись, всї ущухли. От і ми нікчемні сподобились таки спозирати самого Будду в його золотому палацї, в його раю.

— Отсе-ж виходить сам великий Будда, — сказав Павлусь. — Дивись, який він величнїй дїдуган! Борода аж до колїн. На йому брамінська, шовкова, жовта хламида, а по хламидї чорнїють латки: се символи його чернецького смирення та вбожества.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Який він величнїй! Та як приялéча йому та жовта хламида! Який він величнїй і либонь дуже добрий та почувливий! Все питає в кожного, як він себе почуває, як його здоровля? Чи чуєш?

— Чую. Він питає в кожного дуже ласкаво, з щиросердою прихильністю, а ті пиндючать ся чогось та химерно кивають головами. Певно се в їх таке благання до Будди, — сказав Павлусь.

— Цить! Ось він підступає й до нас, певно питати-ме про нашу мандрівку, — сказала Настуся.

— Тільки, борони тебе Боже, не кажи, що ми попасались у дорозї, що ти проковтнула головку капусти, а я ззїв пять скибок сирого гарбуза та поглинув неварене соснове поліно. Бо ти стала лепетлива, стала велика брехуха; вийде якось не дуже делїкатно в сїх палацах. За се мовчи!

— Цить! Ось він і до нас приступає! Хвала тобі, великий Буддо! — крикнула Настуся. — Я знаю твою велику силу! Благаю тебе, не посилай мене в курку, а мого Павлуся в півня! Не хочу я йти і в телицю і не посилай мого Павлуся в бичка, бо нас лихі люде заріжуть. Насїчуть із нас товчеників та котлєт, та стріскають нас. Пошли мене в зозулю, а мого Павлуся в зóзуля. Ми будемо до віку по гаях лїтати та тобі хвалу кувати.

— Цить, навіжена! Ото наказала-наговорила три мішки гречаної вовни! Се ти певно вже з ума зійшла, або з глузду з'їхала! Не слухай її, великий, сьвітлий Буддо! Вона збожеволїла! — сказав Павлусь.

— Я й не слухаю її, а переднїйше вислухаю вас, милий красуню! Як ваше здоровлячко? — спитав доктор у Павлуся Малинки.

— Хвалити Бога, аж вибрикую, бо отсе тільки що оброку наїв ся. Оступись, будь ласка, а то ще вбрикну тебе, преподобнику. Ти думаєш, я не знаю, хто ти? Дури вже кого дурнїйшого, а не мене. Ти великий Будда! От хто ти єси!

Київ, 12 марця 1900 року.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Перехресні стежки.

Повість

Івана Франка.

LV.*)

Сего понеділка від самого рана Баран був дуже неспокійний. Від часу новорічної авантури він жив мов у полусні. В день він ходив і нипав по подвірю, робив дещо, різав і колов дрова, носив воду до прачкарні, що була в сутеренах, або бігав за справунками, які давали йому партиї. Він робив усе те досить добре, але не говорив майже нічого, а властиво раз-у-раз воркотів собі щось під носом. У ночи забивши ся в свою комірку він говорив сам до себе голосно, говорив зовсім без звязку про тисячні річи, що мов ріжнобарвні черепки в калейдоскопі пересували ся по його голові, вяжучи ся в тисячні зовсім несподівані фіґури і звязки. Зальотна прачка і краса киця з сусідства і стара бабуня, що збирала кости по сьмітниках, і пяниця, що кричав у шинку, і Антихрист, що мав прийти не сьогодні, то завтра, і Евгеній і мужики і попи і все-все перевертало ся і мішало ся в його голові і було темою його самітних монольоґів. І чим далї в ніч, тим його неспокій збільшував ся, а о одинацятій він вибігав на двір, чіпляв на себе балїю і виходив на ринок. Правда, намови Ваґмана і поліциянтів мали на його хору волю на стілько впливу, що він не брав праників, а тарабанив тілько кулаками. Один поліциянт зробив йому ще ласку і дарував йому старі суконні рукавиці, щоб не від-

---

*) Гл. кн. XI, стор. 158—202.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

морозив рук. Баран сповнював сумлїнно даний йому наказ і за кождим разом ідучи на свій нічний обхід надївав ті рукавиці на руки, так що гук від балїї був ледви чутний. Обійшовши тричі ринок і раз костел і оббивши собі руки, так що аж пашіли, Баран вертав до дому, скидав балїю до шіпки, а сам не роздягаючись кидав ся на свою постелю і спав до рана мов убитий.

Але сьогоднї від самого рана він був страшенно неспокійний. Не знати, коли: чи зараз по пробудженю, чи при вставаню, чи при першім виходї з хати йому мигнула в голові думка, що сьогоднї, саме сьогоднї має появити ся в містї Антихрист. І ся думка почала вертїти ся і бренїти в його голові мов оса. Все довкола него, що він бачив, чого доторкав ся, потверджувало її. Ледова вода, в якій він мив ся, видалась йому горячою як кипяток — не даром, се його знак. Коли він вийшов на подвірє, в отворену браму з вулицї заглянув якийсь великий, чорний, незвісний йому пес — се його післанець. Крук закракав над його головою — се його віщун. Баба перейшла з коновками, дим вив ся з комина і стелив ся по подвірю, огонь під кітлом у прачкарнї тріщав і порскав горючим вуглєм на серед хати — все те, все були його знаки!

І нараз Баранови мигнула в голові думка, що він надійде зі своїм військом зі сходу — від Вигоди, зупинить ся на мостї, а передом пішле свою аванґарду до міста, щоб на ратушї заткнула його хоругов. Він був певний, що се стане ся зараз, а може вже й стало ся. І ось покинувши коновки з водою перед дверми прачкарнї він у смертельній трівозї скочив до своєї комірки, надїв стару, куцу кожушину, яку недавно дістав від Ваґмана, і балакаючи ненастанно сам до себе та розводячи руками поспішив за місто, на міст, на Вигоду.

На дворі потеплїло після довгих морозів. У містї була відлига, але за містом тяг холодний вітер і курив дрібним снїгом. Ріка стояла під ледом, і тілько декуди, на шипотах та бистринах вода попролизувала грубу кригу і клекотїла в пролизах викидаючи тут і там невеличкі потічки, що розливали ся поверх леду і звільна замерзали всякаючи в снїг, яким покритий був лїд. Найбільший пролиз був як

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

раз під мостом з правого боку, де вода розбиваючись о здорові дубові колоди вкріплені там для розбиваня леду, творила понизше глубокий вир, що крутив ся і клекотів, від часу до часу хруськаючи невеличкими кригами, які надпливали з гори і тут мололи ся на дрібні шматочки то об колоди, то об острі береги грубих криг. Се місце так і звало ся Клекіт. Його навіть при низькім стані води обминали і рибаки і пливаки, а тепер, коли ріка „дула ся“ під ледом наслідком теплійшої хвилї, воно було аж страшне в своїй дикій красоті. Баран сам не знаючи, чого і по що, зупинив ся на середині моста і довго вдивляв ся в спінене гирло і слухав хруськоту криги. В його уяві мигнув образ тої страшної ночи, коли він на руках, мов дитину, приніс сюди свою задушену жінку і з отсего самого місця вкинув у Клекіт. Він зазирав тепер у воду без ніякого зворушеня, але з якоюсь дитинячою цікавістю. Йому здавало ся, що зо дна Клекоту, з тих клубів піни, що бігали довкола поверх води, ось-ось вихилить ся дрібна жіноча рука і кивне йому, покаже кудись, дасть якийсь знак. Ся нова думка моментально усунула з його душі ті образи, що доси мучили її; він забув про Антихриста і його полки, забув про Вигоду і про горб, із якого мав виглядати, і всьміхаючи ся стояв на мості та цікаво заглядав у Клетіт.

— Розумієть ся, розумієть ся, — мовив він сам до себе, — вона кликала мене. Має щось сказати мені. Дивно, як вона доси витримала тут. Адже мокро й холодно. Ну, та щож, коли хоче вернути до мене, то я й овшім. Адже шлюбна жінка! Гріх би був не приймити. Тілько слухай, Зосю, щоб мені від тепер анї-нї давніх фох! Борони тебе Боже! Тиж знаєш, я не був для тебе злим чоловіком, то по щож ти робила мені се? Я й тепер — борони мене Боже! Нічого тобі не скажу, не випімну. Нехай се все йде з тим часом. Але на будуще памятай! — Будь добра, будь така, як була зразу, моя люба, маленька кіточка, моя курочка, моя красавичка! Добре?

І нараз йому стрілила до голови нова думка. Коли вона верне сьогодні, то кудиж він поведе її? До своєї комірки? Ну, се хиба сьміх людям казати! І він що духу

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

побіг до міста, а відходячи ще раз обернув ся в напрямі Клекоту і мовив:

— Я зараз, Зосуню, я зараз верну! Не бій ся, я буду на час. Мушу піти вперед прилагодити хату. Адже я без тебе, голубко, не панував. Мене покинули всї, я зробив ся жидівським слугою, сторожем, і живу в такій кучцї, в такім барлозї, що ти й песика свойого боялась би заперти там на ніч. Так, моє серденько, перебідували ми обоє той час. Ну, але тепер усьому конець. Ти вернеш ся, я заслужив великі гроші, найму у Ваґмана гарне помешканє з трьох покоїв і кухнї — на першім поверсї, аякже! Накуплю гарних меблїв, диванів, зеркал — усе для моєї бідної Зосеньки, щоб вона знала, як я люблю її.

І в веселім настрою, балакаючи ось так і перебираючи подрібно всї меблї, все урядженє будущого помешканя він ішов до міста, щасливий як нїколи, не звертаючи уваги нї на що і нї на кого.

Було вже геть з полудня, коли він дійшов до ринку. Чалапкаючи в глубокім, мягкім снїгу він утомив ся, був увесь мокрий від поту і почув сильний голод. Якось не думаючи про се вступив до знайомого шинку. Шинкарь, якому він часто робив ріжні прислуги: носив воду, рубав дрова, двигав бочки або направляв ріжну посуду, поздоровив його приязно і не чекаючи замовленя поставив перед ним добрий келїшок горівки і булку.

Баран пильно, уважно глянув на него і всьміхнув ся.

— Ага, ага, знаю вас. Ви Мошко. Ви добрий чоловік. Моя Зося также говорила, що ви добрий чоловік. Вона вас знає. О, будете бачити, вона пізнає вас від першого разу. Добрих людей не годить ся забувати.

Мошко знав про Баранів хоробливий стан, що в остатнїх днях значно погіршив ся, і кладучи йому руку на плече мовив:

— Візьміть, Баране, випийте й закусїть! Ви голодні.

— Е, що там голоден! — мовив радісно Баран. — Се тілько сьогоднї ще. Остатнїй день. Сьогоднї вона верне і всїй бідї конець буде. Адже знаєте, Мошку — додав він пошептом схиляючи голову до шинкаря, — у мене є великі гроші! Зложені, сховані... Се я навмисно нікому не гово-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

рив про них. Навмисно чинив себе таким бідним. А ось побачите від завтра. Коли моя Зося верне! Ну, ну, та я наперед не хочу говорити. Ваше здоровлє, Мошку!

І він випив горілку, а потім почав їсти хліб, ломаючи по крихітці, жвучи його і ковтаючи очевидно без ніякого апетиту. А тим часом говорив, говорив ненастанно. Думка про сховані гроші опанувала тепер його уяву і він почав оповідати якусь нечувану історію про те, як він разом з дванацятьма розбійниками забив богатого пана, забрав у него гроші, одурив своїх товаришів і сам забрав усі гроші та сховав їх у безпечне місце. Ті колишні товариші чатують на него за містом, лагодять ся вбити його, записали себе Антихристови, щоб тілько при його помочи дістати його в свої руки, але він не боїть ся їх. Доки був сам, то бояв ся. Але сьогодні вертає його Зося, а у неї є така сила, що віджене всі ворожі стріли. Адже вона не дармо жила в Клекоті, служила там, бідувала, щоб навчити ся чарів і обгородити його від усякої біди.

В шинку було пусто. Рідко коли який робітник або міщанин заходив, випивав на стоячки чарку горілки, платив і йшов далі. Баран сидів у куті, опертий на ліктї, похиливши голову і балакав — тихійше, чим раз тихійше. Перед ним лежав пощипаний, недоїджений шматок булки — він не бачив його. Мошко давно не слухав його бесіди — він не завважував сего і говорив, говорив, поки в кінці його голова зовсім не спочила на столі. Він заснув.

Коли прокинув ся, була вже сема година. Вікно перед його очима було темне, в шинку над шинквасом горіла лямпа, а за столом сиділи деякі звичайні вечірні гості, пили пиво, балакали і сьміяли ся. Баран схопив ся з місця і почув якийсь страх. Що се він робить? Адже він мав іти до Ваґмана, наймати помешканє, купувати меблї! А тут уже ніч. І не кажучи нічого він прожогом кинув ся з шинку і вибіг на вулицю.

На дворі падав сніг, тихо, ненастанно. Небо насунулось важкими хмарами, а нафтові ліхтарні на вулицях видно було мов крізь сито. Баранови не далеко було до Ваґманового дому. Він застукав до дверей, які звичайно були замкнені. По хвилї Ваґман вийшов сам і відімкнув

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

йому. Він не держав слуги, а тілько послугачку, що тепер прилагодивши вечерю пішла собі до дому. Ваґманова жінка виїхала ще рано до сусїдного місточка на весїлє якоїсь своячки. Побачивши Барана Ваґман впустив його до свого покою, що був разом і його спальнею й канцеляриєю і де обік ліжка стояла здорова Вертгаймова каса. Сївши на своїм старомоднім фотелю оббитім шкірою Ваґман обернув ся до Барана, що своїм звичаєм стояв край порога.

— Ну, що там чувати, Баране?

— Добре, прошу пана, — мовив радісно Баран.

— Щож там таке добре?

— Вона вертає сьогоднї.

— Що за вона?

— Ну, та моя Зося. Я тілько недавно довідав ся. І про гроші нагадав собі — знають пан, ті мої, сховані. Від коли вона покинула мене, то я й про гроші забув — так як би замануло. А тепер від разу все ясно стало перед очима. Там тих грошей буде — здаєть ся, сорок, чи пятьдесять тисяч дукатів — саме золото — ну, так, бо папери погнили-б. Правда, будемо мати чим жити обоє до старости. Ну, хиба ми не заслужили собі? Хиба не перебідували стількі роки? А я то все говорив, що Господь Бог поки шле біду, то шле, а потому як побачить, що чоловік собі з біди нїчого не робить, то він зачинає слати добро.

Ваґман зрозумів, що Баран хорий і бажав відвести його думку на иньші шляхи.

— Там сьогоднї з прачкарнї допитували ся за вами. Казали, що ви як рано вийшли з дому, то й на обід не приходили.

— І не прийду! — мовив весело Баран. — Що то менї за обід у прачкарнї! У мене від завтра не те буде. Слухайте, пане Ваґман, я хотїв просити вас, щоб ви винаймили менї яке гарне помешканє. Адже розумієте, як вона верне, то менї неможливо жити з нею там, де жию тепер. Я гадаю... Адже те помешканє, де живе Рафалович, на поверсї, воно від завтра вільне? Правда?

— Хиба він виповів? — запитав Ваґман, не хотячи виразно заперечувати.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— О, адже він від завтра буде жити в ратуши. Він буде у нас бурмістром, буде печатати всїх людей, а хто не схоче приняти його печать, того на муки, на смерть!

— Слухайте, Баране, — мовив Ваґман, ще раз силкуючись звернути Баранову думку на иньший шлях, — я би мав до вас маленьку просьбу. Не могли-б ви занести менї отсей лист на почту? Тепер доходить пів до осьмої. Підїть зараз, бо за пів години замкнуть. Надасте за рецепісом. Ось вам гроші. Кілько тут маєте?

— Пятнацять крейцарів, — мовив Баран беручи гроші.

— А лист як маєте надати?

— За рецепісом. Що пан мене питають як би я був дитина? Чи може пан думають, що я одурів? О, я зараз!

І він ухопив лист і гроші і рушив із покою.

— А зараз вертайте і принесїть рецепіс! — крикнув йому на здогін Ваґман.

— Зараз буду! — відгукнув уже з надвору Баран. Але коли вийшов за фіртку і опинив ся на вулицї, йому стрітилась перешкода, яка відвернула його кроки і його думки від разу в иньший бік. Він зіткнув ся майже лицем у лице з Реґіною, пізнав її і в тій же хвилї почав пригадувати собі, що хтось колись велїв йому слїдити за нею. Надармо силкуючись пригадати собі, хто й коли, він пішов за нею назирци. Аж коли побачив, як вона війшла в сїни „його“ дому і піднялась на сходи, що вели до помешканя Рафаловича, він пригадав собі наказ Стальського і зареготавши ся несамовито побіг що духу до реставрацийки, де Стальський звичайно проводив вечірні години. Він і сим разом застав його тут. При однім столї в відгородженій нижі сидїли Стальський, Шварц, Шнадельський і ще два якісь панки за повними гальбами пива. Баран став у дверцях нижі і витріщивши на Стальського свої несамовито блискучі очи та розтягши широко уста до усьміху покивав пальцем не кажучи анї слова.

— Се ти Баране? — мовив Стальський. — А що там? Маєш що сказати менї?

Баран не кажучи нїчого засьміяв ся значучо і кивнув головою в той бік, де було помешканє Рафаловича.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Що? — скрикнув Стальський зараз догадавши ся, в чім діло. — Те, що я казав тобі?

Баран потакнув головою і знов засьміяв ся.

— Тепер?

Баран знов потакнув головою і зробив жест обійманя та цілованя.

Стальський зірвав ся з місця.

— Панове! Прошу вас за сьвідків. Не розпитуйте нічого, лиш ходіть. На хвилечку. Пиво нехай лишаєть ся. Прошу за мною. Побачите щось цікавого.

І всї мовчки посунули лавою з реставрациї і під проводом Стальського подались до Евгенієвого помешканя. По довгій стуканинї, коли галас у сінех наробив розруху в цілій каменицї, Евгенїй відчинив. Усї панове під проводом Стальського втовпили ся в комнату. Крізь двері, що лишили ся відчинені, валила з надвору до покою студена пара.

— Пане! — крикнув патетично Стальський, спинивши ся як раз против Евгенїя, — де моя жінка?

— Не знаю, пане Стальський, — блїднучи на лицї, але рівним, спокійним голосом відповів Евгенїй. — У мене її нема.

— Нї, пане, вона у вас! — підносячи голос мовив Стальський, — і я прошу вас не скривати її, а зараз видати в мої руки.

— Запевняю вас, що її тут нема, — змагав ся Евгенїй.

— Брешете, пане! — ревнув Стальський і прискочивши до бюрка, вхопив Реґінин саквояжик, який вона лишила. — Бачите, ось доказ! Її саквояжик! О, тут на замку її підпис виґравірований. Прошу, панове, подивіть ся.

— Помиляєтесь, пане Стальський, — мовив Евгенїй не тратячи супокою. — Вашої панї тут нема.

— Corpus delicti, панцю! Corpus delicti! — з тріумфом кричав Стальський, потрясаючи саквояжиком. — Отсе само не прилетїло з мойого дому і не впало на ваше бюрко! Де вона? Покажіть її!

— Пане, вспокійте ся! Я вам виясню все!

— Де моя жінка, злодію! — кричав Стальський, наступаючи до Евгенїя. Сей цофнув ся кроком в зад.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Пане Стальський, — мовив він остро. — Не забувайте ся! Ви в моїм домі, вдерли ся насильно, з компанією, нападом... ображаєте мене... памятайте, що я сего плазом не пущу.

— Де моя жінка? — репетував Стальський. — Віддай мені жінку, а тоді говори і роби собі що хочеш.

— Кажу вам ще раз, її нема тут. Була перед тим у канцелярії, не застала мене, ждала і пішла забувши отсей саквояжик.

— Неправда! Неправда! Вона перед хвилею була тут і мусить бути тут. Ану, панове! — мовив він обертаючись до свойого товариства, — перешукаємо се гніздечко.

— Не сьмійте рушити ся з місця! — крикнув Евгеній.

— Що, ти мені забороиш? Ти смаркачу! — крикнув Стальський і рушив до дверей спальні. В тій хвилї Евгеній скочив до него, одною рукою вхопив його за горло і здусив так, що Стальський тілько зїпнув і вибалушив очи, а другою пхнув його в груди так міцно, що Стальський мов з пращі вилетів за двері, через вузенький корідорик і з гуркотом покотив ся долї сходами.

— За ним! крикнув Евгеній до иньших, що стояли не знаючи, що робити. Шнадельський перший сунув ся наперед до Евгенія, але у сего в руцї в тій хвилї блиснув револьвер, якого дуло опинило ся на кілька цалів перед очима Шнадельського.

— Прошу ґречно: ось туди дорога! — мовив Евгеній держачи револьвер у простертій руцї.

Два панки, що держали ся з заду, перші висмикнули ся з комнати, а за ними цофаючи ся в задгузь вийшов і Шнадельський. Евгеній замкнув за ними двері. Потім узяв з бюрка лямпу і застукавши до дверей своєї спальні війшов до середини. В спальні горіла сьвічка. Реґіни не було анї слїду. Тілько дверцї, що вели зі спальні до маленьких сїнець, які знов дверима виходили на ґанок, показували, куди вийшла вона. Евгеній заглянув до тих сїнець, на ґанок — Реґіни не було нїде.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

LVI.

Барана не було при тих подіях у Евгенієвім помешканю. Коли все товариство під проводом Стальського вийшло з шинку, Баран ішов також з ними. Та ось на вулиці його взяв за плече Шварц і заговорив стиха:

— Відки, Баране?

— Був у Ваґмана.

— Він дома?

— Дома.

— Сам?

— Сам.

— Що робить?

— Не знаю. Певно гроші лічить. Вислав мене на почту.

— На почту?

— Так. З отсим листом. Велів надати за рецепісом і зараз вернути.

— Давай сюди лист! — шепнув Шварц.

— Алеж я маю занести його на почту, — сперечав ся Баран.

— Я занесу сам. Давай!

— А рецепіс?

— Занесу Ваґманови. Я й так маю поговорити з ним.

— Ну, то про мене. Тут є гроші на рецепіс.

— Не треба. Йди до шинку і кажи дати собі за них пива. Я зараз прийду.

— А ви за свої зарекомендуєте?

— Так. Іди і не турбуй ся.

Баран пішов до шинку. Шварц забіг також за ним і вскочивши до нижі, де сиділо перед хвилею товариство і де стояли ще ледво надпиті гальби пива, зирнув на лист, що таким дивним способом дістав ся йому в руки. Лист був адресований до ґрафа Кшивотульського.

— А се що таке? — шепнув Шварц і не думаючи довго роздер коверту. В коверті була картка паперу і квіт. На картці було написано по німецьки: „Платячи менї гроші за відомі папери, ясновельможний ґраф забули у мене квіт. Посилаю його почтою. Ваґман“. А квіт, нотаріяльно леґалїзований, виявляв, що за продані довжні папери, ви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ставлені на імя пана Брикальського під застав його маєтности на суму 70.000 гульд. ґраф Кшивотульський заплатив їх властителеви Ваґманови умовлену суму 50.000 гульд. Одержавши сю суму Ваґман передає папери ґрафови і зрікає ся всякого дальшого права до них. Дата була нинїшнього дня.

Перебігши очима лист і квіт Шварц зацмокав, сховав папери в кишеню і стрілою вискочивши з шинку погнав до Евгенїєвого помешканя. Тут він зупинив ся в брамі і вишукавши собі зовсїм темне місце між парканом і сягом дров, що стояв на подвірю, заховав ся і почав ждати.

Зараз у першій хвилї до його слуху дійшло скажене стукане і крик із першого поверха. Потім зробило ся глухо, потім по при него промайнула тихо мов тїнь висока жіноча постать, уся в чорному, заслонена вельоном і затулена в футро. З першого поверха долїтали голоси немов оживленої сварки. Потім знов крик, стук тяжкого тїла по сходах, потім гуркіт кроків і скажений вереск Стальського:

— Злодїю! Віддай мою жінку! Полїция! Сюди! На поміч! Менї вкрадено жінку.

— Але тихо! Ша! Не робіть скандалу! — втишували Стальського його товариші, яким досить неприємно було, що встрягли в сю історію, в якій почали підозрівати просту напасть Стальського.

— Нї, не буду тихо! Не буду! — репетував Стальський, стоячи на подвірю. — Ось тут стоятиму і не вступлю ся. І буду кричати цїлу ніч, поки менї не верне жінки!

Вся камениця була збентежена. На ґанках, у вікнах і сїнях стояли люди, шептали, охали і ахали.

— Пане Стальський, — мовив Шварц наближаючи ся до него, — будьте ласкаві, вспокійте ся. Вашої панї тут нема.

— А ви як знаєте?

— Бо бачив її, як вийшла відси.

— Вийшла! Як то може бути?

— Проста річ. Камениця має два виходи. Ви війшли переднїм, а вона вийшла противним.

— Давно?

— Вже буде зо чверть години.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— І куди пішла?

— Не знаю.

— Певно до дому, — додав хтось із товариства. — А ви на дармо наробили галасу.

— На дармо? О, ні! Я нічого не роблю надармо. Я свойого не дарую. Панове, прошу зо мною! Може ще догонимо її по дорозі.

— Трудно буде, — мовив Шварц. — Вона правдоподібно сіла на санки, що проїжджали сюди, і поїхала.

— А я думаю, що вам поперед усего треба вспокоїти ся, — мовив один із товариства. — Успокоїти ся і обдумати справу докладно.

— Сеж не переливки. З адвокатом справа, — додав другий.

— Я раджу: зайдімо ще на хвилю до шинку, допиймо пиво, а потім можемо заглянути й до вас до дому, чи єсть пані дома.

Стальський не дуже був рад сьому, але товариші майже силою потягли його з собою. Шнадельський ішов також за ними, але коли дійшли до темного місця, де вулиця скривлювала, а лямпи не було близько, Шварц потаємно шарпнув його за рукав. Він озирнув ся і зупинив ся.

— А що там? — запитав.

— Пст! Відстаньмо від них! Ходи сюди в закуток! — шептав Шварц.

— А що? Маєш що цікавого? — запитав Шнадельський.

— А вжеж! Ідемо до Ваґмана.

— Чого?

— Ну, звісно. Завтра до Америки.

— Як то? Маєш щось певного?

— Розуміє ся. Певне те, що у него є гроші. І він сам. І жде на Барана, значить, двері відчинені. А хоч би й ні, то на стук вийде відчинити.

— Ну, і що?

— Ходи! По дорозі поговоримо. А цікаві річи!

І взявши ся по під руки вони пішли в противний бік, у напрямі до Ваґманового дому.

Надія Шварцова, що Ваґман ждучи Баранового повороту лишить сінешні двері не замкненими, збула ся. На-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

віть більше, він забув замкнути двері з сіней до свойого покою. Сидячи коло стола заглублений у якихось рахунках він так був занятий, що не думав про двері. Коли брязнула клямка, він не обертаючи ся і не підводячи голови запитав:

— Се ви, Баране?

— Я, — почув ся якийсь не Баранів голос.

Ваґман обернув ся. Перед ним стояв Шнадельський. У Ваґмана лице поблїдло, серце моментально перестало бити ся. Він зрозумів, що справа не добром пахне і сидів мов задеревілий.

— Ви... ви до мене? — почав він ледво видушуючи з горла слова. Але в тій хвилї з за плечей Шнадельського висунув ся Шварц і скочив до Ваґмана. Сей пробував схопити ся з крісла, та Шнадельський одною рукою притиснув його за плече, а другою затулив йому рот. Ваґман пробував крикнути, простяг руки, щоб відіпхнути Шнадельського, але в тій хвилї Шварц закинув на його шию тонкий, міцний шнурок і стиснув що сили. Ваґман широко витріщив очи, голос замер у його горлї.

— Пускай плече! Тягни за шнур! — шептав Шварц. Шнадельський послухав наказу. Коли стиснули міцно за шнур — Шварц за один конець, а Шнадельський за другий, то Ваґман сидячи на кріслї скажено затрепав ногами. Вони не пускали, тиснули що раз дужше. Ще кілька рухів, то руками, то ногами, і спокій.

— Неживий! — шепнув Шнадельський весь тремтячи при видї страшного Ваґманового лиця.

— Нї, жиє ще! — шептав Шварц. — Поможи!

— Що хочеш робити?

— Ось тут його! На отсей гак. Неначе сам повісив ся.

І оба підняли Ваґмана, потім Шварц завязав оба кінцї шнура за гак вбитий високо в стїнї — колись там висів великий образ — і підтягнувши тїло до гори пустили його висїти. Ваґман ще трепав хвилю ногами, потім голова звісила ся на груди — було по нїм.

— А тепер живо, за грішми! Чи двері замкнені?

— Нї! — шепнув з переляком Шнадельський бачучи, що вони відчинені на розстїж.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Замкни!

Поки Шнадельський замикав дворі, Шварц перешукував Ваґманові кишені, щоб знайти ключі від Вертгаймівки. Знайшовши ключі він відімкнув касу. Гроші лежали на купі — банкноти, золоті й срібні монети — чистих 50.000, нині одержаних Ваґманом від Кшивотульського. Шварц загарбав їх у невеличкий мішочок, що межав тут же в касі, і встромив до кишені.

— Буде з нас! — мовив радісно.

— А більше готівки нема? — питав Шнадельський, переглядаючи ще шуфляду бюрка.

— Нема. Векслї, скрипти — чорт бери, се не для нас. Ходімо.

І оба вийшли. Виходячи вони замкнули на ключ двері Ваґманової комнати, а ключ вкинули назад до середини відхиливши силою долїшню половину не дуже солїдних дверей. Потім вийшли з сїней на вулицю, де в тій хвилї не було нікого. На дворі падав густий сніг; високо над містом у верхівях дерев гудів вітер. Місто дрімало.

— Куди тепер? — питав Шнадельський цокочучи зубами зо страху.

— Ходімо до шинку, до нашого товариства! — мовив Шварц.

— До них? Нї, не можу. Я ввесь трясу ся. На мнї певно лиця нема. Зараз пізнають.

— Тьфу! Мякушка з тебе! — мовив Шварц. — Ну, про мене, то лиши ся на вулиці! Я зайду сам. Конче треба, щоб нас тепер бачили в шинку. Се відверне від нас підозрінє бодай на перший час.

І вони пішли вулицею, бродячи в глубокім снїгу, яким за сей вечір покрила ся земля. Перед шинком Шнадельський лишив ся сам на дворі, а Шварц увійшов до середини.

— Пан Стальський тут? — запитав він шинкаря.

— Нема. Ось перед хвилею вийшов з панами.

— Ну, тай поквапив ся. А я за ними шукаю.

— Пішов до дому. Можуть пан іще догонити його.

В тій хвилї озирнувши ся Шварц побачив Барана, що куняв за недопитою гальбою пива. Він приступив до него і потермосивши його за плече крикнув:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Гей, Баране! Вставай!

— Га! — крикнув крізь сон Баран і почав протирати очи.

— Ти тут спиш? Хиба тут тобі місце спати? Вставай, до дому!

— А хиба що? — з просоня запитав Баран.

— Пора тарабанити по місті. Ти забув? — жартував Шварц.

— Тарабанити? Ага-га! А я й забув. Добре, добре. — І чухаючи ся в потилицю він рушив із шинку. Шварц зареготав ся.

— Ще справді готов послухати та тарабанити! — промовив весело, обертаючись до шинкаря. — А в такім разї ще пан комісарь мене засудить на кару, що я намовив його.

— Га, га, га, — сьміяв ся шинкарь. — А я посьвідчу, що так і справді було.

Шварц і собіж засьміявши ся і побажавши шинкареви доброї ночи вийшов на вулицю.

Шнадельський стояв на вулиці і голосно дзвонив зубами.

— Що, тобі ще не ліпше? — шептав до него Шварц.

— Ні. Все нутро мов кипить. А що. нема їх?

— Нема. Пішли всї до Стальського. Ходім і ми!

— Не можу! Ні за що не можу.

— Ну, то ходім де до иньшого шинку. Візьмемо сепаратку. Випєш, розігрієш ся. Або ляжеш троха.

— Ні, не ляжу. Страшно менї.

— Ну, не будь дитиною! Що се знов за фохи! Запануй над своїми нервами. Справа пішла чудесно.

— Ти... ти ошукав мене, — мовив несьміло Шнадельський. — Я думав, що се буде так... заберемо... Ну, закнеблюємо... але сего... сего я не надіяв ся.

— Дурниця! Що там думати про се! Ходім! Передихаєш, а потім я би радив конче ще зайти до Стальського.

І взявши Шнадельського під руку Шварц повів його якоюсь півперечною вуличкою в напрямі до ринку.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

LVII.

Ніч. Над містом глухо шумить вітер. Із навислих хмар сипле сніг, та вітер рве його і крутить у скаженім танці, і носить, кидає, знов підносить, поки в кінці розмелений на дрібну густу муку не кине на землю. Тай тут іще не дає спочити йому. Котить вулицями, збиває купи і розбиває знов, піднимає стовпами, туманами, бє ним до вікон, натрушує його прохожим у лице, в очи, за ковнірі, затикає ним усі шпари, заповнює рови, засипає сліди і стежки.

Під тою курявою місто дрімає, мов скорчившись із холоду. Лиш де-де на вулиці одинокий прохожий іде згорблений, боре ся з вітром і з метелицею, що бє на него рівночасно з усіх боків, і хоч куди-б він повернув ся, все попадає йому в очи. Лиш де-де з вікон блимає сьвітло, що ледво мерехтить за сніговим серпанком.

Мерехтить таке сьвітло з Реґининої спальні. Реґіна одягнена в свій чорний стрій ходить як звичайно по покою, але не говорить нічого. Вона держить себе руками за голову, мов боїть ся, щоб голова її не розскочила ся, і ходить вперши очи кудись у неозначений простір, не бачучи нічого довкола себе, не думаючи нічого. Її шуба лежить на ліжку — так як скинула її вернувши перед чверть годиною до дому; кальошів таки не скидала, і се чинить її хід легким, нечутним, мов хід мари, що йде по траві не погинаючи її.

Нараз чути на ґанку стукане кількох пар чобіт, що обтріпують сніг. Потім скрипнули двері, почули ся голоси.

— Вона дома. Побачите, що се все якась байка! — мовить один голос.

— А я думаю, що вона не дома! — голосно говорить Стальський.

— Чуєте, її хід? — мовив знов перший голос.

— А хоч і дома, то про те була у него, — знов говорить Стальський.

Кроки в покою. Стальський сьвітить. Пересувають крісла. Хтось торкнув ся до клямки її дверей. Ті двері були не замкнені. Ось вони відчинили ся. В дверях стоїть Стальський.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— А, добрий вечір пані! — мовить він. — Може би пані були ласкаві вийти на хвильку до нас?

Реґіна не оглядаєть ся на него, не зупиняєть ся і йде далї повертаючи ся до него плечима.

— Реґіно, чуєш? Ходи сюди! — мовить Стальський лагідно, але енерґічно.

Вона мовчить, мов не чує. Він наближає ся до неї, бере її за плечі і виводить до сальону. Присутні в сальонї два панове встають із крісел і стоять весь час дальшої сцени.

— Скажи нам, Реґінко, — мовить солоденько Стальський, вивівши її на серед покою і стаючи напротив неї, — ти виходила з дому кудись тепер вечером?

Реґіна дивить ся на него мов не чуючи або не розуміючи його питань. Вона блїда як труп, а жовтавий відблиск нафтового сьвітла надає її лицю в нижнїй части якийсь зеленковатий, страшний відтїнок.

— Ах, не заперечуєш! — мовив Стальський. — Значить, се правда. Ти виходила. Тебе не було дома. А не можна би знати, гарна масочко, куди се ти виходила сама в таку пізну добу і в таку погану погоду? Нам було би дуже цїкаво дізнати ся про се!

Реґіна мовчить, вперши в него свої великі, чорні очи.

— Не говориш? Може забула? Память коротка? Позволь, що я пригадаю тобі. Там, недалеко ринку, на розї. Одноповерхова камениця, перед нею широке подвірє обведене парканом... А на поверсї мешкає молодий панок, кавалер, наш знайомий... добрий знайомий. Чи він просив тебе на гербатку, чи ти сама з власної волї рішилась віддати йому візиту?

Реґіна мовчить не зводячи з него очий. Його слова, бачить ся, не роблять на неї нїякого вражіня. Вона не блїдне анї червонїє, не плаче, не мішає ся, стоїть спокійно. Панам, що стоять з боку і дивлять ся на сю сцену, робить ся моторошно. Один із них обертає ся до Стальського:

— Пане офіцияле! Ваша панї мабуть нездорова. Прошу вас, покиньте тепер сю справу!

— Нездорова! — скрикнув весело Стальський. — Борони Боже! О, ми знаємо себе занадто добре! ми знаємо

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

всї ті фінти і хитрощі. Нам не заімпонуєте, гарна масю, анї тими витріщеними очима, анї тою мовчанкою, анї тим уданим остовпінєм. Ми розуміємо се все дуже добре і маємо надію таки дійти з вами до ладу. Отже ще раз питаю. Скажи: ходила ти сьогоднї в ночи до Рафаловича? Чого ходила? Що там робила? Яко муж я маю право знати се.

Реґіна мовчить. Стальський заломує руки, хитає головою

— Жінко, жінко! І не сором тобі! Десять лїт живемо з собою, і тепер робиш менї такий скандал! І скажи, тут при сьвідках, чи я дав тобі найменшу причину до невдоволеня? І хто би був подумав: така релїґійна, побожна жінка — і раптом забула про всї божі закони, потоптала ногами божу заповідь, втоптала в болото свою честь, осоромила мене перед сьвітом! Реґіно! Бій ся Бога, що ти зробила? Ну, скажи, промов слово! Нехай знаю, що маю думати про тебе?

І взявши її за плечі він потермосив нею. Вона мовчала.

— Ну, Реґіно! — зачав він острійше, — сего вже за богато. Досить комедиї! Говори: була сьогоднї в ночи у Рафаловича, чи нї?

Се питанє міг Стальський звернути до одвірка — відповідь була-б така сама. Нараз він пригадав собі щось і скочив до своєї бунди.

— А, що я буду питати? Аджеж тут маємо corpus delicti! — І він виняв із кишенї Реґінин саквояжик, знайдений ним на Евгенієвім бюрку.

— Се твоє, правда? Ось твій підпис виґравіруваний на клямерцї. Се лежало на його бюрку. Ти се там поклала, правда? А тепер поглянемо, що там знаходить ся в серединї.

Він відчинив саквояжик, виняв із него цїнні папери, висипав на стіл біжутерії.

— А, ось що! — скрикнув він. — Панове бачите! Ся романтична история має досить тверду матеріяльну підвалину. Ідеальна любов — прошу дуже! Людовий трибун і невинна жертва семейної тиранії — що за чудова пара! А моральний сенс: обікрасти тирана і драпнути в сьвіт. Ха, ха, ха!

І він реготав ся і лице його наливало ся кровю.

— Ну, скажи тепер: що се все мало значити? По що ти несла се до него? По що поклала се на його бюрку? Говори!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Він наближав ся до неї звільна. В його очах палали огники дикої злости, тої самої жорстокости, з якою він колись три дни мучив кицьку.

— Мовчиш? Злодійко! Перелюбнице! Так ось тобі за се! Ось тобі! Ось тобі!

І прискочивши до неї він з усего розмаху вдарив її в лице — раз і другий і третій. Вона похилила ся, мов верба від вихру. З її уст і носа закапала кров, але з її уст не вирвалось анї одно слово, анї один стогін. Один із присутних панів ухопив Стальського за руку.

— Пане Стальський! Що ви робите? Чи ви при розумі?

— О, аж надто! — кричав Стальський. — Але я мушу показати тій гадюцї, що не хочу бути терпливою і покірною жертвою її амурів. Хоче на старости літ амурів — альо, на вулицю! Щаслива дорога! Але свойого чесного дому я не дам плямувати. Чуєш се — ти!

І він нахиливши ся до неї плюнув їй у лице.

Панам, що були сьвідками сеї огидної сцени, було сего за богато. Вони вхопили за капелюхи, попрощали ся зо Стальським і не дивлячись на нещасну Реґіну, засоромлені чогось до глубини душі вийшли з покою і щезли в снїговійницї, що ревла на дворі. Стальський запер за ними двері.

LVIII.

Реґіна все ще стояла на місцї, нїма, недвижна, вперши очи в полумя лямпи.

— Ха, ха, ха, ха! — реготав ся Стальський вертаючи від дверей і кидаючи ся на софку коло стола. — А що, Реґінко? Добре я відіграв ролю морально обуреного? Ролю мужа ображеного в своїх найсьвятїйших почутях? Ха, ха, ха! Се було пишно, як я зачав тобі вичитувати мораль! А що, болить письо? Ну, ну, обітри ся і не гнївай ся. Се було потрібне — і для тебе і для мене. Се не з злого серця, рибонько, а для нашого добра. Від любого пана мила й рана — правда, Реґінко? Я знаю, ти у мене добра, ти менї не візьмеш сего за зле. А на що була потрібна вся та історія при сьвідках, се ти пізнаєш, як трошка старша будеш. І як Бог дасть тобі

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ліпший розум, то може й подякуєш мені. А тепер годі вже стояти та глядіти на мене так, як на людоїда! Ну, заспокій ся! Промов слово!

І він при тім пробував усьміхати ся до неї, але якось не міг довше дивити ся в її лице. Те лице виглядало страшно — з слідами колишньої краси, оббрукане кровю, бліде і з несамовито блискучими очима, воно виглядало як лице Медузи.

— Е, та що я буду до тебе балакати! Роби як собі хочеш! Думай як собі знаєш! Байдужісінько мені. Від сьогодні маю тебе в руках, ось що головне. Від сьогодні мусиш гнути ся передомною, мусиш так скакати, як я заграю. А скоро що не по мойому — нагоню з хати, викину на вулицю, ще й сам замельдую до поліциї, велю втягнути тебе на лісту таких женщин — знаєш? О, моя рибонько, я давно ждав на сю хвилю! Се буде мій тріумф, моя сатисфакция за Гануську, тямиш? У мене память добра, тай рахунку я знаю на стілько, що хто мені зробив одну прикрість, я йому зроблю десять, тай ще одинацяту додам причинку. Я казав тобі тоді: пожалуєш сего — ти не слухала! Тепер маєш!

Він устав із софи, наблизив ся до неї, але зараз знов відступив ся, мов щось відпихало його.

— Тьфу! — мовив відвертаючись. — Кілько клопоту мусить чоловік перейти з тим бабським насінєм! Поки з ними договориш ся до ладу, то волів би копу пшениці змолотити. Аж у горлї пересохло! Ану, чи є де в шафці хоч крапля якої живиці?

І він пішов до креденсу, виняв із него фляшку горілки і не шукаючи чарки підійшов знов до стола.

— Ось приятелька, ліпша від онтого окатого опудала! Ся ніколи не зрадить. Не богато вона вміє, але те, що вміє, уділює завсїгди однаково. Здорове було, опудало!

І приткнувши шийку фляшки до уст він почав булькотати. Вицідивши з половину того, що було в ній, він поставив фляшку на стіл і сїв знов на софку.

— О, се чудесно! Мов огонь пішов по жилах. Ну, Реґіно, випий і ти! Na frasunek dobry trunek! Ану! Покріпись — побачиш, мов рукою віднїме! Все забудеш.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А потому пай-пай... обоє... як муж і жінка... га? Як думаєш?

І регочучись цинічно він устав і наблизив ся до неї. Але знов почув, немов якась таємна сила відпихала його — і роззлостив ся.

— Тьфу на тебе! Відступи ся геть, чортяко! Ні пєш, ні говориш, тілько мені своїм відьомським поглядом ґуст відбираєш! Махай спати!

І він пхнув її в груди. Вона цофнула ся о крок далї і знов стала недвижно. Сгальський ще раз узяв ся за фляшку і поти цїдив, поки не спорожнив її всю. А потім сїв на кріслї, опер ся ліктями на стіл, склонив голову, воркотів іще щось пару хвиль і заснув.

Реґіна стоїть нїма, недвижна. Не думає нїчого. Витріщеними очима вдивляє ся в полумя лямпи, але не бачить нїчого довкола себе. В її уяві мигають відірвані образи, мов обривки ріжнобарвної матерії, кидані шаленим вихром. Блискучий камінець на соняшній вершинї — Евгенієве лице, молоде, сьвіже, як було тодї, коли обоє йшли вулицею зі школи фортепянової гри — туркіт фіякрів — лице тїтки — воно більшає, наближає ся, робить ся страшенною, гнилою машкарою, розхиляє гнилі уста, показує чорні, щербаті зуби і сточений червами язик і бубонить прокляті слова:

— Най вас Бог благословить! Най вас Бог благословить!

А потім знов блискучий камінець на соняшнім вершку — і маленька дївчина в ліжечку — і над нею похилене лице старої няньки — і бренить ледви чутно сумна-сумна пісенька:

Ой вербо, вербо кучерява,
Ой а хтож тебе скучерявив?
Скучерявила темна нічка,
Підмила корінь бистра річка.

А потім знов блискучий камінець на соняшнім вершку — і маленька дївчинка заблукана в лїсї — і лице Гануськи, повновиде, червоне, з повними, мясистими губами і з безсоромно всьміхненими очима — і знов тїтка в труні — і з труни висунена трупяча рука киває на неї — і знов сумна-сумна пісня, мов жалібний бренькіт мушки замотаної в павуковій сїти:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чи не будеш моя мила жалувати,
Гей, як ся буде сивий голуб трепотати?

А потім знов блискучий камінець на соняшнім вершку — і Евгенієве лице зівяле, старече, без цьвіту молодости, без чару любови — і щось безформне, холодне, стоптане, столочене і викинене на сьмітник, але ще живе, ще не домучене до решти — і знов бренить жалібна мельодия, мов стогін розпуки:

Ой буду я, мій миленький, жалувати:
Гей, а хтож буде дрібні діти годувати?

І грядка фіялків, левкой, астрів. А то не астри, не левкої, не фіялки, а якісь дивні ростини з дитячими личками — дівчатка з блакитними очима, хлопчики — чути дитячий сьміх, галас — і рев хуртовини з надвору — і легкий стук до вікна — і вона помалу обернула лице — і її очи спинили ся на отворенім креденсї. На поличцї креденсу лежав сікач, яким вона нинї рано колола цукор, і молоток. Вона зупинила ся очима на тих предметах, а в ухах її знов забренїла жалібна-жалібна мельодия, мов розпучний писк мушки замотаної в павутину:

Чи не будеш моя мила жалувати,
Гей, як ся буде сивий голуб трепотати?

— А справдї, чи буде трепотати ся? — сказав їй зично над ухом якийсь чужий, брутальний голос. Вона стрепенула ся — оглянулась — коло неї не було нікого. Стальський спав поклавши голову на зложені руки, а невеличка лисина на його тїмю сьвітила ся до лямпи. Реґінині очи спочили на тій лисинї і їй здавало ся, що з тїмя Стальського блиснув до її ока промінчик подібний до того, який блискотїв колись із соняшного вершка.

— А справдї, чи буде трепотати ся? — повторив той сам чужий, страшний голос, і вона знов стрепенула ся і озирнула ся, але коло неї не було нікого. Вона напружила слух, напружила застанову і зрозуміла, що сей голос говорив у нутрі її душі, на днї серця. Вона перелякала ся страшенно, бо чула, що там устає якась нова, грізна сила, незалежна від її волї, сильнїйша від неї. Ще хвилю вона мовчки, німо борола ся з тою силою, але та сила була брутальна, непоборима.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Га, га, га! — реготалась та сила, — ну, що шкодить попробувати, чи буде трепотати ся?

І Реґіна мов знехотя підняла ся на пальці — потім піднесла одну ногу — зробила крок і станула знов на пальці. Тихо, не чути кроку. Хуртовина виє на дворі, товче снїгом у вікна — ще крок. Лямпа мигоче на столї — хробачок стукає в стїнї: раз, два, три, чотири — і став. Щось луснуло в її спальні — у неї завмерло серце — тихо-тихо — ще крок. Простягає руку до креденсу, бере в ліву сїкач, у праву молоток — тихо. Буря виє, снїг сипле в вікна, хробачок стукає в стїнї: раз, два, три, чотири — і знов замовк. Чому лише чотири стуки? „А, більше не треба“, — мовить у її нутрі грубий, брутальний голос. — „Чотири вистарчить“. — Тихо. Вона простує ся, сьміло йде до стола, легенько прикладає вістре сїкача до тїмя Стальського — рука її не тремтить — підносить праву з молотком — і швидко що сили чотири рази бє по тупім краю сїкача.

Сїкач, широкий на добру долоню, весь, аж по тупий край затонув у мізку.

— Ггг! — гикнув Стальський. Механїчним відрухом голова метнула ся в гору, за нею все тїло, воно перехилило ся в зад і разом з кріслом з глухим лускотом горілиць упало на поміст. Голова вдарила ся до помоста, сїкач вискочив із рани, за сїкачем потекла кров змішана з мізком. Стальський затрепав ногами, силкував ся щось ухопити руками — ще раз — ще раз — лекше — лекше — годї — — —

Реґіна стоїть і дивить ся на него. В її вухах знов бренить мельодия:

Ой вербо, вербо кучерява,
Ой а хтож тебе скучерявив?

На дворі реве хуртовина. В її спальнї щось немов зітхнуло важко-важко. Се моя мама, — мигнуло їй у голові, і їй зовсїм не було дивно анї страшно. Хробачок застукав у стїнї: раз, два, три, чотири. Так, чотири досить, — сказав у її нутрі якийсь голос — не той попереднїй, брутальний, а якийсь иньший, жалібний-жалібний, мов остатнє хлипанє розбитого серця.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Нараз крізь рев бурі і шум сніговійниці почулись їй якісь иньші тони — острі, різкі. Тра-та-та! Тра-та-та! Тра-та-та! Марш, тарабанений деревляними полїнами по деревлянім тарабанї. Кличуть! Кличуть! — мигнуло в її голові і вона скочила з місця.

Тра-та-та! Тра-та-та! Тра-та-та! — чути було чим раз близше.

— Я зараз! Я зараз! — шептала Реґіна, скочила до своєї спальнї і почала надягати шубу.

Тра-та-та! Тра-та-та! Тра-та-та! — лунало крізь рев вихру на вулиці ось-ось під її вікнами.

— Іду, йду! — мовила вона зовсїм успокоєна, і не гасячи сьвітла, не замикаючи на ключ дверей вийшла з покою. Пішла за голосом. Сніг сипав, крутив ся, засипував очи, запирав дух у грудях. Ноги грузли по колїна. Реґіна йшла, поспішала за гуком тарабана. В кінці вона наблизила ся до него на стілько, що побачила на яких десять кроків перед собою високу, згорблену стать тарабанщика, що бючи праниками по балїї йшов звільна, борючись з вітром і бродячи в сипкім снїгу. Він ішов не озираючи ся, просто наперед, дихав важко, так що в хвилях, коли павзував барабан, навіть крізь шум хуртовини чути було його важке сапанє.

Ідучи за Бараном усе в однаковім віддаленю Реґіна відійшла може на сто кроків від свойого дому. Коли-б була обернула ся тепер, не була-б побачила не то дверей, анї ґанку анї фіртки, анї навіть жовтих плям, що падали на вулицю з осьвітлених вікон. Снїгова курява була занадто густа. Але дві мужеські постатї, що надійшли з противного кінця вулиці, побачили ті жовті плями.

— Чи я не казав? Стальський не спить іще! Ади, у него сьвітить ся. Війдїмо до него! — мовив Шварц, ведучи по під руку Шнадельського, що загорнувши ся в свій довгий плащ і закотивши ковнїр у гору йшов згорблений, мов опираючись.

— І чого ти тягнеш мене? — мовив він. — Чого нас тут треба так пізно?

— Треба, треба! Ти вже здай ся на мене! — мовив Шварц і відчинив фіртку.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Алеж я чую себе недобре, тремчу, мене бє пропасниця!

— Нічого! Сеж кождий зрозуміє, що ти змерз, простудив ся. А до розмови можеш не мішати ся. Здай ся на мене!

— Подивляю тебе! — мовив Шнадельський цокочучи зубами.

Шварц тимчасом війшов на ґанок, застукав до дверей, а не чуючи ніякого голосу з нутра, взяв за клямку. Двері відчинили ся. Вони були не замкнені.

— Ов, а се що таке? — мовив він обертаючи ся до Шнадельського, відчинив двері і війшов до покою.

— А! — вирвало ся з його горла, а потім він став на місці як вритий.

— Що там? — запитав Шнадельський і війшов також до покою, зирнув і вхопивши ся руками за одвірок занімів. Довгу хвилю стояли оба не можучи здобути ся на слово. Мертве лице Стальського з примерзлим на ньому окриком болю лежало на долівці; вишкірені зуби, вибалушені очи і заціплені кулаки надавали сему лицю вираз якоїсь страшної дикости і жорстокости.

— Що тут стало ся? — перший прошептав Шнадельський, обертаючи ся до Шварца.

— Укоськали його, — мовив Шварц, поборюючи своє зворушенє.

— Але хто?

— Можливо, що вона. А може — —

Він задумав ся.

— Може хто?

— Може Рафалович.

— Рафалович?

— Так. Щоб пімстити ся за зроблений йому скандал.

— А в такім разї деж вона?

— Поглянемо.

І Шварц заглянув до Реґининої спальнї.

— Нема її. Може втекла і не вернула. Може в змові з Рафаловичем...

— Щож нам робити? Розбудити служницю, сусїд? Наробити ґвалту?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— А по що? — запитав Шварц. — Що нас се обходить? Який інтерес маємо ми розголошувати се?

— Або я знаю!...

— Я думаю навпаки: чим пізнійше завтра викриє ся се вбійство, тим ліпше. Лишімо се служниці. Навіть ще більше, погасімо лямпи і замкнімо покій від вулиці.

— Чи ти вдурів? А як нас застануть? Ще на нас кинуть підозрінє.

— Хто нас застане? Служниця мусить твердо спати, коли не збудила ся в часї бійки. А з вулиці не прийде ніхто. Виходь! Я зараз усе зроблю.

І Шнадельський тихенько вийшов із покою. Шварц загасив лямпу в Реґининій спальнї, а потім наблизивши ся до трупа Стальського зирнув довкола.

— О, тут і капітали розсипані! — шепнув він побачивши на столї Реґинині цінні папери та біжутерії. — На дорогу се може здати ся!

І він швидко зібрав усе і заховав до кишенї, потім загасив лямпу і напомацки вийшов із покою. Ключ був у дверех таки з надвору. Замкнувши покій Шварц витягнув ключ і кинув його геть у глубокий сніг. Потім засунувши шапку на очи і закотивши ковнїр на голову пішов доганяти Шнадельського.

Тимчасом Реґіна йшла за Бараном чим раз далї й далї. Її приваблювало торохтїнє деревляного тарабана, що мов невідомий а могутній поклик тягло її далї й далї в пітьму, бурю і снїгову куряву. Вона говорила щось сама до себе, але буря виривала їй слова з уст і розкидала геть у простори. Вона йшла не озираючись, не дивлячись, куди веде дорога. Міські доми скінчили ся давно; довкола вулиці по обох боках тягли ся рядами низенькі передміські хати, присипані снїгом, мов великі копиці. Де-де заскрипить журавель, затріщить під напором вітру безлиста, дуплава липа. Гуркіт Баранового тарабана торохтить ледви чутно серед реву хуртовини, що робить ся чим раз сильнїйшим. Та ось щезли й ті хатки, під ногами не чути вулиці, всюди глубокий снїг, але довкола дороги видно деревляне поручє. Се міст. Баран іде далї тарабанячи з подвійною силою. Реґіна якось неясно пригадує собі сей міст і якісь

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

образи і звязки образів мигають у її голові і понуривши голову вона йде за Бараном шепчучи ненастанно:

— Іду, йду! Іду, йду!

Та ось Баран зупиняє ся на серед моста, похиляє ся на поруче, силкує ся заглянути в низ. Там не видно нічого, тілько чути крізь рев вихру голосний булькіт води, що не встигла замерзнути і скажено бєть ся о камінь і о дубові колоди. Се Клетіт не дрімає, провадить свою дику музику, достроєну до не менше дикого скигленя вітру в платвах і бальках мостового вязаня.

Реґіна наблизила ся до Барана і також сперла ся на поруче та почала заглядати в низ. Побачивши її Баран анї крихки не здивував ся. Він тілько засьміяв ся голосно і показав рукою в низ, у Клекіт. Реґіна побігла очима в напрямі, куди показував Баран, але її очи не могли добачити нічого. Тодї вона попробувала перелїзти через поруче, але не могла. Її черевики, шуба, спідниця, все було обліплене снїгом. Тодї вона схилила ся і пролїзла по під поруче, майже доторкаючись лицем до снїгу. А ставши за поручєм, на краю моста вона почала знов пильно вдивляти ся в глубину. З пітьми визирнуло до неї щось страшне, бо вона жахнула ся і вхопила ся руками за поруче.

— Ха, ха, ха! — зареготав ся Баран. — Не гарно там?

Реґіна випростувала ся і глянула на него.

— Ну, ну, сьміло! — мовив він. — Ану!

І сильним розмахом він зіпхнув її з моста. Вона скрикнула, але в тій же хвилї чути було, як її голова стукнулась о камінь, як тїло плюснуло в воду, а потім не чути було більше нічого крім реву вітру і глухого плюскоту води в Клекотї.

— Ха, ха, ха! — знов зареготав ся Баран і вхопивши свої праники затарабанив ними по балїї що сили. Він кілька разів кивнув головою, мов на прощанє і тарабанячи пішов далї — не до міста, а за міст, на Вигоду, в поля. Дорогу замело снїгом, — йому се було байдуже. Він ішов западаючи де по колїна, а де й по пояс, копав ся в снїгах, боров ся з вітром, що гуляв по полю зо страшною силою. Праники давно повипадали з його рук, балїю він загубив у снїгу, та про те йшов далї й далї, мов на перекір снї-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

говійниці, що майже моментально замітала його сліди. Він балакав сам до себе, усьміхав ся, махав руками, мов квапив ся до якоїсь незвісної, але недалекої мети...

LIX.

Другого дня над раном вітер утих і сніг перестав падати. Та про те небо було понуре, насуплене. Розвиднювало ся дуже помалу і пізно. Було щось важке в повітрі, якесь пригноблене, якась утома. Торговиці аж десь коло девятої почали по троха заповнювати ся приїзжими на ярмарок селянами. Мужицькі сани, запряжені косматими коненятами, тягли ся до міста по безмежних снігових полях. Коненята стрягли по черева в заметях. Сніг топив ся на них і мерз на ново, нависав ледяними бурульками, що дзоркали при кождім живійшім руху мов скляні коралї. Візники що хвиля мусїли злазити з саней, бродити по колїна в снігу відшукуючи дорогу. Тяжка, оплакана се була їзда сьогоднї!

А про те сани тяглись за саньми з усїх сторін, з усїх сел, усїми дорогами і гостинцями. На санях сидїли поважні господарі в кожухах подягнених з верха гунями або полотнянками і в високих кучмах. Візники — молоді парубки, звішували з саней ноги в великих чоботях, загрібаючи ними сніг. Хоча віче мало зачати ся о одинацятій, то про те вже від девятої коло заїзду Мотя Парнаса почали збирати ся з разу невеличкі, а де далї чим раз більші купи народа. Одні приходили, другі відходили; витали ся, балакали про свої домашнї справи, оминаючи якось трівожно те, що в даній хвилї цікавило їх найбільше — справу віча. Коло десятої появили ся серед селян деякі сьвященники. Селяне кланялись їм, деякі цїлували знайомих сьвященників у руки. Тепер у купках почали ся живійші розмови — про віче і про справи поставлені на дневнім порядку. Звільна один за одним витягали з за пазухи та з чересів поскладані відозви, якими Рафалович закликав людей на віче і яких через знайомих розкинув кілька тисяч по всїх селах повіту. Письменні почали відчитувати відозву на голос; із куп неписьменних слухачів почули ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

притакуваня, а далї окрики. Коли у відозві дійшло до місця: „Наші опікуни, позабиравши з сел громадські каси і зробивши з них нїби хлопську касу повітову, хочуть тепер наложити руки на ті ваші гроші і повернути їх на латанє своєї діравої кишенї“ — то з усїх боків залунали окрики обуреня і погрози: „О, не діждуть! То наша кервавиця! Стане їм кісткою в горлї!“

Коло пів до одинацятої надійшов Евгенїй. Він витав ся з селянами, з котрих більша часть були йому знайомі особисто. Довкола него зібрала ся ще на ринку велика купа народа, що тепер разом із ним густою лавою валила до заїзду. В купі йшов веселий гамір. На всїх лицях видно було радість, надію і трівожне ожиданє. Деякі сьвященники протовплювали ся крізь юрбу до Евгенїя, стискали його руку і шептом запитували, чи справдї староство позволило на віче, чи не робило трудностей, чи є надія, що все відбуде ся без перешкоди?

— Алеж розуміє ся! — весело відповідав Евгенїй. — Можете бути зовсїм спокійні. Йдемо законною дорогою і не потребуємо крити ся нї з чим. А в такім разї й засїдки нїякої не боїмо ся!

Мотїв заїзд був отворений. Возівню, де мало відбути ся віче, ще вчора коштом Евгенїя вичистили і випорожнили; Мотьо дав дощок, із яких зроблено невеличке подіюм, на ньому поставлено стіл і кілька крісел. Вічовики мусїли стояти; жолоби і драбини заступали місце льож і ґалєриї. Дощані стїни були тут і там діраві, — значить, надто великої задухи не було що бояти ся. Мотьо ходив у шабасовім халатї і робив гонори дому; його жінка стояла за шинквасом і з якимсь понурим видом наливала та ставила на лядї пиво, яким частували себе взаїмно вічовики.

Возівня заповнила ся майже моментально, а тимчасом із міста плили раз-у-раз нові лави. У Евгенїя радувало ся серце, коли дивив ся на ті купи селян, у яких видно було хоч не високу інтелїґенцию, але щире зацїкавленє тим новим, нечуваним доси явищем, яке від тепер мало зробити ся важним чинником у їх житю. Полїтичний рух, само думанє про ширші полїтичні справи, читанє полїтичних ґазет, а далї полїтична орґанїзация і боротьба, —

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

все се були річи доси чужі селянству, незрозумілі для него; аджеж його давнійші опікуни малювали йому все те яко річи далекі, недоступні для хлопського розуму, а нераз навіть по просту заборонені. А тепер перший раз інтеліґенти брали ся говорити селянам про ту таємну політику. Що то буде? Як то воно піде? Чи справді уряд позволить на се? Не диво, що всї присутні, не виключаючи сьвященників тай самого Евгенія, з деякою трівогою ждали, як то воно піде.

Вдарило три чверти на одинацяту. Що таке, що нема нікого від староства? Правда, на вулиці проти заїзду появило ся аж шість жандармів. Вони парами почали прохожувати ся вулицею, наїживши свої карабіни баґнетами. Ходили мовчки, протискаючи ся крізь купи селян. Деякі селяне, залякані самим їх видом, кланялись їм низько, але вони не відповідали на поклони. Тілько часом стрітивши якого знайомого селянина запитували його, куди йде, а почувши, що на віче, не говорили нічого більше і йшли далї. Проходячи поуз заїзд і видячи на вулиці якого інтеліґента вони відвертали ся так, мов і зовсїм не хотїли бачити заїзду, мов зібрані в ньому й довкола него сотки людей зовсїм не істнували для них.

Аж ось зробив ся шум і гомін між народом:

— Староста йде! Староста йде!

І справдї перед заїздом показав ся пан староста в супроводї будівничого, ще кількох панів і бурмістра. Селяне мовчки поклонили ся йому і зробили йому дорогу, якою він випростуваний мов сьвічка пройшов аж до подіюм. За ним слїдом і прочі пани. На подіюмі стояв уже Евгенїй в товаристві кількох сьвященників і обох референтів селян. Пан староста дуже чемно привитав ся з Евгенїєм, а вийшовши на подіюм окинув оком величезну возівню, заповнену мужицькими головами.

— Ну, численне зібранє! Численне зібранє! — мовив обертаючись до Евгенія. — Справдї, можна вам поґратулювати, пане меценасе.

— Біда вовка з лїса гонить, пане старосто, а селян на віче, — з усьміхом мовив Евгенїй.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Жаль тілько, що сьогодні даремний був їх труд, — з уданим співчутєм мовив староста.

— Як то даремний?

— Не з моєї вини, пане меценасе, їй Богу, не з моєї вини! — сквапно додав староста.

— Алеж я не розумію, що стало ся.

— Ось прошу, пан міський будівничий оглянувши комісионально сей будинок заявив під своєю урядовою присягою, що вважає його небезпечним для житя і здоровля так численного зібраня. І для того — дуже мені прикро, пане меценасе — прошу вірити — тим прикрійше, що зібранє справді дуже гарне — —

— Значить, пан староста — —?

— Повторяю: не я. Справозданє пана будівничого було для мене правдивою несподіванкою.

— Значить, наше нинішнє віче не відбуде ся? — весь поблідлий запитав Евгеній.

— На жаль: ні! Прошу се зараз оголосити зібраним і зарядити, щоб безпроволочно опорожнили льокаль.

Ся розмова вела ся півголосом, так що тілько ті, хто стояв у безпосередній близькости, могли чути її. Тимчасом у возівні стояв глухий гамір від соток зібраного народа. Деякі, що їм зачинало бути горячо в кожухах серед стиску, почали домагати ся, щоб розпочинати віче. Та ось у перших рядах зібраних, тих, що були найблизше коло подіюм, почав уставати якийсь гамір, якийсь неспокій.

— Що там? Що там? — летіли швидкі, півголосні запитаня з ріжних боків. У відповідь на ті питаня перекидано якісь уривані слова, рухи, окрики. Гамір ріс з кождою хвилею.

— Прошу втишити ся! — крикнув Евгеній виходячи наперед.

— Тихо! Тихо! Мовчіть там! Слухайте! — лунали голоси в ріжних кутах возівні. Треба було з пів мінути, поки все втишило ся.

— Братя селяне! — мовив Евгеній. — Дякую вам сердечно, що не зважаючи на непогоду і заметі ви прибули так численно на мій поклик. Тим ви дали доказ, що розумієте своє положенє і щиро бажаєте подумати про його

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

поправу. Ви доказали, що хочете самі працювати, самі бороти ся з лихом, яке допікає вам з ріжних боків. Ви показали, як безсоромно брешуть або навмисно дурять себе ті, котрі вважають вас якимись недорослими дітьми, якимось стадом баранів, що їх пастух мусить пасти і стригти.

— Пане меценасе — перервав йому староста, — перепрашаю. Таким тоном говорити я не позволю. Прошу зараз — —

— Зараз скінчу, а що до тону, то най пан староста будуть спокійні. Я знаю, яким тоном маю промовляти і готов відповідати за кожде слово.

— Що там! Що там! Вільність слова! — гукнув із юрби один сьвященник.

— Вільність слова! Вільність слова! — повторило кількадесять селян.

— Дорогі братя! — мовив Евгеній. — Тота наша вільність слова нині ще така буде, як теля на дуже коротенькім припоні. Власне пан староста завідомив мене, що наше нинішнє віче не може відбути ся.

— Га! Як се? Чому се? — заревла ціла юрба величезним окриком.

— Прошу вспокоїти ся! — крикнув Евгеній, а по хвилї говорив далї: — Бачите, отся возівня — подивіть ся на неї. Як вам здаєть ся? Правда, вона ще не дуже стара і ми не такі Самсони, щоб могли розперти її плечима. А тимчасом тутешній пан будівничий — ось він, придивіть ся йому! — під присягою зізнав, що вона грозить заваленєм і він не ручить за наше безпеченство.

— Брехня! Безсоромна брехня! Сором будівничому! Фальшиво присяг! — посипались окрики.

— Дорогі братя! Прошу вас, покажіть ся вдячними сему нашому опікунови, що так дбає за наше житє і здоровлє. А тепер — бачите, пан староста жадає, щоб ми розійшли ся.

— Не підемо! Не підемо! Будемо радити, аж отся халабуда розвалить ся! — ревли голоси з юрби.

— Іменем закона розвязую зібранє! — закричав острим голосом староста. — Прошу розійти ся, бо велю

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жандармами випорожнити льокаль! А хто буде кричати та противитись, того зараз велю арештувати.

Сї слова зробили своє. Глубока тишина залягла в возівнї. Всї побачили, що не переливки.

— Дорогі братя! — мовив Евгенїй. — Чуєте самі, як пан староста чемно просить. Було-б негарно, як би ми не послухали його просьби. Відложимо своє віче на тиждень. Від нинї за тиждень прошу вас зібрати ся знов.

— Славно! Славно! — залунало з соток уст. Пригноблене, викликане словами старости, щезло в однїй хвилї.

Та ось наперед виступив пан бурмістр і заким хто небудь міг отямитись з диву, випалив ось яку промову — що правда, по польськи:

— Шановне зібранє! Маю честь завідомити вас, що й я на нинї скликав зібранє з таким самим дневним порядком. Правда, я скликав Жидів, але проте хто з вас ласкавий, прошу на моє зібранє — на Вигоду за містом!

Евгенїй аж мало не підскочив. Йому від разу стало ясно, що й до чого воно йде.

— Всї йдемо! Всї! — крикнув він обертаючись до зібраних, і окрик „Всї! Всї!“ залунав стоголосною луною. З тим окриком на устах купи селян почали висипати ся з Парнасового заїзду. Бурмістр по під руку з Евгенїєм, оба окружені врадуваними селянами, посунули передом. Староста, будівничий і ті панки, що прийшли з ними, стояли на подіюмі мов змиті холодною водою і ждали, аж возівня випорожнить ся на стілько, щоб могли вийти свобідно.

— Ну, пан бурмістр зробив менї збитка! — мовив староста до будівничого. — Але я надіюсь віддячитись йому за се.

— І хто би був надіяв ся! — охав будівничий. — Такий порядний чоловік! Такий патріот!

— Е, Жид усе Жидом! — саркастично додав один панок, і всї вони похнюплені пішли до староства.

LX.

В своїй канцелярії пан староста застав маршалка Брикальського.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ну, щож? Заборонено віче? — запитав сей зараз по першім привитаню.

— Заборонено, але тілько на половину.

— Як то на половину?

— Так, що забрало ся з одного місця, а має відбути ся в другім.

— Хибаж се так може бути?

Староста пояснив маршалкови підступ, на який узяв його бурмістр.

— От диво! — аж скрикнув пан маршалок. — Я би по нім ніколи не надіяв ся.

— Хлопсько-жидівська конспірация, пане маршалку! — мовив напів жартливо староста.

— І пан староста не мають способу розбити сю конспірацию?

— Щож я зроблю? На бурмістрове зібранє поїхав комісарь. Ми думали, що се буде зібранє з самих Жидів і для того я не дав йому ніяких специяльних інструкций.

— Алеж через присутність хлопів характер зібраня змінить ся. Причина до розвязаня.

— Ні, пане маршалку. Віче заповіджено яко публичне. Значить, кождий має право прийти.

— Ну, то ужиє собі там пан Рафалович! Ах, ad vocem! Чули пан староста, які ґалянтні авантури мав той пан Рафалович сеї ночи?

— Ні, не чув нічого.

— О, цікаві історії!

І пан маршалок розповів з власними прибільшенями історію про нічний напад Стальського на Рафаловичеве помешканє, розумієть ся, ставлячи справу так, що уведенє Рафаловичем жінки Стальського являло ся безсумнівним фактом.

— Бійте ся Бога! — скрикував раз по разу староста підчас сего оповіданя. — Але відкиж пан маршалок знають се?

— Власне оповів мені один із сьвідків сеї авантури. Зрештою по місті скрізь говорять про неї голосно.

В тій хвилї війшов возний і подав старості якесь письмо. Сей перебіг його очима і аж підскочив з дива.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Представте собі, пане маршалку: донесенє від поліциї! Стальського найшли нині рано вбитого в його помешканю. Його жінка щезла безслїдно.

— От і бачите! Се він! Се його рука. Коли не сам, то хтось із його намови.

— Ах! Се показує нам справу в новім сьвітлї! — мовив староста, тручи себе долонею по чолї, мов бажаючи видобути відтам те нове сьвітло.

— Я би радив зараз на вічу, з посеред хлопів арештувати сего панича. Се раз на завсїгди заріже його в їх очах, зробить його неможливим, — мовив рішучо маршалок.

— Розумість ся, розумість ся! Тілько на власну руку я не можу сего зробити.

— Суд недалеко, — мовив маршалок. Він чув себе в тій хвилї премудрим стратеґом, що видає накази і інструкциї, від яких залежить закінченє великої битви.

Не гаючись вони вибігли оба зо старостою і подались просто до президента суду.

А на Вигодї тимчасом розпочало ся віче в дуже піднесенім, навіть веселім настрою. Жидів зібрало ся дуже не богато; се знав бурмістр дуже добре на перед, що в торговий день кождому Жидови сто раз важнїйше дїло торг, нїж якась там повітова орґанїзация. Тай ті Жиди, що зійшли ся з цікавости, уступили на бік і згубили ся в юрбі, коли величезний заїзд наповнили селяне, що густими лавами надтягли з міста під проводом бурмістра і Рафаловича. Комісарь від староства ждав уже і широко витріщив очи, побачивши такий склад „жидівського“ віча. Він пробував супротивляти ся, але бурмістр вияснив йому, що не має причини до протесту, що анї характер, анї порядок дневний віча через се не змінять ся. Комісарь, не маючи на сей випадод нїякої виразної інструкциї від старости і не хотячи задирати ся з бурмістром, успокоїв ся і постановив ждати, що буде далї.

Перший промовив до зібраних бурмістр. Він перепросив „шановних“ зібраних, що говорить по польськи, сказав кілька слів про важність таких зібрань, похвалив селян, що явили ся так численно, — підпустив шпильку Жидам і інтелїґенциї, що хоч зібранє було оповіщене пля-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

катами, їх явило ся тут так мало. „На наш сором навіть референт, що мав говорити про першу точку в справі вибору нової кагальної старшини — Ваґман — не явив ся. (В залї сьміх і брава). І для того бесїдник просить зібраних змінити денний порядок і покласти теперішню першу точку на друге місце, а взяти на перед другу: справи повіту.

Загальні оплески і брава покрили конець бурмістрової промови. На внесок Евгенія вибрано пана бурмістра одноголосно головою сего першого в сьому повітї народнього віча і висловлено йому подяку за несподївану гостинність. Потім забрав голос Евгенїй яко референт другої точки.

Горячими, різкими словами змалював він сумний стан людности в повітї, бідність, брак опіки, здирства, лихву, темноту. Потім оповівши докладно історію так званої „хлопської каси“ вияснив думку так званої реформи на основі нового проєкту. Він говорив виразно, що тут ходить о загарбанє хлопського гроша для ратованя панських маєтків в часї, коли селянські хати і поля за неуплату нераз кількох ринських ідуть на ліцитацию. Промова від перших речень ударила всїх зібраних по серцях. Майже за кождим реченєм льокаль лунав грімкими окриками признаня. У зібраних горіли очи, тремтїли уста; деяким старшим виступали сльози на віях.

— Братя селяне! — говорив Евгенїй. — Покажім, що ми не дїти, що не дамо водити себе за ніс. Не даймо загарбати собі своєї кервавиці. Піднесїмо грімкий голос против сего панського замаху на наше добро, такий грімкий, щоб і глухі почули нас. Станьмо як один муж против него! Сей новий проєкт не сьміє бути ухвалений в радї повітовій. (Окрики: Не сьміє! Не сьміє!) Зобовяжім усїх членів ради вибраних із сїльської курії, щоб були противні тій реформі. Посилаймо з кождого села поданя до ради повітової і до видїлу краєвого против неї. А коли би наші вельможні, але незаможні опікуни не зважали на се все і таки перевели таку зміну, то ми маємо в руках ще один спосіб: кожда громада зажадає судовою дорогою звороту своїх грошей, узятих до повітової каси. І вона виграє той процес.

Ся промова від разу влила в зібранє бадьорий, живий настрій. Один за одним почали виступати на мовницю

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

селяне. Люде, про яких, судячи з їх зверхнього вигляду, всякий сказав би, що ледви вміють дорахувати до пятьох, нараз виявляли себе не аби якими бесїдниками. Алеж бо тема — горе і злиднї сїльського житя, визиски лихварів, надужитя урядників та дрібних повітових пявок, — ся тема була аж надто відома всїм, аж надто налляла ся кождому горлом і вухами. Одні говорили про своє бідуванє поважно, сумовито, з тим ляконїзмом, що нераз дужше хапає за серце, нїж цьвітисті промови. Иньші — і таких було більше — малювали свою нужду жартовливо, досадними порівнанями, прикладами та приповідками. „Ого, пішли наші парафіяне глаголати во притчах!“ — мовив о. Зварич до Евгенїя, коли зібранє при таких промовах раз вибухало голосним, масовим реготом, то знов надгороджувало бесїдника гучними оплесками та криками одобреня. Навіть бурмістр, що з разу досить скептично дивив ся на перших бесїдників у кожухах і „пасових“ чоботях, швидко змінив свій погляд, реготав ся до розпуку на своїм президияльнім кріслї, бив брава і похиляючи ся до Евгенїя з роз'ясненим лицем мовив:

— Ну, пане меценасе, ґратулювати вам таких бесїдників. Вони могли-б зробити ефект на кождім зібраню.

— Алеж бо їх учителька, галицька нужда, могла би зробити ефект у цїлій Европі, як би була більше звісна їй, — відповів Евгенїй.

— Ну, сама нужда всего не зробить. Не кривдїть свій народ. Треба подивляти вроджений талант тих людей, у яких нужда не приглушила, не заморочила його. І що найцїкавійше для мене — признаюсь вам, се їх гумор, що блискає, мов огники з попелу.

Тема — нужда в повітї — була невичерпана. Селяне розохотивши ся були-б говорили Бог зна доки. Евгенїй просив бесїдників обмежити ся на тім, що було сказано і предложив вічу резолюцию до ухвали. В тій резолюциї протестовано проти наміреної реформи каси, взивано до аґітованя по селах в тім дусї і до вношеня писаних протестів до ради повітової і до виділу краєвого. Резолюцию з радісними окриками принято.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Тепер переходимо до дальшої точки денного порядку, — мовив бурмістр, але в тій хвилї стало ся щось таке, що від разу змінило настрій віча. Бурмістрові слова були заглушені якимсь гомоном із надвору. Від входових дверей заїзду чути було гуканя: „На бік! На бік! Розступіть ся! Пан староста йде!“ Евгенїй схопив ся з місця, прочуваючи якусь нову пакість. Так само зірвав ся зі свойого місця й пан комісарь і почав пильно заглядати, що там таке діє ся. Зібрані з трудом проступили ся, творячи серединою не дуже широку вулицю. Сею вулицею почав протискати ся до президияльного стола пан староста в супроводї поліцийного комісаря і одного звичайного поліцийного капраля, при шаблї і в рогативцї на голові. В льокалю залягла мертва тиша. У всїх тьохнуло щось у груди; всї розуміли, що ся поява не віщує добра.

— Хто тут президент? — запитав строго-урядовим тоном пан староста, вступивши на подіюм і не дивлячи ся нї на кого.

— Я, пане старосто, — мовив бурмістр.

— Заявляю вам, що приходимо сюди іменем закона. Пане меценасе Рафалович, — додав він обертаючись до Евгенїя. — Дуже менї прикро, що мушу перервати вам вашу приємну забаву, але —

— Іменем закона арештую пана! — мовив поліцийний комісарь наближаючись і кладучи Евгенїю руку на плече.

Евгенїй стрепенув ся мов від дотику гадюки.

— Можу запитати, за що арештуєте мене?

— Ось судовий наказ! — мовив комісарь подаючи йому піваркуш паперу.

Евгенїй поблїд. Лїтери скакали у него перед очима. Серце било ся сильно, то знов хвилями немов зовсїм завмирало в груди. Тілько по страшенних зусилях він здужав прочитати в наказї фатальні слова: „наслїдком сильного підозріня о сповнене злочину з §. 136 зак. карного“.

— Що? — промовив він ледво чутно, задихавшись зі зворушеня. — Злочину з §. 136? Себ-то убійства! Се що за невчасний жарт?

— Нї, пане, не жарт! — мовив староста. — Сеї ночи сповнено страшний злочин на особі Стальського. Не

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

заперечите, що ви знали його. Не заперечите, що сеї ночи ви мали з ним недуже дружню стрічу. Не заперечите, що з його жінкою —

— Пане! — скрикнув Евгеній, і вся кров збігла ся до його серця і його руки задрожали.

— Ну, та се не моє діло, — байдужно мовив староста. — В суді будете толкувати ся. Поліция, відвести його!

Всї зібрані стояли нї живі нї мертві. Хоча дальші не чули й не розуміли нїчого, що тут діялось, але всї чули, що творить ся щось погане. Евгеній тимчасом відзискав свою притомність духа.

— Дорогі братя! — обернув ся він до селян. — Мене арештують. Не знаю, яким дивом я попав у підозрінє, що нїби то я сеї ночи замордував чоловіка, з яким учора мав сварку. Кленусь Богом і сумлїнєм, що я невинний. Але коли суд велить увязнити мене, то я не можу спротивитись. Маю надію, що моя невинність швидко вияснить ся. Для того розстаюсь з вами зовсїм спокійно. Не падайте духом! Робіть своє, щоб наші вороги не тїшили ся з нашого занепаду. А тепер бувайте здорові! Радьте спокійно далї. Я піду там, куди мене тягнуть. Чисте сумлїнє додасть менї сили знести й сю тяжку пробу. Прощавайте!

І в супроводї поліциянтів він зійшов із подіюм і вийшов. На вулицї ждали санки, на які посаджено Евгенія; поліциянти сїли по обох боках його; конї рушили і швидко снїгова курява закрила санки перед очима селян, що цїлою купою виринули з заїзду, провожаючи очима Евгенія.

Настрій віча по відходї Евгенія був подібний до настрою в домі, з якого винесено мерця. Пан бурмістр сидів на президияльнім кріслї нї в сих нї в тих, селян богато вийшло за Евгенієм і не вернуло вже назад, а тих, що лишили ся, сверлував пан староста своїми проникливими очима, немов запитував їх, що властиво тут роблять і на кого ждуть. Перший очуняв о. Зварич. Він попросив голосу і предложив селянам внесок: з огляду на несподївану сьогоднїшну пригоду розійти ся і не забуваючи того, що ухвалено нинї, аґітувати далї за вічем, яке буде скликане, скоро тілько обставини позволять на се. Він закінчив сло-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вами заохоти і надії, що пригода, якої жертвою зробив ся Евгеній, швидко мине і не принесе ніякої шкоди народній справі ані народньому рухови в повіті. Ся промова підбадьорила зібраних. Зваричів внесок принято і віче замкнено, тим більше, що Жиди, які буцім то мали обговорювати ще вибори до кагалу, всї пішли до міста зараз по виведеню Евгенія. Так скінчило ся те перше повітове віче. Живо розмовляючи йшли селяне купками з Вигоди до міста. Староста з бурмістром поїхали передом у фіякрі. Сьвіжий факт арештованя адвоката тай то ще підозреного за вбійство, усунув на бік усякі иньші теми розмови. Бурмістр розпитував про деталї, про обтяжливі моменти, які вказали конечним арештоване. Староста чув себе якимсь невдоволеним, мов по троха винуватим, толкував, вияснював.

— Боюсь, що панове перехопились! — хитаючи головою мовив бурмістр. — Се-ж не дрібниця. Адвокат не втїкав нікуди. Можна було підождати, вияснити справу ліпше. Адже се арештоване наробить гомону в цїлім краю. І — прошу вірити, не в самих тілько руських сферах повстане думка, що се тенденцийне арештоване.

— Тенденцийне! — мов ужалений скрикнув староста. — І з ваших уст чую се, пане бурмістру!

— Доказ, як швидко, сама собою насуває ся така думка. І коли нема абсолютної певности, що Рафалович винен, — а я боюсь, що такої певности нема, — то се готово вийти на нову компромітацию наших властей.

Староста понурив голову і замовк.

Коли доїжджали до ринку, фіякер спинив ся в вулиці проти Ваґманового помешканя. Вулицю залягла густа купа народа, серед якої видно було високу стать Шнадельського, що блїдий, розхристаний говорив щось живо і голосно.

— Що се таке? Що тут? — скрикнули рівночасно оба достойники, на ріжні боки зіскакуючи з фіякра.

— Жид повісив ся, — відповіла якась перекупка.

— Що за Жид?

— Властитель каменицї.

— Ваґман?

Бурмістр одним скоком був коло Шнадельського. Сей з якимсь горячковим запалом говорив — швидко, уриваними фразами, обертаючись на ріжні боки:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Алеж нема пів години. — Притисло мене, конче потрібно було грошей. Приходжу, сінешні двері отворені, а від покою замкнені. — Жінка десь виїхала і доси не вернула. Служниці також нема. — Крізь дірку від ключа бачу: стоїть насупроти під стіною. Кличу, стукаю — не рушаєть ся. Поліция мусіла посилати по слюсаря, бо двері замкнено з нутра, ще й ключ витягнено. Розумієть ся, що сам!

Староста вже був у середині, де урядувала поліция, а по кількох мінутах, вислухавши реляциї ревізора і не приписуючи справі ніякого більшого значіня, побіг до президента суду, щоб порозуміти ся в справі арештованого Рафаловича.

В президентовім передпокою він застав Шварца. Сей оповів йому, що прийшов сюди з паном маршалком, який власне є у президента, що пан президент післав власне за слідчим судиєю, і що він, Шварц може служити що до сеї справи деякими поясненями. Потім староста війшов до президияльного бюра.

— А, ось і пан староста! — скрикнув весело пан маршалок. — Ну, щож чувати?

— Якийсь феральний день сьогодні, пане маршалку! — мовив староста. — Власне довідую ся, що наш любенький Ваґман повісив ся.

— Що? Ваґман?

— Повісив ся?

— Так, повісив ся. В своїм покою. Коло своєї каси, яку лишив отвореною.

— Але може то знов яке вбійство? — запитав президент.

— Ледви. Анї слідів мордованя, анї слідів рабунку не знати. Зрештою тіло взяли до обдукциї, а поліция веде слідство на місці. Але повторяю, убійство дуже сумнівне. Двері покою замкнені були з середини і ключ лежав на серед покою.

— На серед покою? Чому не в дірці? — завважив президент.

— А в касі, здаєть ся, не бракує нічого. Зрештою побачимо, що скаже поліция. Та що там! Не велика птиця Ваґман. Одною пявкою менше в повіті.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ну, так. А все таки — се самовбійство видаєть ся менї загадковим, — мовив президент. — Ваґман не виглядав на чоловіка, що носить ся з самовбійчими думками.

— Навпаки, — закинув маршалок. — Від часу, як умер його син, ходив засумований. Кажуть, що журив ся дуже, плакав по ночах. Можливо, що се й доконало його.

— Можливо, — в задумі мовив староста.

— Ну, а щож наш демаґоґ? Дуже пручав ся перед арештованєм?

— Нї, — мовив ще дужше задумуючись староста. — Був над сподїванє спокійний.

— Перелякав ся? Тремтїв?

— Виглядало так, немов вість про вбійство Стальського була для него несподїванкою. На відхіднім запевняв усїх зібраних про свою невинність.

— Ну, се справдї був би досить незвичайний феномен, — мовив президент, — щоб убійця зараз на другий день аранжував публичне зібранє на перекір властям і промовляв аж до самої хвилї арештованя.

— Так зовсїм неможливим се не було би, — мовив староста. — Всякі феномени бувають. Але своєю дорогою, — я пильно обсервував його весь час і дійшов до такого погляду, що або сей панич незвичайно рафінований злочинець, або винен у вбійстві Стальського стількож, що ви або я.

В тій хвилї застукано до дверей і війшов слїдчий судия, який успів уже здебільшого переслухати Рафаловича, заким велїв відпровадити його до арешту.

— Ну, що? — запитав його президент.

— Розумієть ся, перечить, — ляконїчно мовив судия.

— Всему перечить?

— Нї. Навпаки. Оповів менї зовсїм щиро всю історию своєї знайомости зі Стальським — і з панею Стальською.

— А, так і з нею він був знайомий?

— Так. Се, так сказати, його Jugendliebe. Вчора вечером вона надумала покинути мужа, була у него, давала йому свій саквояжик на аґітацийний фонд. Що було в саквояжику, він не знає. Тут надійшов Стальський зо сьвідками — вона усунулась до його спальнї. Він викинув

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Стальського — все признав, так як говорили сьвідки. В спальні пані Стальської вже не застав і не бачив її більше.

— І се все?

— І се все.

— І ви вірите йому?

— Признаюсь пану президентови, я заявив йому виразно, що не вірю, не маю права вірити. Остатні його твердженя нічим не доказані. Де поділа ся Стальська? Куди діло ся те, що було в саквояжику? — ось питаня, яких роз'ясненє могло-б вияснити справу вбійства. А на сї питаня він не знаходить ніякої відповіди.

— Алеж сьвідки стверджують, що вона потім була дома і що між нею і Стальським прийшло до сварки, — закинув президент.

— Се так, — мовив слїдчий, — але се ще не доказ, що Рафалович потім не виходив із дому і не зайшов до Стальських і не вбив Стальського, і не поміг їй скрити ся десь кудись.

— А вважаєте виключеним припущенє, що вона сама вбила його?

— Виключеним не виключеним, але мало правдоподібним. Удар був страшенно сильний, хоч заданий у снї. Сїкач, не дуже то й острий, увесь затонув у чашцї.

— Значить, по вашій думцї, тепер — —?

— По моїй думцї треба вислїдити, де поділа ся пані Стальська. Вона зможе найлїпше пояснити нам остатні фатальні хвилї.

— Ах, тут є Шварц, — скрикнув пан маршалок. — Він каже, що має деякі деталї до виясненя сеї справи.

Покликали Шварца.

— Я власне написав для пана Шварца візванє на завтра, — мовив слїдчий. — Показує ся, що пан Шварц належав до товариства, що забавляло ся зі Стальським у реставрациї в хвилї, коли сторож — ага, треба буде візвати ще того сторожа! — отже коли сторож доніс про сходини пані Стальської з Рафаловичем. Що пан Шварц має нам сказати?

Шварц оповів коротко про вчорашні події. Коли Стальський зо сьвідками пішов до Рафаловича, він лишив ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в реставрациї, не хотів мішати ся в сю неприємну історію. Потім здибав Шнадельського, що зі зворушеня аж розхорував ся. Оба пішли до дому. Але сьогодні рано, о девятій він бачив паню Стальську на зелізничім двірци. Поїхала, здаєть ся, в напрямі до Львова.

Се було дуже важне відкритє.

— Зараз телеґрафую на всї стациї і до львівської поліциї, — мовив слїдчий. — Віднайденє сеї пані для слїдства першорядна річ.

— Чи не міг би я прислужити ся чим? — закинув Шварц. — От приміром об'їхати найблизші стациї і розвідати устно, чи не висїла де там? А в крайнїм разї доїхати аж до Львова?...

Президент обернув ся до слїдчого.

— Як пан совітник думають?

— Щож, се було би не зле. Мати чоловіка, що особисто знає дотичну особу — все лїпше, нїж телеґрафічно посилати рисопис, який і так не все осягне мету.

— Добре, — згодив ся й президент. — Розумієть ся, поїдете як приватний аґент. Я дам вам свій білєт.

— Коли пану президентови залежить на поспіху, то добре було-б зробити се зараз. О першій відходить поїзд.

— Але де я вам візьму грошей на дорогу? Без ухвали радної палати не можу.

— На перший раз у мене є пару ринських, а там я зателеґрафую, куди менї вислати.

— Коли так, то в імя Боже! — мовив президент і написавши кілька слів на своїм білєтї та вложивши його в коверту вручив Шварцови. Сей поклонив ся всїм панам і побіг із сего будинка, де під впливом виводів слїдчого, які він підслухав під дверима і під впливом його запитань йому почало було робити ся душно і нелюбо.

Вирвавши ся з суду Шварц пустив ся бігти до дому, де надіяв ся застати Шнадельського. Але на ринку йому надсунула на зустріч купа народу, серед якої Шнадельський, розхристаний, увесь червоний від горячки, що палила його, захриплий і ледво притомний усе ще викрикував уриваними, беззвязними реченями своє оповіданє про те, як то він відкрив неживого Ваґмана. Шварц увесь похолов

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зрозумівши ситуацию. Він знав, що Шнадельський хорий, що його палить горячка. Він усю ніч усе говорив про Ваґмана. Над раном, коли Шварц обложив був його голову снїгом, він троха вспокоїв ся і заснув. Шварц також не мав спокою. Його тягло до міста, на ті місця, де він господарював у ночи. Він перейшов пару разів по під Ваґманові вікна, але бачучи все в спокою лагодив ся йти до Стальського, коли його здибав на вулиці пан маршалок. Сему він розповів про нічну пригоду між Стальським і Рафаловичем, не згадуючи про те, що бачив Стальського вбитим.

Коли маршалок із сею новиною побіг до старости, Шварц гонений трівогою побіг до свого помешканя, де жив також Шнадельський. Сей власне прокинув ся і збирав ся вийти, хоча горячка його поменшала мало. Шварц успокоїв його, поклав знов до ліжка, обложив голову снїгом і просив, щоб не йшов нікуди, поки він не верне. Шнадельський обіцяв і Шварц пішов, щоб полювати на яку добру нагоду. Він знов здибав маршалка і з ним разом пішов до президента. А Шнадельський тимчасом зібрав ся і побіг до Ваґманового помешканя, де й справдї наробив розруху відкривши Ваґманового трупа.

Шварц зрозумів небезпеку положеня. Хорий, на пів непритомний чоловік, що ще весь стоїть під вражінєм сповненого вчора злочину, а довкола юрба народа, а там слїдчий судия, що вже так близький до розмотаня всїх тайн учорашньої ночи, — поліцийні пошукуваня в Ваґмановім помешканю — ще, чого доброго, покаже ся ґраф Кшивотульський і виявить ся брак готівки в Ваґмановій касї — все се полумям ударило на него. Він незамітно підійшов до Шнадельського і взявши його за руку шепнув йому:

— Ходи до дому!

— Га? — також шептом запитав Шнадельський і весь стрепенув ся від Шварцового дотику. — Се ти? А ти чого хочеш?

— Ходи до дому! — знов з притиском шепнув Шварц і потягнув його з собою. Шнадельський ішов усе щось балакаючи про Ваґмана, про шнур, про ключ на серед покою і про касу, яка знаходить ся в порядку, зовсїм у порядку...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Бій ся Бога, чоловіче, мовчи! — шепнув йому Шварц вивівши його з юрби. — Що ти робиш? По що ти йшов із дому? Сам не тямиш, що з тобою!

Шнадельський витріщив на него очи. Більш інстинктом як розумом він зміркував небезпеку і дав без опору вести себе. За пів години оба були зібрані. Фіякер завіз їх на зелізницю. Шварц узяв два білєти до одної недалекої стациї, де зелізниця розділювала ся на двоє. Там замісь до Львова він узяв білєти до Перемишля. В Перемишлї він узяв білєти до Кракова, сим разом білєти другої кляси; давши ґульдена кондукторови одержав окреме купе, в якому замкнув ся з хорим Шнадельським. З Кракова він узяв білєти до Берлїна. Коли доїхали до Берлїна, Шнадельський лежав у купе зовсїм непритомний, у страшенній горячцї, кричав, зривав ся і знов падав, стогнав то знов балакав щось незрозуміле. Шварц рад не рад мусїв лишити його. За порадою кондуктора він завіз його до якоїсь приватної лїчницї, де у него сконстатовано остре запаленє легких, занедбане в перших стадиях. Шварц записав його на фальшиве імя, заплатив за лїченє на місяць на перед, подав свою — також фальшиву — адресу в Берлїнї, і не озираючись довше дмухнув до Бремергафен, а відси під фальшивою назвою за море.

Слїдчий арешт Евгенїя протяг ся довше, нїж він надїяв ся з разу. Правда, слїдчий судия вже по кількох днях важких і старанних пошукувань дійшов до внеску, що Евгенїєві зізнаня абсолютно правдиві і що правдоподібність його вини чи співвини в убійстві Стальського дуже мала. Та про те палата радна під впливом старости і президента не згоджувалась випустити його на вільну стопу; ті диґнїтарі бояли ся закиду тенденцийного арештованя і слїдчий судия одержував усе нові порученя — доповнювати слїдство. Обставини наче змовили ся против Евгенїя. Два найважнїйші сьвідки, що могли були пояснити справу, Реґіна і Баран, пропали без слїду; а тут в додатку щезли мов камінь у воду ще два важні сьвідки — Шварц і Шнадельський. Правда, з разу здавало ся, що нїчого важного вони не могли зізнати, але слїдчому чим далї, тим більше загадковою видавала ся їх роля тої фатальної ночи.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Та ось у тиждень по арештованю Евгенія приїхав до міста ґраф Кшивотульський. Він лежав хорий і тілько недавно довідав ся про самовбійство Ваґмана. Прибувши до міста він пішов просто до президента суду і запитав його, чи в Ваґмановій касї знайдено 50.000 зр., які він день перед тим дав був йому за продані цінні папери. Президент витріщив очи. Се була абсолютна новина. Ніякої готівки в касї не знайдено. І хоча лікарська обдукция не знайшла слідів убійства, то тепер справа комплікувала ся правдоподібністю рабунку. Хитра втека Шварца, поводженє Шнадельського при відкритю Ваґманового трупа, се були моменти, що кидали підозрінє в їх бік. Слідчий зробив ревізию в Щварцовім помешканю і знайшов Ваґманів квіт виставлений Кшивотульському і Ваґманів лист. Се від разу кидало на справу погане сьвітло — і за обома джентльменами розіслано гончі листи.

Тимчасом справа арештованя Евгенія вдарила голосною луною в цілій краєвій прасї і відгукнула ся також у Віднї. Обвинуваченє його за такий страшний злочин з разу замикало уста його прихильникам, усувало на бік підозріня що до політичного характеру сего процесу. Правда, факт, що арештованє було доконане на вічу і при участи старости, кидав від разу дивне сьвітло на цілу подію. Та про те преса здержувала ся від коментаріїв. Натомісь кілька адвокатів Русинів зголосило ся до суду, що хочуть узяти на себе оборону Евгенія, а віденська ґазета, що друкувала Евгенієві дописї, прислала свойого кореспондента, щоб на місцї розвідав ся про справу. Сей кореспондент пішов розвідувати сьвященників, міщан, урядників, мав довгу розмову з бурмістром і його кореспонденция вдарила мов грім на штучну будову підозрінь і припущень, якими в першій хвилї обмотано Евгенія. Обік того кореспондент змалював досадно загальний настрій людности, її безпомічність супроти надужить, і на тім тлї показав Евгенієву роботу, як промінь сьвітла в темному царстві. Пан староста лютив ся, пан президент шкробав ся по лисинї, а пан маршалок — е, пан маршалок мав иньші клопоти, що не позволяли йому надто живо займати ся Евгенієвим процесом,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

У повіті клекотіло. Селяне грозили війтам і членам ради повітової каліцтвом в разї їх згоди на реформу каси. Проєкт реформи, який пан маршалок бажав перевести в тихости, з нагоди справоздань із віча дістав ся до ґазет і дочекав ся в руських і деяких польських ґазетах острої критики та осуду. Пан маршалок мусїв махнути на него рукою, тим більше, що він тепер був йому не потрібний. Швидко по вічу зробив йому візиту ґраф Кшивотульський і попросив на розмову в чотири очи. Розмова трівала довгенько, а наслїдком її було, що пан маршалок зрезиґнував із усїх своїх диґнітарств у повіті, добровільно „продав“ свої добра ґрафови і забрав ся з рештою капіталу до Львова, де незабаром дістав якусь посаду при одній високій автономічній інституциї.

Було середопістє, коли майже безпосередно один за одним наскочили факти, що вияснили Евгенієву справу. Почало таяти. Ворони і лиси на полї віднайшли замерзлого Барана, що доси лежав присипаний снігом, а рибаки витягли з Клекоту трупа Реґіни. В кінцї з Берлїна привезено Шнадельського, що видужавши троха в лїчницї сказав свою правдиву назву і тим зрадив себе супроти поліциї. Він був безнадійно хорий; передавнене запаленє легких розвило у него зароди туберкул. Приставлений до суду він оповів докладно про вбійство Ваґмана і про свою з Шварцом візиту в домі Стальського. Самовбійство Реґіни давало всяку правдоподібність, що вона сама вбила свойого мужа, а оповіданє Шнадельського велїло догадуватись, що не хто, як Шварц забрав ті цінні річи, які були в Реґінинім саквояжику і які при сьвідках висипав із него Стальський. Се змінило справу від разу. Евгенія випущено з арешту і слїдства що до вбійства Стальського занехано, натомісь против Шнадельського виточено процес о вбійство Ваґмана. Та він не дожидаючись навіть акту оскарженя повісив ся в своїй келії.

Вийшовши з тюрми Евгеній зараз на другий день зголосив ся в бюрі пана старости.

— А, пан меценас! Витаю! — з вимушеною чемністю витав його староста. — Запевняю вас, менї страшенно прикро було — ота фатальна помилка — — Але признають

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пан меценас, обставини зложились були так — — Ну, та я рад, дуже рад, що все вияснило ся і що будемо знов мати приємність — —

І він щиро потрясав Евгенієву руку.

— Дуже вдячний пану старості за гуманні почутя, — спокійно мовив Евгеній. — Але у мене до пана старости одна просьба.

— О, прошу, прошу! Чим можу служити?

— Пан староста винні мені маленьку регабілітацию.

— Я? Пану?

— Так. Пан староста були так ласкаві асистувати при моїм арештованю в часї віча. Думаю, що се не буде з мого боку нічим несправедливим, коли попрошу пана старосту — перед таким самим вічем, прилюдно вернути мені честь і заявити урядово — —

— Алеж пане, се не моя річ! — скрикнув староста.

— Розумію. Се буде трошка некоррект. Але власне лиш о стілько, о скілько некоррект було поступуванє пана старости при моїм арештованю. Надіюсь, що гуманність пана старости виявить себе тут вповні. Инакше мусїв би я вжити иньших правних способів. Ось тут маю честь вручити пану старості донесенє про віче, яке скликаю на слїдуючий торговий день до Вигоди. Надіюсь, що перешкод сим разом не буде ніяких.

Евгеній чемно вклонив ся і вийшов. А пан староста довго потім ходив по своїй канцеляриї, тер рукою чоло, фукав і плював, розкладав руками і воркотав щось сам до себе, в кінцї з резиґнациєю кинув ся на свій урядовий фотель і зітхнув важко:

— Чорт його візьми! Чи сяк зроблю, чи так, а ордер пропав на певно!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

КЛЕНОВІ ЛИСТКИ.

ОПОВІДАНЄ

Василя Стефаника.

I.

Постіль застелена полотном, коло стола на заднїй і переднїй лаві засїли куми, на краю печі рядком дїти. Вони поспускали рукави як стадо перепелиць, що спочивають, але все готові летїти. Куми за те сидїли як вкопані, лише руками досягали хлїб або порцию горівки, але і руки найрадше не рухали би ся, лише спочивали би зігнені в кулак на колїнах. Нерадо вони брали хлїб і порцию. Каганець блимав на припічку і потворив з кумів великі, чорняві тїни і кинув їх на стелю. Там вони поломили ся на сволоках і також не рушали ся.

Коло стола схилений стояв Іван, господар хати і тато маленької дитини, що її охрестили.

— Будьте ласкаві, мої куми, та пережийте ще по однї. Хоть це не горівка, але болото, але з мужиком то так си має: шо де у сьвітї є найгірше, то він має то спожити, шо де у сьвітї є найтьижше, то він має то віконати...

— Нато-сми рожені, — відповідали побожно куми. Як порция обійшла колїю, то Іван її поставив лїгма коло фляшки, бо бояв ся, аби не впала така маленька на землю.

— А закусїт... Тай дивіт си, який мене клопіт найшов у самі жнива, у сам вогонь. А я, бігме, не знаю, шо з цего має бути?! Ци маю лишити жнива тай обходити жінку і варити дїтем їсти, ци я маю лишити їх тут на

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ласку божу тай тьигнути голоден косов? Бо вже моє таке має бути, бо у такий чьис ніхто до хати не прийде за великі гроші. На тобі, Іване, дитину тай радуй си, бо ще їх мало маєш!

— Не марікуйте, куме, та не гнївіт Бога, бо то його воля, не ваша. А діти — піна на воді, шос на них трісне — тай понесете всї на могилу.

— У мене не трісне, але там, де є одно, там трісне. Жебрак аби таки не тульив си до жінки, аби не дивив си в той бік, де жінка, то би найлїпше зробив! Тогди і Бог не даст...

— Куме, ви це пусте говорите, так нїколи не буде, бо люде мают си плодити.

— Коби-ж то люде, а то жебраки плодьи си. А я тому кажу, шо ти, жебраку, не плодь си, не розводи си як миш, ти будь контетний, як маєш на хорбаці дранку, як маєш кавалок хлїба, аби-с не голоден тай як ті нїхто по лицу не лупит. Як ці три дїлї маєш, тай має тобі бути добре, а від жінки гет уступи си.

— Куме, Іване, дайте трошки споки, бо жінка як си має звичій у такім антересї та єї не траба цего слухати, бо така бесїда не дає здоровя. Коли-с иншим, лїпшим часом.

— Я вас дуже перепрашаю за мою таку бесїду, але ви гадаєте, шо я за нев дбаю або за собов я дбаю?! Бігме, не дбаю, най їх і зараз віфатає тай мене з ними! Овва, отоби-сми втратили рай на земли і маєтки лишили!

Куми вже не обзивали ся, не перечили, бо бачили, що Івана не переможуть і хотїли, аби скорше виговорив ся, бо борше їх пустить спати. Іван встав від стола, спинив ся насеред хати, спустив рукави так, як діти на печі і почав до них балакати.

— Та чому не летете з мої голови? Я вам утворю і вікна і двері, гай!...

Діти засунули ся на піч так, що їх не було вже видко.

— Ади, саранча, лиш хлїба тай хлїба тай хлїба! А відки-ж я тобі того хлїба наберу?! Та тоби на дванацїтий сніп якис раз торгнути, тоби якис раз схилити си, то з поперека вогонь у пазуху сипле си! То тебе кожде стебелце у серце дюґне!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Се було до дітий, а тепер він звернув ся до кумів.

— А у вечір лиш си укажеш до хати такий як вісхоть, як мийка усотаний, а вони тобі в один голос і жінка і діти: нема хліба! Тай ти не йдеш, бідний чоловіче, спати, але ти тьигнеш ціп тай молотиш на потемки, аби завтра мали з чим іти в жорна. Та так тебе ціп і звалит на сніп, тай так деревієш до ранку у сонỳ, аж ті роса припаде. Тай лишень очи пролупиш, то зараз тебе тота роса їст, бо мало тебе біда їст, ще вона в ночи тебе найде! Промиєш очи тай течеш си на лан такий чорний, шо сонце перед тобов меркне.

— Іване, не журіт си дітьми, бо то не лишень ви, але Бог їм тато старший від вас.

— Я з Богом за́-барки не ловю си, але на що він того пускає на сьвіт як голе в терня?! Пустит на землю, талану в руки не даст, манни із неба не спустит, а потім увес сьвіт кричит: мужики злодії, розбійники, душегубці! Зіпре си один з другим у церкві такий гладкий, шо муха по нім не полізе, та курит та картає! Ви, каже, дітий не научюєте страху божого, ви їх самі посилаєте красти... Ей, де я годен так ганьбити! А коби коло мої дитини і мамка і нянька і добродзейка ходила, коби мині люде всего назносили, то і я би, єґомость, знав як діти вчити! Але мої діти ростут по бурінах разом з курьми, а як шо до чого прийде, отак як тепер, то ніхто не знає, шо вони цілий день їдьи? Ци крадут, ци жебрают, ци пасут, а я відки знаю? Я косю ваші лани тай забуваю не лиш за діти, але за себе не памньитаю! Ви би хотіли, аби я і ваші лани зробив і діти аби-м учив. А ви від чого? Так, люде, ви самі знаєте, яке наше житє...

— Знаємо, куме, знаємо; як не знати, коли самі у нім бродимо.

— Я на діти дивю си, але я не гадаю, аби воно було чемне, аби уміло до ладу зробити. Я лиш заглядаю, ци воно вже добре по земли ходит, аби єго упхати на службу, оцего я чекаю. Я не чекаю, аби воно убрало си в силу, або путерії набрало, аби воно коло мене нажило си. Коби лиш богач або пан утворив пащеку, а я його туда кидаю, аби лишень збути си! А потім воно бігає коло

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

худоби, ноги одна рана, роса їст, стерня коле, а воно скаче тай плаче. Ти би йому завернув худобу, поцулував би-с єго в ноги, бо-с го сплодив тай сумлїнє тї пє, але минаєш, ше і ховаєш си від него, аби-с не чув!...

Аж почервонїв, аж задихав ся.

— Тай росте воно в яслах, під столом або під лавов, їст кулаки, умиває си слозами. А підросте, тай шос воно украде, бо воно нїколи добра не знало та краденим хоче натїшити си. Диви си, іде до тебе шандарь. Скує тебе, набє си як товарини, бо ти тато злодієви тай мусиш з ним бути у змові. Тай-єс злодій на віки! Але це не решта, конец ще на передї. Най би син, ваша дитина, а люцкий злодій, най би зогнив у кременалї, бо злодія не шкода! Най би! А то вони озмут здоровє тай дают до шпиталю лїчити, а потім пускают письмо до віта, аби тато платив кошта. З хати вігоньиют, під пліт викидают з бебехами! Ідеш до віта, по руках цулуєш: віточку, віберіт нї із цеї кари. Ти, каже віт, бідний чоловік та може тї віпустим, але яку я вігоду буду мати за твою вігоду? Стиснеш плечима, складеш си як цїзорик тай кажеш: місїць вам буду за дурно служити... Так ци не так, люде, правду кажу, ци брешу як пес!?

— Все так, цїлий ґатунок такий, одного-сте слова не замилили!

Іван дрожав цїлий, чув на собі цїлу вагу страшних своїх слів.

— Аби-сте не казали, люде, шо кранчу над головами своїх дїтий, як ворон над стервом, не кажіт, люде, не кажіт! Я не кранкаю, я правду говорю, мій жьиль кранкає, серце кранче!

Очи його запалили ся і в них появила ся страшна любов до дїтий, він шукав їх очима по хатї.

— Бо виглядає так, шо я свої дїти гет позбиткував, гірше як темний воріг. А я, видите, не позбиткував, я лишень прогорнув зперед очий сегодне і завтра і рік і другий, і подивив си на мої дїти, шо вони там дїют? А шо-м уздрів тай сказав-єм. Я пішов до них у гостї тай кров моя застигла на їх господарстві...

По хвилї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Як би до тої Канади не було морів, то я би їх у міх забрав тай би-м пішя з ними туда йшов, аби їх занести далеко від цего поруга́ня. Я би ті моря берегами обходив...

Куми забули були за відпочинок, а тепер собі нагадали, борзо повставали і пішли.

II.

Рано.

Діти обідали на землї, обливали пазухи і шелестїли лижками. Коло них лежала мама марна, жовта і клала колїна під груди. По чорнім, нечесанім волосю сливала мука і біль, а губи заціпили ся, аби не кричати. Діти з лижками в ротї обертали ся до мами, дивили ся і знов обертали ся до миски.

— Семенку, ти вже наїв си?

— Вже, — відповів шестилїтнїй хлопець.

— То озми віничок, покропи землю тай підмети хату. Мама не годна хильити си, бо дуже болит у серединї. Не кури дуже.

— Уступіт си, бо через вас я не можу замітати.

Мама звела ся і поволікла ся на постіль.

— Семенку, а тепер файно вмий си і Катруся і Марія най си вмиют і побігни в збанок води начернути, але не впадь у керницу, не хильий си дуже...

— Семенку, піди та нарви огирків у решето, аби мама в горшку наквасила, бо я вижу, шо буду слаба та не будете мати шо з хлїбом їсти. Тай нарви хрону і вишневого листя. Та не сотай огирчинє, але рви по-при саме било́...

— Семенку, здойми з грьидок сорочки, аби-м полатала, бо ходите чорні як ворони.

Семенко все бігав, усе робив, що мама казала і раз-по-раз потручував молодші сестри і казав, що дївки не знають нїчого, лише їсти.

— Вони ше малі, Семенку, як віростут тай будут тобі сорочки прати.

— Я си найму тай там минї будут сорочки прати, я їх не потребую.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Не тїш си, дитинко, службі, бо нераз будеш свої дни оплакувати.

— Адї, дьидя зросли у службі тай нїчо їм не бракує.

— І ти зростеш у службі, аж шкіра буде пукати від того росту. Але ти, Семене, не балакай, але збирай си дьидеви нести обід. Він дес такий голодний, шо му си очи за тобов продивили.

— Я мусю дьидеву палицу брати, аби від псів обгонити си.

— А як загубиш тай буде дьидя нас обоє бити. Та не йди простоволосий, але озми хоть дьидів капелюх.

— Тот капелюх лиш на очи паде, шо не видко дороги.

— Вімий збанок тай сип борщу.

— Ви мене не вчіт кілько, бо я знаю.

— Семенку, а диви си, аби тї пси не покусали...

III.

Дриботїв ногами по грубій верстві пороху і лишав за собою маленькі слїди, як білі квіти.

— Фіть, заки я зайду, то це сонце мене порьидно спарит. Але я собі заберу волося так як жовнїр тай буде минї лїпше йти.

Поклав обід на дорогу і збирав волосє на верх голови, аби приложити його капелюхом і виглядати як обстрижений жовнїр. Очи сьміяли ся, підскочив і покотив ся дальше. Та волося зпід широкого капелюха зсунуло ся на потилицю.

— Це пустий капелюх, най-но як я си найму та я тогди собі капелюшок...

Лише облизав ся. Пройшовши шмат дороги, він знов поставив обід на землю.

— Я змалюю собі велике колесо із шпицями.

Сїв насеред дороги в порох і обводив довкола себе палицею, потім рисував проміні в колесї. Далї зірвав ся, перескочив поза обо́д і побіг дуже зрадуваний.

До кождих воріт закрадав ся, зазирав, чи нема на подвірю пса і аж тодї борзенько перебігав. З одного обійстя вибіг пес і пустив ся за ним. Семенко співорив, зверещав і сїв з обідом. Палиця також упала на дорогу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Довгенько скулений сидів, чекав пса, аби кусав. Потім зважив ся подивити і побачив над собою чорного пса, що спокійно стояв коло него.

— Нá, нá, ціґан, нá кулеші, але не кусай, бо болит дуже тай штроф твій ґазда буде платити. Та він тобі ноги поломит за той штроф.

Щипав з платка кулеші, метав псови по куснику і сьміяв ся, що він на воздусї хапає. Пес мав отворену морду і він собі рот отворив.

— А ти чий, шибенику, шо пси по дорогах годуєш, а в поле шо понесеш?

І якась жінка гупнула його в шию.

— А-як, ви ще бийте, як пес хотів мене роздерти!

— А ти чий, такий чемний?

— Я Івана Петрового, але мама мали дитину тай слабі, а я мусю нести обід, а мене пси кусают, а ви ще бєте...

— Ой, як я тебе била... Куди-ж ти несеш їсти?

— Дьидеви несу на лан коло ставу.

— Іди зо мнов, бідо, бо я також несу туди обід.

Пішли разом.

— А хто обід варив?

— Мама варила, бо я ще не вмію, а Марія і Катерина ше менші від мене.

— Та не слаба мама?

— Чому не слабі, так си кочьиют по земли, так стогнут, шо аж! Але я за них робю...

— Ото ти робітник!

— Ви не знаєте тай говорите пусте. Ану запитайте си мами, який я розумний! Я оченаш знаю цілий...

Жінка засьміяла ся, а Семенко здвигнув плечима і замовк. За ним біг пес, а він ніби-то кидав йому кулеші і загулював іти за собою.

IV.

Три днї опісля.

Посеред хати сидів Семенко і сестри і корито з маленькою дитиною стояло. Коло них миска з зеленими, накришеними огірками і хліб. На постелї лежала їх мама, обложена зеленими, вербовими галузками. Над нею сипів рій мух.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Понаїдайте си тай тихо сидіт, бо я понесу дитину до Василихи, аби поплекала. Дьидя казали, аби нести рано, в полудне і над вечір, а у вечір вони самі вже прийдут.

— Семенку, не переломи дитину.

— Я гадав, шо ви спали. Дьидя казали давати вам студеної води і булку їсти. Марія така чемна, то вона тоту булку уфатила і вкусила вже раз. Але я набив тай відоймив! Мете їсти?

— Не хочу.

— Дьидя зсукали ще сьвічку тай казали, шо як би-сте умирали, аби вам дати у руки і засьвітити. Коли я не знаю, коли давати.

Мама подивила ся великими, блискучими очима на сина. Безодня смутку, увесь жаль і безсильний страх зійшли ся разом в очах і разом сплодили дві білі сльози. Вони викотили ся на повіки і замерзли.

— Дьидя рано в хоромах також плакали, так головов до одвірка лупили. Заплакані взяли косу тай пішли.

Взяв дитину і вийшов...

— Семенку, аби-с не давав Катрусю і Марійку і Василика бити мачусї. Чуєш? Бо мачуха буде вас бити, від їди відгонити і білих сорочок не давати.

— Я не дам тай дьидеви буду казати.

— Не поможе нічо, синку мій наймилїщий, дитинко моя найзолотїща! Як віростеш, аби-сте си межи собов дуже любили, дуже, дуже!... Аби-с помагав їм, аби-с не давав кривдити.

— Як я буду служити тай буду дужий, то я їх не дам, я буду до них шо неділї приходити.

— Семенку, аби-с просив дьидя, шо мама наказувала, аби вас любив...

— Їжте булку.

— Співай дитинї, най не плаче.

Семенко хитав дитину, але співати не вмів. А мама обтерла долонею сухі губи і заспівала. У слабім, уриванім голосї виливала ся її душа і по тихоньки спадала межи дїти і цїлувала їх по головах. Слова тихі, невиразні говорили, що кленові листочки розвіяли ся по пустім полю і нїхто їх позбирати не годен і нїколи вони не зазеленїють. Пісня намагала ся вийти з хати і полетїти в пусте поле за листочками...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ІЗ ОПОВІДАНЬ ФРАНСУА КОПЕ.

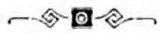

Франсуа Копé (Coppée) — один з популярнійших сучасних письменників Франциї, — поет, драматурґ і новеліст, родив ся 1842 р., а в літературі виступив в 60-их рр. — поезиями, в романтичнім напрямі, але з ориґінальною закраскою, що звернули на нього увагу в літературних кругах. В 1866 р. видав першу збірку своїх поезий Le Reliquaire, але вона успіху не мала; доперва третя збірка — Poémes modernes (1869) здобула більшу популярність, особливо уміщена там поемка „Ковальський штрайк“ (La Gréve des Forgerons), переложена трохи не на всї мови й рецитована без кінця на ріжних вечерах (у Франциї вона мала перейшло півтораста видань, себто тисяч; у „Вістнику“ буде даний її переклад в одній з близжих книжок). Разом з нею виставлена віршована одноактівка Le Passant дала славу Копе. Кілька поезий і драм на патріотичні теми підчас франко-пруської війни докінчили його популярність. В 1884 р. він став членом французької академії.

Сей самий факт до певної міри вже характеризує творчість Копе: він не належав до новаторів в літературі і був письменником середньої публики. Його писання мають романтичний закрій, але заразом перейняті співчутєм до мас; моральна і социяльна закраска, досить рідка серед новійших популярних французьких письменників, — се його характерна прикмета; але социялізм його дуже далекий від всякого „радикалізма“, а мораль — від риґоризма, се буржуазний поет, хоч і в лїпшім значінню слова.

Копе належить до дуже плідних письменників. Він видав 8 збірників своїх поезий, не рахуючи дрібнійших річей, і 16 театральних пєс. Від 80-их рр. він починає писати також богато прозою — маленькі оповідання й більші повісти: Une Idylle pendant le Siége, Henriette, Toute une Jeunesse, Le Coupable, Rivales, Contes en prose, Vingt contes nouveaux, Contes rapides, Longues et Breves, Les Vrais Riches, Mon Franc parler, чотири серії, Contes tout simples. На початок подаємо три оповідання з серії Contes rapides. — *М. Г.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

I. Час спати!

(L' invitation au sommeil).

I.

Коли він був маленьким хлопцем, ще у тих добряг батьків, се була найприємнійша хвиля дня.

Обід скінчив ся; мама постиравши церату подавала батькову чарочку, — він тільки сам один пив чорну каву, не через марнотратність і лакімство, але тому, що він мусів дуже до пізна сидіти при писаню. І коли добряга солодив свою каву, — розумієть ся однїським кавальчиком цукру, — а вся сім'я засїла довкола круглого стола, мама, сороклїтня жінка, ще сьвіжа, дивлячись неустанно на свого чоловіка нїжним і інтелїґентним поглядом вірного пса — приносила свій кошичок з роботою. Три сестри, одна від одної на рік старша, подібні до себе, непорочно гарні, в сукенках з однакової материї і з гладко зачесаним волосєм, як дївчата без приданого, що не вийдуть замуж, — починали обрубляти хустинки. А він, хлопчиско, наймолодший, Венямінок, сидячи на кріслї, на підложеній Біблїї Руайомона in quarto, клав палату з карт. В липню, підчас довгих днів, засьвічувано лямпу як лиш можна найпізнїйше, а через відчинене вікно видно було вечірне лїтне небо, покрите филями бурних хмар і дім Інвалїдів, цїлий покритий золотою лускою, в огнї заходу сонця.

Тому, що для травленя дуже зле писати зараз же після обіду, вони балакали з батьком трохи, щоб опізнити сю хвилю, коли він сїдав до своєї вечірньої роботи: переписуваня рахунків, по шість су за картку, для одного підприємця з кварталу. Бідний чоловік, з природи фантаст, з лїтерацьким хистом, що колись ще в студентській кватирі складав античні оди, стративши надію на аванс, зійшов на те, що переводив всї свої вечери на переписуваню технїчним жарґоном: „розібрано і направлено замок... злагоджено колодку“ і т. д. і т. д. Але на хвилю він забував ся, балакаючи з жінкою і з доньками.

Було весело, бо якось в скромнім господарстві все йшло добре. Один купець із площі сьв. Сульпіція заявив най-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

старшій, високій Фані, артистці, котрої русяве, зачесане „по анґлійськи“ волосє було предметом мрій всїх учеників малярства з Salon-Corré, — свою охоту заплатити пятьдесять франків за її пастелю з „Дївчини на зеленій подушцї“. Друга, Леонтина, „товкла“ по цїлих днях свій Menuet de Boccherini. А грубенька Люїза, наймолодша, думала рішучо тільки про кокетерию. Чи-ж не говорила, що як би так дістати ґратифікацию на 15 серпня, то хотїла-б собі справити капелюшок, подібний до сього, який вона бачила у модистки при вулицї де Бак.

— Люїзо, моя дитино, — казав батько, — ти говориш про грушки на вербі!

Але мати думала про те серіозно. Як лише батько дістане ґратифікацию, то вона вже намітила на Пті-сен-Тома вовняну материю, в добрім ґатунку і дуже широку „для вас, на зимові сукнї, мої панни“. І додавала поважно: „Се чиста вовна!“ так, як би бавовна нїколи не істнувала і як би через неї тисячі неґрів не терпіли кілька віків неволї.

Нараз — в покою була вже майже ніч, — батько спостерігав, що його хлопчик засипляв схиливши голову на рамя, серед звалищ останньої картяної палати.

— Ой, ой, — говорив весело добрий чоловічиско. — Ходить сон коло вікон.

Чудесна хвиля! Нїколи не забуде про неї хлопчиско, що тепер вже сивий. Мати брала його на руки і він почував тверду бороду батька і сьвіжі уста своїх сестер, що всї по черзї дотикали ся його сонного чола; потім з роскішним чутєм омлїваня він спускав головку на материне плече і чув невиразно лагідний голос — о! такий лагідний і повний ласки! — що шептав йому до уха: „А тепер час спатки!“

II.

Двайцять лїт пізнїйше був він поетом невиданим ще, студиював римованє і тодї зробив прогульку на село зі своєю дорогою Марійкою, модисткою, подібною до мадонни Кореджія, тільки в анґлійськім стилю.

Приїхавши, висївши з наймленого повоза і умістивши свій легкий клуночок в кімнатї гостинницї, вони обоє дуже

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сьміяли ся з патенту учителя фехтунку в рамках, з оранжевого цьвіту під кльошем, з великого як човен ліжка, з паперових тапетів, де повторяв ся без кінця набаб, що курив люльку на слоню. Коли-ж відчинили вікно, що виходило на село і побачили перед собою лісну дорогу, вохку і зелену, що тяглась попід каштанами, сї Парижане скрикнули з радости, і в своїм ентузиязмі з цілого серця цїлували ся перед природою.

Два дни, два дни червневі, дуже горячі, наче в парни, кроплені короткими зливами, — вони жили так, ходячи по лїсї від рана до вечера, а йдучи спати лишали вікно на-пів відчинене, щоб їх збудили зяблики.

І вони були такі щасливі, такі щасливі, що забували все своє минуле, і їм здавало ся, наче вони все жили в сїй сїльській кімнатї. Вона в неї вносила чар інтімности, гарна бльондинка, що вернувши з збиточного проходу кидала свою парасольку на покривало на ліжку і клала на кльош з оранжевими цьвітами свій кокетний капелюшик ґризетки.

Вона була першою і одинокою, яку він так любив щиро, до непамяти. Лагідна, мовчалива, повна любови, і така мила, з очима ніжно лукавими. Він дурів за нею, дурів від того запаху сьвіжости, яким віяло від неї, від тих дитячих слів, від ґримасиків її уст, розсудних і поважних, коли була задумана. Вона його любила так наївно і коли його не бачила два дни, то писала листи незграбним, невправним письмом, листи повні адорациї, повні чутя і ортоґрафічних помилок!

Вже від давна він укладав зробити сю прогульку, і давно не міг. Чому? Тому, що свобода рідка, а також і з причини того тяжкого ворога, грошей, яких все не дістає. Але в кінци вони таки вибрались обоє одного гарного ранку. Вони їли артишоки зі сосом в альтанцї оброслій настурциями, пили „reginglet“, що драпає в горлї, спочивали на веретї, дуже білій і дуже твердій; потім бігали на випередки по лїску, де вона збирала і їла ожини й суницї, а він, як який пастушок Теокріта, або субєкт зі склепу, вирізував ножиком свої букви і Марії на білій корі берези.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Але найприємнійша хвиля сих милих годин — хвиля, котрої згадка викличе спогади і в старости, в сорок чи пятьдесять літ, коли він буде волочити за собою палицю інваліда по піску Птіт Прованс, — була коло одинацятої години вечером, в передодень від'їзду.

З причини, що була сильна злива, вони засиділись перед комином в кухни; він просушував свої грубі ловецькі черевики, вона порядкувала вязанку пільних квіток, котру хотіла забрати до Парижа. Потім вони пішли до своєї кімнати, де ще пустували якийсь час, і сьміялись, чуючи, як в сали на долині господар гостинниці штигулькаючи на ногу замикав віконниці. В кінци все затихло; дощ надстав, і вони почули себе нараз окруженими великою тишиною і глубокою самотою села в ночи.

Не говорячи нічого вона взяла одинокий ліхтар, поставила його на коминку перед темним і замазаним мухами зеркальцем, і розпочала свою нічну туалєту. Він, спочивав у великім фотелю, заложивши ноги навхрест, і дивив ся на неї, занімівши від щастя й утоми.

І наче відгадуючи його гадки, вона йшла сідати йому на коліна, обіймала його своїми дрібними ручками, і дивлючись на нього зблизенька своїми милими і лагідними очима, що на-пів замикались до сну, як розпещена дитина, що хоче аби її колисали, вона говорила голосом слабим з утоми:

— А тепер час спатки!

III.

Нині він вже старий, — оповідач любовних історий, продавець мрій. Пятьдесять літ туй-туй, волосє наче попіл з молоком, зморщки в кутах очей, жолудок зіпсований, — камінь за плечима, як то кажуть.

Сього рана прокинувшись з гірким смаком в роті, він прочитав оповіщенє про похорон, і зразу не схотів іти на нього. Йти за домовиною чоловіка, яким погорджував, — по що ся гіпокризия? Се був „товариш“, без сумніву, — яке абсурдне слово! — але ледащо, запроданець.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Він одначе не може жалуватись на нього. Противно — без особистої користи, через уподобанє тільки, сей дневникар показував йому все симпатию, від котрої він червонів, хвалив його тактовно і навіть горячо боронив в злих днях. Вони не були приятелї, тим менче товариші, але подавали собі руки здибавшись припадком на вулици, на „премієрах“. Отже він піде за похороном; він винен показати помершому сю чемність. І сього брудного й дощевого падолистового ранку він обголив ся і убрав ся завчасу, поснїдав на борзї — яйця не були сьвіжі, фі! — взяв фіякра, від якого заносило змоклим псом, і приїхав пізно до церкви, коли заупокійне богослуженє було вже майже скінчене.

— „Portez... armes! Presentez... armes!“ *)

І довбиш забубнив на похід.

Жовнїри? звідки? Ах! так, правда, на катафальку лежить гоноровий хрест. Той, кого ховали, найшов його колись в болотї полїтичної інтриґи, де нитки були так поплутані. І поет схиляючись підчас піднесеня сьвятих дарів, відчув стид за свою таку-ж червону стяжку.

Але коли вже прийшов, то й піде аж до кінця. Прощають небіщика. Він стає в рядї, кропить його сьвяченою водою і вертає до свого фіякра; похід рушає в дорогу через передмістє під дрібним і холодним дощем. Опісля на цвинтари вічна, нужденна, жалібна комедия: люде, що цїлу дорогу сьміялись зі вчорашнього шкандалу, роблять поважне або сумне лице і стають довкола отвореної могили; сьмішний оратор, що бреше як дентист, говорить про помершого в надії якоїсь реклями; а в кутї сьвідоцтво доброї еґзистенциї небіщика, — його любовниця, ледащо неозначеного віку, для котрої жалоба служить наче стройом, а слези псують румянцї на лици.

Досить вже з нього, нервового чоловіка. Він предвиджує, що при виходї треба ще буде стискати нечесні руки, тому він висмикаєть ся перед кінцем, і перекрадаючись поза величавим памятником — анонсом славного купця від новостей, утїкає в пусту алею цвинтара.

---

*) Коменда до військової церемонії.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Дощ не паде вже; але се небо з барвою саджі, се листє мертве в болоті, сї дерева чорні, що скапують на гроби, і сей вітер нездоровий, епідемистий, — се все таке понуре.

Одинокий поет відчуває нараз невгамований біль. Він думає, що вже не молодий, що не здоров, що житє його непевне, і що нїчого, зовсїм нїчого не варта його слава, котрої завидують „товариші“, слава паперова. Він собі думає, що як його вложать до землї незадовго, то все буде так само, як і для сего безчесного чоловіка: та сама військова парада в церкві, такі самі рівнодушні люде у фіякрах, що розмовляють про свої дрібні справи, такий сам блазень в білій краватцї, що пописуєть ся дурницями зі зворушенєм вандрівного актора, підчас коли добрий приятель закриває його парасолем.

І він так переповнений смутком і знеохотою, що хотїв би вже зараз умерти, аби се вже раз скінчилось, скінчилось таки зараз. О, як тут мабуть добре спочивати!

І у вітрі, що гуде і плаче, гойдаючи тисами, він наче чує відповідь на своє страшне бажанє — слова, що нагадують йому чудові хвилї його житя, слова, які тільки чув від найдорожшої матери і від наймилїйшої дївчини:

„А тепер час спатки!“

II. За столом.

(A table).

Коли старший льокай, — ах! яка поважна фіґура в просторій кашміровій камізолї, яке лице достойне і червоне, гарно обведене білими фаворитами, справдї постава анґлїйського льорда! — коли сей поставний льокай відчинив на ростїж обі половини дверей від сальону і оповістив гарним, низьким, співучим голосом, зарівно мельодийним як і повним поважаня: „Обід панї ґрафинї поданий“, капелюхи складають ся на консольках, визначнїйші особи подають руки дамам і всї переходять до їдальнї, мовчаливі, скуплені, наче на процесиї.

Накритє роскішне. Кілько цьвітів! кілько сьвітла! Кождий з запрошених найшов своє місце без труду: скоро

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тільки він відчитав своє імя на блискучім картоні, в сій хвили великий льокай в шовкових панчохах ставляв за ним легенько мягке крісло, значене ґрафською короною. Чотирнацятеро участників, не більше: чотири молоді жінки глубоко декольтовані і десять мущин, з родової аристократиї або аристократиї з заслуг, що на сей вечер поубирали всї свої ордери на честь заграничного дипльомата, що сидить праворуч господинї дому. Вязанки дрібних ордериків висїли на брильочках в дїрках одежи; коло вилогів двох чи трьох чорних убрань полискували дияментові зьвізди; тяжкий командорський хрест висїв на накрохмаленім переді одного ґенерала в червоній краватї. Що до дам, то вони виступили в повнім блеску своїх дорогоцїнностей.

Елеґантне, добірне товариство! І яка атмосфера добробиту віє у високій сали, в міру огрітій і прикрашеній на чотирьох стїнах великими образами мертвої природи, в давнім, величавім стилю, з нагромадженими овочами, дичиною і ріжного рода припасами. Обслуга без стуку; слуги наче пересувають ся тільки по мягких килимах, ключник вичисляє гостям на ухо назви вин дружним тоном, наче відкриває їм тайну, від якої залежить житє.

Після бульону, зарівно товстого, як і міцного, що наповняв жолудок силою і сьвіжостю, — розпочалась розмова поміж сусїдами. Безперечно се були зразу тільки банальні фрази, які вимінювано півголосом. Але яка чемність в мірних рухах! Кілько жичливости в поглядах і усьмішках! Після Château Yquem розмова розгорілась. Сї старі, або по більшій части дуже дозрілі мущини, всї замітні уродженєм або талантом, що жили багато і мали повно досьвіду і спогадів, були готові до розмови, а краса присутних жінок додавала їм охоти блистїти, заострювала їх розуми, що чемно конкурували між собою. Блиснули гарні слова, полетїли нараз дотепи, потворились кружки по дві, по три особи. Славний подорожник, з брунатною церою, що недавно вернув з глубини пустинь, розказував двом сусїдам про польованє на слонїв, без нїякої фанфаронади, так спокійно, наче говорив про ловленє кріликів. Дальше знов тонкий профіль з білим волосєм славного ученого нахиляєть ся весело до ґрафинї, стрункої і ясної бльон-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

динки, що його слухає сьміючись, — з молодими, здивованими очима, з нашийником з величавих ізмарагдів на шиї незвичайної краси, наче у медицейської Венери.

Рішучо, сей роскішний обід заповідав ся приємно. Нудьга, сей частий гість великосьвітських пирів, не з'являла ся при столї. Сї щасливцї переживали роскішні години й уживали їх цїлою силою, всїми чутями. Але при сїм самім столї, на його кінци, на найскромнїйшім місци, мовчав чоловік молодий, найменьше визначний, найменьше славний з у сїх тих, що там були, чоловік повний фантазиї і мрій, один із тих фантастів — по части фільософів, по части поетів.

Принятий у високім товаристві, завдяки своїй славі артиста, аристократ з природи, але без зарозумілости, не забуваючи свого походженя з народа, він віддихав з роскошею сим цьвітом цівілїзациї, що зветь ся добрим товариством. Він відчував лїпше й більше, нїж котрий иньший з того товариства, принаду жінок, розум мущин, блискуче накрите і урядженє салї, аж до мягкого білого вина, в якім власне помачав свої губи — яке те все було незвичайне і добірне, і його радувало, що так гармонїйно дібрало ся тільки гарних річей. Він наче плавав в купіли оптимізму. Він був рад, що на сїм сумнім сьвітї бодай часами, бодай якась часть істот була майже щаслива. Коли-б лише вони були приступні для милосердя! Але певно сї вдоволені люде й були милосердні; кому вони заваджали, що злого робили? Як гарно й утїшно думати, що для них житє було ласкаве, що в своїм погляді вони заховували все, або майже все те сьвітло солодке і радісне, сю усьмішку, що розхиляла на половину їх уста, що вони поборювали, скільки лише се можливо, нечесні, а такі звичайно могучі потяги, підлі слабости.

Той, котрого названо „фантастом", власне дійшов був доти в своїх роздумуванях, коли старший льокай, поставний льокай, вийшов поважно з буфету, несучи на великім, срібнім полумиску торбета казочних розмірів, одну з тих феноменальних риб, які можна бачити тільки на старинних образах, що представляють чудесну ловлю риб, або ще на виставі у Шеве перед рядом хлопчисків, що здивовані придушують конець носа до шиби.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Обносять полумисок. Але скоро тільки фантаст положив собі на таріль кавалок великанського торбета, легкий морський запах викликав в його памяти, легкій до наглих зближень спогади про сю закутину бретонського побережа й нужденне морське сільце, де він був засидів ся минулої осени по день осіннього зрівнаня і де бачив скажені морські бурі. Він згадав нагло сю страшну ніч, коли човни не могли вплинути до пристані, ніч, котру перебув він на тамі, замішаний в громаду переляканих жінок, стоячи серед морських бризгів, що текли йому по лици, і серед зимного й шаленого вітру, що наче хотів з нього здерти одежу. Що за житє тих бідних людей! Кілько там було вдів, молодих і старих, що раз на все наділи на себе чорну хустку і що досьвіта виходили з дітьми, аби заробити на хліб, — о! тільки на хліб! — працюючи серед нудкого запаху теплої оливи в сардинарнях. Він бачив у згадках церков, що домінувала над селом на урвистім березї із дзвінницею помальованою на біло, аби орєнтувати човни, що входять з повного моря в пролив межи підводними скалами; він нагадав також серед низенької трави на цвинтари, витоптаної худими вівцями, нагробні камінї, на яких так часто повторяла ся сумна напись: „Вмер на морі... вмер на морі... вмер на морі...“

Незвичайний торбет, найделїкатнїйшого, найприємнїйшого смаку, і сос з морських раків, яким він був приправлений доказували, що ґрафський кухар мусїв слухати кухонних курсів в Анґлїйській Кофейнї і скористав з них. Яка наша цивілїзация вироблена на тім пунктї! Штука кулїнарна має свої степенї. Є доктори від печень, є бакаляври від сосів. Всї гостї їли живо, з делїкатними рухами, але не показували особлившого уподобаня, через добрий тон і делїкатність.

Фантаст не мав вже апетиту. Він був гадками ще зі своїми Бретонцями, з сими моряками, що може бути й зловили сього величавого торбета. Він згадав ранок після бурі, сей похмурий і дощевий день, коли проходжуючись перед тяжкими валами оловяної краски, побачив і пізнав під своїми ногами тїло старого моряка, батька родини, що три дни тому зник був на морі, — сього страшного

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

викидка морського, котрого вид так роздирав серце, з його сірим волосєм топельника, повним піску і черепашок, киненого на беріг у водоростах і піні.

Сильний холод стиснув йому серце. Але льокай вже був зібрав тарілї, великанська риба зникла, і тимчасом, коли подавали другу страву, елеґантні й веселі обідачі розпочали балаканку. Голод був вже трохи заспокоєний, вони оживлялись, говорили свобіднїйше. Появлялись легкі сьмішки. О! прегарна і ґрациозна компанїя.

І фантаста, мовчаливого гостя, огорнув великий сум; бо все те, що достарчає праця і біль для роскоши і добробиту, стануло нараз в його уяві.

Для того, щоб сї люде могли в грудни сидїти тільки в самім фраку, для того, щоб сї жінки могли показати свої плечі і рамена, кальорифери розширяють по комнатї тепло весняного ранка. Але хтож достарчив камінного угля? Земляк засуджений на вічну пітьму, підземний робітник, що жиє в ямі копальнї. — Яке біле і сьвіже тїло сеї молодої дами, що так чудесно відбиває від рожевого шовкового станика. Але хтож виткав сей шовк? Чоловік-паук в Лїонї, вічно при роботї в заповітрених домах Червоного Хреста. — У сеї молодої дами в ушках дві прегарні перли. Чисто ориєнтальні! Якої прегарної опалїзациї, і майже зовсїм кулисті! Перла, яку проковтнула Клєопатра, розвівши її попередно в оцтї, і яка була варта десять тисяч великих сестерций, не була чистїйша. Але чи знає ся молода дама, як там на Цейльонї, на мілинах перлоплавок в Аріпо і Кондачі, Індийцї з Індийської компанїї хоробро нуряють в глубину на дванацять сяжнїв в тяжких камяних стременах, що їх тягнуть у глубінь, з ножем у лївій руцї, щоб було чим боротись з рекінами?

Але що там! Дами гарні і кокетні. Їдальня тепла і запашна. Можна тут весело обідати, будучи на-пів нагим і прегарно прибраним, флїртуючи зі своїм сусїдом. Яка звязь, питаю я вас, може тут бути з чорним робітником, що копає пятьдесять стіп під землею, з нерухомим ткачем при варстатї, з дикуном, що скаче в море і часом червонить його своєю кровю? І по що би хто думав про сї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сумні й погані річи? Яка нісенітниця! Тимчасом фантаста не покидає його уперта думка.

Від хвилї вже він припадково і механїчно мняв на обрусї кавалок булочки, що лежав коло його таріля. О! ся ілюзорична пожива, зовсїм незначна серед такого пиру. Можна було нагадати наївні слова великої панї, сказані про зголоднїлих: „Нехай ідять бріоші!“ А тимчасом се гарне тїсточко — се також хлїб, хлїб зроблений з муки, що знов зроблена зі збіжа. Мій Боже, дїйсно се хлїб, зовсїм щиро, се хлїб, так як і селянський бохонець, як жовнїрський комісняк; і щоб він міг прийти сюди, на стіл богатих, треба було терпеливої працї многих бідних.

Селянин орав, сїяв, збирав. Він ходив за плугом і волочив лепку землю під студеним осїнним дощем; він будив ся в ночи, коли гриміло, повний страху о свою ниву; він дріжав дивлячись на синї градові хмари; він виходив, висохлий і чорний з надмірної працї і поту, на жнива.

І коли старий мельник, покривлений від ревматизму, що дістав серед річної мраки, прислав муку до Парижа, ринкові траґарі у великих білих капелюхах поприносили тяженні міхи на своїх широких плечах, і ще останньої ночи, в пекарських пивницях робітники мучились аж до раня.

Так, дїйсно! Ся булка, пімнята в задумі його білими руками патриция, коштувала всїх тих висилень і трудів.

Непоправного фантаста наче обпутало. Присмаки сього пира нагадують йому лише людські терпіня. Як раз тепер льокай налляв йому чарку шамбертіна*), і хиба се не нагадало йому знов, що гутники-склярі дістають сухоти через видуванє бутельок?

Але-ж се сьмішно! Він знає добре, що сьвіт вже так уладжений! Економіст сьміяв би ся йому просто в лице. Чи може він припадком став социялїстом? На сьвітї будуть все богаті і бідні, так як будуть все люде прості і горбаті.

Зрештою сї щасливі, яких він бачить перед собою, не без права стали ними. Се не зовсїм звичайні любимцї золотого телця, еґоїстичні й грубі. Сей великий

*) Найлїпший рід бурґундського вина.

Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

пан, що сидить на першім місци, носить з честю і гідно імя, вмішане у всї славні події Франциї. Сей сивовусий ґенерал — се герой, що з неустрашимостю Мірата атакував Резонвіль. Сей маляр і сей поет служили вірно штуцї й красї. Сей хемік, прославлений своїми творами, що вступив в житє як фармацевт, а нинї учений сьвіт слухає його як оракула — се просто ґенїяльний чоловік. Сї благородні дами — великодушні і добрі, відважно всувають свої гарні ручки часто в самі глубини нужди. Для чого-ж сї вибрані люде не могли-б мати виїмкових утїх?

Він, фантаст, сказав собі, що був несправедливий. Се були старі софізми, добрі для передмійських клюбів; вони тепер збудились в його памяти і обманули його. Чи се можливо? Йому стало стидно за себе.

Але обід наближаєть ся до кінця, і тимчасом як льокай наливає чарки останнїй раз шампаном, запановує мовчанка. Гостї почувають утому від травленя, що тепер розпочинаєть ся. Фантаст оглядає їх по черзї, і всї ті лиця мають вираз пересиленя і лютости, що його непокоїть і знеохочує. Якесь темне, невимовне чутє, — але таке гірке! — протестує як нїколи, на глубинї його серця, против сього пиру. І коли в кінци встали з-за стола, він повтаряє собі по тихоньки, уперто: „Так! вони в своїм праві... Але чи знають вони, чи знають вони добре, що їх роскіш зроблена з стількох нужд?... Чи думають коли про се?... Чи думають також так часто, як би потреба?... Чи думають?“

III. Ходаки малого Вольфа.

(Les sabots du petit Wolff).

Різдвяне оповіданє.

Був раз — вже так давно, що цїлий сьвіт забув коли, — в однім містї північної Европи, котрого назва така трудна до виговору, що нїхто собі її не пригадує, — був раз малий хлопчик семилїтний, на імя Вольф, сирота без батька й матери, тягар старої тїтки, людини суворої і скупої, що нїколи не цїлувала свого сестрінка, тільки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

на Новий Рік, і що тяжко зітхала з жалю, коли подавала йому ложку страви.

Але бідний хлопчина був такої доброї вдачі, що навіть любив стару, хоч і сильно бояв ся її і не міг без дрожі дивитись на велику бородавку, прикрашену чотирма сивими волосками, яку вона мала на кінци носа.

Задля того, що ціле місто знало, що тітка Вольфа має власний дім і золотом набиту стару вовняну панчоху, вона не сьміла посилати свого свояка до школи убогих; але аби дістати знижку платні, вона так надокучала учителеви, котрий учив малого Вольфа, що сей недобрий педант, злий на те, що має в клясї ученика так зле одягненого і так лихо оплаченого, казав йому дуже часто і зовсім несправедливо чіпляти картку на плечи й ослячі уха, і під'юджував на нього його товаришів, самих синів заможних міщан, так що вони зробили собі з сироти попихача.

Бідний хлопчина був отже дуже нещасливий, і коли мали надійти Різдвяні сьвята, ховав ся по ріжних кутках, щоб плакати.

На сьвятий вечер учитель мав всїх своїх учеників повести на нічне богослуженє і повідводити потім до батьків. Але що зима того року була дуже остра, а від кількох днів ще впало було дуже багато снїгу, всї школярі поприходили тепло позадягані і пообвивані, в шапках з кожушком, понасуваних на уха, в двох або й трьох кафтанах, у волочкових рукавицях і добрих, грубих чобітках, на міцних підошвах. Тільки бідний Вольф явив ся дріжучи у своїй одежинї, що носив у будень і в неділю, а на ногах мав тільки штрасбурські панчохи та тяжкі ходаки.

Недобрі товариші, дивлячись на його сумну міну і сільську неповоротність, робили на його адресу тисячі жартів; але сирота був так занятий хуханєм на пальцї і так докучало йому відмороженє, що не звертав на них уваги. І громада хлопчисків, йдучи парами з учителем на чолї, пустила ся в дорогу до парохіяльної церкви.

Мило було в церкві, що сіяла сьвітлом. Школярі, розвеселені лагідним теплом, скористали з гомону орґанів і співу, щоб балакати півголосом. Вони вихваляли свої вечері, які їх чекали дома. Син бурмістра видів, заки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вийшов, величезну гуску, так натикану труфлями, що виглядала вся в плямах, як леопард. У старшого асесора була ялинка в скринці, а на її гильках висіли помаранчі, солодощі і паяци. А кухарка нотаря припяла шпилькою на плечах торочки від свого чіпця, що робила тільки в дні піднесеного настрою, коли була певна, що їй удасть ся її славна леґоміна.

А потім школярі говорили також про се, що їм принесе маленький Ісус, про се, що він повкладає їм до черевиків, які всї вони, розумієть ся, не забудуть поставити в коминок, заки ляжуть спати, — і в очах тих урвителїв, веселих, наче громадка мишей, блищала вже заздалегідь радість побачити, прокинувшись, рожевий папір пуделка з чеколядками, батальон оловяних жовнїрів уложених в пуделку, менажерию, що пахне покостованим деревом, і величавих паяців прибраних в пурпуру і золотий ших. Малий Вольф знав добре, з досьвіду, що його стара скупарка тїтка пішле його спати без вечері; але з наївности, певний того, що цїлий рік був такий чемний і пильний, як тільки міг, він надіяв ся, що маленький Ісус на него не забуде, і він рішив завчасу поставити свої ходаки в попіл огнища.

Нічна служба божа скінчила ся, вірні виходять, нетерпеливо чекаючи сьвятого вечера, і громада школярів, все парами, за педаґоґом, вийшла з церкви.

В притворі, на камяній лавці, над якою йшла в гору ґотицька ніжа, сидячи заснула якась дитина, дитина одягнена в білу вовняну сукенку, з босими ніжками, хоч мороз доскулював добре. Се не був жебрачок, бо його одежа була чиста і нова, а коло нього на земли лежали в платинї: трикутник, сокира, гибель і иньші прибори теслярського хлопця. Осьвітлене сьвітлом звізд його лице з зажмуреними очима мало вираз божеської роскоші, а його довге, русяве і кучеряве волосє блистїло наче нїмб довкола чола. Але прикро було дивитись на його дитячі ніжки, посинїлі з зимна в сю остру грудневу ніч. Школярі добре одягнені й узуті на зимовину перейшли рівнодушно по-при незнайому дитину; навіть кількох з них, синів найвизначнїйших мешканців міста, кинули на сего волоцюгу погляд,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в якім можна було читати всю погорду богатих для бідних, ситих для голодних. Але малий Вольф, виходячи з церкви останнім, задержав ся сильно зворушений перед гарною, сплячою дитиною.

— Ох! — сказав до себе сирота. — Ото страх! Сей бідний маленький ходить зовсім без обуви в таку остру пору... Але, що ще гірше, він не має навіть черевика, анї ходака, аби лишити, як засне, щоби й йому малий Ісус вложив в нього, щось для улекшеня його нужди!

І йдучи за поривом серця, Вольф скинув з правої ноги ходак, положив його перед сплячою дитиною, а сам, як вже міг, то на одній нозї, то намочуючи в снїгу свою панчоху, вернув ся до тїтки.

— От непотріб! — крикнула стара, сильно розлючена, побачивши роззутого. — Що ти зробив з своїм ходаком, негіднику?

Малий Вольф не знав брехати, а що тремтїв зі страху побачивши, як сиві волоски на носї язї трясли ся, він спробував затинаючись оповісти свою пригоду. Але стара скупарка вибухла страшним сьміхом.

— А! пан роззуваєть ся задля жебраків! А! пан дає з пари один ходак якомусь обідранцеви! Се щось нове. Коли вже так, то я поставлю в коминок той ходак, що ще лишив ся тобі, і Ісус, я тобі кажу, покладе в него сеї ночи щось, чим можна буде витовкти тебе, як збудиш ся... А завтрішнїй день пробудеш тільки на сухім хлїбі і водї... Побачимо, чи на другий раз будеш ще давати свою обув першому-лїпшому волоцюзї!

І давши бідному хлопчинї кілька штурханців, недобра жінка казала йому лїзти на піддаше, де було його мешканє. Дитина, в розпуцї, лягла в пітьмах і скоро заснула на своїй подушцї, змоченій слезами. На другий день досьвіта, коли стара прокинувшись з зимна і здрігаючи з катару, зійшла в долїшню кімнату — о чудо! — побачила, що великий коминок був повний прегарних забавок, пуделок з добірними цукорками, богатствами всякого рода; а перед усїми тими скарбами — ходак з правої ноги, що її сестрінок дав був малому волоцюзї! Він стояв коло дру-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гого ходака, з лївої, який вона поставила туди сеї ночи, і де збирала ся покласти вязанку прутів.

І коли Вольф прибігши на крик тїтки, стояв щиро причарований пишними подарунками Ісуса, з надвору донїс ся голосний сьміх. Жінка і дитина вийшли, аби довідатись, що се значило, і побачили всїх кумашок зібраних коло міської керниці. Що там стало ся? О! щось дуже забавне і дуже незвичайне! Дїти всїх богачів міста, котрим їх батьки хотїли зробити несподїванку як найгарнїйшими подарунками, найшли в своїх черевиках тільки різки.

Сирітка і стара жінка, згадавши про всї ті богатства, що були в їх коминку, почули великий перестрах. Але в сїй хвили надійшов отець парох зі зворушеним обличєм. Понад лавкою, що стоїть в церкві коло дверей, саме в сїм місци, де вчера дитина в білій одежи з босими ногами, не уважаючи на великий мороз, оперла була свою сонну голову, сьвященник побачив золотий круг на старих камінях.

І всї набожно перехрестились, зрозумівши, що ся гарна спляча дитина, яка мала коло себе теслярські прибори, був сам Ісус з Назарета, що став був на одну годину таким, яким він був тодї, коли працював в дому своїх батьків, і всї поклонились перед сим чудом, яке Бог схотїв зробити, щоб нагородити віру і милосердє дитини.

З французького переклала

Марія Грушевська.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ПРИВИД.

Оповіданє Болєслава Пруса.

I.

Зимовим вечером, коло девятої години, сидить доктор Черський схилений над столом у свойому кабінеті. Висока се кімната, з двома вікнами. Цілу долівку покриває грубий килим. Здовж одної стіни стоїть потрійна бібліотечна шафа, під другою — шафа з хірурґічними інструментами. При одному вікні стоїть дубове бюрко, звернене лівою стороною до сьвітла, при другому шталюґи, а на них дорогоцінний анатомічний атляс. На середині кабінета, під завішеною лямпою, стоїть стіл, при якому працює доктор. Решта кімнати заложена тяжкими фотелями і кріслами, оббитими шкіркою.

Доктор — по фаху хірурґ. Завтра має оперувати злобний наріст на шиї, тому перерисовує сегодня для вправи з атляса ту небезпечну для лікарів і для хорих частину тіла, з її замотаною сітию нервів і кровних судин.

Доктор — мужчина середнього росту і визначуєть ся холодною повагою. Знайомі говорять про нього, що має камінну фізиономію і сталевий погляд. Належить до найздібнійших хірурґів. Здаєть ся, що він бачить середину хорого тіла, а його скальпелї мають чутє. Завдяки тому не зробив він мабуть іще ніколи важнійшої похибки при операциї.

Головна признака його характеру — се незвичайна сила волї. Він був сином заможної колись родини, та коли

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

батько стратив майно і вмер, хлопець почав від пятої кляси працювати на хліб і утримував не лише себе, але й матір. При тяжких обставинах скінчив університет, був кілька літ за границею, а вернувши до краю, здобув швидко славу і практику та оженив ся з дівчиною, яку полюбив іще студентом і вже тоді постановив, що вона буде його жінкою.

Другою признакою знаменитого доктора був глубокий песимізм, якого жерела належало шукати ще в дитинячих літах. Нелюдський спільник видер його батькови майно, а самого загнав до гробу; коли-ж мати пішла до нелюда, аби виблагати хоч частину гроший на виховок сина, рабівник дав їй таку відповідь:

— Хто не має гроший на покінченє шкіл, най іде до ремесла... Суспільність не потребує претенсиональних недоуків, але добрих робітників.

По тій відправі звертала ся бідна мати з просьбою за підмогою то до своєї родини, то до давнійших приятелів. Вони відповідали одначе всї одноголосно, що Кароль не повинен думати про науку, але про поплатну працю.

Такі погляди найблизших осіб, колись прихильних родині, записали ся в душі лікаря кровавими слїдами і відбили ся в дальшому житю. Неприхильні оповідали тихцем, що доктор Черський знаменитий лікар тому, що викреслив із свойого словаря слово „співчутє“. Він стверджував сї слова до певного степеня, говорячи нераз:

— Коли-б я зворушував ся кождою слезою, яку бачу, не міг би я бути не тільки лікарем, але навіть милосерною сестрою...

При тім був він одначе чесним чоловіком і не лише лічив безплатно убогих, але його дім був огнищем, в якому находило поміч дуже багато одиниць, родин і інституций. Мотором того всего була жінка.

Коли хто з близших знайомих запитував доктора, як можна погодити його велику жертволюбність із колючими афоризмами, відповідав:

— Філянтропія — се відділ моєї жінки. Най бавить ся невіста, коли се робить їй приємність!...

— Не очернюйте-ж, докторе, самого себе...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Зовсім не очернюю. Я не відграю ніякої ролї в добродійних ділах моєї жінки. Тілько всего, що стараю ся не робити зла: не краду, не вбиваю, не їзджу зелїзницями без білєтів... Такі маю навички...

Доктор гармонїзував із своїм кабінетом, що виглядав майже понуро, як коли-б кождий з лїчених пацієнтів полишав тут частину суму і неспокою.

II.

В тій хвили скрипнули двері і по килимі просунув ся шелест шовкової сукнї.

— То ти, Зосю?... — спитав доктор, підіймаючи голову від свойого рисунка.

— Їду вже до мами, — говорила жінка зниженим голосом, — а з нею поїдемо до Вікторів. Я перешкодила тобі?... Перепрашаю...

Обіймила його шию і засипала лице поцїлуями. В ясній сукнї виглядала при нїм, як цьвіт, що тулить ся до статуї. Була то жінка висока, огрядна, з грубими, але гарними рисами, які прикрашував вираз лагідности. Муж, якого боготворила, синок, за якого була готова кождої хвилї віддати житє і нещаслива, видїдичена голота — се було царство, де розвивала ся її діяльність.

— Коли приїдеш по мене?... — говорила. — А може не приїдеш зовсїм, бо бачу, що ти дуже занятий... До Вікторів вибираєть ся сегодня кілька осіб лише для того, аби пізнати тебе...

— Чи думають, що як з ними познайомлю ся, буду робити їм дешевше і лїпше операциї?...

— Не говори так, Карольцю, бо то негарно!... А може хочеш, аби я лишила ся дома, доки ти не будеш вільний?...

— Їдь, моя дитино, і бав ся весело. Як не притрафить ся нїщо, приїду по тебе коло дванацятої.

— Добре. Тілько поцїлуй Казя, бо він хоче сказати таткови добраніч.

— У тій порі хлопець не спить?... — здивував ся доктор. — Зараз піду до него.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Жінка знов поцілувала його, мовлячи:

— До скорого побаченя... Поручаю вас Богови...

— І то не зла протекция... — муркнув доктор.

Жінка заслонила йому рукою уста.

— Коли хоч трохи любиш мене, ніколи не говори так, Карольцю!... — кликнула стрівожена. — Ти відзиваєш ся деколи так, як би сумнівав ся...

— А зовсім не трудно було би усунути всякі сумніви зі сьвіта!... — усьміхнув ся доктор. — Один знак, один малий доказ істнованя... Щоби се шкодило Господу Богови?...

— О, не говори так!... — перервала знов жінка із збільшеною трівогою. — Божі знаки страшні, тому не треба їх викликувати...

— Йди, моє серце! — перервав їй доктор. — Йди і бав ся добре по нашій монашій нудоті...

Поцілував її, відвів до дверий, а потім вернув до свойого стола. Схилив знов голову над рисунком, але небавом підніс її, пробуджений якимось шелестом.

То на дворі падав сухий сніг і бив об вікна. Деколи здавало ся, що то гулящі діти сиплють пісок на шиби, то знов, що хтось стукає тихо до вікон, як би хотів викликати доктора, або повідомити, що прийде сам до нього...

Докторови здавало ся, що поза шелестом снігу добачує дрібненькі рожеві пальчики, що бубнять у шиби. Згадав про сина, усьміхнув ся і вийшов із кабінета.

В великій кімнаті, при сьвітлі блідо-синявої лямпи, спав Казьо на біленькій постели, під опікою бони фреблївки.

— Казьо так чекав на татка, так чекав... не хотів навіть розбирати ся і ще наказував мені, аби я його збудила, як би заснув... — шепотіла бона з усьмішкою. — Хотів таткови сказати добраніч і показати нового паяцика, що нині прислала йому бабця... І ще казав, що як татко схоче, то він подарує таткови паяцика, бо то найкрасша забавка, яку він дістав... У нього кожда нова забавка найкрасша!...

По тім справозданю бона вийшла, а доктор вдивлював ся в сонного сина.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Що діеть ся з тими дітьми! — думав доктор. — Коли отсей хробачок прийшов на сьвіт, був цілком бридкий так, що я сумнівав ся, чи зможу коли полюбити його... Потім викраснів трошки і почав інтересувати мене, а нині такий красний, як херувим, той мій скарб найдорожший... Не диво... має темні мамині очи і її усьміх...

Докторови прийшло на гадку, що та дитина, се одинока істота, яка любить його без тіни еґоїзму. Як він прощаєть ся, коли батько виходить!... Як він каже висаджувати себе на вікно, аби швидше побачити татка, коли буде вертати!... Як він тужив страшно, коли татко мусів виїхати раз на кілька день!...

— Я ніколи не думав, аби дитина могла дати стілько щастя... — шепнув глубоко зворушений доктор.

У тій хвили впав його погляд на образ, що висів над Казевим ліжечком.

Був то подарунок бабки, чудова анґлійська ґравюра, що представляла Христа. Спаситель сидів на скалї, зарослій цьвітами; за ним тягнуло ся здалека пасмо гір і дорога, якої початок прислонював одяг Спасителя.

Лице Христа було незвичайно красне; мало на собі смутний і наказуючий вираз, що дивно добре гармонїзував із підписом, положеним на образї рукою бабки:

„Любіть своїх ворогів... Робіть добре тим, що ненавидять вас і переслїдують...“

— Чудні слова!... — говорив до себе доктор. — Їх міг виповісти лише той мудрець, якого очи бачуть якийсь иньший, не наш сьвіт... Бо на сїм, нашім сьвітї, виглядав би гарно чоловік, про якого довідали би ся, що „любить ворогів...“ — роздумував дальше доктор. — До завтра лишив би ся лише в одній сорочцї, а за тиждень виточили би з нього всю кров...

— Нї, синку!... — шепнув, схилившись над ліжечко. — Не люби ворогів і не роби добре тим, що будуть ненавидїти тебе. Інакше не стане тобі сил і серця для тих, що люблять тебе... Не роби того синку, нї, нї!...

В тій хвили відізвав ся електричний дзвінок у передпокою так дивно, що здивований доктор вийшов із дитячої спальнї і вернув до кабінета.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Близько десята... Щож там стало ся комусь?... — сказав до себе.

III.

До кабінета увійшов старий чоловік із довгим волосєм, із непорядно удержаною бородою. Мав на собі витерте пальто, посипане платочками снїгу.

На його вид цофнув ся доктор і запитав тоном, у якому чути було і гнїв і здивованє:

— Що привело до мене... вас... і ще в такій порі?...

— За́давка... — шепнув старець. — Мій внук має за́давку... душить ся!...

Доктор здвигнув раменами. Старець видячи те, заломив руки і став говорити храпливим голосом:

— Пане, майте милосердє!... Правда́.. я обдер вас... Коли хочете, виявлю се перед судом... Але щож маю з того?... Нужду... Моя донька, вдова, утримуєть ся з шитя і в додатку не має нї здоровля, нї роботи... Я супроти вас злочинець, але... що винна дитина?... Має ледви шість лїт, пане... І чи може так страшно терпіти за те, що дїдо злочинець?... Вибийте мене... віддайте до вязницї, але змилуйте ся над невинними... Таж Христос на хрестї простив навіть своїм катам...

— Послухайте мене, пане, — сказав доктор. — Як лїкар не маю права нікому відмовляти помочи, але як чоловік...

Віддихнув і говорив дальше:

— Чи ви могли би в сїй хвили засилити нитку в голку?...

— Видите, як дрожу... — шепнув старець, позираючи йому в очи з трівогою пса, якого мають оббити.

— Зрозумійте мене, — говорив доктор. — Кождій иньшій дитинї зробив би я операцию з виїмком — своєї власної і — вашої... При вашій дитинї не був би я певний своєї руки, бо здаєть ся менї, що намість одної трумни, мойого батька, стала би між мною і вами друга трумна, вашого внука... Чи ви розумієте се?...

— Розумію, що Бог прокляв мене!...

— Шукайте отже иньшого доктора... Гонорар я... можу заплатити...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Нема часу! — мовив старець складаючи руки. — Живемо тут, у другім домі... Я вже не маю сили йти дальше... у тількох був я дармо...

— Йдіть іще до одного, — відповів холодно доктор.

Старець почав трясти руками в повітрю і бити себе в голову, мов божевільний.

— Піду, — сказав, — піду до мого вмираючого внука і буду молити ся, аби за гріхи старців не карано дітий... Боже, змилосерди ся... Боже... Боже, змилосерди ся!... — крикнув.

Заточуючись вийшов із кімнати, а по хвили біг тяжким кроком по сходах.

— Добрий собі! — сказав лікар. — Перед літами обрабував нас і вбив мені батька, а нині хоче вбити мені славу... Сього пацієнта не діткнув би я за ніякі скарби... Він приніс би мені нещастє, як його чесний дідусь... Годі!... Годі вже!...

Знаменитий хірурґ був так розгніваний, що дрожав.

IV.

Доктор став ходити по кабінеті і шептати: — За́давка!... Неприємна історія... І чого той старий прийшов сюди?... Я певний, що ціла його брудна одіж перейшла заразою... Такий то лад на сьвіті!... Злочинець, коли мав силу, видер мені батька і майно, а нині, коли постарів ся, заражуєть ся і нападає мій дім...

Доктор підійшов до умивальниці і вмив руки у слабім розтворі сублімату. Потім узяв прискальце, налляв у нього сильно запашного плину, прикликав льокая і казав скропити себе від стіп до голови.

Слово „за́давка“ так сильно занепокоїло його, що хотів конечно поглянути на Казя, бояв ся одначе рівночасно, аби зараза не перейшла на його сина...

Іще раз умив руки, перебрав ся в иньший сурдут і прошептавши „дурниця“, пішов до дитячої спальні. Дивував ся, що хоч давнійше сотки разів стикав ся безпосередно з хорими на заразливі слабости, тілько нині найшов на нього страх, що його син може заразити ся!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Дитина спала спокійно, але в роздразненій уяві доктора почали розбуджувати ся неясні підозріня. Чи не віддихає Казьо за скоро?... Не дуже, але всеж скоро... Чи не занадто почервоніли його уста?... Чи нема в фізиономії дитини того прикрого виразу, що заповідає хоробу?...

Ні. Дитина спить тихо і здаєть ся, навіть усьміхаєть ся...

Якось нехотячи підніс доктор голову і глянув на ґравюру, що представляла Христа... Нараз задрожав... Протер очи і прочитав напис:

„Любіть своїх ворогів... Робіть добре тим, що ненавидять вас і переслідують...“

Видно скалу зарослу цьвітами.. У глубині пасмо гір... І видно дорогу; цілу дорогу... Навіть ту її частину, яку прислонювала одіж Христова... Навіть видно той корч на скалї, якого доси ніхто, ніхто з людий не бачив і не міг бачити, бо корч на ґравюрі був теж заслонений рукавом Спасителя...

Але тепер видно і цілу дорогу і той корч, бо їх не заслонює вже ніщо, бо Христос... зник!...

У першій хвили доктор навіть не здивував ся. Йому здавало ся, що так власне повинно бути, що Христос тут непотрібний. Але знов прочитав підпис: „Любіть своїх ворогів...“ — що прецінь не міг відносити ся до самого краєвиду. А вкінці і той краєвид без чоловіка, краєвид, який доктор бачив що дня цілих шість літ і на якім був завсїгди Христос із приказуючою і сумною фізиономією, із очима задивленими в иньші сьвіти...

Тепер попав доктор у такий настрій, який доси не приходив йому навіть на думку. Родило ся в ньому нове, не лише незнане, але навіть непрочуване почутє. Здоймив ґравюру із стіни, дотикав її рам, скла... Переніс її до кабінета і там вдивлював ся в неї при сильному сьвітлї лямпи...

Але все надармо: Христа не було!

Нараз заблиснула йому страшлива гадка, що він збожеволів... хотів кинути образ на землю, покликати слуг, посилати по докторів, а навіть вибігти на вулицю і кричати:

— Дивіть ся, що стало ся зі мною! Адже я трачу розум!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Але пригадав собі жінку і се привело його до притомности. Відзискав хоч у части пановане над собою і порішив здержувати себе в божевільстві, аби жінка не добачила його від разу і приготувала ся поволи до нещастя.

Жінка!... Чиж не жінка сварила на него перед пів годиною за недовірство, а як він згадав про потребу якогось знаку зі сторони Бога, чиж не вона сказала, що божі знаки страшні і — не треба їх викликувати?..

— Знаки? Отже се може бути знаком? — повторив.

Його переляк побільшив ся, хоч уже не мав тої низької ціхи, якою визначуєть ся боязнь можливого божевільства.

— Божий знак?... Божий знак?... — шепотів побілілими устами. — Чого знак?... Що треба любити ворогів?... Що треба добре робити тим, які покривдили нас?... Що... треба йти навіть до того старця і ратувати його внука?...

Поставив ґравюру на столї, накрив паперами і підбігши до шафи, став скоро добувати інструменти та перевязки, повторюючи машинально: „Сублїмат... вата... голки... рурка... тасьма... так, тасьма...“

— Мушу ратувати ту нещасливу дитину, а може разом з нею виратую також власний розум!...

Було ледви чверть по десятій, коли доктор задзвонив до найблизшого знайомого фельчера.

— Чи можете асистувати менї при трахеотомії?... — спитав фельчера.

— Хоч би ви, пане доктор, хотїли кому голову відтяти, а потім пришити, то і тодї я буду асистувати вам! — сказав фельчер, ошоломлений ролею, до якої покликував його знаменитий хірурґ.

V.

Доктор і фельчер віднайшли легко помешкане старця і його доньки та довідали ся рівночасно, що глядані ними льокатори незвичайно убогі. Сторож дому, діставши від доктора кілька золотих, попустив вудила своїй вимові і пояснив, що те паньство задовжило ся за вугля, за муку, за хлїб... А що в додатку не платять навіть за помешкане, то господар викине їх від найблизшого осьмого з хати.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Скажи господареви і склепикареви, що те паньство заплатить усе, — відповів доктор.

— А знаєш, хто то ручить? — спитав сторожа фельчер. — Найбільший доктор у Варшаві, якому такі, як твій господар, не варті чобіт чистити!...

— Не будьте-но, товаришу, такі скорі... — сказав терпким тоном лікар. — Завтра — звернув ся до сторожа — будуть рахунки того паньства полагоджені, а тимчасом послугуйте і ви їм, за те будете винагороджені...

Говорячи так, доктор прислухував ся власним словам, аби справдити, на скілько вони льоґічні?... Мусів признати, що хоч зміст їх новий, то все таки нема в них ні сліду божевільства.

Старець і його донька занимали одну невеличку кімнатку на третім поверсї. Увійшовши туди доктор зауважав, що в помешканю зимно та що анї на кухонцї, анї на столї не було видно навіть останків якої будь поживи.

На одному ліжку лежав старий, заслонивши руками голову; на другому сидїла колись елеґантна, нинї збіджена женщина із шестилїтним хлопчиком на руках. Лице дитини було сильно почервонїле, шия напухла, віддих тяжкий, а кашель нагадував гавкіт собаки. Деколи уставав віддих цїлковито і тодї простягала дитина руки до нещасливої матери серед нервових рухів або шарпала на собі стареньку одїжчину. Можна було думати, що вона конає.

Коли доктор, а за ним фельчер, появили ся в кімнатї, женщина крикнула з радости, а старий зірвав ся, сїв на ліжку і остовпілим зором глядїв на прихожих.

— Отче... Боже милостивий... Ясьо буде вирятуваний!... — говорила женщина.

Але по хвили огорнула її нова трівога:

— Прошу вас, пане доктор, чи операция конечно потрібна?... Бо...

— Леосю, — відізвав ся старий, — адже знаєш сама... сама бажала ти операциї... Видиш, що з ним дїєть ся...

— В такім разї я буду при тім... Я мушу при тім бути... Я буду тримати його!... — сказала рішучо.

— Позвольте! — перервав доктор, відзискавши властивий спокій, що з такою непоборимою силою удїлював ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

хорим і їх окруженю. — Чи потрібна буде операция і яка, про те довідаємо ся доперва. Тимчасом будьте ласкаві дати нам... горячого румянку...

— Не маю горячої води анї румянку... — шепнула женщина.

— В такім разї потрудіть ся, панї, до сторожа, він улекшить нам сю справу, а я тимчасом огляну дитину.

— Страшний стан!... Правда, пане?...

— Для матери — так, для лїкаря — нї. Пригадую горячий румянок.

Женщина вибігла з кімнати, а фельчер отворив у тій хвили невеличку скриночку, що приніс із собою і почав виймати з нього інструменти, перевязки, а врештї бутлю води.

— Пане, — сказав доктор до старця. — Операция конечна і зараз зробимо її...

— Не зачекаєте на доньку?...

— Не думаю, аби її присутність помогла нам.

Фельчер запалив лямпочку з рефлєктором і рефрактотором, кинув на столик колдру, зложену в кількоро, на неї подушку, а на подушку положив обережно ледви живу дитину. Бачучи те, старий упав на свою нужденну постіль і плачучи, завинув голову пальтом. Тимчасом його донька збігла на долину до сторожа, просячи несьміло, чи не міг би позичити горячого румянку — заручуючи словом, що скоро синок виздоровіє, вона зараз візьметь ся до роботи і сплатить усї довги, а найперше те, що йому винна, сторожеви. Яке одначе було її здивованє, коли сторож здіймив перед нею шапку, попросив, аби з ласки своєї сїла і заявив, що зробить усе безінтересовно для неї, бо пан доктор сказав, що їх довги в склепику і чинш за мешканє будуть уже завтра заплачені. Оповідаючи те, сторож роздув у анґлїйській кухонцї огонь і заварив воду швидше, ніж його жінка принесла з аптики румянку. Діставши горячий румянок, понесла його бідна мати на гору. Але серце деревіло їй на гадку, що тепер власне чекає на неї найтяжша проба. Була вже буцїм здецидована на операцию, але в рішучій хвили почула, що опускає її відвага... Що зробить, коли доктор скаже, що операция конечна?... Будуть різати дитину в її очах... Боже милостивий!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Станула на порозї і переляканим зором оббігла кімнату. Фельчер мив при кухонцї руки, доктор оглядав щось при дуже ясній лямпі, її батько сидів на ліжку і усьміхав ся бездумно... А на другім ліжку лежав Ясьо. Намісь червоного мав блїденьке лице і обандажовану шию, але не кидав ся, виглядав спокійнїйше, а поперед усего — не віддихав так страшно, як перед її виходом.

— Уже не буде треба нїякої операциї, — відозвав ся доктор. — Невеликий розріз зроблений і маю надію, що дитина буде здорова.

Женщина слухала ошоломлена, не довірюючи власним ухам.

— Мій помічник — говорив дальше доктор — лишить ся тут через ніч і він буде робити перевязки, а не ви, панї. Коли-б трафило ся щось важне, про що сумнїваю ся, то він повідомить мене. А завтра, панї, перенесете ся з батьком і дитиною до лїчницї. Всї потребуєте вигоди і відпочинку, яких у тім помешканю не можна мати.

— Ми не маємо на лїчницю!... — шепнула женщина трівожно, наближаючи ся на пальцях до дитини.

— Будете паньство мати і — все заплатите самі з власних зарібків, як ви, панї, так і ваш батько.

Сказавши те, доктор вдяг пальто, засунув шапку на голову і вийшов швидко з покою. Але на сходах задержав його хтось. То був старий. Укляк перед лїкарем і з плачем поцїлував його руку.

VI.

Черський вертав майже весело до дому. Протягом години трафило ся йому кілька незвичайних випадків, із яких, на скілько міг осудити, вийшов коли не побідоносно, то що найменше бездоганно.

Коли дивний випадок із ґравюрою був галюцинациєю, то докторови однаково не грозило в нїякому разї божевільство. Бо скоро анї на хвилю не стратив сьвідомости та притомности, але підніс ся ще на висший щебель морального розвою — то се не може бути признаком божевільства. А коли щезненє постати Христа було „знаком“, то і в такому разї не повинно би вже йому грозити нїщо.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Адже виповнив приказ, роблячи добре тим, що його покривдили...

Поминувши одначе так оправдане фільософоване, доктор дізнавав щораз більшого неспокою в міру того. як наближав ся до свойого помешканя. А коли постать Христа зникла з ґравюри, зникла на правду, зникла невідклично, то... що тоді?... Ту страшну ґравюру треба буде сховати перед жінкою, що вважала її одною з найдорожших реліквій, треба буде сховати перед Казьом, що кождого дня, рано і в вечір, відмовляв перед нею свої короткі молитви... А в такім разї Христос зник би не лише для нього, але і для тих, котрих найбільше любить!...

Доктор отворив двері свойого передпокою, віддав пальто і шапку слузї і зібравшим цїлу відвагу, рішучим кроком увійшов до кабінета. В тій хвили здавало ся йому, що йде напроти чогось страшнїйшого від самої смерти, що грає буцїм у цїт і лишку, о спасенє і проклятє. Бо поминувши всякі теориї і фільософічні системи, чи не заслугував би на назву проклятого той чоловік, із якого дому усунув ся так нечуваним способом Христос?

Доктор підійшов до стола, відкинув горячковим рухом папери, що лежали на ґравюрі і глянув...

На скалї покритій цьвітами сидів Христос і глядів на чесного недовірка мудрими і сумними очима, в яких жаріли тайни безконечности.

Отже Він знов тут, знов дивить ся, отже не вирікаєть ся його дому і не перестане зливати щедрого благословенства на його працю, на його добру жінку і на невинну голову дитини...

З польського переклав

Володимир Гнатюк.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ІЗ ПЕРЕСПІВІВ В. МИЛОРАДОВИЧА.

I. Маврський халїф.

(Із Гайне).

Покидаючи на віки
Свій веселий край Ґренадський,
Боабділь смутний прямує
По дорозї Альпухарській.
Мовчки поїзд виступає,
Своїм коникам на гриви
Поїзжане похилились,
Гомін змовк, замовкли співи.
І не чуть розмов жіночих,
Труб, литаврів не чувати,
Тільки кінь зарже та брязне
Десь дзвіночок на осляти.
На шпилю гори крутої
Боабділь з коня злїзає,
Оглядаєть ся на місто —
Саме сонечко сїдає.
Наче в золотї Ґренада,
Аж очам дивитись важко,
На Альямбрі — стяг ішпанський!
Боабділь заплакав тяжко.
„Боабділю! — голос чути, —
Обітри скорійше очі.
Краще-б битись по козацьки,
А нїж плакать по жіночі.“
Безталанному халїфу
Так казала горда ненька,
Коли ось загомонїла
Його жінка молоденька:
„Не жури ся, Боабділю,
Мій хороший, любий Мавре,
Із твоєї злої долї
Розцвитуть зелені лаври!
„Безталанного героя
Не забудуть добрі люде,
Як і пишного вояку, —
І за тебе чутка буде!“
Так і сталось, як казала
Люба мила чоловіку:
Горе Мавра не забули
І співати-муть до віку
Поки з неба сьвітить сонце,
Сяють зорі, ходять хмари,
Поки струни не вірвались
В Андалюзї на ґітарі.

II. Маврова журба.

(Із ішпанського).

Raza de valientes!
Quien te extermino?

Народе славний!
Хто тебе звів?
Хто місто давнє
Заполонив?
Альямбро втїшна!
На віщо жити
Без тебе, пишна,
На білім сьвітї?
Забрав поганий,
Невіра вража,
Сади й фонтани
Абенсаража.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На склонї віку.

Розмова в ночи перед новим роком 1901.

Іляріон (*сидить при лямпі занятий писанєм*).

Зенон (*входить*). Добрий вечір!

Іляріон (*озирнув ся, всьміхає ся*). А, добрий вечір! От гарно, що приходиш. Я як раз післав тобі писульочку пневматикою.

Зенон. Щось спішного?

Іляріон (*усьміхає ся*). Так. Просив тебе на вродини.

Зенон (*змішаний*). Що? На... А я й не знав нічого... Ну, позволь поґра — —

Іляріон (*сьміє ть ся*). Алеж чекай! Ще нема чого ґратулювати! Нічого ще не вродило ся, а як уродить ся, то однаково буде ґратулювати — чи я тобі, чи ти менї.

Зенон. Не розумію.

Іляріон. Алеж прошу тебе на вродини потвора, що має з'їсти мене й тебе.

Зенон. А!... Ну, то я власне з анальоґічним інтересом прийшов до тебе: просити тебе на похорони.

Іляріон. Нашого спільного батька, XIX віку. От і гарно. За одним заходом обійдемо оба інтереси. За одним присїдом вечеря з обідом.

Зенон. Але може би де на невтральнім ґрунтї?

Іляріон. А хиба тобі у мене не досить невтральний? Ми оба, старі кавалєри, і моя сестра, стара панна — чи може боїш ся її?

Зенон. Коли тілько вона не боїть ся мене... не цурає ся старого, згіркнїлого песиміста — —

Іляріон. Ну, ну, якось то воно буде. Значить, так і бути! Лишаєш ся сьогоднї у нас, проводимо час до півночи на розмові, а о півночи — як довг велить, три чарки поважного

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

токайського на вічну память усопшому, і всї три чарки об землю! А потім три чарки шампанського в гору — най жиє новий володарь! Le roi est mort — vive le roi!

Зенон. Або, щоб лишитись при тім крузї ідей, який ти потратив уперед —

Eiapopeia! Was raschelt im Stroh?
Schlafe, mein Henkerchen, schlafe!

Іляріон. Цитат не дуже відповідний до веселого настрою, але має в собі дещо правди. Нема сумнїву, що декому новий вік буде й катом, а декому добрим царем. Як звичайно. Ну, та поки що прошу сїдати.

Зенон. Над чим працюєш?

Іляріон. Властиво се не праця, а так собі... сидїв отсе перед картою білого паперу, тай побіг ловити спомини. Почав пригадувати, що властиво дав нам, чим був XIX вік? Яким словом спімне його історія?

Зенон. Значить, пробував, так сказати, по линві перейти по над Ніяґарою. Глянути на розбурхані хвилї з висшого становища.

Іляріон. Не сьмій ся. Знаю добре, що се не Бог зна яка фільософія. Ніяке око не обхопить нараз більше предметів, не зареєструє більше деталїв, ніж на се позволяє його конструкция, його вдача. І ніякий ум не справить ся нараз з більшою масою материялу, ніж на се позволяє його вроджена і вироблена сила. Значить, ти справедливо сьмієш ся з усякого фільософованя над „духом часу“ і справедливо цитуєш Ґетові слова:

Was ihr den Geist der Zeiten heisst,
Das ist im Grund der Herren eigner Geist.

А про те бувають хвилї, коли чоловікови так хочеть ся побуяти в просторі часів і подій —

Зенон. Розумієть ся! Аджеж бувають хвилї, коли чоловікови хочеть ся навіть упити ся. Щож, давай, гуляти-мем оба! Як виглядає твоя линовка понад Ніяґарою?

Іляріон. Себ-то те, що я вважав би основною появою в історії XIX віку? Знаєш, я думав сяк і так і зупинив ся на слові: еманципация.

Зенон. Ха, ха, ха! От іще naczynie dziwnego nabożeństwa! А я би зупинив ся радше на слові: швіндель.

Іляріон. Зеноне! Се не може бути на серіо твоя думка!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зенон. А твоя очевидно тілько на полоханє воробців. Еманципация! Ха, ха, ха! Еманципация — марка XIX віку? Ну, сего вже занадто!

Іляріон. Я-ж знаю, всї такі зводженя мілїонів ріжнородних явищ до одного знаменника мало на що здатні і мають хиба субєктивну вартість. Але субєктивну таки мають. Коли технольоґ скаже менї, що XIX вік був віком пари і елєктрики, а капіталїст скаже, що се був вік Ротшільдів, Ґудів і Вандербільтів, страйків і картелїв, а мілїтарист скаже, що се був вік Наполєона і Мольтке, а дипльомат скаже, що се був вік Талєйрана і Бісмарка і Ґлєдстона і т. д., то в кождім такім реченю буде часть правди, — не цїла правда, але буде рівночасно зазначений певний горизонт, буде дане щось таке, що поможе менї зрозуміти погляди і уподобаня самого автора реченя. А се також не пусте дїло, і навіть хто знає, чи не важнїйше від винайденя якогось голого, далекого абстракта, що обіймав би сотки таких часткових правд, а не маркував би різко жадної.

Зенон. Ну, добре, мотивуй же свій погляд! Побачу, яку правду ти замаркуєш менї.

Евфрозина *(входить)*. Добрий вечір, пане Зеноне! *(Подає руку)*. Про що панове розмовляєте так живо, коли вільно запитати?

Зенон. Прийшла нам, старим дїтям, охота пересипати ся піском. Застановляємо ся глубокоумно над тим, чим був, що дав, що сотворив чи знївечив XIX вік.

Евфрозина. Ну, і до чогож ви додумались?

Зенон. Я? О, я не далеко й бігав, а сказав по просту і стою на тім, що весь XIX вік був швіндель, гумбуґ, дурисьвіт тай годї.

Евфрозина. Ха, ха, ха! З яким чудовим запалом ви виголошуєте се! Немов би він був ваш особистий ворог.

Зенон. Бо був! О, маю його по горло!

Евфрозина. А ти, брате, на чім зупинив ся?

Іляріон. Я стою на тім, що цїхою XIX віку в історії буде поклик: еманципация.

Зенон. Чули панї таке? Та гов! Слухай, друже! Звільнюю тебе з мотивованя твого погляду. При дамах опонувати йому небезпечно.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Евфрозина. Чи зачислюєте мене до тих дам, яких слово „еманципация“ дразнить так, як индика червона хустка?

Зенон. Пані, не хочу вам підсувати нічого, але... але сама ваша присутність притуплює вістре моєї опозиції.

Евфрозина. А коли-б ви знайшли в мині союзника?

Зенон. Як? Я? В пані?

Евфрозина. Ну, так. Коли б я приміром більше хилила ся до вашого погляду, ніж до братового?

Зенон. А, се було-б інтересно! От би ми загнали його в сак, старого, непоправного оптиміста!

Іляріон. Се не так легко, друже мій. А при тім з гори остерігаю тебе: сестра яко союзник більше небезпечна, ніж яко противник.

Евфрозина. Іляріоне!

Іляріон. Се-ж я не в злім значіню мовлю, сестричко! Занадто добре знаю твоє золоте серце, щоб міг припустити, що ти згодиш ся з Зеноном, коли він попустить поводи своїй чорній коняці і піде гуляти по дебрах парадоксів.

Зенон. Ну, ну, не скуби, поки не зловив. Парадоксів! Хто ще знає, хто кого швидше поцупить на парадоксах. Ну, сип свої докази! Побачимо, чим ти випалиш.

Іляріон. Поперед усего завважу, що ти мабуть хибно зрозумів слово „еманципация“ і думаєш, що я так звану жіночу еманципацию вважаю найбільше характерною появою XIX віку. Ні, друже, таким тіснозорим ти не мусиш уважати мене. А ось поглянь на історію XIX в. з усіх найважнійших точок: із социяльно-економічної, політичної, національної, глянь на розвій науки, літератури і штуки, то що побачиш? Позволь, що троха допоможу твоїй памяти. Еманципация селян на континенті, розпочата при кінці XVIII в. у Франциї, робить ся в XIX в. капітальним питанєм перестрою европейської суспільности; доконує ся ступінь за ступнем: 1809, 1848, 1861. Признай, що се факт величезний. А рівночасно починає ся і йде також ступінь за ступнем друга велика еманципация: робітницького стану з під всевлади капіталізму. Імена Оуна, Фуріє, Люї Бляна, Ляссаля, Бебеля, Лібкнехта, Фольмара, Дефюіссо, Генрі Джорджа, Борнса, і Гіндмена, Адлєра і соток иньших аґітаторів, орґанізаторів та борців за права робітницького стану — чиж не дають вони визначної марки XIX вікови?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зенон. Надуживаєш слів, братіку! Боротьба за права робітників, се так, се справді один із важних фактів XIX в., але еманципация? Вона-ж тілько починає ся!

Іляріон. А по мойому вона вже довершена. З хвилею, коли репрезентанти робітницької верстви входять до парляментів, роблять ся міністрами, коли робітники здобувають важний вплив і в урядових і в автономічних корпорациях, їх еманципация, тоб-то їх рівноправність являєть ся довершеним фактом. Яких іще прав їм приходить ся добиватись, котріб не були вже привілеями?

Зенон. Так по твойому робітники вже мають усе? Їм нічого більше добивати ся?

Іляріон. Ей, друже, не підсувай же мені того, чого я не сказав! Я говорю про еманципацию, себ-то про здобуванє рівноправности. Чи селяне здобувши собі рівноправність тим самим одержали вже все? Чи їм не лишилось нічого більше здобувати? Сего чейже не скажеш. Навпаки, тепер тілько вони одержали можність здобувати все, то-б то, все те, що дає цивілїзация для ублагородненя, поліпшеня і прикрашеня житя. Так само й робітники. Та тілько се вже иньша глава всесьвітної історії. Се вже не боротьба за еманципацию, а боротьба за рівність, боротьба страшенно скомплїкована і труднїйша від усїх дотеперішнїх. Отся боротьба буде змістом нового. XX-го віку.

Зенон. Ну, нехай і так. Перебігай на поле полїтики! Яку еманципацию знаходиш ти там?

Іляріон. Кольосальну! Еманципацию від абсолютизму XVIII в. Ми живемо в нїй, чуємо її хиби і для того не вповні оцінюємо її значінє.

Зенон. Себ-то значінє нашого конституціоналїзму! Га, га, га!

Іляріон. Навіть конституціоналїзму. Ті конституцийні форми, той парляментаризм, се не такі то вже дрібниці, як здаєть ся тобі. І навіть те, що є у нас, не така то вже пародия конституцийних форм, як викрикає дехто in der Hitze des Gefechtes. А ти послухай, як говорили, як писали, як висловлювались — навіть у приватних листах — люди в XVIII в., або у нас аж до 1848 року! Як обережно, з якими поклонами і обовязковими комплїментами nach oben! Формаль-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ний танець між мечами. І се чутє не покидає тебе навіть, коли маєш діло з такими свобідними умами, як Лєссінґ. А бач, що зробили ті конституцийні форми за несповна пів століття! Як привикли люде говорити, ходити, держати себе! Коли що лишило ся з абсолютизму, то хиба лише деякі мертві форми. Дух його пропав і не вернеть ся. Всї ми, вся Европа, засвоїла собі принципи свободи, здемократизувалась, зрепублїканщилась.

Зенон. Забуваєш про Росию.

Іляріон. Не забуваю. І там той сам новочасний дух, хоча старі форми ще держать ся. Де ти почуєш абсолютистичний дух у словах Пушкіна, Лєрмонтова, Тургенева, Герцена, Достоєвского, Щедрина, Толстого? Чи абсолютизмом навіяна публїцистика Чернишевского, Добролюбова, Щапова, Михайловского Джаншієва?

Зенон. Ну, ну, покиньмо поезию. Переходь далї!

Іляріон. Головною підвалиною полїтичної еманципациї народнїх мас я вважаю — коли позволите се назвати так — три загальники: загальну осьвіту, загальний військовий обовязок і загальне голосованє.

Зенон. Особливо загальний військовий обовязок! Як раз ти трафив кулею в пліт!

Іляріон. Маєш на думцї Наполєонівський і пруський цезаризм. Ну, ну, се явища хвилеві і вони не зміняють загального характеру сеї институциї, институциї, що на дїлї віддає найвисшу екзекутиву в руки всеї нациї, так як загальне голосованє віддає в її руки найвисшу леґіслятиву.

Зенон. А народня школа дає сему всему фальшиву і глупу директиву!

Іляріон. Може до й дає. Та чи се арґумент против загальної і обовязкової народньої осьвіти? Нї, се тілько причина, щоб зробити сю осьвіту справдї широкою, свобідною, вправдї народньою. А як раз уже дано ґрунт, то й будова на ньому з часом здвигне ся.

Зенон. Коли всї інтелїґенти, не виключаючи мінїстрів просьвіти, президентів та віцепрезидентів намістництв та рад шкільних будуть так думати, як ти. Ну, та правда, ти скажеш: се питанє XX-го віку. Нехай і так! Сип далї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Іляріон. А коли візьмемо на увагу национальне питанє, то з XVIII-го в. в XIX входимо так, неначе в новий сьвіт. Як Пізаро входив у столицю Монтезуми. В XVIII в. навіть понятє национальности окремої і незалежної від держави майже не істнує. Польщу крають як сальцесон і тілько в часї оккупациї відкривають у нїй якісь национальні ріжновидности. Те, що заповнює історію XIX віку — відродженє национальностей, державних і недержавних, і боротьба за їх рівноправність, еманципация национального самопочутя і самопізнаня, все те для XVIII в. було чимсь неможливим. А тимчасом у XIX в. се як раз зробило ся основою державної полїтики на всїх полях.

Евфрозина. Ах, так! Але национальний притиск, а не национальна еманципация.

Іляріон. Щож, сестричко: те, що для притисненого видаєть ся притиском, се для його противника буде шуканєм ширшого простору для власної нациї. Принцип у обох один, а тілько сили нерівні. Тут очевидно або один згине, або відносини сил мусять уложити ся так, щоб обом можна було жити і розвивати ся. Люди не математичні формули; ідеально-сумирно між ними не йде особливо там, де один одному мусить наступити на пальцї і сказати: Посунь ся, грибе, нехай козарь сяде. Всяке людське дїло в далеко більшій мірі виплід людської пристрасти, нїж чистого розуму. А для такого великого дїла, як відродженє і консолїдация якоїсь нациї, не біда приняти в рахунок і порцию национальної виключности, односторонности чи, коли хочете, шовінїзму. Не бійте ся, коли национальні потреби будуть заспокоєні, национальний голод буде насичений, то нация відкине шовінїстичну страву, розум візьме перевагу над пристрастю, загально-людське і спільне над тим, що специялїзує і дїлить. От тим то, любі мої, я як не лякаю ся хвилевого вибуяня мілїтаризму при кінцї XIX в., так само не думаю заломлювати рук над зростом ріжних национальних сепаратизмів, племенних і расових шовінїзмів. Усе те — виплоди орґанїчного росту новочасних суспільностей, свого рода Flegeljahre, нехай і так, — але все таки признаки росту, а нїяк не упадку, не декаденциї. І при тім усї ті прояви в полїтичнім, национальнім і социяльнім житю, се признаки ще одної, основної еманципациї,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

може найбільше характерної для XIX в., еманципациї, що творить ядро всїх иньших: еманципациї людської одиницї, її тїла й духа, її потреб, бажань і вірувань, від усїх з гори накинених правил, формул і доґм.

Зенон. Ну, Богу дякувати! От ти й дійшов до основного і найвисшого — до анархізму! Ґратулюю, але не завидую твоїй льоґіцї.

Іляріон. До анархізму? Гм, може до анархізму, а може й нї. Коли приміром у фільософії Кант розкопує давнїйшу доґматику до самих основ і вчить нас не мішати субєктивного з обєктивним і не твердити: се так мусить бути, бо того домагає ся мій розум, — але дошукувати ся обєктивної правди незалежно від припадкового складу наших думок і спостережень, то хиба він анархіст? Коли Шопенгауер розвиває цїле наше розумінє сьвіта на основі найбільш субєктивного і індивідуального явища — волї, то чи він тим самим анархіст? Коли Конт, Міль, Спенсер, Вундт відкинувши всї апріорні погляди і доґми здвигають величню будову сучасного знаня тілько на основі обсервацийи, експериментів і критики, то чи вони анархісти? На всїх полях духового житя, в науцї, лїтературі і технїцї XIX вік розбив усї традицийні шкаралющі, якими давнїйше опутаний був людський дух, розвіяв усї доґми, починаючи від Apostolicum і Tridentinum, а кінчачи на неменьше доґматичних droits de l' homme і на доґматицї старого раціоналїзму. Всюди проложено широкий, вільний шлях свобідній думцї, безмірно інтензивній працї одиницї, всюди позволено їй виявляти весь засіб її сили, бистроумности, ориґінальности і глубини. Із давнїх вузких та крутих каналів, де що крок треба було оберегати ся, щоб не наскочити на колоду, скалу або підводний камінь, де й плавати можна було хиба невеличкими байдаками, людський дух виплив на широкий, безмежний океан, де простору богато і за яким манять нові, широкі сьвіти, що обіцюють богаті скарби тим, хто відкриє їх. Ми війшли в епоху нових конкістадорів, геройський вік таких завойовників у духовій сфері, як Гумбольдт, Нібур, Ґротефенд, Дарвін, або таких героїв технїки, як Стефензон, Нобель, Едізон, Рентґен. Адже сам XIX в. сотворив і розширив такі величезні поля людського знаня, які не істнували ще в XVIII

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в., таку ґеольоґію і палєонтольоґію, орґанічну хемію, бактеріольоґію, єлєктротехніку і богато иньших. А в літературі чиж не те саме? Чиж на вступі XIX в. не блисли як два величезні метеори два на скрізь новочасні ґеніяльні поети — Шеллї і Байрон, оба — величні індивідуальности, свобідні від пут традициї, високі революцийні уми, революцийні власне для свого часу тим, що ламали лїд заскорузлої традициї і естетичної тай усякої иньшої доґматики? А далї — романтики, всї, від найрадикальнїйших до найбільше реакцийних, усї були борцями за еманципацию людської душі, людського чутя, людської особистої вдачі від пут традициї, а коли й допускали якісь пута, то хиба добровільні, такі, які та душа сама, з внутрішньої потреби схоче наложити на себе. А далї який же ряд пречудових індивідуалїстів у всїх літературах Европи! Шотляндець Борнс і Ірляндець Мур і Англичанин Діккенс і Француз Віктор Гюґо і Нїмцї Гайне та Лєнау і Поляки Міцкевич та Словацкий і Росияне Пушкін та Лєрмонтов і наш Шевченко і Чех Гавлїчек і стілько, стілько иньших, хиба-ж се не історичні постатї, характерні для XIX віку? Вони, скажу сьміло, неможливі в жаднім попереднім віцї, характерні власне тим, що виявили в своїм житю масу основних прикмет кождий своєї нациї і що їх поезия була невідлучною частиною їх духової істоти, виразом їх житя, їх індивідуальним твором в більшій, сильнїйшій мірі, нїж се було можливе коли небудь давнїйше. І друга половина XIX в. іде далї в тім напрямі, боре ся під тим самим стягом. Чи маю називати її духових репрезентантів і протаґонїстів?

Зенон. Звільняємо тебе від сего. Признаємо, що задача, яку ти поклав собі, була не легка, і що, з невеличкою примішкою софістериї, ти виконав її — собі на вдоволенє.

Іляріон. Значить, ти не признаєш менї рациї?

Зенон. Бачиш друже, твоє питанє нагадує менї питанє деяких завзятих католиків: як то, ви не вірите в папу? Алеж вірю, братїку, вірю! Себ-то вірю в те, що папа єсть, був і буде, що він живе в Римі, носить білий плащ, нюхає табаку, має золотом шитий хрест на патинку — чого вам іще більше треба? Так само й тут. Як я можу не признати тобі рациї, що всї ті люде і явища, яких ти тут навантажив нам таку

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

копицю, справді були в XIX в. і грали в нім таку чи сяку ролю? Але одного я не признаю тобі: щоб се все вичерпувало зміст історії XIX в., було його головною характеристикою. Тут, друже мій, треба сягнути ще троха глубше. Тоді ти побачив би, що всї ті еманципацийні благодати, яких ти так богато навичисляв нам — що всї вони в добрій половинї, а часом і зовсїм швіндель, гумбуґ чи як собі хочеш назви. Бо візьмім зараз першу з краю — еманципацию селян. Чи не було се в добрій половинї надане голого права і відібране землї? І чи разом із тою славленою еманципациєю селян не прийшла також еманципация всяких пявок, лихварів та здирців? Чи назвеш еманципациєю те, що в XIX віцї зроблено на полї судівництва та адмінїстрациї? Я назвав би се скорше реґляментациєю, систематичним плеканем бюрократії так могутньої, розгалуженої і коштовної, якої не було ще мабуть нїколи на сьвітї. І не диво, що на сподї твойої славленої еманципациї сидить нужда, пролєтаризация мас, деґенерация цїлих поколїнь.

Іляріон. Сей песимізм чинить честь твойому серцю, але не твойому розумови. Відчуваєш живо горе сучасних, але не міркуєш, що кождий час мав своє горе і що приміром часи 30-лїтньої війни, Хмельнищини і Руїни, навіть іще XVIII вік бачили зовсїм иньші зразки терпіня, здирства та деґенерациї, нїж нам і в снї снить ся. Та звісно, біль болющий, але забудущий.

Зенон. Чи так звана еманципация робітників не була тілько иньшою формою ярма? Вирвались із давнїх цехів, ґільдій та приписів на те тілько, щоб голі, голодні і свобідні попасти ся в пазурі капіталїстів. Та не досить сего. Почалась їх еманципацийна боротьба против капіталу. І щож бачимо? Чи в добрій половинї і тут не було гумбуґу? Чи поклики Прудона, Люї Бляна, Маркса, Ляссаля не були більш або менше сьвідомим дуренем народа? Чи не обіцювано тим масам грушок на вербі?

Іляріон. Не зневажай великих умів і великих серць! Абсолютної правди нїхто в жменю не вхопив. А коли вони обіцювали нераз таке, що не могло стати ся, то не забувай, що їх обіцянки розгрівали мілїони серць, будили рух, благородне змаганє в мілїонах душ, були тою дрібкою квасу,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що заквашує все тісто, значить, причиняє ся до того, що з нашої муки буде добрий хліб.

Зенон. Ай, не говори мені про благородні душі тих панів! Послухай лишень, що вони говорять і пишуть один про одного! Прочитай спомини Герцена та листи Бакуніна про Маркса, послухай, як говорить Нювенгуіс про теперішніх проводирів социяльної демократії! Прочитай, що писав Бернштайн про Ляссаля, а що писали недавно социяльдемократи про Бернштайна! Послухай, як шанують ті „борці" один одного на своїх конґресах, як кидають ся на кождого, хто посьміє не згодити ся з ними або збридити собі їх роботу!

Іляріон. Політика, друже мій, так як кухня. Зазирнеш до середини, як що робить ся, то й апетит тобі відбере. А про всї ті сварки та лайки — мій Боже! Нехай собі люде будуть малі, дуже малі, але діло роблять велике.

Зенон. Що вся наша політична еманципация — чистий гумбуґ, се, здаєть ся, ти й сам признав уже по троха. Як ти швидко виїхав на демократизм і републїканїзм XIX віку! А забув шалений культ Наполеона, якому піддавали ся навіть такі люде, як Гайне і Віктор Гюґо! Забув культ Николая в цїлій Европі до 1848 р. Забув культ Бісмарка, комедию Булянжизму, анґлїйський імперіялїзм з Сесілем Родсом і Чемберленом. Чи все се — признаки вільнодумства і републїканїзму? По мойому се старе, безкритичне, глупе і підле льокайство, з верха прикрите лахами конституционалїзму та национальїзму. І се не вирвані епізоди! Се основна течія XIX віку! Се навіть не боротьба, а ненастанний маскарад. Той сам абсолютистичний дух грає ся в піжмурки з народами: показує їм раз таку цяцьку, то знов иньшу, а все тілько на те, щоб спокійненько водити їх за ніс, куди йому треба. А в цїлій науцї XIX віку хиба не те саме? Зовсїм як у нашій приповідцї: пішов камінь по за ячмінь. Розсипалась наша наука на мілїони дрібниць, а саме головне, те що необхідно було-б знати кождому, лишила на боцї. Тямиш, як мовить Фавст про Ваґнера:

Er meint, dass er nach Schätzen gräbt,
Und froh ist, wenn er Regenwürmer findet.

Таке-ж і наша славлена наука. Виеманципувала ся від доґм і формул — нїби то, і пішла рити се в дрібницях. Певне,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

повинаходила міліони хробачя, старих черепів та сотки порозбиваних планет. А що нам із того? Чи знаючи се все ми робимо ся мудрійші? Ні, ми робимось хиба мішками, в які напаковано всякого сьмітя, а для житя, для дійсної житєвої боротьби ми нездалі. „Єдино же єсть на потребу“, а того одного власне дотеперішня наука не зуміла дати нам. А остатній її сьвіточ — Ніцше — чиж не був її руйновником? Чиж не проклямував на склоні XIX в. ще одну еманципацию — від усеї тої фальшивої еманципациї, яку по твоїй думці дав нам XIX вік?

Евфрозина. Ну, пане Зеноне, тут і я підіпру вас. Мій любий братік величаючи еманципацийні здобутки XIX в. не знаю, чи навмисно чи припадком поминув еманципацию жінок.

Іляріон. Навмисно, сестричко. Бож у мене жінка такий же чоловік, як і мужчина. Еманципация мужчин від социяльних, політичних і духових пут дасть ширшу волю й жінці.

Евфрозина. Історія XIX-го віку показує щось зовсім инакше. Еманципация мужчини позволила йому виеманципувати ся й від жінки, здеґрадувала жінку на становище мебля, шільду або Вертгаймової каси. Говорю про ту верству, що найхарактернійша для XIX в., про середню, капіталістичну, промислову, бюрократичну. В тій верстві породились змаганя до так званої жіночої еманципациї — чому? Бо становище жінки було нарушене, рівновага того житя, в якім вона жила доси, була звихнена. Бо мужчина виеманципував ся від жінки і вона почула себе зайвою.

Іляріон. А я й не знав, що моя сестричка також уміє воювати парадоксами.

Евфрозина. Невже се по твойому парадокс? Алеж досить поглянути на живі факти без упередженя, щоб побачити, що се дійсна правда. Чи селянка, робітниця думає про еманципацию? Ні. Вона спільниця і товаришка в праці мужа, і коли сей боре ся за поліпшенє свого побуту, вона боре ся разом з ним, бо знає, що се поліпшенє буде поліпшенєм і для неї. А в середній верстві зовсім не те. Що має спільного жінка судиї, старости, комісаря податкового або якого небудь архівного моля з занятєм свого чоловіка? Нічогісінько. Вона в переважній більшости випадків навіть не розуміє того занятя, не може зрозуміти, по що і кому воно

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

придатне. Вона знає тілько, що її муж має принести їй кождого першого стілько і стілько грошей, а по над те інтересує ся хиба його авансом, квінквеніями, пенсийними умовами, — знов таки з погляду на місячний дохід. Чим може бути для неї такий чоловік, котрого більша половина житя проходить у сфері зовсім чужій для неї, котрий із тої сфери приносить до дому день у день хиба тілько втому, роздразненє, отупінє, вісти про „носа“, дисциплїнарки і тисячні бюрові неприємности? Скажи, чи такий чоловік своїм способом житя не виеманципував ся від жінки цїлковито? Він їй не товариш, вона не зацікавлена його дїлом і він для неї в найлїпшім разї дійна корова; для свого серця, для своєї фантазиї вона шукає иньшого занятя. Щаслива та, що може знайти те занятє в своїх дїтях. А чимжеж при таких відносинах робить ся жінка для чоловіка? Коли він оженив ся з любови, взяв бідну і сам бідний, то се правдива траґедия. Він швидко мусить побачити в жінцї пявку, що висисає його соки, що звисла на його заробок — і швидше чи пізнїйше він перестане поважати її, а найменше неповодженє в його кариєрі, найменше нещастє переміняє його рай на пекло. Для того більшість інтелїґентних мужчин боїть ся сеї траґедиї і женить ся без любови. Вони мали час вишафувати весь запас своєї любови ще перед шлюбом. Великі міста і ті богаті „резервові армії“ жінок вибитих із натуральної колїї дають їм до сего богато нагоди, роблять леґальне подружє люксусом, чимось трохи що не сьмішним, філїстерським, негідним характеру „свобідного, незалежного“ чоловіка. Скажи сам, чи не тим духом надихані сотки отих нїби гумористично-сатиричних часописей, що зробили ся такою характерною появою особливо в другій половинї XIX в.? Що значать усї ті дотепи про тещу, про пантофлярів, про Ирод-баб, якими заповнюють ся всякі Journal amusant, Fliegende Blätter, Pschütt, а яких малпує також наша молода славянська карикатура?

Іляріон. А що, Зеноне, не казав я тобі, що моя сестра небезпечний союзник? Чуєш, як побиває, як мовляв покійний Огоновський, тяженьким тараном твою кавалєрську фільософію!

Зенон. Або побиває, або й нї. Фільософія та сама, а радше факти ті самі, тілько що панї дивлять ся на них зі становища жінки, а я зі становища мужчини; паню вони обурюють,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

а я вважаю їх патуральним випливом наших відносин і — приймаю спокійно.

Евфрозина. А коли такий пан у трицятім, трицять пятім або сороковім році женить ся, то чого він шукає в жінці? Або грошей, віна, для своїх промислових, біржевих чи яких там спекуляций, або краси — щоб мати парадний шільд, або коннексий та протекций. Жінка сама собою, її душа, розум, чутє — все се не входить в рахунок, і в подружю не находить заспокоєня. Отсе єсть головне жерело фемінїстичного руху. Жінка середньої верстви побачила себе зайвою в житю; забажала знайти собі місце, знайти занятє обік мужчини. Їй не стілько хочеть ся зарібку — фемінїстки звичайно мають сяк-так забезпечене істнованє, — як радше заповненя тої порожнечи і безцільности житя, на яку засудила їх еманципация мужчин. І замісь бути помічницею мужчинї в його еманципацийній боротьбі, інтелїґентна жінка робить ся його конкуренткою, подекуди навіть його ворогом, і замісь помагати справі загального поступу, спинює її, вносячи в поступовий рух непотрібне замішаннє та усобицю.

Зенон. Ну, я й не знав, що панї такий ворог жіночої еманципациї.

Евфрозина. То то й єсть: не знав! Се ви не перший мужчина, що довгі роки жиє обік жінки, нїби то в приязни і товаристві, а не знає, що у неї на души. І не тому не знає, що вона робить із сего якийсь великий секрет, а тому, що нїколи не поцікавив ся розвідати. А не поцікавив ся тому, бо не припускав, щоб вона могла знати і думати щось таке, на що варто би звернути увагу.

Іляріон. Ну, сестричко, се ти вже впадаєш у „еманципацийну“ фразеольоґію! „Він мене не розумів!“ — тямиш?

Евфрозина. А з твого боку не дуже то гарно пригадувати менї се. А пану Зенонови мушу ще сказати, що я зовсїм не ворог жіночого змаганя до рівної з мужчинами осьвіти і науки і працї. Тілько той жіночий сепаратизм, до якого доходить змаганє сучасних інтелїґентних жінок, видаєть ся менї явищем ненормальним і для справи поступу зовсїм непожиточним. В мужчинї і жінцї сотворила природа не дві раси, не дві окремі нациї, а дві части одної цїлости. От тим то змаганє винайти для жінок якусь самостійність, якусь стежку окрему

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

від мужчин — глупе і неприродне. Те, що ми бачили в XIX віці, повинно вести нас зовсім у противний бік: треба вчити жінок і мужчин спільного житя, спільної праці, товаришованя і співділаня й по за сферою полових відносин.

Іляріон. Ну, та се питанє рівности, а воно дуже скомплїковане і буде певно змістом історії XX віку. Чи так, сестричко? Спасибі тобі, що ти так гарно підперла мої виводи!

Зенон. І мої.

Евфрозина *(сьміеть ся)*. Се моя найкрасша надгорода, що оба панове вважаєте мене за свою союзницю. Видно, що жіноча вдача не стратила ще своєї синтетичної сили.

Іляріон і Зенон. І не стратить її певно і в XX віці.

Евфрозина. Ну, та годі вже нам дебатувати. Зближає ся дванацята година. Врочиста хвиля! Перейдемо до сальону! *(Всї троє переходять до скромного сальону, де на серединї стоїть столик накритий вишиваним обрусом, заставлений бутельками і чарками).*

Іляріон *(наливає)*. Ну, любі мої, тепер, у останнї хвилини XIX в. випєм вічну память того нашого батька, віку великої праці, кольосальної боротьби і великих здобутків, віку еманципациї —

Зенон. Віку великої бляґи, великого фарисейства, великих помилок і іллюзий, віку руйнованя, нїгілїзму і безхарактерности. *(Годинник зачинає бити дванацяту).*

Іляріон і Зенон. Requiescat in pace! *(Кидають чарки до долу).*

Іляріон. А ти сестричко?

Евфрозина. Він дав менї найкраще, що могло дати менї житє — дав менї іллюзию молодої любови. Я не зібю по ньому чарки.

Іляріон *(наливає шампанське)*. А тепер най жиє, шумить, красує ся і ликує новий, двацятий вік і нехай принесе сповненє всїх чесних, чоловіколюбних змагань! Vivat, crescat, floreat!

Зенон. Vivat, crescat, floreat! *(Пють).*

Іляріон. А ти, сестричко?

Евфрозина. Ся чарка не для мене. Новий вік не дасть менї того, чого не дав минулий. *(Затулює очи хусткою і відвертає ся).*

Іван Франко.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Панько Олелькович Куліш.*)

Огляд його діяльности.

Написав

Осип Маковей.

(Про побут Куліша у Львові 1882).

Таким способом ми оглянули Кулішеві історичні праці за час майже 30-х літ. Клали ми вагу передовсім на провідні гадки сих праць, лишаючи докладнійшу оцінку історикам; показали жерела сих праць і їх висновки. Польські історичні жерела підкопали в Куліша віру у свій нарід, але він вдарив поклона не перед Поляками, тілько перед російською державою, бо числив ся з історичним фактом, що таки Росия забрала й Україну і Польщу. Але саме тоді, як Куліш працював над третім томом „Исторіи возсоединенія Руси", саме тоді, як він своєю працею доказував висшість російської держави від української колишньої орґанізациї, російське правительство видало 1876 заборону на українську літературу, заборону таку, що певно тяжше від усяких критик ударила Куліша мов довбнею по голові. Отсе мала бути та славлена ним російська культурність і государність! Адже сї культурники руйнували і всю Кулішеву роботу для України!... Тут він Поляків не любив за їх єзуїтство, своїх відкинув від себе напастями на українську історию і думав, що відпічне душею на російській „висшости", аж вийшло: ось тобі та хвалена висшість! Опинив ся Куліш поміж Сциллою і Харибдою і не знав куди прихилити ся. А душа його бажала моральної підпори, усе глядала денебудь спочинку. І тоді

Generated on 2015-07-17 19:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

взяла ся в нього думка „шукати в Турчина душі одради“. Ще тоді, як Куліш 1882 печатав „Хуторну поезию“ і не мав ніяких зносин з польськими політиками, він уже друкував у сім збірнику поезию, написану, як виходить із її змісту, 1881 року, і в ній казав:

Покину земляків шляхом козацьким давнім...
Та ні! не зупинюсь на Запорожі славнім.
Шукати-му душі у Турчина одради:
Там більше знайдеть ся, ніж на Вкраїні, правди.
Богдановим йому поклоном поклоню ся,
І з домовиною як небудь притулю ся.
А ви, земляченьки, щасливо пробувайте,
Брешіте, та мене у брехні не мішайте! [1])

Найшов собі Куліш церковцю Богу молити ся... Не даром прикладав колись до себе слова: „Горе мнѣ, аще не проповѣдую“. Проповідувати хотів за всяку ціну, тілько амвона не міг собі добрати... Але заким „потурчив ся“, спробував ще Куліш зносин з Поляками; не сам по своїй волї спробував, лише Поляки дали до сего початок і почали умовляти ся з ним. Єсть се відома історня, злучена з появою „Крашанки“. В роцї 1882 публїцисти роздули сю справу так, що просто годї було визнати ся, чим Куліш провинив ся; всї визискували її на свою користь: Поляки, галицькі руські народовцї, москвофіли, словянофіли і Українцї, котрих речником був Мордовець у „Писанцї“. Поет Куліш попав ся в гнїздо галицьких полїтиків, у сам час поганих процесів і польських заходів коло латинщеня унїятської церкви, і вийшов із сего гнїзда нї в сих нї в тих, нацькований і своїми і чужими. Проявило ся у Куліша справдї дитиняче незнанє галицьких відносин, як каже Франко, хоч як придивити ся мотивам Кулїшевих заходів, то можна їх зрозуміти і побачити в них основні думки зовсїм не дитинячі. „Man muss die Handlungen der Menschen weder beklagen, noch belachen, sondern begreifen“ — отсих слів Спіноци ужив Куліш за мотто до свого зазивного листу до української інтелїґенциї в Хуторній поезиї і ними прописав нам сам становище, з якого на Куліша треба дивити ся. Стараймо-ж ся зрозуміти його!

Воно й не трудно тепер, бо вже др. В. Щурат у своїй брошурі „До історнї останнього побуту П. Куліша у Львові“ зібрав

[1]) Хуторна поезия, стр. 75 і 76.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

докази, що кидають на побут Куліша у Львові 1882 зовсім иньше сьвітло, ніж доси було можливе. Сеї брошури не може поминути мовчки житєписець; а ми з неї візьмемо тілько самі головні висновки та доповнимо їх словами з Хуторної поезиї і Крашанки, бо не житєпись пишемо, а шукаємо тілько провідних гадок у роботї Куліша.

До Львова приїхав Куліш у зимі 1881 і прожив тут до весни 1882, щоб видати деякі свої працї, бо в Росиї після заборони було годї їх друкувати. З початку видав він „Хуторну поезию"; було се в перших двох місяцях 1882 р. У сїм збірнику в „Зазивнім листї до української інтелїґенциї" говорив він про заборону української лїтератури 1876 р. В цїлій статї знати Кулїшеве розчароване з причин сеї заборони. „Через те насильство і тиранство ми тілько зрозуміли розумом і побачили очима, скілько ми втратили неоплатимої сили, піддобрюючись Москалеви" — нарікав Куліш [1]). — „Шкода нам звати Москаля дядьком. Дякуючи нам і за оружию і за моральну підпомогу, він хоче загладити наше обличе серед народів; хоче, щоб ми забули, хто ми і яке наше национальне право; хоче, щоб ми не мали нї путя, нї чести, нї поваги на сьвітї. Отсе-ж, проповідуючи істину, яко источник свободи, мусимо ходити робом тих, котрим великий Учитель роду людського наказав: що коли гнати-муть їх ув одному містї, нехай утекають до другого. Певно-ж бо знайдеть ся в культурному сьвітї притулок, звідкіля у всю Руську землю ізийде віщаннє наше, на пробуд сонних і на воскрешеннє мертвих. Розпочинаю се спасенне дїло книжкою, котру назвав „Хуторною поезиєю"...[2]) З отсих Кулїшевих слів видко причини його приїзду до Львова і бажанє найти тут притулок для своєї роботи. Підчас друкованя „Хуторної поезиї" Куліш сходив ся часто з Теофілем Шумським, польським українофілом, і нераз толкував з ним про польсько-руські відносини. Дійшли до думки, що згода поміж Поляками і Русинами могла би бути, якби лишити всї релїґійні спори на боцї; коли-б се сталось, дальший успіх змагань залежав би лиш від щирости обох сторін, яка проявлялась би в дїлах їх. Отся гадка сподобалась Кулїшеви; адже вона була зовсїм така сама, як у „Великих проводах", а до того ще й підперта історичними дослїдами, користними з деякого боку для Польщі. Против релїґійних спорів

[1]) Хуторна поезия, стор. 127. [2]) Тамже, 132—133

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

був Куліш здавна — лишалась тілько потреба щирости з обох сторін, руської і польської. Куліш зараз показав ту щирість у „Крашанці“ — Поляки підхопили сю справу, хотіли скористати з Кулішевого побуту у Львові, стали умовлятись з ним що-до видаваня часописи п. з. Хутор — аж ось залунала по Галицькій Руси вістка про Василиянську реформу і Куліш мов з неба упав: побачив польську нещирість і покинув цілу справу. Ті самі Єзуїти, котрих він так ненавидів, роз'єднували Русинів і Поляків — а що найгірше, крім Т. Шумського ніхто з Поляків не був тому противний. Не було вже що робити в Галичині... Він тілько видав ще том перекладів із Шекспіра і виїхав.

Але чи міг же Куліш жити хоч якийсь час надією, що справді може осягнути свій ідеал з „Великих проводів“? Міг, бо переговори з ним вели передові Поляки: кн. Роман Пузина, кн. Роман і Юрий Чарторискі, кн. Адам Сапіга, і мабуть гр. Артур Ґолуховский і иньші, в більшій части люде, котрих предки були колись Русинами і в котрих через те Куліш добачував добрі інстинкти. Показало ся, що помилив ся: прочитавши в часописи про Василиянську реформу, Куліш уже не вів переговорів і навпаки, накинув ся у сконфіскованій німецькій брошурі на Поляків за ту реформу.

Придивім ся тепер самій Крашанці. Характеристична там присьвята; „Се христосуваннє з друзями й ворогами бідолашний автор, стоячи між Сциллою і Харибдою, благоговійно присьвячує слободженим од нашої великої туги мученикам чоловіколюбства Тарасу Шевченкові і Адаму Міцкевичові“. А дальше говорить Куліш про релїґійні спори, що роз'єднали Українців і Поляків, вичисляє напасти Наливайка, Остряниці і иньших на „культурних“ Поляків, говорить про боротьби з сеї причини, про гайдамаччину, не забуває і польських помилок — і в результаті завзиває до згоди. Се була перша частина „Крашанки“, яку мали розважити Поляки і справді розважували в часописях. Щож воно було таке? Чи тут Куліш сказав щось нове, противне своїм давнім думкам? Зовсім ні! Се було написане зовсім у тім самім дусі, як колись, „Мальована гайдамаччина“ і иньше. Куліш навіть зазначив своє становище, з якого те все говорив. Він сказав: „Величні подвиги так названої „общерусскої“ історіоґрафії здають ся вже якоюсь дикою мрією. От же вони здають

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ся дикою мрією тілько тим, хто не вдовольняє ся самою „фабулою історії“ і бажає вбачати історию „описательною соціольоґією“, наукою вбезпечення громадського добробуту. У полуночнім Вавилоні не хочуть сього знати“ [1]). Так усе те не було в Куліша новиною.

Аж коли йому здало ся, що декому з Поляків його погляди вподобали ся, він надрукував послісловє до „Крашанки“, де перше всього розправив ся з „літературними гайдамаками,“ що у руських часописях накинули ся на першу частину його „Крашанки“, назвав їх телятами, а про згоду з Поляками сказав, що її ждати не від Русинів, тілько Поляки повинні дати початок до неї. Інтересно притім, що винуватив у незгоді не тілько Русинів, але й Поляків, котрим докоряв таким самим необачним деспотством, на яке вони так гірко нарікали в Московщині. Вкінці взивав Поляків давати жертви „для ратування темних людей од легковірности, а псевдопросьвічених од гайдамацької фільософії“.

Прочитавши „Крашанку“ тепер, коли вже Куліша нема на сьвіті, коли вже галицькі Русини пережили пробу русько-польської згоди, т. зв. „нову еру“ в 1890-их роках, ми можемо осудити Крашанку спокійнійше, ніж було се можливе тоді, коли Куліш розлютував руських дневникарів назвою: літературні гайдамаки і телята. Ті літературні гайдамаки і їх приятелї або зверхники, у вісім літ по виданю „Крашанки“, вступили гладесенько на ту дорогу, яку показав Куліш, — правда: „нова ера“ мала бути згодою з правительством, а не безпосередно з Поляками, але що правительство складало ся і з Поляків, то і вийшло щось, немов згода чи угода з Поляками; ті самі люди, що лаяли Куліша за Крашанку, спробували потім самі виконати його думку і — розчарували ся так так само, як Куліш. Тепер ми, мудрі сим досьвідом, можемо з почутєм певности казати: Уже як там було в минувшині, се пусте; може Куліш помиляв ся, може де в чім і ні — се нехай учені розберуть; але Поляків з XIX столїтя, та ще й галицьких, він певно не знав. Не можна гадати, щоб між ними не було вже анї на показ чоловіка, щоб розумів русько-польські відносини по людяному; але такий чоловік чи такі люди у галицькій політиці справ не рішають, отже не може бути й мови про згоду Русинів з Поля-

[1]) Крашанка, 23.

Generated on 2015-07-17 19:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ками. Се така загальна думка про сю справу тепер у австрийських Русинів – та чи міг те все знати Куліш 1882 року? Коли цілі громади галицьких Русинів в році 1890 дали ся заманити до згоди і ми на сю політичню пригоду дивимо ся тепер, як на якусь духову пошесть, то якже нам дивити ся на Кулішеву пробу згоди? Взяв ся поет до політики з великою щирістю і мав на меті думку високо-людяну – адже мирне уладженє міжнароднїх відносин може бути ідеалом чоловіка! — і тілько починав умовляти ся з Поляками, як уже й покинув цілу справу. Се не тревало довше, як кілька тижнїв. Куліш був далеко обережнїйший, як галицько-руські політики 1890 року; ті кілька лїт ждали на — розчарованє... З оттаким новим досьвідом „бідолашнїй“ Куліш і вернув ся у свій хутір та вже більше й не показав ся у Галичину. Справа з „Крашанкою“ рішила його трудне становище поміж Сциллою і Харибдою, поміж Польщею і Росиєю о стілько, що він найшов собі новий вир, у котрім як досьвідний уже пливак залюбки купав ся і не потонув. Куліш найшов своїй души відраду у Турчина. Повторила ся з ним справдї у мінїятурі уся істория козаччини...

(*Магомет і Хадиза. — Байда. — Маруся Богуславка. — Цар Наливай. — Петро Сагайдачний. — Ріжні переклади*).

До Туреччини хилив ся Куліш ще перед пробою згоди з Поляками; розчарованє з „Историєю возсоединенія Руси“ навело його на сю думку; а по розчарованю з Поляками він зараз на другий рік 1883 видав у Львові поему Магомет і Хадиза і вже славив „культурні працї величаві“ Магомета.

Магомета змалював Куліш як великого пророка, другого Мойсея, людяного, жвавого, задумчивого та вродливого, а його жінку Хадизу таки назвав другою Магдалиною. Найшла Кулішева душа відпочинок у магометанїзмі.

Арабе, посланцю сьвятої правди з неба!
Ти чистий ключу чести і свободи!
Красо високих дум, квіток ясного Феба,
Короно чоловіцької природи!
Ми, зеркало німе народів благородних,
Твій образ носимо в души убогій,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І серед всїх твоїх забутків інородних,
На манівцях вселенської дороги,
Найвиразнїйш твій тип ховаєм чистий, строгий.

Тим я один дзвоню у струни золотії
Про те, що вороги твої лукаві
Осьміюють-хулять, мов дуросьвітські мрії,
Твої культурні працї величаві.
Коли-б хоть стих один з бандури мовчазної
З вітрами залетів у славну Мекку, —
Він може-б доторкнувсь крилом душі чуткої,
Мов той зефір у полуденну спеку,
І спогадали-б там про родичку далеку [1])

Так заспівав Кулїш про Магомета і строфи його задзвенїли, як чиста криця. Сила слова проявила ся в них велика.

А на другий рік 1884 у Петербурзї видав Кулїш драму: „Байда, князь Вишневецький". Який же зміст сеї драми? Такий, якого-б і треба сподївати ся по дотеперішнїй Кулїшевій дїяльности. Байда шукає сьвітами Кулїшевої правди і, коли його козаки зрадили, хоч він людям чинив добро, хоче поробити своїх побратимів, що не покинули його, лицарями правди, а до боротьби з Римом рішає ся стати під червоним бунчуком „наслїдника культурників калїфа" Солимана. Солиман справдї приняв Байду, як сина, але як побачив Байда турецькі ринки, повні українських невольників, як почув, що Татаре ограбили Україну і з Вишневця забрали його любу Катрусю, розчарував ся і пішов служити Московщинї, Іванови Грозному. Але й тут розчарував ся — і вкінцї попав ся у турецьку неволю. На судї перед везиром каже Байда, що хоче гинути за правду: шукав її в Польщі, в Туреччинї і Московщинї, але не найшов. А на Українї правда слїпа і глуха, як мрець у домовинї. Але він має надію, що таки все минеть ся, одна правда зостанеть ся. Везир намовляв його, просив, щоби приняв магометанїзм і був перлом без цїни в пророка — Байда не пристав на се і мусїв згинути. Повторила ся з ним та сама історія, що з Голкою у „Великих проводах" і з Мартином Гаком. У драмі замітне старанє Кулїша показати людяність Турків, хоч і вона не зовсїм заспокоювала його душу.

---

[1]) Магомет і Хадиза, стор. 28—29.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Не з иньшого часу, тілько певно з того самого, що й драма Байда, походить і поема Куліша „Маруся Богуславка“. Думаю так на тій підставі, що Куліш для альманаха черновецького товариства „Союз“, виданого 1885 р., прислав був, разом з драмою Цар Наливай, три пісні з другої половини поеми „Маруся Богуславка“. Анї драма, анї та частина поеми не були в альманаху друковані, але задержали ся в бібліотецї згаданого товариства. „Літературно-науковий Вістник“ (1899, книжки X—XII) оголосив з першої частини поеми сїм пісень, але тут не сказано, що се перша частина поеми. У Київський Старинї (1899, III, 368) Н. Ш. каже, що бачив рукопись першої половини сеї поеми; коли-ж є і з другої половини три пісні, то видко, що поема складає ся з двох половин, але чи обі половини викінчені, не відомо. Була би велика шкода, якби цїла викінчена поема запропастила ся частинами; про цїлу рукопись нїхто ще не сказав, що бачив її Поема має велику поетичну і язикову стійність.

А провідні гадки її подібні, як у „Байдї“. Батько Богуславки висловлює Кулїшеві думки про козаків, картає їх за грабіж, за пянство. А її дядько, потурчений Українець, проданий у неволю козаками, каже, що між Турками „немов на сьвіт у друге народив ся, і думками про Божество сьвятими і правдою без хиби просьвітив ся“. Куліш же, зовсїм так само, як у „Магометї і Хадизї“ відзиває ся до Магомета:

О Магомете, сонце правди!
Затьмилось ти через амбони дикі...
Послїплено кострами Торквемади
Европі очи на дїла великі
Твоїх потомків. Бо із їх культури
Ми проґресивне деспоцтво зробили:
Щоб сотнї строїли блискучі мури,
А мілїони поуз них ходили
І думали: „Колись тут будуть кучугури!“ [1])

Маруся Богуславка дістаєть ся у неволю: її батько йде у Московщину шукати захисту, а потім погибає, а мати вибираєть ся в далеку дорогу до Стамбула відвідати дочку. По дорозї занедужала тяжко. Кантемир, ватажко татарської орди, змилосердив

[1]) Лїт.-наук. Вістник, 1899, том IV, стор. 14.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ся над старою попадею, як Самарянин. І дальше зазнає стара як найбільше добра і милосердя з боку Турків і Татарів. У Стамбулї вона бачить, що там більше волї і правди, як на Українї, у Польщі і в Московщинї.

Незвичайно гарними і сильними строфами співає тут Кулїш хвалу магометанїзму. Моральний підклад сеї хвали — то думка, що

Лях, Москаль, Татарин, Турчин,
Се все наше браттє:
Розлучило нас попівське
Нависне завзяттє...[1])

О божевільна Русь! який би з тебе
Великий сьвіт постав серед народів,
Коли-б у темній темряві у тебе
Слїпорожденний піп не верховодив,
І розуму твому богами не зашкодив![2])

Попи й ксьондзи, се дві нечисті сили,
Що підняли ся душі всїм спасати,
І миром вашим так заколотили,
Що будете во віки рабувати.[3])

Попи, се все попи таке в вас коять,
Що рідний брат не хоче знати брата,
Що люди в Бога людям смерти молять,
І дивлять ся на нього, як на ката...[4])

Так промовляє Кулїш, або за нього Турки і Татари, і в тих промовах ми немов чуємо слова Дрепера з його „Історії боротьби за віру“, яка певно була Кулїшеви знайома.

Перша частина поеми, та що напечатана, (вона мабуть не цїла, сема пісня очивидно недокінчена) має основою звісну народню думу про Марусю Богуславку, розширену Кулїшем; і вона посьвячена, так сказати-б, похвалам музулманства. „Се чисту дань дала Аллаху Україна!“ — скажемо словами самого Кулїша. Кулїш почував, що можуть люде чудувати ся його музулманству і додав до першої частини епільоґ, у котрім каже:

---

[1]) Лїт.-наук. Вістник, 1899, том IV, ст. 142. [2]) Тамже, 155.
[3]) Тамже, 160. [4]) Тамже. 161.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Се правда, я Татар незгірш малюю,
Орду, що на Вкраїну набігала.
Я серцем чуйно ті печалї чую,
Котрї вона піснями виливала...

Та не книжки про те менї казали,
І не з пісень про ті я знаю муки:
Ви на мене Ордою налїтали,
Ордою дикою, під бунчуком науки...
Моє добро брехнею руйнували,
Менї вязали дуросьвітством руки,
І по живому в язики дзвонили,
Моє імя і славу хоронили...[1])

Справдї, не можна уявити собі більш поетичної пімсти зневаженого поета, як отся поема, що мала бути відповідю покликаним і непокликаним Кулїшевим критикам. Коли ви моє імя і славу хороните, то ось я вам заспіваю про Турків, тих самих Турків, що їх народ ненавидїв сотками лїт, я заспіваю про них та так, що ви всї язика в ротї забудете... І справдї, краса поеми зовсїм розброює нас і ми готові разом з Кулїшем дати чисту дань Аллаху та забути хоч на хвилю про те, що як раз з магометанїзму (? *Ред.*) перейняв Лойоля свою науку...

Печатана частина поеми має в заголовку рік 1620; недруковані три піснї з другої частини мають у заголовку рік 1621. В першій частинї описує Кулїш час по битві під Цоцорою і займаєть ся головно Турками, показуючи їх людяність і чесноту; в трьох піснях другої частини (IX, X і XI) описує час перед Хотинською війною. Річ дїєть ся у Київі, на сцену виступають попи, ксьондзи і Сагайдачний — і Кулїш могутнїм словом виповідає свої любі думки про них. Якже відмінно говорить він про християн!

Релїґія любви тут обернулась
В релїґію ненависти гидкої,
І в темнім богомільстві злість проснулась
Варязької старовини страшної...
(*Пісня IX*).

Із змісту першої частини і сих трьох пісень видко, що Кулїш у закінченю Хотинської війни хотїв мабуть показати турецьку

[1]) Тамже, 281. Сей епільоґ був надрукований уже у »Дзвонї«, ст. 200.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

висшість. Як відомо з історії, Осман вирушив против Поляків і козаків з величезним військом; мав війська з 300.000, а противника було коло 80.000. І проте війна закінчилась так, що Поляки величали ся своєю „побідою“ на всю Европу. У такім закінченю війни певно добачив Куліш вплив турецької людяности (наприклад Кантеміра); він і вкладає в уста Османови слова, що показують, як Куліш загадував закінчити поему.

„Вирушу я так потужно,
Що безумством буде
Против мене воювати...
Схаменуть ся люде...

На Дніпрі-Славуті й Росї
Помурую башти,
Щоб з Москвою та Ляхвою
Більш не воювати.

Обгородимо Вкраїну,
Зробим божим раєм,
Віру вірою зоставим
І звичай звичаєм..“ [1])

Куліш хотів мабуть показати молодого Османа великим ідеалїстом. Трудно про се тепер сперечати ся, але з історії відомо, що сей самий Осман перед походом під Хотин казав убити свого брата... А може також Куліш з траґічної смерти Османа (його замордовано) хотів виснувати конець, що ось так погибає завсїгди борець за правду, бо і магометанські попи релїґію любови обернули в релїґію ненависти...

З того, що в поемі в замітцї згадуєть ся про реформу Василиян, і з того, що в р. 1885 Куліш прислав черновецькому „Союзови“ три піснї з другої половини, видко, що поема писана в роках 1882—1885. По змісті і провідних гадках „Царя Наливая“ можна думати, що ся драма повстала також у тім часї, на кождий випадок перед р. 1885. Вона нагадує дуже „Байду“. Наливайко глядає також правди, хоч і відмінним троха способом. Він бажає визволеня зпід єзуїтства і панства та поправи козаків. Провідні гадки в драмі такі самі, які ми вже чули від Куліша.

[1]) Тамже, 266.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

О Русь і Польщо! скілько в вас завзяття!
Як високо і гордо дух ваш дише!
Та, щоб не обнялись на віки браття,
Єхидний Рим їм лист розводний пише.
(*I акт*).

О Польщо, цьвіте сьвіту! Ти б зьвіздою
Новою на Востоці засияла,
Коли б Славянство з Русю та з Москвою
Союзом правди і любви звязала!
(*V акт*).

Про турецькі відносини тут мови нема, але і тут згадуєть ся, що

„в Туреччині і яничар жорстокий
таким безсердим звірем не здаєть ся“,

як котрийсь там християнин чи християни.

У драмі „Петро Сагайдачний“ показав певно Куліш сего гетьмана, так як і у своїх історичних працях і в „Марусі Богуславці“, не борцем за віру, а тілько щасливим у війні отаманом, несьвідомим, за що побиває Москаля або Ляха або Турка.

Отсими творами, написаними після пригоди з „Крашанкою“, Куліш улекшив свою душу — а потім у новій історичній праці повторив те саме, що говорив у „Исторіи возсоединенія Руси“, а у збірнику поезий Дзвін 1893 р. доповів те, чого не сказав ще в ніби-науковій праці. В Женеві видав він сї „староруські думи й сьпіви“ п. з. Дзвін, мовби лякав ся, що йому ніяка руська друкарня в Австриї їх не видрукує. Видане чепурне, як звичайно всї Кулїшеві виданя, строфи дзвінкі, як сталь, мова прегарна, але зміст?... Провідна гадка цілої збірки — очивидно та сама правда, якої Куліш завсїгди шукав. Зараз у заспіві сказано:

„У дзвона дзвоню я, до церкви скликаю,
До церкви вселенської правди“...

Але далї переповіджені тілько у віршах історичні погляди Куліша, напасти на людий, що не так думали, як він, і навіть напасть на самого себе...

Я прежнїй вам догоджував словами,
Порожнїми, як розум ваш козацький,
Пишав ся розбищацькими дїлами
І прославляв пожежі гайдамацькі [1]).

---

[1]) Дзвін, 55.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І притім усім тут нема ненависти до України; Куліш любить у минувшині України те, що вважає справедливим; він вірить і в будущину України і співає:

Воскреснеш, нене, встанеш з домовини,
Тебе я словом правди привітаю,
І розіллєть ся слава України
По всій вселенній од краю до краю.[1])

У збірці є кілька поезий, як ті, що посьвячені жінці, справді прегарних, але решта написана у роздратованю або по пригоді з „Крашанкою“ або по пожежі хутора. В тих поезиях видко вже хорого діда, що бачить уже свій конець, а тут спокійно ждати на смерть не може: мучить його серце велика журба, що стілько напрацював ся, а не найшов признаня. Року 1890 минало пів століття його літературної роботи, а тимчасом ніхто й не думав подякувати йому за його працю... Гірка доля! Правда, воно було страшенно трудно землякам, котрих так Куліш зневажав, забути сї зневаги; але сумні думки мусів думати Куліш 1890 року...

Та хоч без подяки минув для Куліша сей рік, він таки мав у собі стілько сили, щоб не покинути роботи. І він робив до самої смерти. Годить ся сказати дещо більше про роки 1888—1897 у житю Куліша; а сказати можна, бо є листи з того часу, хоч і з перервою від 1891 до 1895 (в листах до Носа).

Хутір Куліша згорів перед роком 1888 — мабуть у часї 1885—1888 і Куліш назвав тоді свою оселю Ганниною пустинею; а перше звав ся хутір Мотронівка. Прийшло ся Кулішеви жити у тісній хатині, в невигоді. Але й серед невигоди він працював далї. Дня 1. мая 1888 писав він Степанови Дан. Носови про себе і жінку: „Ми-ж, коли хочете знати, не замовкли, а саме ввіходимо в смак розмови з великою громадою тямущих людей. Як бачимо, ви й самі з тієї-ж громади. Незабаром читати-мете від нас обоїх усячину, аби тілько нам Господь допоміг звідсїля вигребтись. А поки-що печатаю в „Чтеніяхъ императ. общ. исторіи и древностей россійскихъ“ на цілій сотні аркушів друку оповіданнє про всяку давнину, під назвою: Отпаденіе Малороссіи отъ Польщи (1640—1654). Саме починають печатати“. А далї нарікає Куліш у сїм листї, що тісно йому після пожежі у хатині, що книжки гризуть пацюки (щурі) в коморі, „аж серце болить, як спо-

[1]) Дзвін, 83.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

глянеш, а сховища дасть Біг". Тілько й утїхи мав, що листував ся з добрими людьми, хоч між земляцтвом Кулїш бачив їх мало: „злять ся на зеркало, що кривопикі... Побачите, якого нароблять колоту, читаючи моє широке оповіданє про наші давнезні давна.. А мене хоч і затуркано, та я знаю, що на дворі більш сьвіту, ніж у вікні".[1])

Виходить, що Кулїш знав наперед, як земляки приймуть його нову історичну працю, а проте таки не поступив ся своїми думками... Робив се на своїй давній основі, що не признавав ніякого шляхетського і козацького народу, а знав тілько народ, як масу.[2]) Три томи сеї своєї нової праці уважав він тілько проґрамою до другого переробленого і доповненого виданя „Исторіи возсоединенія Руси" і думав ще поїздити по городах для дальшої роботи, але готових гроший не мав, то й трудно було.[3]) Хотїв року 1890 заложити або продати частину свого маєтку, щоб тілько роздобути гроші на друк, але не було купця. „Понаписував я стілько і прозою і віршами, що і на тому сьвітї мучити-мусь думкою: про кого-дбав я, — чи про людей, чи про мишей?" — так писав Кулїш 14. червня 1890[4]), а там і потїшав себе 1891 р. думкою, що „настане час, як не буде нас, що повипишпорюють і посписують усяку всячину нашу, тай дивувати муть ся: що як сї люде в такій темряві працювали і при такому темрявому сьвітлї писали?"[5])

Хтось з Чернигова (Мих. Кир. Б-ко.) вдавав ся до Кулїша 1891 р., що хотїв би дещо з його писань надрукувати, та нїчого мабуть з того не вийшло.[6]) Листів від половини 1891 р. аж до кінця 1894 року нема ще напечатаних, але коли Кулїш 1893 р. видав у Женеві Дзвона, то видко, що роздобув десь гроші на свої виданя. Сеї книжки не приняли земляки прихильно; але Кулїш про се може й не знав, або й не хотїв знати.

Він жив уже на хуторі безвиїздно, та займав ся перекладом Біблії. Готову перекладену Біблію мав уже року 1872[7]), але сей переклад згорів при пожежі хутора. На два роки перед смертю писав Кулїш 11. січня 1895: „Ми живемо так осторонь, що не диво й позабувати, чи ще манячимо на сьвітї, чи перебрались до предків своїх у козацьку Валгалу... Я-ж до того, коли хочете

---

[1]) К. Ст. 1899, т. II, 12. [2]) Тамже. 15. [3]) Тамже, 16. [4]) Тамже, 18.
[5]) Тамже, 26. [6]) Тамже, 27. [7]) К. Ст. 1899, т. I, ст. 85.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

знати, заходивсь в друге коло перекладу сьвятої Біблії на місце тієї, що згоріла до Апокаліпсового кінця... От я й бачу, що Біблія держить мене на сьвіті красше доброї горілки оковитої, тай роблю переклад що день божий".[1]) „По тім боці політичної прірви (Куліш розумів Галичину) давно вже нічого не друкую, та не маю кошту й друкувати: бо в літку перемовляю сьвяте письмо босонож, а в зимі — в черевичих кеньках. Так бо воно й годить ся робом босоногих велетнів чинити".[2]) Праця над Біблією так заняла Куліша, що він не тілько сам не виїздив нікуди, тай до себе не приймав нікого, а як листував ся з ким, то короткими листами, котрі називав телеґрамами.

На другий рік 1896, 24. вересня, нарікав перед Тарновським, що не має вже сили докінчити переклад Біблії і, хоч працював над ним день у день, то мучив ся думкою, що покине його, не докінчивши спасенної праці. „Найтруднійша-ж її частина, да ще така, що я один з'орудую нею, се те, що в первобутній Біблії писано не прозою, а віршуваннєм. Отсе-ж я вже поперевіршовував нашою рідною мовою все, що віршовано в Старому Заповіті", а такого набереть ся в йому ціла четвертина. Тепереньки даю вже собі право позирнути на широкий божий сьвіт із нашої Ганниної пустині".[3])

Але в осени 1896 Куліш занедужав, мабуть перестудив ся, і зо страху, щоб не пропали його рукописи після смерти, почав посилати їх В.В. Тарновському-синови. „Слово наше невмируще — писав він на чотири місяці перед смертию. — Нехай же вони (наслідники) бачать, як працював предок їх, та й самі його робом працюють".[4]) Але, як подумав трохи, то приготовив збірник перекладів п. з. Позичена кобза і мав намір зладити більше таких збірників та приготовити до друку оповідання своєї жінки. „Се все мушу вхопити одними руками, та ще трохи й сліпуючи (не вам казавши). Як миш одкусить голову, дак ніхто вже не дасть нічому тому ладу, а воно, яке ні є, мусить проводирствувати в моїм перекладі „Сьвятого письма": зрозуміють бо й вороги наші, що хто так висловлює і великих співців і простолюдню мову, той не без громадського вжитку перекладав книгу книг"...[5]) Се писав Куліш 12. листопада 1896; тоді він зачинив ся у хаті пустинни-

---

[1]) К. Ст. 1899, т. II, ст. 28. [2]) Тамже, 30. [3]) К. Ст. 1899, I, 87—88.
[4]) Тамже, 89. [5]) Тамже, 91.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ком і порядкував свої письма, втішаючи себе словами: „Теченіе жизни скончахъ и вѣру соблюдохъ“.[1]) Якимсь душевним спокоєм віє справді з останніх листів Куліша. Він то і тямить, що „śpiewak, niestety, śpiewać nie ma komu“, і притім дбає спокійно про наслідників, котрих вік буде розумнійший від 19-ого.[2]) Однак не довелось йому докінчити переклад Біблії, бо в лютім 1897, дня 2., помер. Тілько кілька днів нездужав, але старе 77-літне тіло не видержало. Докінчити переклад Біблії приняв ся Іван Нечуй Левицький.

Після смерти Куліша лишили ся такі рукописи: Поеми: Маруся Богуславка (частина вже друкована); Куліш у пеклї; Грицько Сковорода; Уля Клюшниця, Сторчак і Сторчачиха; про дві останні поеми згадує Ом. Огоновський[3]). Драми: Цар Наливай, Петро Сагайдачний і Хміль-Хмельницький (накидки); Повісти: Искатели счастья (є в музею Тарновського); Тайна; Мариїн хутор; Послѣдній изъ рода Борецкихъ і Искра любви (Владимирія). У кого є ті чотири повісти — не відомо. Переклади, з Шекспіра: (у першім томі, виданім 1882 р. були перекладені: Отелло, Троіл та Крессида і Комедия помилок; Видавнича спілка видала 1899 Гамлєта; а перекладені ще: Король Лїр, Макбет, Коріолян, Антоній і Клеопатра, Юлїй Цезар, Ромео та Джулєта, Міра за міру, Приборкана гоструха і Багацько галасу з нечевля); з Байрона: Дон Жуан і Чайльд-Гарольдова мандрівка; з Шіллєра: Вільгельм Тель; з ріжних поетів: Позичена кобза (напечатана 1897); переклад Біблії. Крім того спомини і деякі неподокінчувані річи.

Оглянувши оттак усї важнїйші Кулїшеві працї, написані протягом 57 лїт, скажемо ще кілька слів про нього, навязуючи до сих гадок, які були вже сказані в поодиноких уступах.

Куліш почав свою діяльність етноґрафічними і історичними роботами. Хоч він убирав у 40-их роках материяли, призбирані на тім поли, в форму романів або епосу, то проте переважали у нього вже з початку інтереси етноґрафа й історика. В 50-их

---

[1]) К. Ст. 1899, т. I, ст. 92. [2]) Тамже, 94 і 97.

[3]) Історія лит. русскои, т. IV, ст. 212.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

роках він видав свої етноґрафічні збірники і сим закінчив свою роботу, як етноґраф, але як історик працював до самої смерти. І хоч його історичним працям признають тілько неґативну вартість, то Куліш ціле житє найбільше клав ваги на свої історичні праці і найбільше займав ся ними. Спершу, в 40-их роках і в початках 50-их уважав історичним материялом також се, що подавала йому етноґрафія: пізнійше пізнав польські історичні жерела і під впливом їх почав маловажити етноґрафічні материяли як історичні документи. Тому що у свойому житю пізнав богато польських жерел, а для рівноваги не пізнав або маловажив иньші, то і попав у крайність.

Більша часть Кулїшевих беллєтристичних праць корінить ся в його історичних працях, без котрих не можна їх і розуміти. Поезиї з 60-их років, що повстали на тлї історичних праць (Досьвітки), не мають тепер великої лїтературної стійности, — у них оброблене слабе, — але поезиї і драми з 80-их років показали великий поетичний талант у Кулїша, велику вправу у віршованю і незвичайне знанє української мови.

Повісти Кулїша з сучасного житя (з 19-ого столїтя) загалом не мають першорядної лїтературної стійности, хоч релятивної стійности відмовити їм не можна. Докладнїйший розбір їх може показати і значний беллєтристичний талант у Кулїша. З історичних повістий „Чорна рада“ лишить ся важним набутком в українській лїтературі. Історичні драми Кулїша більше надають ся до читаня, як до представленя в театрі — таке що найменше вражінє має ся при читаню їх, хоч се вражінє може бути й непевне.

Беллєтристикою займав ся Куліш тілько спорадично, вважаючи учену карієру своєю метою, але цінити будуть його мабуть і пізнійше не за історичні праці, тілько за беллєтристичні, українські і російські. Куліш був і російським і українським письменником, але те, що дав українській лїтературі, стійнїйше, бо тут саме переважає беллєтристика. Однак говорити про українські твори Кулїша, не зважаючи на його російські, не можна; годї розуміти їх без тих. Російські наукові праці Кулїша суть основою його українських писань і лише на їх тлї можна розбирати ті українські писаня.

Куліш був весь свій вік Українцем і працював для України з вірою в її будуччину: притім мав більшу симпатию до Росиї, як до Польщі. На український нарід дивив ся в 40-их ро-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ках з романтичного боку; в 50-их роках, по Кримській війні, всї свої погляди оснував головно на соціольоґії. Соціольоґічного становища не покинув і до смерти.

В поглядах його на цивілїзацию перемагала прихильність до селянського, патриярхального житя, бажанє природности. Се бажанє подиктувало йому деякі лїтературні роботи і було основою його демократизму. Коли-ж житєписцї говорять і про якийсь аристократизм, замітний у Кулїша, то аристократизм сей треба розуміти не инакше, як так звану сальоновість, педантизм у ноші, поведеню і мові. Кулїш не любив цинїзму і бурлацтва і через те не міг заприязнити ся з богатьома людьми. Ще 1868 року житєписець так характеризував Кулїша:

„Велике трудолюбє, великі працї і розґардияш, високі думки і хлопячу пустоту, жадобу гроший і недбалу щедрість у його можна було вважати не в один і той самий тиждень, а в один і той самий день. Тілько одного в йому не було: на всїй Українї і деінде нїхто не бачив Кулїша підпилим. Коли й випивав він з приятелями за молоду, як то мовляють: не проливаючи, і тодї річ його була твереза і хода тверда. Ще й надто. Розказував той же Чуйкевич, що коли хочеш Кулїша послухати, як він глибоко у поважні речи входить і порадою тебе доброю піддержує, то нехай лишню чарку випє. По тверезу зривалось іноді в Кулїша таке слово, що кого-небудь вразило, і сам він, прохоловши, жалкував за свою нерозвагу; а на підпитку видаєть ся він між усїма непитущим. Що ми висше сказали про аристократичність артисто-козацьку у Кулїшевій вдачі, те ще раз тут згадаємо. Висше було сказано, що під впливом Мужилївської і її небоги у Кулїша „цивілїзация“ поборола просту натуру; демократичня душа отрока зробилась аристократичньою, — тільки не в ледачому розумі сего слова. З того-ж бо ще періоду житя свого почав Кулїш гордувати малою долею звичайного чоловіка і допевнятись гори над усїми ровесниками. Допомагали сьому й иньші впливи“ [1]). Коли трапляєть ся йому пити, то пити-ме або що добре, або зовсїм не пити-ме, опріч звичайної чарки горілки, яку що-дня вживає. Коли задумає меблї купити, то або дорогі купить, або сидїти-ме на простій лаві. Бібліотеку має таку велику і гарну, наче який пан на всю губу. Багацько через його руки перейшло гроший. Три рази на віку

[1]) Правда, 1868, 33.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

довелось йому бути у великих довгах і три рази оплатив ся працею голови своєї. Ні разу ж при тому не підписав векселя, і давано йому на три тисячі карбованців без якої-небудь розписки"[1].)

Пізнійше, по 1868-ім р. Куліш не змінив ся, лише, в почутю власної сили і нікчемности земляків, почав гордувати ними. Необережні і зовсім не сальонові вислови про Шевченка дали причину до здогадів, що у Кулішу верховодили часом гордовитість і зарозумілість. Але се були звичайно хоробливі припадки, по котрих усе на довший час наступала рефлєксия.

Відчужили Куліша від земляків найбільше ті Українці, з якими він мав діло ще в 50-их роках; уже тоді стидав ся він „своїх ідолів". А притягли його до себе учені Поляки і через те у Куліша проявили ся деякі польські симпатиї на науковій основі. Але польонофільство його було далеко менше, як русофільство; одно-ж і друге не доводило його до переченя самостійности українського народу і письменства; він вірив у ту самостійність і працював для неї.

Василь Білозерський списав 1897 свої спомини про Куліша і в них між иньшим сказав таке про нього: „Куліш належав до числа сих людей, що своєю благородністю, чесністю, великодушністю і розумом спонукують поважати його кождого, хто має з ним діло. Він чоловік практичний і діяльний і не любить кидати ся то на се то на те, а найбільш не жалує того, що не одобрене спокійним розсудком. Діяльність його найбільше з'осередила ся на літературі і на усовершуваню житя, яке бачить у праці і тілько працю уважає найважнійшою з усього. Всякі пориви, що не мають певної користної мети, на яку зараз можна би показати, йому противні. Житє своє він проводив, займаючись літературою і живописю; робити добро, не відкладаючи, там, де була нагода, він уважає головним обовязком".[2])

У сій замітці піднесено те, що ми вже бачили у Кулішевій діяльности. Служба правді та усовершуванє себе і людей були провідними гадками в його житю і роботі. Стараючись про се помиляв ся він нераз, але наміри були в нього чисті і людяні. Коли й гордував ким, то в імя сих чистих намірів.

Величезну душевну борбу, яку перебував ціле своє житє, стараючись зрозуміти XVI, XVII і XVIII століте в історії України,

---

[1]) Правда, 1868, 324. [2]) К. Ст. 1889, т. III, ст. 357—358.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не можна инакше розуміти, як її зрозумів Дашкевич: хитаня Куліша були справді повторенєм вікової коллізиї, яку нераз переходили більше або менше інтеліґентні Українці-Русини, починаючи з XV. століття. Такі коллізиї переживають нераз і російські і австрийські Українці і вони то розбили галицько-руську суспільність на дві половини. Потомки галицьких москвофілів з 1866 р., що беруть справу своїх відносин до російської народности поважнїйше, як їх батьки, не повинні лихословити памяти Кулїша, за прикладом батьків; бо вони перебувають одну форму сеї самої коллізиї, яку перебув Куліш. А Українці-Русини, що за житя Куліша спершу величали а потім докоряли йому, пережили і переживають також ті самі його коллізиї, коли тілько заговорять про уладженє відносин Українців до Росиян і Поляків. Приклад Куліша, котрий більше як пів століття мучив ся сими гадками і для роз'ясненя правди жертвував довголітню роботу і свою славу у сучасників, може справді богато навчити потомків. Живий живе гадає, так і будучі поколїня полишать ученим роз'яснюванє минувшини, а самі у щоденнім житю будуть поступати не инакше, як після того заповіту, який лишав і Куліш своїм наслїдником: любов до України і праця для неї в імя загальної культури, в яку український народ зі своїми прикметами може внести богато такого добра, якого не зможуть подати иньші народи.

А про помилки Куліша скажуть колись те, що він сказав про Гоголя: „Не говоріть менї сього, що Гоголь наш з пантелику збив ся. Воно правда, да не зовсім. Збив ся він із пантелику од великої муки за гріхи людськії, а в його помилках треба читати помилки всього нашого миру хрещеного. Обернуть ся нам на добро і його розумні речі і його безуміє“.

Чернівцї, вересень — грудень 1899.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З російської України.

Факт історичної вартости.*)

Новітне відродженє української літератури з часів Котляревського є власне лише підновленєм та дальшим розвоєм старої книжної традициї. *Пипін.*

Колись, не так ще й давно можна було за аксіому лічити тезу: „Тільки та национальність дає тривкі задля літератури підвалини, котра совпадає в свойому розвитку з історією цивілізациї". За аксіому, кажемо, тому, що прикладів про можна було знайти, навіть не знайти, а бачити всюди: бачили ми, як на древніх леґендах німецького епоса, на піснях про Дітріха Зіґфріда, Етцеля починали своє істнуванє штучні повісти труверів та трубадурів; як чисто народні пісні про Сіда навіть в XII в. невідомим іспанським автором вкладались у поетичну форму; як ще в 1496 році король дон-Хуан II видавав Centiloquio („Сто речень", збірник народніх приповідок) задля науки принца дон-Енріка Кастільського і т. д. і т. д. Того-ж, що фактично висловлювалось би contra, що надавало-б иньше осьвітленє історичним фактам, ми не мали ще: ми не мали в історії ще ні одного відродженя літератури, себ-то такої події, котра показала-б і иньші підвалини задля розвитку літератури.

Тепер же, коли ми витаємо ріжні сьвяткуваня ювилеїв відродженя, коли ми бачимо, як майже з попелу повстають найменчі славянські нациї — ми висловлюємось иньшими тезами, бо думаємо, що винайшли нові жерела можливости таких масових відроджень, що здобули певність в дальшому тривкому їх істнуваню. І такими тезами, звичайно, окрім необхідної присутности моральних здібно-

*) Ся статя написана ще перед півроком, та через натовп материялу доси не була поміщена. Надіємось, що свойого інтересу вона не стратила ще й тепер. *Ред.*

Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

стий в народі, можуть бути положеня: зароджене літератури на національних підвалинах і безперестанний міцний звязок її з народом.

І наша література в теперішньому стані має в собі такий здоровий зародок довгої будуччини. Вона не зросла на чужих нам елементах, вона не бралась відкілясь із Заходу виконаною вже і виробленою і ніколи не ставала ворожо що до народности; навпаки, вона (а найбільше література драматична) навіть вдалась у другу крайність, від якої тепер, на користь собі, уже впрочім відсахнулась: це в позичане своїх тем лише у народу, замикане таким робом лише в собі, лічачи свої дитинячі непевні кроки кроками ґіґанта. А коли література почуває себе „кровю від крови, кістю від кости“ народньої; коли вона не завойовник, що прийшов у чужу сторону і дивить ся ворожо на весь здобуток побідженого — то се й усе.

Ще в ті часи, коли Україна кипіла суспільно-політичним житєм і в ній силоміць витворювалась чужа народности шкільна, схолястична драма, ще тоді в ріжних „Дѣйствахъ на страсти Христовы“, „Рождественских драмах“, „Грѣшникахъ кающихся“ скрізь риторичну важку шкуринку що раз більше і більше пробивалась жива народня течія, український гумор. Правда, язик творів XVI—XVII вв. був сумішкою, амальґамою відтінків латино-польського, церковно-славянського і українського, але се було так тому, що панували в сфері мислї виключно церковні інтереси, що єдине поле, де нарід мав змогу висловлятись публично, було поле церковне, і проводирями літературних питань були лише духовні особи, що клали свій осібний відтінок на все, чого дотикались. Але коли той або иньший твір доторкав ся до річий історичних або житєвих; коли виступали на сцену і иньші потреби окрім релїґійних, тоді язик увесь переймав ся народнїм духом, народнїм складом, і ми бачимо, що з XVI в. починає своє істнуванє ціла література, котра має метою задовольняти чисто народні популярні потреби. В тексти інтермедий, інтерлюдий вставлюють ся розроблені народні погляди, заблуди, симпатиї, антипатиї; там-же мають вираз всї суспільні і релїґійні ідеали; нарештї туди просочують ся навіть політичні проґрами і социяльні змаганя.

Потім, правда, центр політичного, а за ним суспільного і культурного житя переніс ся в напрямі північно-східному, до

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Москви; туди-ж, слїдком за своїми представниками, перекочувала з стін Київської Академії і лїтература і драма. Непривітно стріла їх там сувора Москва; шкідливим задля південних рослин здав ся лютий мороз і суто-квасний запах драного лика... Згинули вільні сплески широкого вислову, загубились слїди безпосередности і, здавалось би, навіть сама можливість самостійного істнуваня щезла безповоротно.

Але нїщо живе не знївечуєть ся. Стїснений „в їжових рукавицях“ дух народнїй не загинув — він лише притих, принишкнув, затаїв своє слово про себе, бо в ньому покладав власне моральне багацтво. І в той час, коли піїти — ритори узивали народню мову „мужицким, деревенским слогом“, коли найвищі інтереси науки, суспільности, штуки висловлювались на мові російській, на яку несьвідомо переходили і найкращі українські сили; коли здавалось, що український елемент конечно відробив уже своє, що йому залишилось одно тільки — на віки злитись з пануючою народністю, загубитись в нїй: в сю рішучу критичну хвилину ми бачимо великий факт — бачимо, як национальна лїтература, мов фенїкс із попелу, повстала новою, чистою, оригінальною, з певними ідеалами, з усталеними завданями на будуче. „Де джерело такого відродженя? Найглибше джерело його — в житєвій силї народньої сущности, в тому новому социяльному і лїтературно-полїтичному інтересї до народнього, що дає знаменне історичне явище не тільки в російсько-славянськім, а в усім европейськім житю нових часів. Коли соки народности здавались висиленими, вони не переставали жити в непримітному станї і виявились, як тільки з'явилась можливість їх виявленя[1]). Етноґрафічне студійоване показало багату оригінальність української народности, история розкривала її старі леґенди — і перед науковим вислїдом уставав цїлий осібний елемент руського народа, його характеру і змісту, і таке студійоване з'являлось дїлом не тільки місцевого патріо-

---

[1]) Можна завважити навпаки останнїй гадцї лише те, що национализм, яко суспільний рух, виступає в числї факторів культури і поступу не тодї, коли »з'являєть ся змога« йому виступити, а тодї, коли він історично наспіває, коли він повинен виступити, не дивлячись анї на які перепони і утиски. Він може не поширитись, може загинути, бути придушеним і зітертим, але виникнути він виникне і призначене йому дїло зробить, хотя й наслїдки сього дїла може й не протягнуть ся на віки. *Г. Х.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тизму, але глибоким питанєм науки і цілої національної самосьвідомости"[1]).

Але про факт сей було вже говорено досить. Ми хотіли тут лише підкреслити, перше: „Український літературний рух кінця минулого віку, що проклав шлях новітній українській літературі, се не щось новітнє, а з'являєть ся тільки безпосереднім відгомоном ранійшого розвою київської штучної літератури XVIII в."[2]), а друге те, що в нашій літературі щира народність завжди була одним із головних елементів суспільного змісту, бо література ніколи не губила звязку з народом. Правда, социяльна мисль про нарід, що й виникла може почасти під впливом німецької історично-фільольоґічної науки, з'явилась не дуже давно, і її наслідок — мисль про национальну осьвіту, науку і літературу, се може перш усього відгомон широко голосних славянських відроджень; але се зовсім зрозуміло і не перечить основній гадці: змисловий видобуток завжді був конечним і то досить далеким наслідком, так сказати-б, ґрунтового, стихійного почутя. Перші інтереси або краще сказати, цікавість завжді бувала лише продовженєм старих звичаїв, згуба яких здавалась консервативним елементам історичною помилкою і несправедливістю; бували лише, так висловити ся-б, природно-естетичним смакуванєм народньої пісні, мови і т. и. Потім, коли таке замилуванє мало raison d' être не тільки після своїх елементів патріярхальности, воно переходило і в висші верстви, діставало ся в книжки і, минаючи стадиї псевдоклясичних іділлій, сентиментальної і романтичної школи, доходило до стану социяльно-філянтропічних ідей і, нарешті, навіть так сказати-б, до офіцияльного народолюбства. Се звичайний поступовий хід, і при ньому треба завважувати лиш одно: щоби всї первістні елементи, на підставі котрих може в осьвічених верствах виникнути социяльна мисль про нарід, себ-то елементи морально-етичні, політичні і літературні, носили характер більш-менч национальний, мали народній зміст — що ми й маємо у себе.

І наша драматична література, яко галузь літератури взагалї, стоїть що до свого внутрішнього строю на певних підвалинах. Теперішній стан її — стан перехідний. Хоча короткозорі недоуки і кажуть, що українська драма „наближаєть ся до свого природ-

---

[1]) Пипін, »Історія русской етнографіи«, т. III.

[2]) Петров, »Очерки изъ исторіи украинской литературы XVIII вѣка«.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ного кінця, що їй нема виходу з зачарованого кола мужичого побуту і вона задихаєть ся від зусиль вирватись із нього"; хоча вони й прикликають „публику полюбувать ся", як вироджуєть ся і вимирає українська драма, „викликана до житя штучними подіями, як загибає вона від висиленя, бо ґрунт, на якому пустила вона свої перші нарости, не має в собі плідних соків" — але се тільки брак певної обсервациї і студиованя. Теперішній підупад драматичної літератури, сучасна її мізерність — се не початок кінця, се лише струп гнойливий, що при обновленю крови загоїть ся сам собою і відпаде, бо саме тіло здорове і повне житєвих соків.

Наша драматична література міцна тим, що ніколи не губила звязку з народом — і з сього боку вона дуже відзначаєть ся від драми російської, що була просто позичена з Заходу тоді вже, коли там відбув ся і закінчив ся процес зростаня. Вона з'явилась на сьвіт тоді, коли старий, патріярхально-український побут був ще в значній частині своїй непорушеним, і той, хто хотів робити на национальному полі, міг ще бути оточеним живими нащадками ориґінальної народньої старовини. В ті часи зоїли ще не ставили найтончих псевдо-национальних питань і ніхто не думав у проявленю де-якої української осібности бачити велику нагану російській державі: тоді дивились на справу ясними очима, ніхто не думав замовчувати фактів і в проявленю їх бачити шкідлиру крамолу та сепаратизм. І наша драма змогла в усій непорушности перенести на сцену буденне житє народнє з усіма найінтімнійшими засобами його побуту та обстанови. З широко-захопленою іллюзиєю, мало відмінною від дійстности, вона втілила се житє в правдиві, ріжні, типові різновидности, вклала їм в уста роскішну народню пісню і пустила в сьвіт щось відмінне, незнане до тієї пори — „малорусскую драму". Прекрасною, історично-чистою була вона, ся драма, в початку свого істнуваня!

Чистими були й ті, хто проводив її в житє. Чимсь ідейним, переймаючим повіє, коли читаєм: „Праця сих людий (іде річ про дд. Кропивницького, Саксаганського, Садовського і Карпенка-Карого) в перші роки істнуваня товариства правдиво була дивовижною: вони були авторами, виконавцями, музиками, учителями драматичної штуки, декораторами, навіть фризиєрами і костюмерами!... У них не було нічого, окрім таланту, невпинної енерґії, бажаня, що-б там не було, поставити на свойому — і вони побідили!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вони добились того, що їх признали, з ними почали лічитись, про них забалакали — і їх артистичне турне по Росиї похоже було на якийсь тріюмфальний хід“.. Автор сих стрічок живо памятає перші вистави товариства в Петербурзї і те правдиве чутє подиву як у пресї, так і в публїцї перед виставами товариства в тїсній Кононівській залї, виставами, в яких виконавцями у купі з'являлись д—ки Заньковецька, Затиркевич, д—ї Кропивницький, Саксаганський, Садовський і Карпенко-Карий — словом, усе, що було й залишилось найталановитїйшого в українському драматичному театрі“[1]).

Як то давно і в купі як недавно було все се!

Куди-ж тепер подїлись усї ті ідеальні змаганя, що були першим імпульсом дїяльности товариства? Спекулятивний дух, смашний шматок „хлїба з маслом“ взяли перевагу — товариство розпалось і, розбиваючись з кожним роком на більше і більше число шматків, „размѣняло на мелочь“ і українську штуку драматичну. Тепер, подививши хоч би в хронїку III книжки „Вістника“ сього року, можна бачити, скільки-то „трупів“ утворило ся у нас на Українї, особливо за останнї часи. Кожний „артист“, що не встиг пропити грошиків з товаришами або зручно кого-небудь обікрав — набирає „санкюлотів“ по базарю, бере дозвіл на вистави і під прикритєм „Товарищества русско-малорусских артистов“ веде найбезстиднїйшу антрепрізу. Де-ж уже там йому вибирати репертуар та стежити за засадами невідомої йому української лїтератури! Йому тільки давай, давай, що хоч аби нове, аби можна було крикливий заголовок надрукувати на афіші сяжневими лїтерами. А „творцї“, поставщики відповідного матеріялу знайдуть ся: Жиди дадуть „малорошіянсково пєса“, переробивши „Полтаву“ та назвавши твір „Орли України“; передові студенти, не споминаючи, що фабула позичена з „Хати“ Грінченка, насмалять драму під заголовком „Приймак“ і т. д.

Може який-небудь кабінетовий мислитель, аматор української старовини, і скаже, що се все гаразд, що чим більше утворить ся на Божім сьвітї „русско-малорусских товариществ“, тим ширші загальні верстви познайомлять ся з українською штукою. Але зважити користь такого дробленя і шкідливість його ми залишаємо на добре бажанє того-ж самого мислителя, зауваживши лиш одно,

---

[1]) Н. И. Николаевъ, »Театрально-критическіе наброски«, стор. 95.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що ширенє української ідеї серед усїх верств суспільних се річ, звичайно, незмірно велика, але не тодї, коли вона виконуєть ся лише квантитативним зростанєм на всї боки хромих труп. Тепер, коли нас „не пущають“ з своїм словом у середину твердих стїн унїверситетських, коли наш театр лїчать виключно народнїм, гідним заміняти собою лише сьвяточний балаган — тепер, як не комічно може чути сї фрази, — нам треба давати тільки прекрасне, треба витворювати лише, так би сказати, chef d'oeuvre'и. Тодї тільки признають нам нашу рівноправність бодай лїтературну; тодї тільки українська мова буде сьміла запанувати і серед інтелїґенциї.

І от із сього боку, себ-то з боку прекрасних виконань, з боку показуваня суспільности найкращого і найлуччого — ми переживаємо тепер у Росиї історичної ваги факт: Заньковецька, Кропивницький, Саксаганський, Садовський і Карпенко-Карий знов з'єднали ся в одно товариство! І сими короткими словами сказано все.

І справдї: навіть самі найнетолєрантнїйші з росийських „передовиків“, самі найзлїйші скалозуби не можуть одмовити талантів і не геть-то малих висше поіменованому квінтетови. Не часто і навіть ой як не часто доводить ся і в трупах „пануючої народности“ зустрінути такий чудовий добір талантів. І чому-ж тепер, з нагоди такого факта, не подивитись оптимістично на будуче і не намалювати собі в уяві хоч такої напр. картини?

Товариство приїхало в якийсь город. Виставлені афіші тільки повідомляють, а не затягають. Театр наповнюєть ся. Іде туди не лише залїзничний робітник, котрому любо покричати та попанувати „на галдареѣ“; не лише півсонний, жирненький, нівроку, „буржуй“, якого затягла в український театр чутлива на нерви та тонка на сльози половина; не лише присяжний „українофіл“, що боїть ся докору від своїх колєґів за байдужність до национальних вертунів — а іде й той, хто цікавить ся зростом лїтератури, чия-б вона не була, бо вважає кожну гарну річ кроком культури, відзнакою поступу; іде і урядник, щоби в уявах иньшого житя винайти силу на дальшу мізерну боротьбу; іде і професор, щоби простудіювати новий твір і сказати своє слово про нього в будучу історию; іде і ґімназисточка, котра напевне буде плакати нишком, коли на сценї страждатиме занедбаний і побіджений. Всї вони йдуть до театру, бо всїм їм обридли дрібязки сїрої буденности, бо всїм хочеть ся почути живе слово правди, хоч мале-малесеньке в храмі штуки. І бачуть і чують, як на певних живих підвалинах виростає

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

прекрасна ідея, як зі сцени мельодийними згуками чистої мови несуть ся слова, повні вічних, всім зрозумілих і всякому дорогих красот. А виходить чоловік із театру — сьвітлими-сьвітлими, досяжними стають перед ним високі ідеали, що лише краплями, сяйва повними, блищали в далечині; багато нових сил чуєть ся в душі, багато гарного хочеть ся зробити, певні, усталені засади зростають та кріпнуть у серці.

— — — — — — — — — — — — — — — —

І як не наївним здаєть ся таке блуканє по надхмарних емпіреях, воно має в собі щось і серіозного. Се може ідеал, але ідеал, що бодай по части може бути осягненим. Стане ширший загал, себ-то просто більше число ходитиме в український театр — перший наслідок, опріч усяких етичних — кращий матеріяльний стан причасних персон; „більше меду — більше й бджіл“, стане можливим і інтеліґентним силам іти туди, де досі майже самі „пролєтарії“ робили. Иньші вимоги і бажаня — і нова пєса не буде найкрасшим своїм достоїнством мати свою новизну, від неї вимагатиметь ся чогось і иньшого. А на иньше, на лучше — те-ж, будемо вірити — сили знайдуть ся, як знаходились вони досі на гірше. Що-ж до зверхніх условин, то.. почім знати, може й вони стануть лише яко зайвий доказ того, що крапля камінь довбе, що терпливий козак не одмінно буде атаманом, бо за терпінє Бог завжди дає спасінє...

І коли-б ся допись містилась не в поважному літературно-науковону орґані, коли-б вона не повинна була мати лише більш-менч хронікальний характер, я дозволив би собі тут щиро привитати наших шановних діячів сцени, порадуватись за те, що така добра і щаслива гадка прийшла їм до голови. Тепер же я обмежусь лише тим, що закличу сими остатніми словами всіх, кому так або инак дорогі інтереси української сцени, а з сим укупі і інтереси национальні, до вислову подяки і щирих бажань нашим шановним артистам, бажань — не стати їм лебедем, щукою та раком!

Ne quid nimis.

Немає мабуть иньшого племени о стільки скорого і здібного на самоосудженє і самовеличанє, як племя славянське, а з поміж Славян перше місце в тих прикметах напевне належить ся нациї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

українській. Та воно й не дивно: коли політичні, суспільні, навіть моральні ідеали народа ще не вироблені і коли сам нарід знаходить ся, так сказати-б, на склоні тієї гори, на яку має зійти — тоді цілком зрозуміло, що кожний проступок здаєть ся смертельним гріхом, а кожний виповнений обовязок — ґеніяльною саможертвою. Але се стан не вічний, перехідний: минуть часи, усталять ся засади — тоді можна буде побачити, скілько чого зроблено. Поки що будемо хвалити себе за дрібниці і гудити за мілкі провини.

В X-ій книжці „Вістника“ шановний д. Кониський, приступаючи до опису житя і діяльности покійного Дикарева, звертаєть ся до читачів з невеличким переднім словом, чимсь-то в роді моралї і догани. Там він кидає слово докору всім тим, хто не пише біоґрафій наших письменників, хто обмежуєть ся лише невеличким некрольоґом тоді, коли ніби-то найпекучійшою потребою являєть ся оброблене о скільки можливо повного житєвого опису діяча — взагалї висловляє багато прикрих, правда, але справедливих гадок. Отсею невеличкою відповідю я зовсім не маю на метї доказувати несправедливість або хибність тих гадок; менї тільки хочеть ся показати деяку їх односторонність, що власне й єсть їх хибою, і висловити де-кілька уваг не прийнятих на розум шановним біоґрафом.

Як легко кинути слово докору на адресу якої-небудь цілої корпорациї, спілки, а найбільше цілої нациї! Як легко і вкупі з тим як безплодно! Кожна окрема одиниця, субєкт, коли на нього звертають ся докірливі очи і коли він бачить „покиваніє главою“ — то сам відвічає за свої гріхи, сам за них караєть ся і вся сумна догана обвалюєть ся лише на нього. Коли він починає реаґувати, ми зараз же бачимо наслідки непощадної критики, наслідки пережитих докорів сумлїня. Не те вбачаєть ся при загальному осудї: треба вже надзвичайного голосу, щоби сколихнути масу; треба фанатизму Івана Хрестителя, Савонаролї, щоби огненне слово пройшло до глибини духа кожної окремої людини. Коли-ж сих прикмет нема, то докори розкладають ся на таку масу людий, що кожний з них може навіть і не почути, як-то він власною особою спричинив ся до того або иньшого лиха. Таке саме і з біоґрафіями. Кожний з орачів української национальної ниви, кожен письменник і богато неписьменників — що й говорити — могли-б зарадити лихови недостачі біоґрафій: сей гріх розкладаєть ся на всїх. Але чому-ж доси не має біоґрафій? Та мало чому! Хоча би

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

навіть і тому, що шановному д. Кониському се діло здаєть ся найбільшої ваги і вартости, а иньшому ні — у нього иньші пекучі потреби, иньше діло на руках.

Або візьмем прикладом хоча би й науку. Коли вона стоїть в перших кроках свого розвитку, коли маса здобутого матеріялу значно перевисшує число синтетичних праць, тоді перед кожним окремим робітником розстиляєть ся такий багатий вибір ріжних користних галузей роботи, що йому зовсім неможливо обмежитись на одну яку-небудь сторону: він почуває, що потреб значно більше, ніж рук, і, о скільки може, задовольняє всім. Тай психіка людий епохи вироблена мабуть иньша, ніж психіка епохи, так сказати-б, кінетичної енерґії: в першому випадку у чоловіка більше розвивають ся — бажаня обхопити ширші верстви, пізнати найбільше число таємниць природних, а в другу епоху чоловік обмежуєть ся на менче число і більше йде в глубину*)... Арістотель давав і космічні теориї, і естетику, фільософію, і природничі науки; середновікові учені бували разом і докторами фільософії, і медиками і хеміками — але то все зовсім не показчик якоїсь висшої орґанізациї і ґеніяльности людий, а лише наслідок часу, в який вони жили, бо кожна наука була розкритою скринею, з якої можна було брати скільки хочеть ся.

І так усюди. Були часи, коли хворобу вважали за прихід Чорного Духа або злістність семидесяти сестриць, спльовували та одшіптували; далї почали винаходити аллопатичні засоби, потім дійшли до причин міязматичних та контаґіяльних хорувань, нарешті навіть вишукали птомаїни і, почім знати, може і в самих птомаїнах винайдуть потім своїх мікробів та баціль. Так ішли вперед науки, так розвивалась людяність, так приходив до свого стану і видимий і невидимий мир. Так дійдемо до чогось і ми: справедлива льоґіка не потрібує від нас зараз-же чогось лежачого „по за межами можливого“. А тепер, коли кожному з наших письменників доводить ся бути і романистом, і публїцистом, і рецензентом, і драматурґом, і популяризатором, і перекладчиком, і поетом —

*) З кожним окремим чоловіком теж саме: коли перед ним розстиляєть ся невідома будуччина і він ще не знає відповідности своїх сил та зверхнього миру — йому море здаєть ся вузеньким і не страшить ріжноманїтність праць. Та і сам д. Кониський тому прикладом; щось в ті часи, коли він і »Арихметики« писав, і хрестоматії і популярні, і наукові, і белетристичні речі, щось тоді, кажу, не чутно було докорів сумлїння за біоґрафії.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

словом, втіляти в собі, як становий Салтикова, всї достоїнства; коли око забачає величезні прогалини і в національній науцї, і в книжках для дїтий, і в народнїй лїтературі, і в плеканнї музики, штуки і в усьому-усьому, що хоч так або инак дотикаєть ся житя чоловічого та його справ — так тут уже, кажу, чоловіковипродуцентови приходить ся, як луна, „на всякій звук родить свой отклик вдруг“ і немає, здаєть ся, місця докорам, чому се з одного вола не зідрано сьомої шкури. Кожний день утворює нові потреби, кожний рух викликає за собою необхідні рефлекси — і на все потрібні руки, голова, праця. Все теперішнє наше житє національне носить ще якийсь-то тумультуарно-демонстративний характер: глядачами з'являєть ся вся людяність, а демонстрантами ми з усїм невеличким комплексом здобутого; ми, мов Ґалілей, неперестанно промовляємо: „А все-ж таки ми істнуємо!“ А коли мине сей неоднаково-приспішений рух, коли житє увіллєть ся в більш-менш стаціонарну колїю — тодї приложенє енерґії буде найвигіднїйшим і не буде маленька сума чоловічих сил тратитись на велику всесьвітню проґраму після ґрандіозного масштабу. Тодї гарний перекладчик не буде поганим поетом, письменник для дїтий не буде істориком і гіґієнічні книжки будуть писатись медиками, а не математиками. Поки-ж що указувати пальцем шлях масам, єднатись з ними лише в містоіменях „ми, нас, нами“ — се подібне черпаню моря решетом.

Гнат Хоткевич.

Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Хроніка і бібліоґрафія.

I. Літературні вісти і уваги.

Могила гетьмана Дорошенка і наша безпамятливість. Як відомо, гетьман Дорошенко доживав віку в Московщині, в селї Ярополцї під Москвою: там його й поховано і до сього часу стоїть там його могила. Про неї в »Кіевской Старинѣ« (кн. 7—8 сього року) надруковано цікаві споминки д. Краснова, що дуже виразно сьвідчать про нашу байдужність до своїх історичних памяток. Дорошенка поховано спершу в церкві, але річка Лама що року підмулювала беріг, де була церква, і ото її перенесли на иньше місце, а над останками славного гетьмана поставлено капличку. Капличка раз-у-раз була відчинена; в серединї лежав величезний камінь, стояли образи і вирізані з дерева херувими; камінь заслано покривалом з чорного сукна, що перетлїло від старости і розлазило ся, коли його діткнеш ся. На каменї стояла карнавка на гроші: сюди богомольцї кидали хто шага, хто копійку »на сьвічку«; на великдень на каменї клали крашанки. Під стріхою в каплицї мостились голуби і все в капличцї — і камінь і навіть образи — було ними закаляно. Зараз коло каплицї стояли побудовані коршми та крамницї. Дїти селянські часто забивали ся до каплицї, забирали звідтам гроші на медяники та иньші ласощі, крашанки — »товтати ся«, а иноді й херувимів на »знамена«, коли грали ся в салдатів. Отак занехана простояла каплиця з гетьманською могилою лїт зо сто, та знайшли ся людцї, що й на кістки гетьманські зняли руку. Ходила в народї поголоска, що Дорошенка поховано з усїма військовими клейнотами: коштовною гетьманською булавою, шапкою, оздобленою дорогими самоцьвітами, та козацькою збрусю. Злочинцї розкопали могилу, розшукуючи там тих скарбів. Як звичайно, наїхали урядовцї »робити слїдство«, вийняли з могили кістки Дорошенка і протягом двох місяців вони лежали зверху на каменї. Чим скінчило ся слїдство, д. Краснов не памятає, каже тільки, що каплицю потім замкнено на замок. В якому тепер станї Дорошенкова могила, те-ж не відомо... Вся ся сумна історія справляє таке прикре враженнє, що ми не поняли-б їй віри, коли-б не знали та й на свої очі не бачили, яку пошану мають у Росиї найдорожші історичні памятки, що у иньших народів були-б предметом национальних гордощів... Нарід, що не памятає учорашнього дня, не годен і шанувати памяти своїх великих людей: він їх не знає, вони для його — »звук пустой«. Доказів на се не перелїчиш. В книзї, що лежить на Шевченковій могилї для запису туристів, можна прочитати такі »записи«, що згориш увесь від сорому та обурення. Печеру Лермонтова в Пятигорському запирають на замок, щоб »не паскудяли« (»Новое Время«, ч. 8339); на могилї Гребінки довго навіть хреста не було і отсе тільки недавно з сусїдної могили перенесено старого деревяного хреста (»Кіевск. Старина«, 1900 р. кн. 7—8) і т. и. Мимо волї згадаєш слова городничого в »Ревизорѣ«: „Что это за скверный городъ! — только гдѣ-нибудь поставъ какой-нибудь

Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

памятникъ или просто заборъ, — чортъ ихъ знаетъ откудова и нанесутъ всякой дряни«...

Знесенє кріпацтва і „українофільство“. В »Вѣстникѣ Европы« (вересень) надруковано цікаві споминки д. Воронова про знесеннє кріпацтва на правобережній Україні. Для переведення реформи р. 1861 з'орґанізовано »временную комиссію« з Галагана, Воронина та Собанєєва; »временная коммиссія« пильно взялась до діла, тягнула руку за кріпаками і незабаром викликали велике обуреннє в реакцийній частині російської преси. »Вѣсть« дорікала комісиї комунізмом, а »Московскія Вѣдомости« доносили, кому відати про те належить, що »въ юго-западный край забрались такіе украинофилы, которые вмѣсто того, чтобы составлять выкупные акты, служать панихиды на могилѣ Гонты и возбуждають въ населеніи сепаратистическіе(!) инстинкты«. Сї доноси сполошили уряд і ревізувати комісию приїхав тодїшнїй мінїстер внутрішнїх справ Валуєв; цікаво, що навіть сей отвертий ворог селянської еманципациї не знайшов жадної вини на комісиї і вона могла далї робити своє користне діло. Щасливі тодї часи були!... Иньшим разом хоч би вини й не було, а комісию таки »упразднили-б«... С. Є.

Могила Котляревського. »Кіевская газета« (ч. 139) подає звістку, що у лїтку на могилї Котляревського в Полтаві поставлено коштом губернського земства новий надгробок. Зроблений з сїрого мармору, на камінному постументї, надгробок має заввишки 2 ½ аршини і з чотирьох боків написи. З першого боку:

»Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люде,
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть».

З другого: — »Іван Котляревський, перший український народний поет«. З третього: — »Родив ся року Божого 1769, почив 1838«. З четвертого: — »Коштом Полтавського губернського земства«. Кругом могили поставнено гарну деревляну огорожу. Треба подякувати Полтавському земству за його добрі заходи коло упорядкования могили першого українського поета, бо старий надгробок, поставлений р. 1869, був на-пів уже зруйнований і розвалений. С. Є.

В справі памятника Котляревському. У Вістнику р. 1898 була звістка про те, що російський мінїстер внутрішнїх справ не дозволив напису по українськи на памятнику: — »Рідний край першому народному поетови Іванови Котляревському«. Певне, Полтавська міська дума в друге удавала ся за дозволом, але, як повідомлюють часописи (див. »Кіевлянин« ч. 257), наслїдки ті самі, що й перше: знов мінїстер заборонив (»призналь неподходящимъ« — мягко кажуть часописи, але то все одно) сей напис українською мовою, дозволивши його по російськи. Виривки з поезий Котляревського та Шевченка, що мають бути поміщені на памятнику (»Де згода в семействі, де мир і тишина — щасливі там люде, блаженна сторона«. — »На вічну память Котляревському. Слава сонцем засияла — не вмре Кобзарь, бо на віки його привитала«), мінїстер дозволив з умовою »соблюденія правилъ общерусскаго правописанія«... Коли Україна діждеть ся того »многострадального« памятника — не відомо; докінчення його сподївали ся в ювилейний рік, але минуло вже досить часу, а справа стоїть однаково... Причина сьому — не самі лишень адмінїстративні перешкоди, а ще більше наша недбалість та байдужність. Як довідуємось зо статї д. Василенка »Еще поминка объ И. П. Котляревскомъ« (»Полтавскія губ. Вѣдомостей«, ч. 190), міська полтавська дума нехтує сїєю справою: не порішено нїчого про постамент, місце для памятника ще не приладновано, не огорожено і т. и., — словом, і »свої люде, як чужії«, — гірко нарікає д. Василенко... Будемо сподївати ся, що ачей же памятник поспіє хоч на другий столїтнїй ювилей нашого письменства!... С. Є.

Українська пісня на китайській межі. Д. П. і Р. переказують в »Сѣверному Курьерѣ« (ч. 306) свої враження з подорожі китайською межею. Між иньшим тут подаєть ся цікавий приклад того, як українська пісня, що невідомим способом занесена була між сибірських козаків, виродилась у звичайну »салдатську« пісню. Коли автори попрохали козаків що-небудь заспівати, ті почали:

»Засвистали козаченьки
Въ походъ съ полуночу,
Заплакала Марусеночка (sic)
Свои яснѣ очи.
Не плачь, не плачь, Марусеночка,
Мы возьмемъ тебя съ собою
Мы возьмемъ тебя съ собою —
Назовемъ родной сестрою,
Не сестрою тебя, не родною —
Женой бравой, молодою«.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

5) Куліш, — Чого стоїть Шевченко яко поет народний, 6) Шевченко Т. — Було колись, історичні поеми. 7) Шевченко Т. — Княжна, 8 Левіцький Ів., — Повісті й оповідання т. III (»Хмари«). 9) »Підліткам на Різдво« зібрав Гнат Галайда. С. Є.

Драматичною цензурою дозволено: 1) Качинський, — В морі без кормила, драма на 5 дій, 2) Його-ж, — Дівчина — атаман Банди!) розбійників, драмат. картини на 5 дій, 3) Його-ж таки, — Дочка запорожця, мельодрама на 5 дій, 4) Його-ж, — За сиротою Бог з калитою, мельодрама на 5 дій, 5 Степанченко, — Мос коханнє або без вісти пропавша, драма на 3 дії, 6 Качинський, — Палке серце — загублена доля, драма на 4 дії, 7 Його-ж, — Промеж молотом та наковадлом (sic), — комедія на 5 дій. С. Є.

Український вечір в Київі 29 жовтня, заходами М. В. Лисенка відбув ся в залї »Литературно-артистическаго Общества« український вечір. Зміст його складав ся з реферата про український театр, з читання укр. поезий та співів.

Народні бібліотеки на вулицях. В Київі в міській управі лежить на розглядї цікавий статут рухомих бібліотек народніх. Сї бібліотеки мають бути на вулицях для того, щоб постачати книжок для читання найбіднїйшим верствам людности (»Кіевское Слово«, ч. 4584). С. Є.

»Музей св. Владимірскаго братства«. В ч. 212 часописї »Волынь« находимо відомости про музей Св.-Владимирського братства в містї Звягелї на Волинї. В музеї сьому зібрано чимало річей, знайдених при роскопках, старих рукописів, образів і т. и.; де-які з них мають чималу вартість. С. Є.

Музей »древностей и искусствъ« у Київі. Новий вельми гарний будинок музею вже майже закінчено; збудовано його в щиро-клясичному штибі з кольонами та оздобами. Тепер адміністрация музею починає вже упорядковувати його в серединї: розставляти коллекциї (найбагатші подаровано Ханенками та Бобринським) та укладати катальоґ. С. Є.

Про Щоголева. »Южный Край« (ч. 6.819) надрукував статю проф. Сумцова »Субота св. Дмитра. Памяти Я. Н. Щоголева«. Автор статї розбирає відому поезию Щоголева »Суботу св. Дмитра«. С. Є.

Про Сковороду. В місячнику »Дѣтское Чтеніе« (кн. 6) надруковано статю д. Єварницького »Забытый украинскій философъ Сковорода« з портретом, автоґрафом та малюнком могили Сковороди. С. Є.

Нова збірка козацьких пісень. На однім із засїдань російського Ґеоґрафічного Товариства в Петербурзї виголосив д. Бігдай, звісний збирач пісень Кубанського Війська, відчит: »Про потребу зібраня і виданя пісень усїх козацьких військ та про способи, що ведуть до сього«. Етноґрафічна Комісия вислухала того відчиту і ухвалила видати на разї пісні Кубанського Війська зібрані автором у 10-и випусках. *В.*

Характерна дрібниця з Угорської Руси. В Лябірци, Земпл. ком. на границї Галичини (недалеко Лупкова) відбув ся в червни с. р. духовний соборчик, на якому поставив внесенє новий парох Чертежа, о. Іриней Ханат, аби протоколи нарад вели ся по руськи, а не по мадярськи, як доси. Проти внесеня виступив парох чисто руського села Радвань, В. Дудкович і в мотивах, які наводив проти внесеня, подав між иньшим, що він не згодить ся нїколи на нього тому, що не розуміє руської мови. О. Ханат зауважав на те, що Дудкович, як парох руського села, повинен навчити ся руської мови. Ся замітка вколола так сильно мадярського патріота, що він загрозив абстиненциєю, колиб внесенє перейшло. Те не переконало одначе зібраних і вони ухвалили 8 голосами проти 4 внесенє о. Ханата. На перший погляд — се дрібниця. Хто знає одначе угро-руські обставини, той мусить признати, що ся ухвала може мати велике значінє для розбудженя национального почутя між угро-руською інтелїґенциєю, яка майже виключно складає ся зі сьвящеників і учителїв. *В.*

З'їзд російських письменників. На засїданю членів Товариства росий. письменників повідомив присутних голова, що мінїстер внутрішнїх справ не признав можливим згодити ся на поновну просьбу Товариства, аби можна було скликати до Петербурга всеросийський з'їзд рос. письменників. Дня 16 жовтня запросив комітет на нараду сїмох правників, членів Товариства, а власне: Таґанцева, Спасовича, Львіньского, Дерюжиньского, Беренштама, Мінцлова і Нїканова, аби порішили, чи є підстава на рекурс против заборони з'їзду, до Сенату. Три правники заявили, що така підстава є, чотири иньші були противної думки. Загальні збори порішили одначе внести жалобу до Сенату по мисли меньшости знавців. *В.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Товариства, інституциї і редакциї, з якими увійшло Н. Т. ім. Шевченка в обміну 1900 р.

1. Алексинац (Сербія). Редакция »Караджича«.

2. Amsterdam. Koninklijke Akademie von Wetenschappen te Amsterdam.

3. Amsterdam. Wiskyndig Genootschap.

4. Атени. *Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός.*

5. Bautzen. (Саксонія). Maćica Serbska.

6. Berlin. Zeitschrift d. Vereins für Volkskunde.

7. Breslau. Ред. „Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde"

8. Bukarest. Academia Română.

9. Warszawa. Ред. »Wiadomości matematycznych«.

10. Washington. American Antropologist.

11. Washington. National Museum

12. Владимиръ. Владимирская губ. ученая коммиссія.

13. Hamburg. Gesellschaft für jüdische Volkskunde.

14. Guben. Niederlausitzer Mitteilungen.

15. Denver. (U. S. K.) Colorado Scientific Society.

16. Екатеринбургъ. Уральское Общество любителей естествознанія.

17. Екатеринодаръ. Общество любителей изученія Кубанской области.

18. Zagreb. Hrvatsko arheološko društvo.

19. Igló. Ungarischer Karpathen-Verein.

20. Иркутскъ. Восточно-Сибирскій Отдѣлъ Императорскаго Русскаго Географическаго Общества.

21. Ljubljana. Slovenska Matica.

22. Москва. Физико-математическія науки въ ходѣ ихъ развитія.

23. Montreal (Canada). The Canadian Antiquarian and Numismatic Journal.

24. Нижній-Новгородъ. Нижегородская Губернская Ученая архивная коммиссія.

25. Nova Scotia. (Canada). Nova Scotian Institute of Science.

26. Ottawa. Geological Survey of Canada.

27. Paris. Institut de France. Académie des Sciences.

28. Paris. Société Philomathique de Paris.

29. São Paulo. (Бразилія). Museu Paulista.

30. Симбирскъ. Симбирская Ученая архивная коммиссія.

31. София. Българско Книжовно Дружество.

32. СПетербургъ. Журналъ акушерства и женскихъ болѣзней.

33. СПетербургъ. Сѣверный Курьеръ.

34. St. Louis. The Missouri Botanical Garden.

35. Stockholm. Kongl. Vitterhets Historie och Antivitets Akademiens.

36. Sydney. Department of mines & agriculture.

37. Sydney. The Australian Museum.

38. Costa Rica. (America Central). Museo Nacional San Jose.

II. Нові книжки.

Малый Кобзарь Т. Г. Шевченка. Черкассы 1900. Стор. 70 + 11, ціна 5 к. (Черкаських видань ч. 15). »В Україну ідіть, думи... Там найдете щире серце і слово ласкаве, там найдете щиру правду, а ще може й славу«... Найбільшою славою Шевченкових творів є те, що вони, відповідаючи усім вимогам високо-художної творчости, зовсім однаково зрозумілі в широкім значінню сього слова, як для простого селянина, так і для осьвіченого інтеліґента. Ся істина загально-відома, але як не висловити її ще зайвий раз, коли се справді найкраща сторона Ш—ї творчости, а притім явище зовсім виключне, подібне котрому ледви чи знайдеть ся в загально-людській історії літератури нових віків? З погляду психольоґічного се — незмірно цікава річ: тільки в »думах« Ш—ка найяснійше можна прослідити границї дотичности людової творчости з поезиєю, яко штукою (в вузчім розуміню слова), а також і естетичні закони людової творчости. Може ся риса творів нашого поета, котру назовем хоч-би »народністю«, є один із вістників тієї поезиї кращої будущини, котра

Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

буде промовляти не до інтеліґентів, чи селян, а взагалї до людей, коли

буде син і буде мати,
і будуть люде на землї?

Отсе все ми кажемо тому, щоб більше вияснити думку про незмірно-велике значінє Ш—кових творів для духового виховання народу. Щоб та слава, про котру поет сказав своїм ґеніяльним віршом, справдилась, треба, щоб його »думи« пішли у народ. »Малий Кобзарь« се єсть перший збірничок Ш—х віршів для народу, — і власне через те він робить на нас радісне і заразом сумне вражінє. Правда, ще з початку 60-х рр. було видано Кулїшем у його »Сїльській бібліотецї« кілька дум Ш—ка, але се — »преданья старины глубокой«, а »Катерина«, »Тополя« і »Наймичка«, видані в наші часи, не можуть уважатись ознакою того, що справа народнїх видань Ш—ка стоїть у нас добре. Але ми не маємо наміру розводити ся про сю справу, тож краще скажемо кілька слів про »Малого Кобзаря«. Треба сказати, що сей збірник уложено чудово; вірші вибрано і розміщено так, що збірничок є як-би автобіоґрафією поета, а заразом з тим, наскілько можна, повною характеристикою його сьвітогляду. Більшість уміщених тут віршів написані поетом на засланню, і отсе накладає на весь збірник якийсь сумний, благородно-гуманний відтїнок. Із багатьох стихотворів видавець помістив тільки уривки — ті, що так чи иньше відповідають духу збірника, через те, що в цїлости вони не могли увійти задля своєї величини. Тільки уміщенє віршу: »Менї здаєть ся — я не знаю«... ми лїчимо помилкою видавця, бо сей вірш навіть без цензурних випусків потребує коментарія.

Зверхній вигляд книжечки досить гарний; на обгортцї і першій сторінцї — портрет Ш—ка. На жаль в текстї подибуєть ся кілька таких помилок, що шкодять розмірови вірша (напр. в »Посаджу коло хатини«). Як відомо, в Ш—х віршах часто міняєть ся розмір в окремих частинах; щоб читач не збивав ся, їх не треба друкувати врівнї, а трохи відступивши. З сього боку в »Малому Кобзарі« зроблено чимало помилок, але се вина скорійше друкаря, нїж упорядчика. *М. К.*

Етноґрафічний Збірник. Видає Етноґрафічна Комісия Наукового Товариства імени Шевченка. Т. VIII. Галицькі народні новелї. Зібрав Осип Роздольський. У Львові, 1900. Накладом Товариства. З друкарнї Н. Т. ім. Шевченка. Стор. IX + 166 вел. 8°. Цїна 2 кор. Зміст: 1) Передмова (дра І. Франка). 2) Текст новель, ч. 1—81. 3) Покажчик важнїйших мотивів.

Етноґрафічний Збірник. Видає Етноґрафічна Комісия Наукового Товариства імени Шевченка. Т. IX. Етноґрафічні материяли з Угорської Руси. Зібрав Володимир Гнатюк. Том III. I. Західні угорсько-руські комітати. II. Бач-Бодроґський комітат. У Львові, 1900. Накладом Товариства. З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка. Ст. 4+284, вел. 8°. Цїна 3 корони. Зміст: I. Зах. угорсько-руські комітати. Материяли із сїл Чертежа (Земпл. ком.), Сулина, Велик. Липника, Орябини, Лїтманови, Якубян і Кремпаха (Спіш. ком.). Шамброна, Виж. Свидника, Кружельова і Мальцова (Шар. ком.). II. Бач-Бодроґський комітет. Пісні. 1) Духовні пісні і колядки. 2) Баляди і романси. 3) Історичні спомини. 4) Ріжні долї. 5) Дївоцькі пісьнї. 6) Утрата вінка. 7) Парубоцькі пісні. 8) Вояцькі пісні. 9) Пісні про подружнє житє. X. Місцеві пісні. XI. Жарти і дотинки. XII. Пісні про зьвірів.

Панько Олелькович Кулїш Огляд його дїяльности. Написав Осип Маковей. Львів, 1900. З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка. Ст. 170, вел. 8°. Цїна 1 кор. (Се відбитка із працї д. М—я, друкованої в нашім журналї).

И. К. Карпенко-Карый (Тобилевичъ). По-надъ Днипромъ. Драматычни картыны въ 5 одминахъ. Черкассы, 1900. Друкарня В. В. Колодочкы. Ст. 102, мал. 8°. Цїна 10 коп.

Chronik der ukrainischen Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg. N. 3. (Mai—August). Львів, 1900. З друкарнї Н. Т. ім. Шевченка. Ст. 22, 8°. Цїна 30 сот. Зміст: Sitzungen des Ausschusses — Sitzungen der Sectionen (M. Hruševśkyj — Siegel aus der Umgegend von Halyč. Juryj Kmit — Zur Geschichte des gr. kath. geistlichen Seminar's in Lemberg im J. 1848. M. Hruševśkyj — Geschichte der Ukraine, B. III. — Al. Kolessa — Ein Blick auf den gegenwärtigen Stand der Forschungen zur Geschichte der ukrainischen Litteratur. Al. Kolessa — Die ukrainische und polnische Rhytmik. I. Franko — Neue Beiträge zur Geschichte der ukrainischen Litteratur im XVII—XVIII Jahrhundert. — Sitzungen der Commissionen. — Theilnahme der Gesellschaft an der Jubiläumsfeier der Krakauer Universität und an den Krakauer wissenschaftlichen

Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Congressen. — Weitere Gesellschaften und Institute, welche dem Austausch ihrer Publicationen mit denen der Ševč. G. d. W. beigetreten sind. — Stand der Bibliothek der Gesellschaft am Schlusse des I. Halbjahres 1900. — Neue Publicationen der Gesellschaft.

Шкільні книжки для українських ґімназий. Багато закордонних земляків, що цікавлять ся нашими середніми школами, допитувало ся нас, яких учебників уживаєть ся в ґімназиях із українською викладовою мовою (їх є до тепер у нас чотири: Львів, Перемишль, Коломия, Тернопіль). Бажаючи заспокоїти їх цікавість, подаємо тут усї ті книжки, які будуть уживати ся в шкільнім р. 1901:

Кляса I. Торонський А., Катехізм християнсько-катол., 3. вид. — 1 кор. Самолевич-Р. Цеглинський, Граматика латинська для I. і II. кл., 2. вид. 1896. — 1·20 кор. Самолевич-Р. Цеглинський, Вправи латинські, Часть I. для I. кл., 1896. — 1·60 кор. В. Коцовський-І. Огоновський, Методична граматика руської мови, 1896. — 50 сот. Читанка руська для I. кл. шкіл середних, 1896. — 2 кор. Konarski Fr., Zwięzła gramatyka języka polskiego, 1898. — 50 сот. Próchnicki-Wójcik. Wypisy polskie dla I. kl., 2. wyd, 1892 — 1·50 кор. Ґерман-Петеленц-Калитовський, Вправи німецькі для I. кл., 2. вид., 1898. — 1·50 кор. Беноні-Матієв, Короткий начерк ґеоґрафії для ужитку шк., 1894. — 1·20 кор. Огоновський II., Учебник аритметики для низших кляс, Часть I. (на I. і II. кл.), 2. видане з р. 1900. — 1·80 кор. Мочник-Савицький, Наука ґеометриї з погляду для низших кляс, Часть I. (на I. і II. кл.), 1898. — 1·60 кор. Верхратський I., Зоольоґія на низші кляси, 2. вид. з р. 1899. — 2·60 кор. Ростафинський-Верхратський, Ботаніка на низші кляси, 2. вид. 1898. — 1·40 кор.

Кляса II. Торонський А., Історія біблійна старого завіта, 2. вид., 1899. — 2 кор. Самолевич-Р. Цеглинський, Граматика лат. (як в I. кл.). Самолевич-Коцовський, Вправи латинські для II. кл., 1895. — 2·20 кор. В. Коцовський-І. Огоновський, Методична граматика руської мови (як в I. кл.). Читанка руська для II. кл. шкіл середних, 2. вид., 1899. — 2 кор. Konarski Fr., Zwięzła gramatyka języka polskiego (як в I. кл.). Wypisy polskie, Tom II., 6. wyd., 1892. — 2 кор. Ґерман-Петеленц-Калитовський, Вправи німецькі для II. кл., 2. видане, 1899. — 2 кор. Семкович-Ільницький, Оповіданя з історії всесьвітної для низших кляс, Часть I., 1895. — 2 кор. Калитовський Ом., Учебник ґеоґрафії для шкіл середних, 1900. Огоновський II., Учебник аритметики (як в I. кл.). Мочник-Савицький, Наука ґеометриї з погляду (як в I. кл.). Верхратський I., Зоольоґія на низші кляси (як в I. кл.). Ростафинський-Верхратський, Ботаніка на низші кляси (як в I. кл.).

Кляса III. Торонський А., Історія біблійна нового завіта, 1890. — 1·60 кор. Самолевич-Солтисік-І. Огоновський, Граматика латинська, Часть II., 1897. — 2·40 кор. Прухницький-І. Огоновський, Вправи латинські для III. кл., 1897. — 1·60 кор. Cornelius Nepos, руське видане Сального, 1897. — 1·30 кор. Фідерер-Мандибур-Р. Цеглинський, Граматика грецка шкільна, 1898. — 3·20 кор. Вінковський-Таборський-Гр. Цеглинський, Вправи грецькі для III. і IV. кл., 1899. — 2·50 кор. Стоцький-Ґартнер, Граматика руська, 1893. — 2 кор. Читанка руська для III. кл. шкіл середних, 1896. — 2·40 кор. Małecki A., Gramatyka języka polskiego szkolna, 8. wyd., 1891. — 2·20 кор. Wypisy polskie Tom III., 5 wyd., 1899. — 2·10 кор. Ґерман-Петеленц-Калитовський, Вправи німецькі для III. кл., 1891. — 2·40 кор. Jahner A., Deutsche Grammatik für galiz. Mittelschulen, 1899. — 2 кор. Семкович Ільницький, Оповіданя з історії всесьвітної для низших кл., Часть II., 1897. — 2 кор. Калитовський Ом., Учебник ґеоґрафії (як в II. кл.). Огоновський II., Учебник аритметики для низших кляс, Часть II. (на III. і IV. кл.), 1898. — 1·60 кор. Огоновський II., Учебник фізики для низших кляс, 1897. — 2·40 кор. Ломницький-Верхратський, Мінеральоґія на низші кляси, 2. вид., 1898. — 1·40 кор.

Кляса IV. Торонський А., Літурґіка греко-катол. церкви, 2. вид., 1898. — 1·60 кор. Самолевич-Солтисік-І. Огоновський, Граматика лат. (як в III. кл.). Прухницький-І. Огоновський, Вправи лат. для IV. кл., 1898. — 2 кор. C. J. Caesar, Commentarii de bello Gall., ed. Prammer-Bednarski, — 1·40 кор. P. Ovidius, Carmina selecta, ed. Grysar-Ziwsy-Skupniewicz. — 1·60 кор. Фідерер-Мандибур-Р. Цеглинський, Грам. грец. (як в III. кл.). Вінковський-Таборський-Гр. Цеглинський, Вправи грецькі (як в III. кл.). Стоцький-Ґартнер, Граматика руська (як в III. кл.). Читанка руська для IV. кл. шкіл середних, 1897. — 2·40 кор. Małecki A., Gramatyka języka polskiego (як в III. кл.)

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Wypisy polskie. Tom IV., wyd 2. 1888. — 2.66 кор. Ґерман-Петеленц-Калитовський, Вправи німецькі для IV. кл., 2. вид., 1900. — 2·60 кор. Jahner A., Deutsche Grammatik (як в III. кл.). Семкович-Полянський-Пачовський, Оповіданя з історії всесьвітної для низших кляс, Часть III., 1898. — 2 кор. Беноні-Маєрський-Полянський, Ґеоґрафія австро-угорської монархії, 1899. — 1·20 кор. Огоновський П., Учебник аритметики (як в III. кл.). Мочник-Дейницький, Наука ґеометриї з погляду для IV. кл., 1876. — 1·40 кор. Огоновський П., Учебник фізики (як в III. кл.).

Кляса V. Торонський А., Доґматика фундаментальна і апольоґетика для кляс висших, 1893. — 2 кор. T. Livius, Ab urbe condita libri I—XXII. ed. Zingerle-Majchrowicz. — 2 кор. P. Ovidius, Carmina selecta ed Grysar-Ziwsy Skupniewicz (як в IV. кл.). Самолевич-Солтисїк-І. Огоновський, Граматика латинська, Часть II. (як в III. кл.). Xenophon Chrestomatya ed. Fiderer, 2. wyd., 1894. — 2·40 кор. Homeri Ilias, ed Scheindler-Sołtysik. Часть I. — 1·20 кор. Фідерер-Мандибур-Р. Цеглинський, Граматика грецька шк., (як в III. кл.). Лучаковський К., Взірцї прози і поезиї для V. кл., 1894. — 3·60 кор. Próchnicki Fr., Wzory prozy i poezyi do użytku szkół średnich 1989. — 3 кор. Petelenz-Werner, Deutsches Lesebuch für die V Cl., 1892. — 2·40 кор. Піц-Барвінський, Історія старинного сьвіта для висших кляс, Часть I. 1880. — 4·40 кор. Мочник-Савицький, Аритметика і альґебра для висших кляс, 1876. — 4·80 кор. Мочник-Савицький, Ґеометрия для висших кляс, 1877. — 4·80 кор. Бішінґ-Гохштетер-Полянський, Мінеральоґія і ґеольоґія для висших кляс, 1890. — 2 кор. Ростафинський-Верхратський, Ботаніка для висших кляс, 1896. — 2·40 кор.

Кляса VI. Торонський А., Доґматика частна для висших кляс, 1895. — 2 кор. C. Sallustius, Bellum Jugurthinum, ed Linker-Klimschy-Sołtysik. — 70 сот. M. T. Cicero, In Catilinam oratio I. ed. Kornitzer-Sołtysik. — 70 сот. P Vergilius, Carmina selecta, ed. Eichler-Rzepiński. — 1·60 кор. Самолевич-Солтисїк-І. Огоновський, Граматика лат. (як в III. кл.). Xenophon, Chrestomatya, ed. Fiderer, (як в V. кл.). Homeri Ilias, ed. Scheindler-Sołtysik. — Часть I. 1·20 кор., часть II. 1.50 кор. Herodot. Historiae, ed. Hintner. — 1·36 кор. Фідерер-Мандибур-Р. Цеглинський, Граматика грецька шк., (як в III. кл.). Огоновський Ом., Староруська хрестоматия для висших кляс, 1881. — 4·40 кор. Tarnowski-Wójcik, Wypisy polskie dla wyższych klas, Cz. I. 1894. — 3·60 кор. Petelenz-Werner, Deutsches Lesebuch für die VI. Cl. 1892. — 2·80 кор. Ґінделї-Целевич, Історія віків середних для висших кляс, ч. II., 1880. — 3·40 кор. Левицький-Матїєв, Історія краю родинного, 1895. — 2·40 кор. Мочник-Савицький, Аритметика і альґебра (як в V. кл.). Мочник-Савицький, Ґеометрия (як в V. кл.). Schlömilch O., Logarith. u. trigonometr. Tafeln. — 1·20 кор. Шмідт-Полянський, Зоольоґія для висших кляс, 1889. — 2·40 кор.

Кляса VII Ваплєр-Пюрко, Наука христ.-кат. етики для висших кляс, 1885. — 2·80 кор. M. T. Cicero, 1) De imperio Cn. Pompei, ed. Kornitzer-Sołtysik — 60 кор.; 2) Pro Archia poëta, ed. Nohl-Bednarski, — 50 сот.; 3) Cato maior de senectute, ed. Kornitzer-Sołtysik — 60 сот. P. Vergilius, Carmina selecta (як в VI. кл.). Самолевич-Солтисїк-І. Огоновський, Грам. лат. (як в III. кл.). Demosthenes, Orationes ed. Wotke-Schmidt — 1·40 кор. Homeri Odyssea, часть I., ed. Pauly-Wotke. — 1·16 кор. Фідерер-Мандибур-Р. Цеглинський, Граматика грецька шк., (як в III. кл.). Барвінський Ол., 1) Руська читанка для висших кляс, ч. I., Устна словесність 2. вид., 1892. — 2 кор.; 2) Виїмки з народної літератури XIX. в. для висших кляс, ч. I., 3. вид., 1898. — 3 кор. Tarnowski-Próchnicki, Wypisy polskie dla klas wyższych, Cz. II., 1896. — 3·60 кор. Petelenz-Werner, Deutsches Lesebuch für die VII. Cl., 1893 — 3·60 кор. Ґінделї-В. І., Історія часів новійших для висших кляс, Часть III., 1882. — 3 кор. Левицький-Матїєв, Історія краю родинного (як в VI. кл.). Мочник-Савицький, Аритметика і альґебра (як в V. кл.). Мочник-Савицький, Ґеометрия (як в V. кл.). Schlömilch O., Logarithm Tafeln. (як в VI. кл.). Йохман-Савицький, Учебник фізики для висших кляс, 1885. — 4·40 кор.

Кляса VIII. Ваплєр-Стефанович, Історія християнсько-катол. церкви. — 2·40 кор. (вичерпана). Q. Horatius, Carmina selecta, ed M. Petschenig — 1·60 кор. C Tacitus. Historiae, ed. I Müller. — 2·10 кор. Самолевич-Солтисїк-І. Огоновський, Граматика латинська, ч. II., (як в III. кл.). Plato, 1) Apologia et Crito ed. Christ-Lewicki. — 1 кор.; 2) Laches,

Generated on 2015-07-17 19:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ed. Král. — 80 сот. Sophocles, Electra, ed. Schubert-Majchrowicz. — 1·12 кор. Homeri Odyssea, часть II., ed. Pauly-Wotke. — 1·20 кор. Барвінський Ол., Виїмки з народ. літератури XIX. в., Часть II., вид. 2., 1896. — 4·40 кор. Tarnowski-Próchnicki, Wypisy polskie dla klas wyższych, Cz. II., 1896. — 3·60 кор. Petelenz-Werner, Deutsches Lesebuch für die VIII. Cl., 1894. — 4·40 кор. Томек-Целевич, История австро-угорської держави для висших кл., 1883. — 2·80 кор. Шараневич-Целевич. Ґеоґрафія австро-угорської монархії, 1880. — 2·40 кор. Левицький-Матієв, История краю родинного (як в VI. кл.). Мочник-Савицький, Аритметика і альґебра (як в V. кл.). Мочник-Савицький, Ґеометрия (як в V. кл.). Schlömilch O., Logarithm u. trigonometr. Tafeln. (як в VI. кл.). Йохман-Савицький, Учебник фізики (як в VII. кл.).

III. З ґазет і журналів.

»**Славянскій Вѣкъ**«. Знаний кореспондент російської ґазети »Новое Время« Дм. Вергун почав недавно видавати у Відні ґазетку »Славянскій Вѣкъ«, яку назвав шумно орґаном усїх Славян. Цікаво що д. редактор, хлопський син з підо Львова, виплеканий не російським молоком і вихований не в Москві, але тут у нас, у Галичинї, забув про свою батьківщину та про її культурні змаганя і на окладцї ґазетки надрукував титул її у всїх славянських мовах (не поминувши й польської, яка для кождого нашого москвофіла на папері нестерпима) з виємком — своєї рідної! Ґазетка ся дійшла до рук звісного ученого Француза Ґедоца. Його здивував подібний поступок редактора, тому звернув ся він до нього з таким письмом: »Наголовок вашої ґазети надрукований на ріжних славянських мовах; з виїмком одної — мови двайцяти-мілїонового народа, що хоче істнувати і займати також своє місце в підсоняшнім сьвітлї — малоруського або українського. Сей пропуск суперечить вашій назві »Всеславянський орґан«. Сей пропуск — без сумнїву умисний; та він викликає неприємне і сумне враженє на людий, що бажають свобідного розвитку кождій нациї«! От до чого дійшло у нас, що людям, вигодуваним працею нашого простого народа, мусять аж чужинцї пригадувати, що вони і які мають обовязки супроти свойого народа! Подібне письмо прислав редакторови ще й хтось другий, підписаний криптонимом: І. В. К. Він пише між иньшим: »Невжеж нетерпимість до чужих переконань входить у проґраму ґазети? Най »кують свою мову« не лише »Українцї«, але й Лужичане і Словаки, сьвіт не завалить ся від того. Не можна нікого перетягати силою до своїх переконань. Зрештою двайцяти-мілїоновий південно-руський народ, якого представителями є Костомаров і Шевченко, заслугує на деяку увагу до його хочби навіть »нарічія« (а може й дійсно — будучої мови)« і т. д. Редактор мав на стілько відваги, що надрукував оба ті письма в 4 ч. ґазети, заявив одначе при тім цинїчно, що він надрукував наголовки в мовах тих Славян, які »входять у полїтичну рахубу«. Отже всї славянські нациї меньші від української входять у »полїтичну« рахубу д. Вергуна, а Українцї нї! Ну, нехай собі рахує здоров, хоч повинен би знати, що всяка рахуба з помилкою в заложеню мусить дати кепський результат. *В.*

Prawda, — варшавська тижнева часопись надрукувала в 43 ч. статю дра В. Морачевского зо Львова п. н. »Literatura Małoruska«. Заголовок обіцює більше, ніж дає статя, бо в ній говорить ся головно лише про двох письменників — І. Франка та Вас. Стефаника. Автор любує ся в блискучих, катеґоричних, але звичайно не зовсїм вірних твердженях, що знавцеви не дають нїчого, а незнайка можуть лише забаламутити. І так він говорить, що у нас нема повісти, а мабуть не знає Мирного, Нечуя-Левицького Свидницького і ин.; говорить, що в нас нема драми, а не знає українських драматурґів крім Карпенка-Карого. А якже назвати ось такі прим. фрази: »Będziemy mieli obraz literatury małoruskiej do ostatnich czasów, literatury roztkliwionej, wiecznie piszącej wierszami o chatach, płotach, chustkach i jaworach (których nikt z piszących na własne oczy nie oglądał), a prozą — o przemyśle drobnym, kwestyi kobiecej i powszechnem głosowaniu«. Не вже се був зміст

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

українсько-руської літератури остатніх 20 літ? Надіємось, що самі варшавські Поляки, з котрих деякі трохи пильнійше придивляли ся до розвою укр. літератури, висьміють автора за таку характеристику.

Биржевыя вѣдомости розписали інтересний літературний конкурс на оріґінальні оповіданя в обсмі одного друкованого аркуша. Усіх нагород 15: перша 1000 руб., друга 600, третя 500, дальші три кожда по 300, чотири по 275, а пять останніх по 250 руб. Нагороджені праці будуть надруковані в літературнім додатку до тої ґазети, а опісля вийдуть окремою книжкою. Чистий дохід із розпродажи призначений на народні бібліотеки і читальні. *В.*

IV. Персоналія.

Ювилей Якова Барта. Недавно обходили Лужицькі Серби 25-літній ювилей літературної праці свойого поета Якова Барта знаного під псевдонімом Ćisinskoho. Яків Барт уродив ся 1856 р. в Кукові, в саських Горішних Лужицях. До ґімназиї ходив зразу у Будишині (Bautzen), потім у Празї, де скінчив також теольоґічні студиї. У Празї прожив цілих 10 літ і там уже зазнайомив ся був з чеськими літературними кружками. Висьвячений 1883 р. пробував зразу в Радворі, потім у понімеченім Шерахові, вкінци у Дрезні. Від двох літ є парохом у саксонській Каменицї. Духовна власть не дала йому доси постійної парохії. Барт видав до тепер: »Kniha sonetow« (1881), »Formy« (1888), »Přiroda a wutroba« (1589), »Serbske zwuki« (1897 і »Ze žiwjenja« (1900). Тепер ладить до друку книжку баляд і книжку перекладів. Крім поезий написав одну драму »Na Hrodźišću« (1884) і одну повість »Narodowe a wotrodźene«, яку надрукував у ґазетцї »Lipa Srbska«, що була ним редаґована в 1879—1881 р. Характер цілого ювилейного сьвята був незвичайно сердечний. Сьвято розпочало ся першого дня в тіснім кружку, в якому були: Як. Герман, накладець »Лужиці«, др. Арн. Мука, редактор „Лужиці«, Мік. Андріцхі, редактор »Сербських Новин«, Марко Смолер, співробітних »Лужиці«, Юр. Лїбш, автор »Синтакси« лужицької мови, Ад. Соммер, М. Голка і ин. Автор дістав того дня від приятелїв цінний дарунок. Другого дня був уряджений спів. товариством »Bjesada« в честь ювилята концерт, на якому відспівано композиції Кравця, Пілка, Слоденка і Фрейшляка, уложені до слів поета. По концерті були промови, по яких роблено поетови овациї, а в часї бенкету, що слїдував опісля, подарував йому композитор др. Пілк свої твори, скомпоновані до слів поета. »Maćica Srbska«, головне огнище культурне Лужицьких Сербів, не брала участи в ювилею. *В.*

Ювилей А. С. Фамінцина. Для 14 жовтня ст. ст. обходив ювилей 40-літньої наукової діяльности визначний російський ботанік Андрій Сергієвич Фамінцин. Він уродив ся 1835 р. близько Москви. Учив ся в ґімназиї і на університеті в Петербурзї, де й укінчив курс 1859 р. як кандидат природничих наук. Два роки потім перебував на студиях за границею і в 1861 р. дістав степень маґістра за дисертацию: »Опытъ химико-физіологическаго изслѣдованія надъ созрѣваніемъ винограда«, а в 1867 р. степень доктора за дисертацию: »Дѣйствіе свѣта на водоросли и нѣкоторые другіе близкіе къ нимъ организмы«. Від 1861—1889 був професором петерб. університета, де викладав анатомію і фізиольоґію рослин. В 1891 р. був вибраний дійсним членом Академії Наук. В 1889 р. пішов на пенсию, при чім іменовано його почесним членом університета. А. Фамінцин не писав дуже багато, значінє має одначе для російської науки велике тому, що утворив нову школу російських фізиольоґів, в місце давної морфольоґічної, та виховав цілий ряд солїдних учених, до яких належать Бородін, Тімірязев, Ришаві, Віноградский, Ґобі і ин. Педаґоґом був дуже добрим, тому й з'єднав собі симпатию в широких кругах своїх учеників, яких за 30 літ професури мав не мале число. *В.*

Ювилей проф. Петрова. Дня 9 жовтня в Київі сьвятковано ювилей 35-літньої наукової діяльности проф. Петрова, автора »Очерковъ исторіи украинской литературы«. С. Є.

Розвини 40-літньої літературної праці Н. К. Михайловского. Сими днями мають сьвяткувати в Петербурзї ювилей

Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

40-літньої літ. праці звістного в цілій Росиї критика і социольоґа Н. К, Михайловського. На сей ювилей вислала наша громада ш. письменникови письмо такого змісту: На близьке Ваше сьвято засилаємо сердечний привіт і ми — репрезентати українсько-руської поступової публіцистики й літератури австрийської України-Руси. Ваш ювилей сороклітньої боротьби з обскурантизмом і насильством за свобідний розвій одиниці й суспільности знаходить серед нас радісний відгомін. Серед нинішньої скаженої боротьби национальних еґоїзмів, серед оргії реакций й шовінізмів най гучно пролунає Ваше сьвято під окликом рівноправности — справедливости — взаїмности — політичної, национальної, суспільної. Духом з Вами! В. Будзиновський, М. Ганкевич, В. Гнатюк, М. Грушевський, М. Грушевська, О. Колесса. Н. Кобринська, О. Кобилянська, Лесь Мартович, М. Павлик, В. Старосольський, В. Стефаник, С. Томашівський, Л. Цегельський, І. Франко, О. Франко.

Некрольоги. Д. 31 жовтня помер у Навгаймі (в Німеччині) голосний галицький політик, бувший посол до сойму і державної ради Станїслав Щепановский. Він уродив ся 1847 р. в Косцянах, у Познанщині. Фахову осьвіту (був інженером) отримав у Льондоні, де пробув 13 літ. Довший час працював там у секретариятї для індийських кольоній і в редакциї Таймса. Приглянувшись великому промислови, постановив завести його в Галичині, куди приїхав 1880 р. Сьмілі підприємства принесли йому міліонове майно — великий дохід несли особливо копальні нафти у Печеніжині, Рунґурах. Східници і ин. — але нещасливі спекуляциї фінансові довели його до руїни і загнали на лаву обжалуваних у великім процесї львівської Щадничої Каси. Увільнений в процесї — не відзискав уже давної енерґії і не пробував добувати попереднього щастя. На політичну арену виступив 1886 р., коли його вперше вибрано послом. В 1897 поскладав мандати і усунув ся від політики. Належав до »демократів«, але фатальним робом у політицї вислугував ся все галицьким шляхетським проводирям і брав на себе навіть такі officia odiosa, як реферат на заведенє стану облоги в Празї. Се дискредитувало його демократизм. Так само і в русько-польській суперечцї він нїколи не висловив ясного, рішучого погляду, мабуть тому, що історична Польща, з перед 1772 р. і традиция 4-лїтнього сойму належали в його души до непохитних доґм. Та про те і яко публичний діяч і яко публїцист був се чоловік незвичайно талановитий, легко запальний і здібний передавати свій ентузиязм иньшим. Найважнїйшим здобутком його публїцистичної діяльности була видана ним 1888 р. книжка »Nędza Galicyi w cyfrach«, річ написана в першій частинї блискучо, огнистий акт оскарженя на галицьку економічну і моральну нужду і її винуватців — шляхту і бюрократію. Ся брошура зробила в Галичинї і по за її межами величезне вражінє, викликала богато полєміки, а діткнені нею сфери вимогли на авторі те, що швидко потім випустив у сьвіт друге виданє (перше десь »вичерпало ся«), де попропускав найдрастичнїйші уступи.

В місяци жовтни с. р. помер у Чехії визначний професор віденьського унїверситета, медик Е. Альберт. Він уродив ся 1841 р. і був сином бідного міщанина. Скінчивши медицину, віддав ся цїлковито науковим студиям і в короткім часї добив ся становища професора унїверситетського. Специялїст хірурґ він писав у тім фаху дуже богато і полишив по собі велике число наукових праць. Найбільше значінє добула собі його »Наука хірурґії«, одна з найлїпших фахових праць. Побіч науки занимав ся також літературою та політикою. Писав поезиї, новелї, історичні нариси і ин. та був постійним співробітником »Osvěty«, »Květův«, Оттового »Nauč. Slovníka«, »Českého Lidu«, »Časopisu Českého Museja« та політичного »Hlasu Národu«. На німецьку мову переклав дуже гарно богато поетичних творів Врхлїцкого, Коляра і Челяковского. Як політик належав до молодоческого сторонництва. Виступав кілька разів із політичними промовами і викликав ними все велике вражінє. В останнїх роках був членом палати панів і належав там до правицї. В часї коли складано кабінет Кербера, пропоновано йому теку мінїстра для Чех, але він не приймив її. У політичних виступах маркував себе завсїгди чеським националом і не спроневірив ся нїколи своїй нациї. *В.*

Дня 14 жовтня помер у Львові польський літерат і журналїст Станїслав Шнір-Пепловский. Покійний уродив ся 1859 р. у Львові. Тут ходив до ґімназиї і на унїверситет, який укінчив 1881 р. Якийсь час був урядником унїверситетської бібліотеки, пізнїйше покинув

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

одначе се становище і посьвятив ся журналїстицї. В останнїх часах був редактором лїтературно-артистичного двотижневника »Iris« та співробітником »Gazety Lwowskiej« і »Przewodnika naukowo-literackiego«. Писав дуже багато і хоч жив недовго, полишив по собі стілько праць, що займили би певно 20 томів. До найлїпших його праць належать: »Z przeszłości Galicyi« (1772—1862), два виданя, »Historya teatru lwowskiego« (2 томи, доведена до 1890 р.; тепер працював над дальшим периодом, який мав становити 3-їй том історії), »Historya miasta Lwowa«, »Ludzie z r. 1848«, »Legiony polskie«, і »Opowieści historyczne«. Покійник був добрим популяризатором, але як історик він звичайно некритичний, користуєть ся звістками з других і третїх рук або виписує дословно з иньших істориків. Своїми поглядами він не піднїмав ся по над рівень звичайного польського патріота. Тілько в остатнїх часах, користуючись рукописними жерелами, він дав декілька цїннїйших праць. Скінчив самовбійством.

На початку минулого місяця помер у Оксфордї, в Анґлії, один з найвизначнїйших учених XIX віку Фрідріх Макс Міллер. Він уродив ся 1823 р. в Дессаві, в Німеччинї, де тодї його батько Вільгельм, не злий лїричний поет, був бібліотекарем князя. В 1827 р. відумер його батько і малий хлопчина мусїв виховувати ся в домі професора Каруса в Липську, що пізнїйше був також професором у Дорпатї. На унїверситет ходив у Липську, де студиював головно фільольоґію, фільософію, арабську і санскритську мову. Наслїдком тих студий було, що вже 1844 р. видав він в перекладї славну збірку казок „Ґітопадешу", а 1847 переклад Калїдасової Меґадути (Wolkenbote). З Липська перенїс ся на дальші студиї до Берлина і Парижа, а 1846 р. до Льондона. Там познайомив ся він з бароном Християном Бунзеном, що був тодї пруським послом на льодонськім дворі і за його посередництвом дістав припоручене видати найстарину памятку староіндийської лїтератури „Ріґведу", яка вийшла в шістьох великих томах (folio) між р. 1849—1874 в Льондонї і дочекала ся ще за його житя другого виданя в р. 1889—1892. В 1850 р. покликано його на професора унїверситету в Оксфордї, де викладав історию лїтератур та порівнуючу граматику до 1875 р., в якому спенсионував ся. В 1872 р. читав лекциї через лїтнїй піврік на унїверситетї в Штрасбурзї, куди його покликано, але по півроцї вернув назад до Оксфорда і проживав там уже до смерти. Міллер написав дуже багато, але ми назвемо тут лише важнїйші його працї, які були перекладані на ріжні мови, а особливо на німецьку. До них належать: „Lectures on the science of language" (Льондон, 1861, по нїм. „Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache", 1862), „Essay on comparative mythology" і „Chips from a German workshop" (по нїм. вийшли в 4 томах 1879—1881, в Липську п. н. „Essays", „Selected Essays" (Льонд. 1881), „Lectures on the origin and growth of religion as illustrated by the religions of India" (по нїм. Vorlesungen über den Ursprung und die Entwickelung der Religion, Штрасбурґ, 1880), цикль лекций „Natural Religion", „Physical Religion", „Anthropological Religion", „Theosophy or psychological Religion", які вийшли по нїм. між 1890—1895 р. в Липську п. н. Natürliche Religion, дальше „India what can it teach us" (Льондон, 1883, по нїм. з трохи зміненою назвою: Indien in seiner weltgeschichtlichen Bedeutung, Липськ, 1884), „Science of Thought" (по нїм. Das Denken im Lichte der Sprache, Липськ, 1888) та „Contributions to the science of mythology" (Льондон, 1897, по нїм. в Липську, 1898 р.). Крім того написав він одно оповіданє „Deutsche Liebe", яке мало величезне поводженє в Німеччинї і до тепер видержало цїлий ряд нових накладів. Та найтривкійше звязано його імя з величезним, монументальним виданєм »Sacred Books of the East« (Сьвяті книги сходу), яких під його проводом і при співробітництві найлїпших орієнталїстів вийшли три серії, кожда з 12 великих томів. Міллер належав до тих людий, що їм ціле житє усьміхала ся доля, не заколочуючи нїчим тихого щастя. Мав славу ученого, мав певне, визначне становище, мав гармонїйне родинне житє, мав силу приятелїв і обожателїв, що без числа тисли ся до нього, а величезне число почестий сипало ся на його голову як із рога Амальтеї. Непризнаваня, гнобленя, зневажаня, бориканя, тяжкі конфлїкти — були йому незвісні. Житє його було соняшне, подібне до житя тих соняшних героїв, про яких він так радо говорив усе в своїх мітольоґічних дослїдах. Не належить одначе до тих велитнїв, яких значінє по смерти лише змагає ся, та

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

росте і росте безнастанно. Багато його праць належить уже тепер до наукового архіву (особливо мітольоґічні досліди), а одно, що притягає до них читача, се прекрасний стиль і незрівнано гарний та легкий виклад. Деякі одначе його праці не стратять значіня і в будучности. *В.*

V. З науки і штуки.

Трупа Кропивницького в Катеринославі. Дня 13 вересня виїхала відсіля »українська трупа М. Л. Кропивницького під управою П. К. Саксаганського та М. К. Садовського, при участи М. К. Заньковецької«. Після 1883 р., протягом 17 років, розвелось у нас до 50 українських труп, які дають вистави по ріжних городах та місточках України. Уже ся одна їх численність доводить, що український театр не випадкова поява, а конечне викликана потреба самого житя. На жаль, величезна більшість, коли не всї майже українські трупи не завсїгди стоять на висоті своєї ідеї. Замісь того, щоб служити штуці і добрим вибором пєс та старанним їх виконуванєм іти назустріч естетичним вимогам публїки, — багато з них спускаєть ся до самого низу балаганщини, впадає в шарж і виставами такого репертуарного сьмітя, як »Запорожський клад«, або »Пан Штукаревич« підриває авторитет українського театра, вербуючи собі прихильників хиба в тому тілько осередку, де пиє горілки та гопак уважають ся за що-найвисшу штуку. Не те мусимо сказати про українську трупу під управою дд. Саксаганського та Садовського, що загостила до Катеринослава; вистави сієї взірцевої трупи довели, як високо повинен стояти український театр, аби досягнути своєї благородної мети, і як високо він спроможний стояти під кермою людей, що тямлять високу ідею штуки. Досить прочитати одну назву труппи, щоб переконатись, які незвичайно талановиті сили взяли на сей раз у свої руки діло українського театра. Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Карпенко-Карий, Занковецька, та ще п. Тобилевичка, Линицька, Суслова... яке багацтво таланів і який достаток персонажів у одній трупі!! І сї сили совісно, з повним розумінєм своїх високих обовязків віддають ся своїй службі. За короткий час гостюваня сеї »української трупи« в Катеринославі тутешня публїка мала задовольненє бачити в бездоганнім, високо-артистичнім виконаню типи серіознїйших річей українського драматичного репертуара. Зичимо незабутнїм гостям нашим дальшого успіху в їх славнім служеню суспільности і бажаємо заразом, щоб до артистичного тону сеї трупи швидче почали прислуховуватись і иньші меньш сильні українські трупи. *В. Стр.*

Споминки про українських артистів. За часів перебування української трупи драматичної д. Саксаганського та Садовського в Катеринославі часопись »Приднѣпровскій Край« (ч. 962) надрукувала чималу статю д. Гофштеттера »Изъ личныхъ воспоминаній«. Автор згадує свої враження від гри Кропивницького, Заньковецької, Саксаганського, Садовського, Карпенка-Карого та ин. двацять літ наперед і рівняє їх до теперішньої гри тих самих артистів. Час не поклав своєї ознаки на талант наших артистів, а навпаки — талант їх розвив ся, зміцнів і досяг вищого ступня артистичної творчости. Закінчує свою статю д. Гофштеттер бажанєм, щоб і иньші українські трупи йшли слїдом своїх »майнінґенців« та ширили серед суспільства любов і шанобу до рідного театру. Коли-б то!... С. Є.

Укр. театр у Москві. У Москві, в театрі »Акваріум«, грає від 19/31 жовтня українське драматичне товариство Суслова. Добір пєс не дуже гарний: доси ще не ставили анї Тобилевича, анї Кропивницького, анї Старицького, — натомісь ставлять драми Тогобічнього: »Жидівка-вихрестка« (перероблена, кажуть, трохи чи не з французької повісти), »Мати-наймичка« (перероблена з Шевченка) і т. и., — драми, де багато ненатурального і зайвого, і тільки нервні моменти заміняють собою драматичний розвиток акциї. Публїки на ті пєси ходить великоруської небагато, здебільша свої, Українці. Навпаки, на »Запорожця за Дунаєм« та »Вечерниці« Ніщинського набрало ся сила й Великорусів, бо Великоруси вимагають від українських пєс музики і танців, а не драматизму. Артисти у Суслова добрі. Визначаєть ся Зарницька

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гарним голосом і сильним драматичним таланом; про неї і московські ґазети згадують з пошаною, і на афішах її імя друкуєть ся величезними буквами. Із комікiв тїшить ся славою Левіцький; публїка гаряче витає ще й Суслова, але в того багато пересоленого. *А. К.*

Укр. театр у Тобольску. В серпні до Тобольска завитала українська драматична трупа і дала 13 вистав. Трупа ся склала ся з кількох осіб, що грали в товаристві Деркача, саме: Петраківської (Деркачихи), пані Іваненко, Василєвої, Петровського з жінкою, Громова з жінкою, Питаєва-Пронського і Волявського. Виставляли: 1) »Нещасне кохання«, 2) »Наталку-Полтавку«, 3) »Жидівку-вихрестку«, 4) »Катерину«, 5) »Запорожця за Дунаєм«, 6) Царицині черевички«, 7) »Вія«, 8) »Шельменка-деньщика«, 9) »Майську ніч« — Устенка Гармаша, 10) »Не ходи, Грицю, на вечерниці«, 11) »Тараса Бульбу«, 12) »Невольника«, 13) »Сватання на Гончарівці«, 14) »Бувальщину«, 15) »Як ковбаса та чарка, то минеть ся й сварка«, 16) »Сватання на вечерницях« і 17) »Кума мірошника«. Грала трупа не дуже гарно, крім д—ки Іваненко, котра була правдивою окрасою досить убогого товариства. Василева молода ще дівчина, до трупи пристала зовсїм недавно, а є надія, що грати-ме добре. Найбільше враження на глядачів зробила »Жидівка вихрестка«, дарма що мораль сеї пєси зостасть ся цїлком незрозумілою, та певно була не досить ясною і для автора. Взагалї українські вистави не задовольнили тобольської громади, і в сьому винувата сама трупа як невідповідним добором пєс, так і відтінюванням сцен, котрі з огляду на репутацию української драми краще було-б зовсїм викинути. Глядачі ремствували на те, що з театру зроблено шинк, або в лїпшім випадку московський »балаган«. Такого характеру надавав виставам найбільше Волявський, що доводив до неможливого »реалїзму« всяку огидну сцену, яких у наших драматичних творах трапляєть ся на превеликий жаль чимало. Звідси товариство поїхало до Тюмені, дало там кілька вистав і розсипало ся; Петровський з жінкою, Василєва і Питаїв-Пронський пристали на зиму до поганенької московської трупи, що під зарядом якогось Славянського грає тепер у Тобольску і грає кепсько, хоч грошики з глядачів чистить не аби-які. Наприкінці треба зауважити, що коли-б на весну яка путяща українська трупа завитала знов до Тобольска та дала кілька поважних вистав, граючи пєси на зразок »Жидівки вихрестки«, то мала-б від тутешньої громади і шану і гроші. Тільки меньше горілки та сороміцтва, бо вони не дають глядачеви нї доброї науки нї естетичного задоволення.

Укр. театр у Харькові. Українські трупи у Харькові не переводять ся. В осени с. р. грала там трупа з невідомими іменами і ставила всякі макулятурні твори невідомих авторів. Не вважаючи на се публїка підтримує театр. Уся демократична, робуча маса ходить на українські вистави і дає досить гарні збори. Самі вистави відбували ся далеко від центра міста, в цирку. *М. Р.*

Засїданя секций і комісий Наук. Тов. ім Шевченка. *А. Засїданя історично-фільософічної секциї.* VIII зас. дня 17 жовтня. 1) Д. Ст. Томашівський зреферував статю о. Михайла Зубрицького п. н. Рекрутчина в горах. Ухвалено друкувати в Записках. 2) Проф. М. Грушевський предложив дальшу часть »Географії України-Руси« дра Гр. Величка. Рецензию її і веденє друку поручено д. Ст. Томашівському. 3) Рішено дати вказівки місту Теребовлї для памятника кн. Василька, який має там станути коштом міста.

Зміст статї д. Зубрицького такий: Автор обговорює значіннє рекрутчини в передконституцийний період для сільської людности, її тягар і страх селян нераз до нещасть і злочинів. Свої замітки ілюструє автор материялом актовим і з народних уст.

IX зас. дня 7 падолиста. 1) Др. С. Дністрянський повідомив, що поручила йому Правнича Комісия обняти від 1901 р. редакцию »Правничої Часописи« та предложив до апробати секциї замінити її назву на »Часопись Правничу і Економічну«. Секция потвердила сї ухвали комісиї. 2) Проф. Вол. Шухевич предложив другий том »Гуцульщини«, який ухвалено друкувати в 1901 р. 3) В. Гнатюк зреферував свою статю »Ткацтво у східній Галичинї« і статю А. Веретельника »Рубанє і виготовлюванє дерева«, які ухвалено надрукувати у 3 т. Етнольогічних Материялів.

Зміст рефератів проф. Шухевича, В. Гнатюка і А. Веретельника:

Другий том »Гуцульщини« дїлить автор на дві части: в першій подає звичайні занятя Гуцулів, яким вони віддають ся без попередньої науки і які за-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

спокоюють щоденні їх потреби, в другій обговорює домашній промисл, до якого треба специяльного підготованя, окремих приладів і варстатів: вироби домашнього промислу збувають вони по торгах. Звичайні занятя поділені на два відділи: а) в оседку; б) поза оседком. До перших належать: готовленє страв, мливо зерна, битє олію, прядінє, крашенє вовни, шитє, пранє, обхід коло маржини, городовини, льну, конопель, кладенє сіна, дальше збиранє афин і грибів, копанє в городі і орка. До других належать: роботи коло сіна, в бутинах і коло сплавлюваня дерева, обхід у полонині, рибальство і стрілецтво. До домашнього промислу належать: виріб ложок, довбанє корит, боднарство, ткацтво, шевство, колодійство, ковальство, кушнірство, гончарство, мосяжництво і різьбярство. Усе те поясняють численні ілюстрациї. Особливу увагу звертає автор на гуцульську термінольоґію, а при описі поодиноких занять подає повірки, звязані з ними. Крім ілюстраций подані також фотоґрафічні знимки визначнійших »сточників« (народ. артистів): Шкрибляків, Мегеденюка, Дутчака, а надто дві барвні таблиці, з яких на одній подані взори вишивок, а на другій ґенетичний розвиток керамічної посудини.

У статі »Ткацтво у східній Галичині« переходить В. Гнатюк усі моменти ткацької роботи почавши від передачі мітків ткачеви аж до відданя властителеви готового полотна. Подає при тім докладний опис усіх приладів ткацьких враз із малюнками та наводить їх народні назви. Крім того подає також термінольоґію кросен, відміни ткацького варстата, записану у Стрийськім повіті між Бойками та в Марамороши на Угорщині, згадує про заробок ткачів, який є незвичайно нужденний, та наводить один народній анекдот, приложений до ткачів. У статі подаєть ся взагалі материял до дальших студий в тім напрямі.

У статі »Рубаннє і виготовлюванє дерева« подає д. А. Веретельник опис робіт, які відбувають ся зимою коло дерева в лїсах Каменецького повіту. Він наводить докладну термінольоґію усіх приладів, які при тім уживають ся, та подає відповідні малюнки.

Б. Засїданя фільольоґічної секциї. VII зас. 17 жовтня. 1) Др. І. Франко предложив до апробати секциї VIII т. Етноґр. Збірника, де надруковано народні новелї записані д. Осипом Роздольським. 2) Вол. Гнатюк предложив до апробати секциї IX т. Етн. Збірника, де надруковані материяли з північно-західних руських комітатів на Угорщині і пісні з Бачки. 3) Ухвалено друкувати II т. праці д. Ол. Кониського про Шевченка, у IV т. Збірника секциї без ніяких змін, тому що між секциєю і автором не прийшло до порозуміння в справі змін, які пропонувала секция. Зголошений д. Кониським збірник листів Шевченка ухвалено прислати секциї. 4) Д. Ол. Барвінський зреферував ухвали Етноґр. Комісиї з дня 17 вересня. Справу закупна фоноґрафу порішено передати Виділови, побільшенє-ж видань Комісиї признано на разі неможливим задля браку фондів. 5) Др. В. Коцовський порушив справу порядку нашої азбуки. По дискусиї, яка вивязала ся в тій справі, ухвалено, аби автор предложив на засїданю секциї відповідний реферат. 6) Проф. М. Грушевський повідомив про письмо доньки пок. П. Нїщинського в справі памятника на гробі покійника. Ухвалено передати сю справу Виділови.

Засїданя Комісий. *Етноґрафічна Комісия.* III зас. дня 17 вересня. 1) Д. Осип Роздольський демонстрував зібрані ним пісні на фоноґрафі між Лемками і в кількох повітах східної Галичини. Ухвалено віднести ся до Виділу аби закупив фоноґраф для дальшого збираня пісень, бо показало ся, що вони виходять із фоноґрафу зовсім добре. 2) Вислухано справоздань із експедициї по краю зложених д. М. Павликом і д. О. Роздольським. 3) Запропоновано видати в 1901 р.: а Галицько-руські приповідки, уложені д-ром І. Франком; б) Галицько-руські леґенди, уложені В. Гнатюком; в) Галицько-руські мельодиї, зібрані О. Роздольським; г) Другий том »Гуцульщини«, написаний проф. В. Шухевичем.

Археоґрафічна Комісия. II зас. дня 7 падолиста. 1) Проф. Грушевський повідомив про вихід III т. Жерел до історії України-Руси. 2) Він же предложив до друку, яко VII т. Жерел люстрациї з 1570 р.; ухвалено друкувати. 3) Др. О. Колесса повідомив, що твори Федьковича кінчать уже переписувати ся. Дальше веденє сего виданя поручено віддати фільольоґічній секциї. 4) Ухвалено за порозуміннєм з виділом внести до сойму прошеннє про підвисшенє дотеперішньої дотациї, що не вистає на потреби комісиї.

Вистава малюнків Васильковського. В Харкові в залї Дворянського Де-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Як далеко відійшла ся пісня в устах сибірських козаків від свого чудового первотвору!... С. Є.

Знов про товариства »твердих« у Відні. В свій час у »Хроніці« Вістника була мова про споминки редактора »Кіевскаго Слова« д. Муромцева про віденьські товариства »твердих«. Подібна змістом і вартістю статя надрукована недавно в часописі »Южный Край« (ч. 6786, — »Воспоминанія о Буковинѣ«, статя М. Ш.). Автор плутає ся сам і читачів своїх заплутує, силкуючись вияснити національні відносини в Галичині та на Буковині, — видко, або сам до ладу сих відносин не зрозумів, або упередженнє засліпило йому очи... С. Є.

Грузинські поети по українськи. Місячник »Кавказскій Вѣстникъ«, що видасть ся в Тифлісі на Кавказі і визначасть ся великою прихильністю до дрібних і недержавних наций, надрукував у майській книжці 1900 року величеньку статю проф. грузиньскої літератури А. Хаханова під заголовком: »Грузинскіе поэты на малорусскомъ языкѣ« (ст. 168—176). Автор розглядає переклади О. Любенького, Б. Грінченка і П. Грабовського і висловляєть ся про них з симпатиєю; він дословно (на жаль, з друкарськими помилками) виписує всї ті переклади з »Зорі«, »Правди« і т. и. Цікаві початок і закінченнє статї проф. Хаханова. »Читачі кавказьких часописей навряд чи відають, що грузинські і вірменські поети перекладають ся не тільки на мову російську і західно-европейські, ба ще й на українську. Що на українській мові істнує цїла література, неодному видасть ся навіть несподіваною новинкою, а отже у Русинів-Українців давно вже є скількись науково-літературних журналів«... і т. д. Кінчаєть ся статя так: »Витаємо переклади наших поетів на мову Українців, що їх поезия і музика мають з нашими так багато спільного і рідного. Побажаймо, щоб українське письменство, яке так роскішно розвило ся, розцьвітало й надалї«. Такого самого змісту другу статю, тільки вже не по російськи, а по грузинськи, проф. Хаханов надрукував іще в газеті »Іверія«. *А. К.*

Нагороди російської Академії Наук за наукові праці. Дня 25 вересня ст. ст. відбуло ся сьвяточне засїданє рос. Академії Наук, на якому визначено нагороди з фонду ґрафа Уварова за наукові праці. Всїх праць прислано сього року, 12; одна праця увійшла тут надто з минулого року, разом отже 13. Через те, що один рецензент не написав на час рецензиї, взято під обраду тілько 12 праць. З них дістало 5 праць меньшу нагороду (500 рублїв), а чотири похвальні відзиви. Замітне те, що на 9 нагороджених праць більшість має за предмет такі теми, що дотикають вповні України-Руси, меньшість у части, а лише дві говорять про такі річи, які нас не обходять. Повну нагороду дістали: 1) А. П. Барсуковъ, Родъ Шереметьевыхъ« (7 томів), де змальовані не тілько житє і діяльність членів роду Шереметєвих, але й історичні події, в яких вони брали участь. 2) К. Харламповичъ, Западно-русскія православныя школы XVI и начала XVII вѣка и отношеніе ихъ къ инославнымъ і т. д. В сїй праці подає автор докладний образ західно-руських шкіл (римо-католицьких, протестантських, православних, уніятських і иньших), при чім визискав незвичайно богато доси не використаного ще матеріялу. 3) В. О. Эйнгорнъ, Сношенія малороссійскаго духовенства съ московскимъ правительствомъ въ царствованіе Алексѣя Михайловича. По думці рецензента нїхто з тих, що писали про сю справу (Соловєв, митр. Макарій, Костомарів, Карпов) не вичерпав предмету так докладно, як д. Айнгорн. 4) А. Кочубинскій: Графъ Андрей Ивановичъ Остерманъ и раздѣлъ Турціи. Изъ исторіи Восточнаго вопроса. Война пяти лѣтъ (1735—1739). 5) И. Каманинъ, Матеріалы для исторіи южно-русскаго письма въ XV—XVIII вв. Вып. I. — З нагороджених похвальним відзивом назву тут дві праці: Н. О. Сумцовъ, Разысканія въ области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцахъ. 2) И. Созоновичъ, Къ вопросу о западномъ вліяніи на славянскую и русскую поэзію. — Поза уварівськими преміями нагороджено ще працю Вестберґа »Комментаріи на записку Ибрагима-Ибнъ-Якуба о славянахъ« 500 рублями. Рецензенти, як звичайно, дістали в нагороду золоті уварівські медалї призначені для рецензентів. *В.*

Зародок українського музея. Під час XII археольоґічного з'їзду, що відбудеть ся р. 1902 в Харкові, єсть думка спорудити археольоґічну та етноґрафічну вистави. Тут зібрано буде материяли до пізнаня історії, культури та письменства українського люду. Вистави сї не будуть закриті після з'їзду, а стануть постійним українським етноґрафічним музеєм. С. Є.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Дарунок для Київського університета. Вдова камергера, ґрафиня Кассіні, подарувала Київ. університетови бібліотеку свого батька, ґенерал-адютанта Д. Г. Бібікова, бувшого київського, подільського і волинського ґенерал-ґубернатора між 1837—1852 р. Університетська бібліотека, що належить до найбільших книгозборів у Росиї, обогатить ся значно сим дарунком, що складаєть ся з 14.000 томів ріжних книжок. (Київ. Старина).

Дарунок для Краківського університета. Бібліотека Крак. унів. дістала недавно в дарунку від д. Олекс. Єльского велику збірку дипльомів, рукописів і листів польських королів та диґнітарів у числї 15.000 нумерів. Часть тої збірки перевезена вже до Кракова. До збірки входить між иньшими також архів Прозора, останнього обозного В. кн. Литовського. Збірка буде творити в бібліотецї окрему цїлість і має носити назву архіву ім. Єльських. Сей набуток буде мати для історичних дослідів велике значінє, бо доси не був іще використаний науково. *В.*

В літературно-артистичнім кружку в Парижи, основанім Поляками для тамошнїх польських кольонїстів, відбувають ся від часу до часу наукові відчити на ріжні теми. В цьвітни с. р. мав там між иньшими відчит »Про щедрівки« д. Володимир Буґель, колишнїй ученик львівської української ґімназиї, що від якогось часу прилюдно виступає яко Поляк. *В.*

Каса ім. дра Йосифа Мяновского в Варшаві для запомоги літературній і науковій працї мала 1899 року 84 членів основателїв, 140 почесних і 541 дійсних. Маєток Каси виносив круглим числом 4.000 руб. резервового капіталу, 11.000 руб. на загальні і 166.000 руб. на специяльні цїли. Д. 31 грудня 1899 р. замкнено білянс сумою обороту 385.000 руб. Беззворотних запомог на досліди і виданя наукові уділено 1899 р. на суму 20.000 зл., зворотних запомог під умовою 9.000 кр., позичок 1.000 р., із специяльних фондів 7.000 р. Для характеристики діяльности сеї каси досить сказати, що за її запомогою виходять цїнні виданя такі, як »Prace filologiczne«, »Prace matematyczne«, »Księga przysłów«, »Wisła« і т. д. *В.*

Переклади українських творів. Часопись »Кіевское Слово« в ч. 4568 надрукувала в російському перекладі нарис О. Я. Кониського »Питання«, винятий з III тому оповідань сього письменника.

В червневій книжцї московського журнала »Наблюдатель« поміщено переклад Шевченкового »Перебендї«, зроблений Умановим-Каплуновським, — переклад кепський і зовсїм не поетичний. В жовтневій книжцї »Журнала для всѣхъ« надруковано переклад драматичного етюда д. Кропивницького »По ревізиї«, зроблений д. М. Р. — Досить прикро вражає макаронїчна мова — не українська й не московська, якої на жаль допустив ся перекладчик.

Варшавська »Prawda« надрукувала в 44 ч. два оповіданя Вас. Стефаника: »Szkod« і »Jesień« в перекладї дра В. Морачевского. *В.*

»Арґонавти«, комедия Г. Цеглинського в перекладї на польську мову була виставлена у Львові в »Teatrze miłośników sceny« д. 4, 12 і 18 падол. і мала гарний успіх, хоча, як завважає польська критика, типи руських алюмнів і сьвященників польськими аматорами були доведені декуди до каррикатурности.

В місячнику »Педагогическій Листок (кн. 5 і 6) в »библіографическомъ справочникѣ о книгахъ — для народнаго и дѣтскаго чтенія по 1898 годъ« надруковано відомости про книжки українських авторів, що в перекладї на російську мову дозволені для народного та дитячого читання. Тут знаходимо твори Шевченка (Батрачка, чи Работница), Стороженка (Иголка), Марка Вовчка (Козачка, Одарка, Горпина, Сестра, Ледащая, Сказка о девяти братях разбойниках, Три доли), Квітки-Основяненка (Перекатиполе) та Грінченка (Сестрица Галя, Украла, Грицько). Незрозуміло, чому український народ має читати сї твори в російському перекладї, а не в українськім перетворі. С. Є.

До цензури подано з Київа. 1) Левіцький Іван, — Повісти і оповідання т. IV, (містить повісти »Приходько« та »Навіжена«), 2) Руданський Степан, — Збірник поезий. 3) Два збірники народних казок. 4) Т. Шевченко, — Повісті т. 1 і 2. З Харкова: 1) Збірничок загадок, що зібрав їх дїдок Гнат Галайда« (книжочка для дїтий). 2) »Матері« уклав Гнат Галайда (для дїтий). С. Є.

Дозволено цензурою: 1) Комаров, — Антін Головатий, історичне оповіданнє, 2 Левіцький Ів., — Баба Палажка та Параска, 3) Куліш, — Про злодія в селї Гаківницї, 4) Куліш, — Січові гості. С. Є.

Заборонено цензурою: 1) Стрижевський, — Як живе тїло людське, 2) Левіцький, — Микола Джеря, 3) Левіцький, — Запорожцї, 4) Опоков, — На далекому сходї, оповіданнє про Китайців

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

путатського Зібрання отворено виставу малюнків відомого художника-академика Васильковського, що дав нам стільки гарних українських жанрів та пейзажів. Народу ходить досить багато і малюнки всім дуже подобають ся. *М. Р.*

Українські вистави для народа в Одесї. Комітет »попечительства о народной трезвости« в Одесї дбає про народні вистави; зорґанізовано вже дві трупи: російська та українська, що по черзї давати-муть вистави в народній авдиториї, — російська тричі на тиждень, а українська — раз. С. Є.

VI. Із суспільного житя.

Від товариства „Руська Охоронка у Львові“. По ріжних короводах львівське Намістництво затвердило статут товариства »Руська Охоронка« (перед тим вже ним раз відкинений). Бо се товариство має цїль закладати по цїлій Галичинї охоронки для дїтей, що не ходять до школи, і приймати їх в охоронку під догляд і опіку призначених на те виділом Товариства жінок, котрі мають тих дїтей цїлий день відповідно даному їм виділом реґуляміну наглядати і дбати про їх умисловий розвій, та давати відповідні віку занятя. До осягненя своєї цїли Товариство побирає: вкладки членів; добровільні датки і всякого рода записи; добровільні винагородженя за догляд, чи то в грошах, чи в натуралїях; доходи з відчитів, викладів, аматорських представлень, жіночих забав і иньших дозволених жерел на цїль Товариства. Воно складає ся: з членів почесних. Звичайним членом може бути кожда особа без ріжницї пола, віку і стану, котра виділом Товариства буде принята. Річна вкладка визначена тільки 2 кор. річно, (для членів заграничних 1 рубель). Галицькій публицї не потребуємо виясняти ваги і пильної потреби закладаня охоронок, тим більше, що справу сю вже не раз порушувано. Заграничним-же Землякам і Землячкам пояснимо, що у нас в Галичинї охоронки (дневные пріюты не тільки забезпечають дїтей від нещасть і ведуть їх нихованє в лїтах передшкільних, але мають також і важне національне значінє. При загальній польонїзацийній системі, густою сїтею розкиненій над руською Галичиною, польські охоронки, а дуже часто і народнї школи стають дорогою для дуже успішної польонїзациї. Тому заснованє руських охоронок має дуже велику вагу, бо лиш вони можуть обмежити польонїзацийні впливи польських охоронок і доповняти вихованє руських дїтей тими елементами, котрих не дадуть їм польські, або спольонїзовані нар. школи. Тож ВП. Земляки, а передовсїм, Вп. Дорогі Сестри, вступайте як-найчисленнїйше в члени нашого Товариства і приєднуйте йому членів. Вкладка умисно визначена така невисока, аби й незаможним приступ улекшити. Особливо-ж наших Сестер з російської України просимо помогти нам в осягненю народолюбної і патріотичної цїли Товариства. Грошеві жертви, хоч би й найменші, приймаємо також з подякою. Галицьких-же Земляків просимо крім того самим дїлом помагати до заснованя охоронок там, де обставини того особливо вимагають або тому сприяють. Всї руські часописи нашій справі прихильні просимо повторити сю відозву. Зголошувати ся в члени, членські вкладки всякі датки, і листи просимо надсилати на адресу Марії Грушевської (Львів ул. Домбровского 6) або Володимира Гнатюка (Львів ул. Чарнецкого 26). За комітет: Н. Кобринська, М. Грушевська.

Засїданя Видїлу Наукового Товариства Імени Шевченка.

XIX засїданє дня 10 жовтня. 1) На просьбу льотерійного комітету добродїйної дїківської льотерії ухвалено закупити 10 льосів тої льотерії за 20 кор. 2) Признано »Міщанській Читальнї« в Бережанах 25% опусту при закупнї книжок виданих накладом Товариства. 3) Постановлено не друкувати катальоґу книгарнї в календари »Просьвіти«. 4) Передано веденє маґазину д. І. Макухови на місце М. Новаковського, якого перенесено зі Львова.

XX зас. дня 31 жовтня. 1) Ухвалено взяти участь у ювилею Черновецького унїверситета. 2) Ухвалено причинити ся датком 20 кор. на поставленє памятника пок. композиторови і письменникови П. Нїцинському і удати ся до иньших товариств і заграничних земляків з зазивом до участи. 3) Ухвалено віднести ся до Етноґр. Комісиї з просьбою, аби предложила справозданє тих

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

членів, що брали участь в етноґр. експедициї сього року.

Голодний рік у Херсонщині. Неврожаї в Херсонщині приймають хронічний характер; через них економічні умови селян що року гіршають та гіршають. Рік 1900-ий надто дасть ся людям у знаки. Зібрані відомости про врожай сього року примусили земські збори, що відбули ся в Херсоні в жовтні, удатись до уряду за позикою 1,592.574 руб., конче потрібних протягом 6-и місяців на хліб для 2-міліонової сільської людности Херсонщини, рахуючи місячно по 1-му пуду на дорослу людину і по ½ пуда на дитя до 5 років. Людям може не дадуть іще вмерти з голоду, а що до скотини, то вона цілком засуджена на загин, для неї земство майже нічого не зробило. Годі бачити причину неврожаїв у Херсонщині в метеорольоґічних та кліматичних умовах краю. Сей погляд не витримує тепер жадної критики; факти сьвідчать: де краще оброблено поле, як от приміром у Херсонських дідичів, котрих землї в таких самих метеорольоґічних умовах як і у селян, — там і урожай кращий. Неврожаї доти матимуть місце в Херсонщині, та й в загалї в Росиї, доки не навчить людей книжка раціональному хазяйству. Правда, про конечність видання книжок для народа по аґрікультурі було говорено на зборах, але користь від тих книжок, думаємо, не буде більша від сучасної російської на Вкраїні школи, коли вони будуть написані іноземщиною та продавати-муть ся поміж »Бовів королевичів« та »Сруслан Лазаревичів«. Темний селянин скоріш зацікавить ся останньою книжкою, з »добрим« малюнком. Останнє питання не тикнулось наших змоскалених панів. *Гр. К—о.*

Новий аґрарний рух серед українських селян. Раз-у-раз і з усіх боків чуємо про лїнощі, непрактичність, недбалість що до поліпшеня справ господарських і такі иньші хиби нашого селянина-хлїбороба; хіба тільки ледачий не користуєть ся з того, щоб придбати собі дешевих лаврів, виставляючи на показ та загальний осуд брак поступу серед нашого селянства. Отже придивившись трохи уважнїйше до житя народного, можна помітити такі події, що в корені підтинають жалї та вболївання усяких непрошених опікунів народних; можна натрапити на певні ознаки того, що селянин наш радо кидає застарілі способи господарювання і переймає нові, більш відповідні часови, коли сьому сприяють обставини житя. Спілковий рух у Херсонщині, викликаний енерґією та працею Миколи Левитського, був одним з таких фактів; звістку про другий, вельми цікавий зразок такого поступового руху серед нашого селянства знаходимо в статї д. Поліщука »Новое явленіе въ жизни деревни« (»Сѣверный Курьеръ«, ч. 316).

Мова в статї д. Поліщука йде про один з найбільш глухих закутків на Україні, — волинське Полїсє. Як відомо, там серед хлїборобів-Українців оселили ся численні німецькі кольонії, що принесли з собою нові способи господарської культури: вони вирубали несходимі лїси, осушили невилазні багна, користують ся з лїпшого господарського начиння, запроваджують інтензивні способи сільського господарства і т. п. Хлїбороби-Українці, що сусїдили з Німцями, могли на власні очи бачити перевагу такого інтензивного господорства перед їх споконвічними, »дідівськими« способами і почали потроху йти слїдом за німцями, спершу в дрібницях (напр., заводячи у себе нові вози, плуги), а потім і в основних питаннях громадського житя. Німці селили ся переважно окремими хуторами; кожний господар у них має землю в одному шматку, ставить на йому хату і таким чином — у його земля завжді на очах, він раз-у-раз може піклувати ся коло неї; у його не пропадає даремно безліч часу на переходи з дому на поле, або з одного поля на друге. Тим часом земля на Полїсї мало-родюча і потребує дуже багато клопоту та заходів, напр. повсякчасного угноювання; певна річ, що возити гній за кілька верстов — вельми важко селянам, і от часто земля стоїть не огноєна і все більш та більш виснажує ся. Хлїбороби-Українці, придивившись до господарюваня Німців, пересьвідчились, що німецька система має велику перевагу тим, що за неї — земля завжді на очах; і от між ними сплоджує ся думка: подїлити усю землю на шматки і кожному господареви виділити його участок в одному шматку, та й вийти з села »на волоки«. З початку 90-х років кілька сільських громад горошківської волости (Житомирського повіту) одностайне зробили приговор — »вийти на волоки«. Землю подїлено; кожен господарь дістав у власність один шматок землї і переніс туди свою хату і все господарство, замісь села, маємо стільки хуторів, скільки було в селї господарів. Тепер »вийшла на волоки« цїла

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

горошківська волость; слідом за нею пішли волости баратівська, утомирська, фасівська, пулинська та черняківська — всі Житомирського повіту; новий аґрарний рух перекинув ся вже в сусідній Звягельський (Новоград-Волинський повіт, де вже десятки громад пристали до нового способу господарювання, а иньші лагодять ся се зробити. »Вийшовши на волоки« селяне заводять у себе інтензивну господарську культуру: плодозмін, сіянє трав і т. и. Сподівають ся від сього руху теж і лихих наслідків окремі пастівники, утрудненнє народної осьвіти через далечінь до школи, загальне відчуженнє людей, що перше, сусідячи, були близькі і т. и., та поки що — не можна ще наперед угадати, які наслідки візьмуть гору. У всякому разі ми бачимо тут цікаву пробу поліпшення народного житя, — тим більш цікаву, що повстала вона цілком самостійно, без жадного научування від інтеліґенциї; сплодила ся в головах самих селян з потреби чисто практичної. І хліборобські спілки д. Левитського, і новий рух на Волині, хоча йдуть ріжними, навіть супротилежними шляхами (коллєктивізм та індивидуалізм), мають одно на меті — поліпшенє народного добробиту: повстали на одному ґрунті — на ґрунті незадоволення сучасними економічними обставинами. Поки що, годі виректи який-будь певний присуд над сим новим аґрарним рухом, — материялу для сього ще бракує, — бажано було-б, аби люде, що стоять близько його, подали певні і яко мога повнійші відомости.

С. Є.

VII. Від редакциї.

Відозва українсько-руської Видавничої Спілки. Ми одержали отсю відозву з просьбою — оголосити її в Вістнику. *Ред.* Два роки минає, як у Львові завязала ся »Видавнича Спілка« з метою, скупити коло себе літературний рух і стати на літературнім полі другим огнищем побіч НауковогоТоварпства імени Шевченка, що понесло-б розпалену лучницю просьвіти в найдальші закутки нашого краю, між найбіднійші і найтемнійші навіть верстви нашого народа, всюди ширячи любов до рідного слова, потребу духової страви і даючи змогу заспокоювати сю потребу там, де вона почуваєть ся вже й тепер. Зберaючи сили й материяльні засоби »Видавнича Спілка«, наразі обмежила ся поки що на більші, а через те й дорожші виданя, призначені головно для заможнійшої інтеліґенциї. Маючи змогу розширити тепер обсяг своєї діяльности, »Видавнича Спілка« — не покидаючи серії видань розпочатих нею — приступає до видаваня »Літературно-Наукової Бібліотеки«, призначеної для селян, міщан, молодіжи та меньше заможної інтеліґенциї. »Літературно-Наукова Бібліотека« повинна вдоволити кождого, бо кождий найде у ній для себе відповідну духову поживу. »Літературно-Наукова Бібліотека« буде містити все, що може зацікавити нашу суспільність. В її проґраму входять: 1) Ориґінальна і перекладна белетристика: повісти, оповіданя, драматичні твори і поезиї найліпших наших та чужих письменників. 2) Ориґінальні і перекладні статї з обсягу вселюдського знаня і науки, отже популярні по змозі розвідки із природничих і суспільних наук, із історії, політики і ин.

»Літературно-Наукова Бібліотека« буде виходити два рази на місяць окремими книжочками пересічно в обємі двох аркушів друку. Кожда книжочка буде становити для себе цілість. Усїх книжочок буде найменьше 24 на рік, в обємі коло 48 аркушів друку. Не вважаючи на такий великий обєм виданя, »Видавнича Спілка« визначує передплату для »Літературно-Наукової Бібліотеки« лише на 5 корон річно.

Гроші треба пересилати впрост на адресу: »Видавнича Спілка«, Львів, ул. Чарнецького, ч. 26, з доиском: На »Літературно-Наукову Бібліотеку«. Ціна поодиноких книжочок у продажи буде висша, як у передплаті. »Видавнича Спілка« зробила все, що було в її силі, аби »Літературно-Наукову Бібліотеку« вчинити доступною для найширших верств нашої суспільности. На суспільности лежить тепер обовязок підперти щирі змаганя »Видавничої Спілки« через численне складанє передплати. Не повинно бути ні одного руського села, ні одної руської чи-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тальні, ні одної руської школи, ні одного інтеліґентного Русина, в яких не подибала би ся »Літературно-Наукова Бібліотека«. Вона повинна числити не сотки, але тисячі передплатників: тоді можна буде не лише збільшити її так, що передплатник зможе діставати без підвисшеня передплати двоаркушеву книжочку що тижня, але й зверхній вигляд поліпшити, за що тепер від разу тяжко брати ся.

»Літературно-Наукова Бібліотека« почне правильно виходити від січня 1901 р. Перші, оказові випуски вийдуть іще сього року в грудни. Просимо спішити як найскорше з передплатою, аби можна від разу визначити наклад виданя.

Для перших випусків »Літ.-Наукової Бібліотеки« приготовано ось які твори, що будуть видані протягом першого року:

1) *М. Грушевський, Хмельницький і Хмельниччина. 2) *Мирний, Лови. 3) *Курций Руф, Фільотас. 4) І. Франко, Із моїх споминів 5) Ів. Пулюй, Непропаща сила. 6) Короленко, Ліс шумить. 7) Волод. Барвінський, З поля статистики. 8) Золя, Напад на млин. 9 Драгоманов, Житє Костомарова. 10) Костомаров, Про Кирило-Методиєве товариство. 11) М. Левицький, Спілковий договор для селян. 12) Куліш, Орися. 13) Волод. Наумович, Про сонце. 14) Чехов, Капітанка. 15) Ляссаль, Що таке конституция. 16) М. Грушевський, Бех-Аль-Джуґур. 17 І. Франко, Данте Аліґієрі. 18) Мопасан, Орля. 19) Про поділ Галичини. 20) Достоєвський, Великий інквізитор. 21) М. Коцюбинський, Біоґрафія Ґарібальді. 22) Ґете, Нова Мелюзина. 23) Тайне товариство на Україні в р. 18 6, записки сучасника. 24) Музайос, Геро і Леандер.

Книжки означені звіздкою вже друкують ся і небавом вийдуть.

В першій серії, белетристичній, запропоновані для виданя в найблизшому часї такі книжки: 1) *Іван Франко, Коваль Бассім, поема, з переднім словом А. Кримського. 2) *В. Оркан, Скапаний сьвіт, драма. 3) *В. Стефаник, Дорога, новелї. 4) *Калевала, фінська епопея в перекладї Евгена Тимченка. 5) *Іван Франко, Сім казок, оповіданя. 6) *Л: Толстой, Відродженє, роман. 7) Лермонтов, Герой нашого часу, повість. 8) Л. Мартович, Оповіданя. (Друга книжка). 9) Лев Василович (Сапоґівський), Оповіданя (повна збірка). 10) Л. Толстой, Крайцерова Соната. 11) Коцюбинський, Оповіданя (Третя книжка). 12) Тургенев, Весняні води. 13) Федір Заревич, Оповіданя (повна збірка). 14) Кальдерон, Заламейський війт, переробив для руської сцени І. Франко. »Видавнича Спілка« буде продовжувати також дальше виданє творів Шекспіра в перекладї П. Куліша. Протягом 1901 р. вийдуть: 15) Юлій Цезарь. 16) Антоній і Клеопатра. 17) Ромео і Джуліета. 18) Богато галасу з нечевя. 19) Король Лїр. 20) Міра за міру.

Крім того приготовлює вже »Видавнича Спілка« антольоґію, до якої увійдуть найлїпші поезиї наших поетів із XIX віку. Виданє буде зроблене на гарнім папері і в гарній оправі.

В другій серії, науковій, названій »Национальною Бібліотекою« вийдуть у найблизшім часї такі книжки: 1) *Вячеслав Будзиновський, Хлопська посїлість (друге, цїлком перероблене виданє). 2) Володимир Навроцький, Руська народність у школах. 3) *Флямаріон, Про небо. 4) Волод. Навроцький, Що нас коштує пропінация. 5 С. Степняк, Підземна Росия. 6) Рібо, Розвій загальних ідей. 7) Флямаріон, Про Коперніка. 8) Волод. Навроцький, Подвійна крейдка. Иньші працї приготовляють ся.

Хто зложить з гори 20 кор. на передплату книжок першої і другої серії, той дістане від кождої книжки 10% опусту.

У Львові дня 20 падолиста, 1900.

Дирекция укр. р. Видавничої Спілки.

Від адміністрациї. І кн. Л.-Н. Вістника за р. 1901 вийде ще перед 1 січня н. ст. Тому П. Передплатники зволять завчасу вислати передплату, аби в своїм часї одержали книжку. Особливо-ж ті Передплатники, що платять через книгарню Київської Старини, зволять поспішити ся, бо передавання передплати з книгарні до адміністрациї Л.-Н. Вістника займає де-що часу.

Переписка Редакциї. Вп. Зен. Під—ий у Відни. Вірші непридатні для нас. Мова і форма злі, а про зміст шкода й говорити. Рукопис можете собі відобрати. — Вп. Г. Гал—а у Х—ві. Поезиї Залїзняка дістали. Дякуємо. — Вп. Х. Писарчуку. Вірші непридатні для нас.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ

НА ЧЕТВЕРТИЙ РІЧНИК

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОГО ВІСТНИКА

в 1901 році.

Розпочинаючи четвертий річник „Літературно-Наукового Вістника“ редакция вважає своїм першим обовязком подякувати ВП. українсько-руській публіці, що доси передплатою підтримувала се виданє і дала йому можність не тілько істнувати три роки без надто великих дефіцитів, але ще й розвивати ся і поступати на перед і з погляду на зміст та на техніку виданя. Так само щиру подяку складає редакция й тим нашим письменникам, що своєю без'інтересовною працею помогли зробити Л. Н. Вістник не тілько одинокою в тім роді часописею на всю Україну, але надто більше всестороннім, живим, ріжнородним і сучасним від усіх літературно-наукових журналів, які видавались нашою мовою давнійше.

Що сей результат, корисний для письменства і для цілої нашої нациї, можна було осягнути тілько при значнім числі співробітників із усіх частин нашого краю, при сумлінній праці редакциї, при прихильности і вирозумілости публіки на неминучі дрібні помилки, се показує трилітня история Л. Н. Вістника. Редакция бажає й на далі вести діло в дотеперішнім напрямі і просить ласкавої підмоги всіх, хто доси підпирав се виданє чи то своєю працею, чи пренумератою. Зі свого боку редакция заявляє,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що не зміняючи дотеперішньої проґрами анї зверхньої форми Л. Н. Вістника всїми силами буде дбати, щоб виданє робило ся чим раз красшим що до свойого змісту. Се думає редакция осягнути головно притяганєм чим раз численнїйших, молодих і старших сил до працї в Л. Н. Вістнику, а також задержанєм відділу белєтристичних перекладів із чужих мов в зачеркненім давнїйше обсягу, не спиняючи розросту иньших відділів.

Щоб уможливити се без побільшуваня обєму Л. Н. Вістника, значить, і без підвисшуваня його цїни, будуть в р. 1901 перекладені твори друкувати ся дрібнїйшими черенками, такими, як тепер друкує ся критично-наукова часть Л. Н. Вістника; се не утруднюючи читаня дасть нам можність поміщувати в Л. Н. Вістнику більше чужомовних творів у перекладї.

Як доси, так і далї редакция пильнувати буде чистоти нашої мови і нашої питомої складнї, розумієть ся, без ущербу для індивідуальної язикової закраски поодиноких письменників. Як доси так і на далї редакция буде уникати всякої безплодної полєміки, розуміючи, що не полєміка, але спокійна річева дискусия провадить усяку справу наперед. Не пристаючи до жадної лїтературної „школи“, не присягаючи нї на яку теорию, держачи ся критично супроти всяких полїтичних і социяльних напрямів, редакция радо отворить свої шпальти для всякої думки, що буде поперта річевими доказами і виложена талановито. Редакция бажає, щоб поле лїтературної і загалом духової творчости і продуктивної думки було тим спільним ґрунтом, на якому-б могли єднати ся всї розрізнені партийними суперечками — всї, кому дороге наше рідне слово, хто вірить у будущину нашої нациї.

Для нового річника маємо готові вже або обіцяні працї майже всїх живучих українсько-руських письменників, старших і молодших, а отсим запрошуємо до співудїлу в нашій працї також усїх тих, що доси не виступали у нас зі своїми працями. Надто редакциї достачено ще деяких недрукованих творів померших наших письменників П. Кулїша, Вас. Мови (Лиманського), М. Драгоманова, Ол. Козловського, Ів. Байди (Нїщинського), які будуть друкувати ся в свою пору в Л. Н. Вістнику. Редакция звернула увагу також на відділ споминів, тої галузи лїтератури, яка у нас доси майже не починана, а в иньших лїтературах досягла високого ступня розвою. В теці редакциї крім інтересних споминів селянки Марусї Н., з яких уже друкована була частина в Л. Н. Вістнику, находять ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

спомини К. Садовського, галицького шляхтича з першої половини XIX віку, спомини селянина-гірняка Лемця з кінця XVIII в., спомини Українців Левка Ж—ва і Миколи К—ського, що доторкають ся житя укр. інтеліґенциї 70-их і 80-их років XIX в. Всї ті писаня в міру можности будуть друковані на сторінках Л. Н. Вістника 1901 року.

В критично-науковім відділї буде поміщений ряд статей Ів. Франка пз. Молода Україна, дальші частини його „Секретів поетичної творчости“ і студий про москвофільське письменство в Галичинї, статя Р. Заклинського про Федьковича, дальші статї про „Наші товариства“, працї М. Грушевського, О. Маковея, В. Гнатюка, І. Раковського, Ю. Кміта, Листи з України, огляд „новин нашої лїтератури“ як також важнїйших появ із чужих лїтератур. Хронїка і бібліоґрафія буде вести ся дотеперішнїм ладом.

Редакция Лїтературно-Наукового Вістника:

М. Грушевський. *В. Гнатюк.* *Ів. Франко.*

Умови передплати.

Лїтературно-Науковий Вістник, видаваний Науковим Товариством імени Шевченка у Львові буде виходити в 1901 р. так само як давнїйше кождого місяця книжками коло 12 аркушів великої вісїмки під дотеперішньою редакциєю, в якої склад входять: Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський, др. Іван Франко. Передплата, платна у Львові, виносить:

В Австриї з пересилкою на чверть року 5 корон (на першу чверть року передплата не приймаєть ся). на пів року 10 кор. на цїлий рік 16 кор.

В Росиї на цїлий рік 8 рублїв.

В иньших державах по обчисленю пересилки.

Нові передплатники можуть дістати усї книжки за 1899 і 1900 р. по 16 корон (8 рублїв) за річник і 5—12 кн. з 1898 р. з додатком початків статей в попередних книжках по 12 к. (6 рублїв).

Поодинокі книжки коштують 2 кор. = 1 рубель.

Річна передплата може бути оплачена в трьох ратах: 3 сїчня н. ст. 6 кор., 3 цьвітня н. ст. 6 кор., 3 серпня н. ст. 4 кор.;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

хто пропускає речинець рати, тому передплата обраховуєть ся як піврічна (за піврік 10 кор.).

Книжки висилають ся раз на місяць і хто надсилає передплату по виході книжки, дістає належні книжки при найблизшій розсилці.

Переплату на „Літературно-Науковий Вістник“ і всяки вплати для Наукового Товариства імени Шевченка приймає за поквітованєм „Книгарня Кіевской Старины“ (Київ, Безаковська, 14). З усякими реклямациями належить звертати ся просто до Наукового Товариства.

Generated on 2015-07-17 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN